

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SIRRÎ RAHÎLE HANIM HAYATI (D. 1814 - V. 1877) ESERLERİ
VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

ŞİRİN SAĞIROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ BİROL YILDIRIM

EYLÜL - 2021
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

şirin SAĞIROĞLU

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****SİRRÎ RAHİLE HANIM HAYATI (D. 1814 - V. 1877) ESERLERİ VE
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ****ŞİRİN SAĞIROĞLU****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ BİROL YILDIRIM**

Yaptığımız bu yüksek lisans çalışmasına tasavvufî şahsiyeti ve divanı ile konu olan Sırrî Rahîle Hanım 19. yüz yılın çalkantılı ortamına denk gelen (d.1814- v.1877) yılları arasında Diyarbakır’da yaşamış mutasavvıf bir şairdir. Sırrî Rahîle Hanım, Diyarbakır eşrafından Ahmed Bey’in kızıdır. Şair, babasının özel ihtimamı ile ilk eğitimini o dönemde, “konak eğitimi” denilen eğitimle almış, eğitimi esnasında Arapça ve Farsça’ya vukûfiyet kazanmıştır. Ailesinde aldığı bu kültür birikimi ile divân edebiyatına ilgi göstermiş olan şair, şiirler yazmaya başlamış ve şiirleri devrin pek çok neşriyatında kendisine yer bulmuştur. Rahîle Hanım, Tahirzade Bekir Ağa ile evlilik yapmış ve bu evlilikten üç evladı olmuştur. Şair, oğlu Rıf’at’ın küçük yaşta vefat etmesi üzerine, sonraları çok meşhur olacak olan bir mersiye yazmıştır. Sırrî Hanım Seyyid Ahmed Çelebi Hazretlerine intisap etmek suretiyle Kadirî tarikatına girmiştir. Rahîle Hanım Bağdat ziyaretinde Abdülkadîr-i Geylânî ve pek çok evliya türbesini ziyaret ederek onların ruhanîyetinden istifade etmiştir. Şiirleri bir divan oluşturan şair, yaşadığı çağın edebî anlayışına uygun olarak şiirler yazmıştır. Rahîle Hanım orta düzey bir şiir ortaya koymuştur. Şiirleri hikemî tarzda, ilâhî aşkı anlatan şiirlerdir. Şair vahdet-i vücûd neşvesine sahip bir şairdir. Şair, yazmış olduğu bir şiiri ile ilk olarak Yûsuf Kamil Paşa’nın dikkatini çekmiş ve onun davetlisi olarak İstanbul’a gelmiştir. Yûsuf Kamil Paşa’nın konağında misafir olarak kaldığı müddet içerisinde, konakta ve İstanbul’da düzenlenen ilmi edebî ortamlara katılan Rahîle Hanım, yine aynı konakta, 1877’de vefat etmiştir. Şair, Edirnekapı Otakçılar Mahallesi’nde bulunan Kadirî Dergâhı haziresinde medfundur.

ANAHTAR KELİMELER:Sırrî Rahile Hanım, Divan, Tasavvuf, Kadirilik

Eylül 2021, 293 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****SIRRI RAHILE WOMEN'S LIFE COUNCIL AND ITS SUBSIDIA OPINIONS****ŞİRİN SAĞIROĞLU****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE****DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES****SUPERVISOR:ASSIST. PROF. BİROL YILDIRIM**

Sirrî Rahile Hanım, who is the subject of this graduate study we have done with her mystical personality and divan, is a sufi poet who lived in Diyarbakır between the years (b.1814-v.1877), which coincided with the turbulent environment of the 19th century. Sırrî Rahile Hanım is the daughter of Ahmed Bey, one of the notables of Diyarbakır. With the special care of his father, the poet received his first education in the so-called "mansion education" at that time, and gained knowledge of Arabic and Persian during his education. The poet, who showed interest in divan literature with this cultural accumulation in his family, started to write poems and his poems found a place for himself in many publications of the period. Rahile Hanım married Tahirzade Bekir Ağa and had three children from this marriage. The poet wrote an elegy that would become very famous after his son Rıf'at died at a young age. Sirri Hanım joined the Kadiri sect by joining Sayyid Ahmed Çelebi. During her visit to Baghdad, Rahile Hanım visited the tombs of Abdülkadir-i Geylani and many saints and benefited from their spirituality. The poet, whose poems formed a divan, wrote poems in accordance with the literary understanding of the age in which he lived. Rahile Hanım has produced an intermediate level poem. His poems are poems describing divine love in a hikemi style. The poet is a poet who has the spirit of unity of existence. The poet first attracted the attention of Yusuf Kamil Pasha with a poem he wrote and came to Istanbul as his guest. During her stay as a guest in Yusuf Kamil Pasha's mansion, Rahile Hanım, who participated in the scientific and literary events held in the mansion and in Istanbul, passed away in the same mansion in 1877. The poet is buried in the Kadirî Lodge Cemetery in Edirnekapı Otakçılar District.

KEYWORDS:Sırrî Rahile Hanım, Divan, Sufism, Power

September 2021, 293 Page

TEŞEKKÜR

Ezel ve ebed yolcusu olan insan, bu yolculuğa Mevlâsını tanımak amacıyla çıkarılmıştır. İnsan bu yolculuk boyunca geçmişte yaşamış Allah dostlarından istifade etmeye muhtaçtır. Tasavvuf Hakk'a vasıl olma gayretidir ve Hak yolculuğunu nihai hedefine vardırıncı bir vasıta. Bu vasıta ile, kendi özüyle tanışıp, anlamlı bir hayat süren, Allah dostlarından birisi de çalışmamıza konu olan Sırrî Rahîle Hanım'dır. Sırrî Rahîle Hanım, (d.1814- v.1877) 19. yy'da yaşamış mutasavvıf bir şairdir. Tez konumuzun temelini oluşturan Rahîle Hanım'ın kaleme almış olduğu Divan, tasavvufî konulara şiirsel bir formda ulaşmaya vesiledir. Şair, Divanını Diyarbakır'da yazmaya başlar, Bağdat ve İstanbul'da da yazmaya devam eder. Divan'da yer alan şiirler, divanın müstensihi Ali Emîrî tarafından şairin yazdığı şiirlerin güzel bir gayret neticesinde biraraya getirilmesiyle kaybolmaktan kurtulmuştur. Kanaatimizce şairin divanı günümüz modern insanının pek çok müşkülüne cevap verecek niteliktedir. Bu nedenle divanı günümüz Türkçesine çevirmek gayretiyle bu amaca hizmet etmeyi büyük bir onur bildik. Çalışmaya başlarken ilk olarak divanı elde ettik, divan üzerinde yapılmış çalışmalarını tespit ettik, şairin hayatı ve sanatı ile ilgili ulaşabildiğimiz tüm kaynaklara ulaştık. Böylece çalışmanın ana gövdesini oluşturmaya çalıştık. Çalışma boyunca günümüz insanının çalışmayı daha iyi anlayabilmesi için yer yer dipnotlarda kavram anlamları vermeyi uygun bulduk. Tez çalışmamızın birinci bölümünde Sırrî Rahîle Hanım'ın hayatı, tarikat silsilesi, edebi yönü ve anneliğinden bahsedildi. Hayatı ile ilgili bilgiler kaynak taramamız sonucunda gördük ki yok denecek kadar az. Bu konuda şairin kimlerle temas kurduğunu şiirleri üzerinden anlamaya çalışmaktan başka maalesef başka bir şey yapamadık. Tarikate intisabı da aynı şekilde şairin şiirlerinden iz sürerek ulaşmaya çalıştığımız bir bilgi oldu. İkinci bölümde divanda yer alan âyet ve hadisler, dini tasavvufî ve mitolojik kişilikler şiirlerden iz sürerek tespit edildi. Üçüncü bölümde ise çalışmamızın bel kemiğini oluşturan divanda yer alan tasavvufî kavramlar yer aldı. Kavramlar lügat ve ıstılah anlamı verilerek günümüzle de bağlantı kurulacak şekilde verildi, şairin kavramla alakalı yazdığı şiirler tasniflendi. Bu bölümde şairin şiirleri üzerinden onun tasavvufî konulara bakış açısı verildi. Ekler bölümünde ise divanın ilk ve son sayfası, şairin bir şiirinin Osmanlıca yayınlanmış hali, İstanbul'da misafir kaldığı Yusuf Kamil Paşa'nın geçmişte ve günümüzdeki halini gösteren resimler, şairin bir şiirinin Belgrad Şehitler Makberesindeki formu, şairin kabrinin yerine ulaşmaya çalışma gayretimizin neticesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile yapmış olduğumuz yazışmanın resmi yer almaktadır. Divan, İstanbul Millet Kütüphanesinde Ali Emiri Koleksiyonu, Manzum 202'de yer almaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanmasını nasip edip, beni bu hayra alet yapan yüce Allah'a hamd ederim. Çalışma boyunca kendimdeki manevi dönüşümü fark ettikçe şaire olan sevgimin arttığını belirtmek isterim. Divanı günümüz Türkçesine çevirirken yaşadığım zorluklar bu dönüşümün verdiği huzur karşısında silinip gittiler. İstedim ki başka dönüşüm hikayeleri de yaşansın. Bu duygular içerisinde çalışmanın tamamlanmasında değerli yardımlarını esirgemeyen muhterem hocam Dr. Öğrt. Üyesi Birol YILDIRIM'a, sonsuz minnet ve şükranlarımı arz ederim. Beni her zaman teşvik edip, bana inandığı için kendisine hayat boyu minnettaram. Çalışma

boyunca, benim her türlü, telaş ve stresimi anlayışla karşılayan aileme, dualarıyla yanımda olan arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Hakk'tan bu çalışmayı daha nice hayırlara vesile kılmasını niyaz ederim. Niyet hayır akıbet hayır...

Şirin SAĞIROĞLU

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1 Sırrî Rahîle Hanım'ın Yaşadığı Dönemde Osmanlı'da Genel Durum	1
2. KONUNUN ÖNEMİ VE ARAŞTIRMANIN GAYESİ	5
2.1 Araştırmanın Metodolojisi	5
2.2 Kaynak Tanıtımı	6
3. RAHİLE HANIM'IN HAYATI SANATÇI YÖNÜ EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ŞİİRLERİNDE KULLANDIĞI ÜSLÛP	9
3.1 Hayatı (D. 1230-1814 / V. 1294-1877)	9
3.1.1 Tarîkate İntisabı	11
3.1.2 Silsilesi.....	11
3.1.2.1 Abdülkâdir-i Geylânî	11
3.1.2.2 Seyyid Ahmed Çelebî	18
3.1.2.3 Abdurrahman-ı Hâlis Kerkükî.....	24
3.2 Sanatı Edebi Şahsiyeti ve Şiirlerinde Kullandığı Üslûp.....	29
3.2.1 Manevî Hayatı.....	34
3.3 Sırrî Hanım'ın Anneliği.....	37
3.4 Vefatı	40
4. DİVANI	42
4.1 Âyet ve Hadisler	42
4.1.1 Divanda Geçen Dini Tasavvufî ve Mitolojik Kişilikler.....	44
4.1.1.1 Allah.....	44
4.1.1.2 Hz. Âdem	45
4.1.1.3 Hz. Ya'kûb	46
4.1.1.4 Hz. Yûsuf	47
4.1.1.5 Hz. Mûsâ	48
4.1.1.6 Hz. Süleyman	50
4.1.1.7 Hz. İsa	52
4.1.1.8 Hz. Lokman.....	53
4.1.1.9 Hz. Hızır	54
4.1.1.10 Hz. Muhammed (s.a.v).....	55
4.1.1.11 Sahabeler	57
4.1.1.12 Hassân b. Sâbit	58
4.1.1.13 Veysel Karanî.....	59
4.1.1.14 İsnâ-Aşar	60
4.1.1.15 İbn Abbâd er-Rundî.....	60
4.1.1.16 Hallâc-ı Mansûr.....	62
4.1.1.17 Divanda geçen mitolojik kişiler	65

5. SIRRÎ RAHÎLE HANIM'IN DİVANINDAKİ AHLÂKÎ UNSURLAR.....	70
5.1 Ahlâk-ı Hamide	70
5.1.1 Tevekkül	70
5.1.2 Teslimiyet	71
5.1.3 Edep	72
5.1.4 Ubûdiyyet.....	73
5.1.5 İlim-İrfan.....	74
5.1.6 Takvâ	76
5.1.7 Sabır	77
5.1.8 Rızâ	79
5.1.9 Sa'y-Cehd	80
5.1.10 Hamd-Şükür.....	81
5.1.11 Kurb	85
5.1.12 Sıdk	86
5.1.13 İhlâs.....	89
5.1.14 Zaman	90
5.1.15 Terk.....	91
5.1.16 Vefâ.....	96
5.1.17 Havf u Recâ	97
5.1.18 Fakr	98
5.1.19 Mahviyet	99
5.1.20 Zikir-Fikir	100
5.1.21 İstiğnâ.....	104
5.1.22 Aşk-Şevk-Muhabbet-Cezbe.....	106
5.1.23 Şevk	132
5.1.24 Cezbe	134
5.1.25 Muhabbet	135
5.1.26 Hayret-Rağbet.....	136
5.2 Ahlâk-ı Zemime	139
5.2.1 Ucb-Riyâ-Kibir	139
5.2.1.1 Ucb	139
5.2.1.2 Riya	140
5.2.1.3 Kibir	141
5.2.1.4 Enâniyet.....	141
5.2.2 Cimrilik –Cömertlik.....	142
5.2.3 Dünya.....	143
5.2.4 Mâsivâ.....	147
5.2.5 Emel.....	148
5.2.6 Hevâ	148
5.2.7 Şöhret.....	149
5.2.8 Haset	150
5.2.9 Gaflet	151
5.3 Seyr-ü Sülûk Kavramları.....	152
5.3.1 Şeriat-Tarikat-Mârifet-Hakikat.....	153
5.3.2 Hizmet- Himmet	157
5.3.3 Nazar	160
5.3.4 Kalp.....	161
5.3.5 Derûn	163
5.3.6 Gönül/Dil	164

5.3.7	Âyine.....	177
5.3.8	Akıl	180
5.3.9	Ruh.....	183
5.3.10	Sırr	184
5.3.11	Nefs.....	189
5.3.12	Avam–Havas.....	191
5.3.13	Sâlik	191
5.3.14	Tâlip.....	192
5.3.15	Muhip.....	193
5.3.16	İhvan	194
5.3.17	Abdal.....	195
5.3.18	Ârif-Âgâh.....	195
5.3.19	Velî.....	196
5.3.20	Pîr-Pîşvâ.....	198
5.3.21	Kutb	200
5.3.22	Mürşid.....	201
5.3.23	Üstad	201
5.3.24	Bîgâne	203
5.3.25	Gedâ	203
5.3.26	Şefaat	204
5.3.27	İstimdad	205
5.3.28	İsti'dâd	205
5.4	Tarikat Kavramları	206
5.4.1	İntisap-İkrar	206
5.4.2	Dergâh.....	207
5.4.3	Harâbât.....	208
5.4.4	Âsitân.....	209
5.4.5	Vird	211
5.4.6	Tâc u Kabâ-Hırka.....	211
5.4.7	Erbâin.....	213
5.4.8	Melâmet	214
5.4.9	Mevlevîlik.....	215
5.4.10	Hankah.....	216
5.4.11	Nefy u İsbât.....	216
5.4.12	İrşad	218
5.4.13	Feyz.....	218
5.4.14	Halvet-Uzlet-Celvet.....	221
5.4.15	Rind-Zâhid-Abid-Münkir	223
5.5	Vahdet-i Vücûd Kavramları	230
5.5.1	Vahdet-Kesret	230
5.5.2	Celâl-Cemâl	233
5.5.3	Vuslat-Firkat	234
5.5.4	Hasret.....	243
5.5.5	Sekr-Sahv-İstiğrak	243
5.5.6	Fenâ-Bekâ-Ezel-Ebed	249
5.5.7	Hüviyyet.....	256
5.5.8	Kabe Kavseyn	257
5.5.9	Nokta-Harf	258
5.5.10	Derd-Derman	258

5.5.11	Tecellî	262
5.5.12	Mazhar	264
5.5.13	Âdem-Âlem	264
5.5.14	Fetih	266
5.5.15	Vârid	266
5.5.16	Dîdâr-Rü'yet	267
5.5.17	Zât-Sıfat	268
5.5.18	Ene'l-Hakk	269
5.5.19	Lütuf-Kahır	270
6.	SONUÇ VE ÖNERİLER	272
	KAYNAKLAR	274
	EKLER.....	285
	EK A Divan'ın İlk ve Son Sayfası	286
	EK B Şâirin Yayınlanmış Şiiri	288
	EK C Şair'in Belgrad Şehitler Makberesi Üzerinde Bulunan Şiiri	290
	EK D Milli Kütüphane İle Mail Yazışmaları	291
	EK E Şairin İstanbul'da Dört Yıl Misafir Olarak Kaldığı Yusûf Kamil Paşa Konağı	292
	EK F Günümüzde Yusuf Kamil Paşa'nın Konağı'nın Yerinde İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bulunmaktadır	293

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ**Kısaltmalar**

a.s	: Aleyhisselam
age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
bkz	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev	: Çeviren
Hz.	: Hazreti
s.	: Sayfa
s.a.v	: sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay. Haz	: Yayına Hazırlayan
Yay	: Yayınları
Yy	: yazar yok
v.s	: vesaire
v.d	: ve diğerleri

1. GİRİŞ

1.1 Sırrî Rahîle Hanım'ın Yaşadığı Dönemde Osmanlı'da Genel Durum

On dokuzuncu yüzyıl, Türk toplumunda pek çok değişime sahne olan bir yüzyıldır. 17. yüzyıla kadar ilim kültür ve medeniyette ileri bir seviyede olan Osmanlı, bu yüzyıldan sonra çöküşe geçmiştir. Toplumdaki değişim Tanzimat Fermanı ile başlamıştır. Fermanla birlikte hayatın pek çok alanında reformlar yapılmış olup, reformların hayata geçirilmesinde eğitim bir araç olarak kullanılmıştır. Bu şartlar içerisinde İslamî ortak geçmiş artık yetersiz görülmeye başlanmış dolayısıyla gelişimin önünde engel olduğu düşünülmüştür. Devlet adamları ve aydınlar bir seçim yapmak zorunda kalmışlar, tercihlerini Batı medeniyet ve kültürünü seçmek yönünde kullanmışlardır. Aslında böyle bir değişime zemin hazırlayan birçok sebep vardır. Devlet otoritesinin zayıflaması, ordudaki düzensizlikler, üretimin durgunlaşması ve dolayısıyla mali bozulmalar, tımar sisteminin bozulması ile başlayan köylü isyanları bu sebepler arasında sayılabilir. Tüm bu durumlar devlet ile halk arasında güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Zaman zaman toparlanma hareketleri görülse de tam anlamıyla toplumsal hayatın değişmesi 19. yüzyılda olmuştur. Değişimi başlatan aydın kesimin Batıyı iyi tanıyan kişiler arasından olmaları dikkat çekicidir. İstanbul'dan başlamak üzere yurdun dört bir yanına doğru genişleyen yeni bir hareket başlamıştır. Matbaa ile birlikte kültürel anlamda yenileşme hız kazanmıştır. Fikir adamları yanında edebiyatçılar da yeni hayat tarzını eserlerinde savunup halka kabul ettirme yoluna gitmişlerdir. Yazarlar eserlerinde Batı tarzı sanat türlerini (gazete, tiyatro, roman, hikaye...) kullanmışlar, içerik olarak ta, Batı medeniyet fikrini övücü bir anlam örüntüsü oluşturmuşlardır. Bunun yanında hala geleneği ve İslami hayat tarzını savunan edebiyatçılar da eserlerinde Batı sanat tarzını kullanmakla birlikte içerikte yenileşme hareketlerine karşı çıkan eserler vermişlerdir, aslında iki tarafın da kafa karışıklığı mevcuttur.¹

Bin sekizyüzlü yıllarda yaşamış kadın şairlerin hemen hemen hepsinin şiirlerinde ilahi aşk, dinî tasavvufî öğeler geniş yer tutmaktadır. Bunun nedeni olarak, şairlerin o

¹ Daha geniş bilgi için Bkz., Mustafa Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19.Yüzyılda Değişim Süreci Sosyal ve Kültürel Durum", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2016, Yıl: 1, Sayı: 2, s.49-65.

dönemde bir tarikata intisap etmeleri ile sahip oldukları tasavvufî neşveyi şiirlerine yansıtma gayretleri gösterilebilir. Şeref Hanım (1809-1861) ile Leylâ Hanım (öl.1848) Mevlevî, Diyarbakırlı Râhile Sırrî Hanım (1814-1877) Kâdiri, Osmanlı hanedanı içerisinde yetişen ve sultan şaire olarak tanıdığımız Sultan II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan (1826-1899) Nakşibendî tarikatına bağlı olup, adlarını zikredemediğimiz daha pek çok şairin değişik tarikatlara mensup olduğu görülmektedir. Söz konusu şairler kültür seviyesi yüksek ailelerden olup, hemen hemen çoğunun babası, kazasker, şeyhülislâm veya müderris türünden bürokratlardır dolayısıyla bu şairler İstanbul ortamında yetişmişlerdir.² Rahîle Hanım ise, Diyarbakır gibi İstanbul'dan uzakta bir muhitte yaşamasına rağmen, bu edebi ortamın uzağında kalmamıştır. Zira şair o dönemin ünlü şairleri ve devlet adamları ile yakın temas kurma olanağını yakalamıştır. Kanaatimizce şairin o dönemin ünlü şairlerinden olan, şair İrfan Paşa (d.1815-v.1888)³, Namık Kemal (d.1840- v.1888)⁴, Osman Nevres (ö.1293/1876)⁵, Kerküklü Şeyh Rızâ (d.1838-v.1910)⁶, Sâdullah Paşa (1838-1891)⁷ gibi Yusuf Kamil Paşa Konağının müdavimleriyle karşılaşma olanağı oldukça yüksektir.⁸ Şair dönemin devlet erkanından Bağdat valisi Mithat Paşa Bağdat valisi Ali Rıza Paşa'ya, Diyarbakır valilerinden, Mahmut Paşa,⁹ Halil Kâmilî Paşa, Erzincanlı İzzet Paşa'ya birer kaside sunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun uzak sayılabilecek şehirlerinde (Amasya'da Zeynep Hatun ve Mihri Hatun, Kastamonu'da Feride Hanım) dahi kadınlar arasında şiir yaygınlaşmıştır, bu durum toplumun kültür sanat seviyesinin ileri bir durumda olduğunun da bir göstergesidir. Dönemin kadın şairleri şu isimlerdir: Fıtnat Hanım, Zeynünnisa Zeynep Hanım, Fahrünnisa Mihri Hanım, Fatma Ânî Hanım, Sırrî Rahile Hanım, İffet Hatice Hanım, Sıdkî Emettullah Hanım, Safvet Nesibe Hanım, Adile Sultan, Faize Fatma Hanım, Fatma Kamile Hanım, Leylâ Hanım, Şeref Hanım ve

² Yasemin Ertek Markoç, "Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, Ekim 2011 Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, s.223-235.

³ Nurettin Albayrak, "İrfan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 22, İstanbul 2000, s.444.

⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Nam%C4%B1k_Kemal, 05.06.2021.

⁵ Vildan S.Çoşkun, "Osman Nevres", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 33, İstanbul 2007, s.57-58.

⁶ <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-seyh-talibani-kerkuklu>, 06.08.2021.

⁷ Ali Akyıldız, "Sâdullah Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 35, İstanbul 2008, s. 432-433.

⁸ Mustafa Ülger, "19. Yüzyıl Osmanlı Fikir Hayatında Konakların Yeri", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1 (2008), s.197-206.

⁹ Şair, Mahmud Paşa için: "O öyle bir komutan ki uğruna can vermeye gelenleri vardır ve yıldızlar da onun hizmetkârdır"der. Rahîle Hanım'a göre Mahmud Paşanın yanında geçirilen her dem, iksîr-i a'zam gibi yanındakilere hayat bahşedicidir. (Sırrî Hanım ve Divânı, vr., 4a.)

Makbule Leman Hanım.¹⁰ Bu şairlerden Şeref Hanım da tıpkı Sırrî Rahîle Hanım gibi Kadîri tarikatının muhibbidir.¹¹ Yûsuf Kamil Paşa tarafından bir şiiri beğenilen şair, 1873 yılında İstanbul'a davet edilir. Bunun üzerine 1873 yılında dersaâdet'e gelerek sadr-ı esbak/ eski sadrazam Yusuf Kamil Paşa merhumun irfan merkezi olan konaklarında ikamet etmeye ve şu'ârâ meclislerine katılmaya başlar. Rahîle Hanım bu konakta dört yıl boyunca misafir edilir bu müddet zarfında yazdığı şiirlerle edebiyat çevreleri tarafından tanınır hale gelir ve kendisine sağlam bir yer edinir.¹² Şair meşhur şairlerin şiirlerinden haberdardır. Şairin divanda, Zekî'ye nazîre yazmıştır:¹³

Mümkün mü Zekînin Sühan-pâkine irmek

Tanzîre çalış Sırrî muhibbân seni gözler.¹⁴

Şairin ayrıca kendisini meyhanede mey içip sarhoş olarak nitelendiren dönemin erkek şairlerinden Lutfî Efendi'nin gazeline yaptığı tahmis de dikkat çekicidir:¹⁵

Pür-hevâdır mürğ-i dil çıkmak diler mi lânedden

Derde dermân istemem çün bî-vefâ kâşânedden

Cür'a-nûş u dil-harâbım dem-be-dem hum-hânedden

Bûy-ı vahdet almışım bûs-ı leb-i peymânedden

Kangı kâfir men' ider meyden beni mey-hânedden.

¹⁰ F. Gülşen Çulhaoğlu, "Osmanlı Şiirinde Kadın Şairin Poetikası", **Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s.40.

¹¹ Didem Şentürk, "19. Yüzyıl Şairlerinden Hatice Nakîyye Hanım'ın Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni ve İncelenmesi", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.50.

¹² Berat Açıl, "Sırrî Rahîle Hanım ve Divanı", **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s.30-32.

¹³ Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divanı, s.29.

¹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

¹⁵ İsmail Avcı, "Balıkesirli Mehmed Gazâlî'nin Türk Kadın Şairleri Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine", **Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute**, Volume: 19 - Number: 36, December 2016, s.37.

Kadın şairler birbirlerinin metinlerine yapmış oldukları katkılarla metinlerarası bir zenginlik yaratmışlardır.¹⁶ Leyla, Şeref, Nakiyye ve Sırrî Hanım; alt metin olarak aldıkları Nesîbâ, Zeynep ve Şeref Hanım'ın şiirlerindeki her beytin önüne kendi ana metinlerinde aynı ölçü-uyak redifte üç dize daha ekleyerek gazeli tahmise dönüştürmüşlerdir.¹⁷ Sırrî Hanım dönemin diğer kadın şairleri ile birlikte var olan klasik geleneğin ana rengindeki sürekliliğe kendi poetik tonlarını da katmışlardır. Şiirlerinde bir yandan geçmiş şair kadınları anarlarken hem de kendi çağdaşlarına yer vermişlerdir. Bu tavırları onları tanımlayan bir özellik olmuştur.¹⁸ Sırrî Hanım klasik Türk şiirinde 19. yüz yıl sonuna dek öne çıkan kadın şairler arasında yer almayı başarmıştır.¹⁹ Sırrî Hanım'ın da içinde bulunduğu 19. yüz yıl kadın şairleri yazdıkları şiirlerle bir yandan şiir geleneğine yeni halkalar eklerken bir yandan da kendilerine has bir tarz ortaya koymuşlardır.²⁰ Yeniden yazma geleneğine Sırrî Hanım da katılmıştır.²¹ Sırrî Hanım, Ali Emirinin şair kadrosunda meşhur Osmanlı şairleri ile birlikte dört şiiri ile yerini almıştır.²² Şairin değerli hatırası günümüzde de Diyarbakır'da bir ortaokul ve bir caddeye ismi verilerek yaşatılmaktadır.²³ Daha ilginç ise Belgrad Şehitler Makberesinde şairin bir şiiri yer almasıdır.²⁴

¹⁶ Özge Öztekin, “19.Yüzyıl Şiirinde Metinlerarasılığın Kadınlararası Hâli”, **Milli Folklor** 2019, Yıl: 31, Sayı: 123, s.112-119.

¹⁷ Öztekin, 19.Yüzyıl Şiirinde Metinlerarasılığın Kadınlararası Hâli, s.117.; Sırrî Hanım'ın şair Zeynep Hanım'a yazdığı tahmisi için bkz: s.118-119.

¹⁸ Öztekin, 19. A.g.m, s.119-120.

¹⁹ Öztekin, a.g.m, s.122.

²⁰ Öztekin, a.g.m, s.111.

²¹ Öztekin, a.g.m, s. 114-115.

²² Seher Erdoğan Çeltik, “Ali Emiri'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası”, **Turkish Studies International Periodical For The Literature and History of Turkish or Turkic**, Ankara 2013, s.237-247, s.242-243.

²³ Bkz: <https://sairsirrihanimortaokulu.meb.k12.tr/tema/index.php>, 12.09.2021.

²⁴ Bkz: Ek 4.

2. KONUNUN ÖNEMİ VE ARAŞTIRMANIN GAYESİ

Tarihte yaşamış divan sahibi şairlerin divanları tasavvuftan beslenmiş divanlardır. Mutasavvıf şairlerden birisi de yukarıda biraz temas ettiğimiz üzere Sırrî Rahîle Hanım'dır dolayısıyla amacımız onun divanı üzerinden mutasavvıf kişiliğini ön plana çıkarmaktır. Özellikle Diyarbakır'dan böyle bir şairin yetişmiş olduğunu gün yüzüne çıkarmak dikkat çekici olur kanaatini taşıdık. Ve bu amaçla çıktığımız yolda onu günümüz modern insanının anlayacağı formda konuşturmak ve nihayetinde Hak yolcularına rehber olmasını sağlamak bizi fazlasıyla bahtiyar etmiştir.

2.1 Araştırmanın Metodolojisi

Yaptığımız çalışma edebiyat ve ilahiyat alanıyla ilgilidir. Zira şair şiirlerinde âyet-i kerime ve hadislerden yararlanmış, İslâm tarihindeki bazı şahsiyetleri şiirlerine konu etmiş, bazı filozoflardan bahsetmiş, divan edebiyatında isim yapmış şairlere nazireler yazmıştır. Şairin hayatı ile ilgili bölümde onun hakkında yazılmış bir yüksek lisans tezi ve ilgili eserlerden yararlandık. Divanın günümüz konuşma diline çevrilmesi noktasında yoğunlaştık. Divandaki şiirleri tek tek açıklayarak, ilgili oldukları tasavvufî kavramların altına aldık. Kavramları da önce lügat anlamlarını sonra da ıstılah anlamlarını vererek, günümüzde yazılmış tasavvufî eserlerden de istifade ederek açıkladık. Şiirler vasıtası ile de Sırrî Hanım'ın ilgili kavrama bakış açısını vermeye çalıştık. İlgili yerlerde gelen âyet-i kerime ve hadis-i şerifleri dipnotlarda belirttik. Divanda çok fazla şahıs ismi olduğundan bazı şahısları metinde açıkladık bazılarını ise dipnotta kısaca bilgi vermekle iktifa ettik. Şiirlerdeki tasavvufî metaforları yeri geldikçe dipnotlarda açıkladık. Bundan dolayı çalışmamız boyunca Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerif kaynakları başta olmak üzere, tasavvuf tarihi, klasik tasavvuf eserleri, tezkireler, divanlar, tasavvuf sözlükleri, tasavvufla ilgili akademik eserler, konu ve kavramlarla ilgili yazılmış makale, tez gibi modern dönemde üretilmiş çalışmalardan yararlandık.

2.2 Kaynak Tanıtımı

Çalışmamıza konu olan Sırrî Rahîle Hanım, mutasavvıf bir şair olması hasebiyle çalışma boyunca edebiyat ve ilahiyat alanında yapılmış çalışmalar eş zamanlı takip edilmiştir. Bu noktada başta âyet ve hadisler olmak üzere, tasavvufun klasik eserlerinden başlamak üzere modern dönemde ülkemizde ve Batıda yapılmış çalışmalarla yola devam edilmiştir. Divanın şerhi kısmında sıklıkla lügatler ve divan edebiyatı sözlükleri ile tasavvuf sözlükleri kullanılmıştır. Tasavvufî kavramların tek tek açıklanması kısmında da lügat ve ıstılah ile ilgili kaynaklara yer verilerek geçmiş ile günümüz arasında bir bağ kurulmak suretiyle edebiyatçıların ve tasavvufçuların görüşleri ortak bir paydada buluşturulmaya gayret edilmiştir. Tasavvufun yapısı gereği pek çok ilim dalıyla alakası olduğu göz önünde bulundurulursa çalışmamızda psikoloji ve diğer ilimler zaman zaman başvurduğumuz ilim dalları olmuştur. Sırrî Rahîle Hanım ile ilgili ve ilişkili bilgileri ise, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, 2005 yılında Berat Açıl tarafından yazılmış olan 305 sayfalık “Sırrî Rahîle Hanım ve Dîvanı” adlı tez başta olmak üzere aşağıdaki çalışmalardan yararlandık:

Mehmed Gazâlî'nin (1928) “Türk Kadın Şairleri: Râhile Sırrî Hanım” isimli makalesi, Taha Ay'ın, “Türk Kadın Şairleri” (1934) adlı makalesi, Murat Uraz'ın, *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz* (1941) adlı kitabı, Şahinkaya Dil'in, “Resimli Türk Kadın Şairleri Antolojisi” (1948) adlı eseri, Şevket Beysanoğlu'nun, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* (1959) adlı eseri, Şevket Beysanoğlu'nun, *Kadın Şairlerimizden Sırrî ve Divânçesi* (1969) adlı eseri, Müjgân Cunbur'un, *Türk Kadınının Şiiri* (1970) adlı eseri, Hacıbegzâde Ahmed Muhtar'ın, *Şair Hanımlarımız* (1311) adlı eseri, Mehmed Zihni'nin “*Meşâhîrû'n-Nisâ-Tarihte İz Birakan Meşhur Kadınlar*” (1982) adlı eseri, Naciye Yıldız'ın, “Mutasavvıf Türk Kadın Şairleri Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezi (1987), İbn'ül-emin Mahmut Kemal İnal'ın, *Son Asır Türk Şairleri* (1988) adlı eseri, Mübeccel Kızıltan'ın, “Divân Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler” (Ocak-Nisan-1994) adlı makalesi, Mehmet Çağlayan'ın, *Şark Uleması* (1996) adlı eseri, Nazan Bekiroğlu'nun, “*Osmanlıda Kadın Şairler*” (1999) adlı eseri, Mehmet Aydın'ın, “Edebiyatımızda Kadın Şair ve Yazarlar Sözlüğü” adlı çalışması (2001), Şefik Korkusuz'un, *Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Dîvanı* (2005) adlı eseri,

Nesrin Tağızade Karaca'nın, "*Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*" (2006) adlı eseri, Serhan Alkan'ın, "*Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı* (2007) adlı eseri, Zehra Toska'nın, "Divan Şiirinde Kadın Şairlerin Sesi" (2007) adlı makalesi, Emine Yeniterzi'nin, "Kadın Şairlerimizin Gözüyle Hazreti Peygamber" (2007) makalesi, İhsan Işık, Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi (2006-2007) ansiklopedi maddesi, Berat Açıl'ın, "Sözden Yazıya-Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisansüstü Sempozyumu Kitabı: Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisansüstü Sempozyumu Kitabı (2008), Yasemin Ertek Markoç'un, "Önce Anne Sonra Şaire: Râhile Sırrî Hanım ve Mersiyesi", Sakarya Üniversitesi Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi (2009) bildirisi, 19.Yüzyıl Şairlerinden Sırrî Râhile Hanım: Bir Konumlandırma Çalışması", Kemal Silay, "*Erkeğin Ağzından Söylenen Gazel: Osmanlı Kadın Şairler ve Ataerkilliğin Gücü*" (2010) adlı makalesi, Yaşar Aydemir'in, "Klasik Şiirimizde Aşk ve Sadakat" (2010) adlı makalesi, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak-blog, "Kadın Divân Şaireleri (2010), Biyografya, "Kadın Divân Şaireleri" (2010), Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı (2011), Yasemin Ertek Markoç, "Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış" (2011) adlı makalesi, Mehmet Nuri Sunguroğlu'nun, "Unutulan Kadın Şairlerimiz" (2011) adlı köşe yazısı, Müjgân Cunbur'un, Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şâirleri (2011), Zeynep Dinçer Berdirek'in, "Klasik Türk Edebiyatında Şairelerin Mahlas Kullanımı ve Diyarbakırlı İki Şaire Sırrî Rahîle ve Fıtnat Hanım" (2012) adlı makalesi, İhsan Muslu'nun, "Osmanlıda Meşhur Kadın Şairler" (2013) adlı makalesi, "Rahile Sırrî Hanım Kimdir Hayatı" Biyografi (2013) adlı biyografi yazısı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Diyarbakır Ansiklopedisi (2013) maddesi, Öznur Özbek'in, "İnci Aral ve Elif Şafak'ın Romanlarında Baba Figürü" (2014) adlı yüksek lisans çalışması, Sözden Yazıya Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisansüstü Sempozyumu Kitabı, Mehmet Arslan'ın, Sırrî Hanım-Sırrî Râhile. "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü"nde geçen ansiklopedi maddesi (2014), Geçmişten Günümüze Diyarbakırlı İlim Adamları Yazarlar ve Sanatçılar (2014) adlı gazete haberi, Ahmet Yılmaz ve Abdullah Işık'ın, "Diyarbakırlı Kadın Şair ve Yazarlar" (2015) adlı makaleleri, Bursalı Mehmet Tahir'in, Osmanlı Müellifleri (2016) adlı eseri, İsmail Avcı, "Balıkesirli Mehmed Gazâlî'nin 'Türk Kadın Şairleri' Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine" (2016) adlı makalesi, Ekşi Sözlük'te yer alan, "Devrin Arka Bahçelerine Mahkum Edilmiş Divan

Edebiyatı'nın Kadın Şairleri” (2016) adlı yazı, “Türk Edebiyatında Kadın Şairler ve Na’at” (tarihtarih.com, 25.03.2019), adlı e-makale, Eren Sarı'nın, “*Osmanlı Kadın Şairleri*”(2016) adlı eseri, M. Fatih Köksal v.d.'nin, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (2017) adlı bildiri kitabı, Erdoğan Bakar'ın, “Kadın Şairlerin de Adı Yok” adlı yazısı, Ayşe Merve Hoşab'ın, “Sırrî Rahile Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler” (2017) adlı makalesi, Kayahan Özgül'ün, *Osmanlı'nın Hazânında Gazel Dökümü* (2018) adlı eseri, Sırrî Râhile, “Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü” ansiklopedi maddesi, “Divan Edebiyatının Kürt Kadın Şairi”, Diyarbakır Gazetesi-Dergi Park, “Sırrî Rahile Hanım” Eyüb Sultan Belediyesi, “Şair Sırrî Hanım”, Biyografi, “Şair Sırrî Hanım”, Bal-Tam Türklük Bilgisi-30 (2019), Vehbi Tunç'un, “Edebiyat Geleneğimizde Hallâc-ı Mansûr İmgesi” (2019) adlı yüksek lisans tezi, Mücadele Gazetesi'nde yer almış, “Diyarbakır'ın Kadın Yazar ve Şairleri” adlı gazete yazısı, Biamag Gazetesi- Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları, “Türk Edebiyatında Kadın Şairler ve Na’at” adlı yazı, Türk Dili ve Edebiyatı, “Osmanlı Kadın Şairleri 2” adlı yazı, Mustafa Uğurlu Arslan, v.d'nin, *Diyârbekirli Divân Sahibi Şairler* (2020) adlı eserleri, Seyr-ü Edebiyat dergisindeki, “Sırrî Hanım” yazısı, Aysun Çelik, “Gülün Bülbül Olduğudur: Osmanlı'nın Kadın Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” (2020) adlı makalesi, Edebiyatsız Kültüre Karşı adlı e-dergideki, “Sırrî Hanım” (2020) yazısı, Tahsin Kula'nın, “Toplumsal Gelişim ve Dönüşümde Kadının Yeri (Sebe kraliçesi Belkıs, Şair Sırrî Hanım ve Aydın Esmâ Ocak Örneği)”, adlı makalesi, Mahsun Atsız'ın “Sırrî Rahile Hanım'ın Gazellerinde Birleşik Fiiller” (2021) adlı makalesi, Nazan Bekiroğlu'nun, “Osmanlı'da Kadın Şairler” adlı yazısı, Anadolu Şairleri isimli e-dergide yayınlanan “Kadın Şairlerden Gazeller” adlı yazı, Murat Öztürk'ün, “Klasik Türk Şiirinde Kişilere Yazılmış Gazeller” adlı makalesi kullanmaya gayret ettiğimiz kaynaklar arasında yerini aldı.

3. RAHİLE HANIM'IN HAYATI SANATÇI YÖNÜ EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ŞİİRLERİNDE KULLANDIĞI ÜSLÛP

3.1 Hayatı (D. 1230-1814 / V. 1294-1877)

Sırrî Rahîle Hanım²⁵ hakkında kaynaklarda genelde tekrar edilegelen kısa bilgiler dışında ne yazık ki çok fazla bilgi mevcut değildir.²⁶ Şairin asıl adı Rahiledir.²⁷ Şair şiirlerinde Sırrî mahlasını kullanmıştır.²⁸ Şair hakkındaki ortak görüş, Diyarbakır'da²⁹ 1814 yılında dünyaya gelen son dönem divan şairlerinden birisi olmasıdır. Şairin divanının müstensihisi Ali Emîrî de, ser-levhada, “Dîvân-ı Sırrî Râhile Âmedî” ifadesine yer verir. Ali Emiri şair için: Ârife, kâtibe ve şâire ifadelerini kullanır.³⁰ Nitekim şair de divanında, Diyarbakır'a bağlılığını ve verdiği değeri şu dizelerle dile getirmiştir:

Bulunmaz misli bir dildâra oldum ‘âşık-ı rüsvâ

Esîr-i bend-i ‘aşkım yok halâsa tâkatim aslâ

Bu nazm-ı dil-pesendi nutka geldi Sırrî-i şeydâ

Dür-i nâ-sufte versem bîkr-i nazm-ı “Safvete” icrâ

Diyâr-ı Bekr'e nisbet bîkr-i fikrim bîkr-i ma'nâda.³¹

²⁵ Rızâeddin b. Fahreddîn'in eserinde Sırrî Rahîle Hanım'ın adı Saray Hanım? olarak belirtilmiştir. (Rızâeddin b. Fahreddîn, **Meşhur Hatunlar**, (Sadeleştiren: Ahmet Acarlioğlu), Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2020, s.236.)

²⁶ Şefik Korkusuz, **Dişârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı**, Kent Yayınları, İstanbul 2005, s.18.

²⁷ Şevket Beysanoğlu, **Dişârbakırlı Fikir ve Sanat Adamlarımız**, Işıl Matbaa 1960, s.27.

²⁸ Müjgân Cunbur, **Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şâirleri**, Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını, İstanbul 2011, s.87.

²⁹ Dişârbakır yedinci yüzyıldan itibaren Arap hakimiyetine daha sonra sırasıyla, Büyük Selçuklular, Artuklular, Eyyübîler, Anadolu Selçuklular, İlhanlı, Timur, Akkoyunlu ve Safevî gibi çeşitli devletlerin etkisi altına girmiş ve dolayısıyla farklı kültürlere ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Anadolunun İslâmlaşma sürecinde bir geçiş noktası olma özelliği taşımıştır. Şehir o dönemde Osmanlı'nın kültür merkezlerinden birisi olma hüviyetini taşır. 18. yüz yılda da şâir Âgâh zamanında tertiplenen şiir toplantıları şehri edebi anlamda ileri götürmüştür. Bu sohbetlere, Ümmî, Emîrî, Hâsım, Hâmî, Hamdî, Şûrî, Fâmî, Mûcib, Lebîb, Vâlî gibi şehrin belâğatta söz sahibi olan şâirleri de katılmışlardır. Şehir dışından şiir sohbetlerine ünlü şâir Nâbî de iştirak etmiştir. Bu pınardan Şâir Sırrî Hanım, İffet Hanım, Fatma Bacı gibi hanım şâirler de istifade etmiştir. (Mustafa Uğurlu Arslan, v.d, <https://www.dby.com.tr/doc/194>)

³⁰ Mustafa Uğurlu Arslan v.d, **Dişârbekirli Divân Sahibi Şâirler**, Dişârbakır 2020, s.110.

³¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

Sırrî Hanım'ın babası Ahmet Bey, annesi ise Fatma Hanım'dır.³² Fatma Hanım Diyarbakır'ın Şeyhzadeler diye nam salmış olan ailesindedir.³³ Dedesi, Diyarbakır eşrafından meşhur İbrahim Bey'dir.³⁴ Sırrî Hanım'ın babası Ahmet Bey tıpkı kızları gibi şairdir.³⁵ Ahmet Bey,³⁶ kızları Sırrî Hanım ve Hatice İffet Hanım'ın eğitimleri için özel çaba gösterir. O dönemde seçkin ailelerin kızları “konak eğitimi” denen özel bir eğitimle yetiştirilirdi.³⁷ Sırrî Hanım'ın ailesinde ilme ve sanata çok değer verilirdi ve şair de böyle bir aile ortamında yetişme imkanı buldu.³⁸ Sırrî Rahîle Hanım da bu eğitimler neticesinde, Arapça ve Farsçaya vukûfiyet kesbetmiştir.³⁹

Şairin bu vukûfiyetini Ahmet Muhtar Hacı Begzade'nin “Ulûm ve fûnûnı ba'de't-tahsîl Arab, Acem, Türk lisanlarını vükûf-ı tam ile kesb etdikten sonra şiire heves etmiştir” ifadesinden anlamaktayız. Şair Diyarbakır eşrafından Tahirağazâde Bekir Bey'le evlenmiştir, bu evlilikten Mehmed Emin, Rıfat ve Nihal adında üç çocuğu dünyaya gelmiştir.⁴⁰ Çocuklarından Rif'at 8 yaşında vefat eder. Şair, oğlunun cenazesinin başında sonradan çok meşhur olacak olan mersiyesini gözyaşlarıyla dillendirir.⁴¹ Rahîle Hanım'ın hayatının büyük çoğunluğu Diyarbakır'da geçmiştir. Sırrî Rahîle Hanım'ın bildiğimiz bir ablası bulunmaktadır lakin şairin Hamdiye Hanım adında bir ablasının daha bulunduğu bilinse de kaynaklarda kendisine pek rastlanılmamaktadır.⁴² Ablası Hatice İffet Hanım (ö. 1840) ın kabri Behrampaşa Camii'nin sol tarafında yer alan hazirede yer almaktadır.⁴³ Hatice İffet Hanım da şairdir. Divanı olduğu söylene de bu divan kayıptır.⁴⁴

³² Mahsun Atsız, “Sırrî Rahîle Hanım'ın Gazellerinde Birleşik Fiiller”, **Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 14 Bahar 2021, s.408.

³³ Şefik Korkusuz, Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı, s.16.

³⁴ Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler, s.110.

³⁵ F. Gülşen Çulhaoğlu, “Osmanlı Şiirinde Kadın Şairlerin Politikası Leylâ Hanım”, **Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s.61.

³⁶ Ahmet Bey için bakınız; Ali Emiri “Diyarbakırlı Bazı Zevatin Tercüme-i Halleri”, Millet Kütüphanesi, Tarih Yazmaları No:750, s.132. (Şevket Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, s.27.)

³⁷ Nazan Bekiroğlu, “Osmanlı'da Kadın Şairler”, www.nazanbekiroglu.com, 27.04.2021.

³⁸ Müjgân Cunbur, Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri, s. 88.

³⁹ Şevket Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, s.27.

⁴⁰ Şefik Korkusuz, Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı, s.17.

⁴¹ Şefik Korkusuz, a.g.e, s. 17.

⁴² Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler, y.y, s.110.

⁴³ Bedri Mermutlu, “Ali Emiri Efendinin Mir'atü'l- Fevaid Notlarında Diyarbakır'ın Anısal Tarihi Yapıları”, **e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi** –www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633, Sayı: 8 Kasım 2012, s.88-100.

⁴⁴ Şefik Korkusuz, Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı, s.7.

3.1.1 Tarîkâta İntisabı

Şair bir şiirinde ⁴⁵ kendisinin Diyarbakır’da meşhur Rumiye Şeyhi Aziz Mahmud Urmevi’nin torunu olan Ahmed Çelebi’nin müridi olduğunu açıkça ifade eder.⁴⁶ İlham ve vecd’e meyyal bir tıynete sahip olan şair, Diyarbakır’da o dönem halkın büyük çoğunluğunun müntesibi olduğu Kadîriyye tarîkatine intisap eder. Şair tekkelerde dinlediği ilahi nağmeler neticesinde manevi bir istiğrak hali yaşar. Bu tesir ile kabri Bağdatta bulunan Abdülkâdir-i Geylânî’yi ziyaret eder.⁴⁷ Oğlu Mehmed Emin’in de o yıllarda Bağdat valisi olan Mithat Paşa tarafından müntefik sancağına muhasebeci olarak atanması şairin bu yolculuğa çıkma sürecini hızlandırır.⁴⁸ Bağdatta bir yıl kaldıktan sonra 1871 yılında oğlunun görevi üzerine Müntefik’e geçer.⁴⁹ Bu sırada şair elli altı yaşındadır.⁵⁰ Yine Osmanlı Müellifleri adlı eserde Sırrî Rahîle Hanım’ın manevi boyutu olan Bağdat ziyaretinden ve tarikat ehli olmasından bahsedilir.⁵¹ Rahîle Hanım Bağdat’tan 1873 yılında Diyarbakır’a döner.⁵² Rahîle Hanım, Kadîri olmasının yanında melâmî meşrep bir şairdir. Nitekim şiirlerinde iki kez melâmet kavramını kullanma yoluna gitmiştir. “Hakikat yolunun Mansuruyum” ifadesi de onun bu neşveye sahip olduğunu hissettirmektedir.⁵³ Rahîle Hanım, divanında aşağıda yer alan üç Kadîri büyüğü zâtla manevi yakınlık kurmuştur.

3.1.2 Silsilesi

3.1.2.1 Abdülkâdir-i Geylânî

Abdülkâdir-i Geylânî, Sırrî Rahile Hanım’ın müntesibi olduğu Tarîkat-ı Aliyye-i Kâdiriyye’nin pîridir. Geylânî 470 (1077)’te Hazar denizinin güneybatısında bulunan Gilân’a bağlı Neyf köyünde dünyaya gelmiştir. Soy şeceresinin Hz. Ali’ye kadar

⁴⁵ Şefik Korkusuz, a.g.e, s. 26.

⁴⁶ Şefik Korkusuz, a.g.e, s. 18; tüm çabalarımıza rağmen şairin şeyhine nasıl intisap ettiği, nasıl bir manevi hayata sahip olduğu ile alakalı herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Elimizde var olan divandan başka iz sürebileceğimiz bir kaynak ne yazık ki olamadı.

⁴⁷ İsmail Avcı, “Balıkesirli Mehmed Gazâlî’nin Türk Kadın Şairleri Başlılı Yazı Dizisi Üzerine”, **Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute**, Volume: 19 - Number: 36, December 2016, s.35.

⁴⁸ Berat Açıl, Sırrî Hanım ve Divanı, s. 31.

⁴⁹ Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler, s.111.

⁵⁰ Şefik Korkusuz, Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım’ın Divânı, s.17.

⁵¹ Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, (Hazırlayan: M. A. Yekta Saraç), (Editör: Mustafa Çiçekler), Türkiye Bilimler Akademisi, Cilt. 2, Ankara 2016, s. 666.

⁵² Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler, s.111.

⁵³ Yasemin Ertek Markoç, “Önce Anne Sonra Şaire: Râhile Sırrî Hanım ve Mersiyesi”, **Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi**, (05-07 Mart 2009, Sakarya), Kongre Bildirileri 2.cilt, s.191.

ulaştığı rivayet edilir. Babasının dindar biri olduğu yine annesinin de sûfi hanımlardan olduğu söylenir. Babasını henüz çocuk yaşta iken kaybeder. Küçük yaşlardan itibaren ilme düşkün olan Abdülkâdir'in tüm hedefi devrin önemli ilim merkezi olan Bağdat'ta ilim tahsil etmektir. Geylânî Hazretleri küçüklüğünde mektebe gelip giderken kendisini meleklerin koruduğuna inanırdı. Nitekim dönemin ünlü alimlerinden hadis fıkıh ve edebiyat öğrenerek bu amacına ulaşmıştır. İlim tahsili sırasında Bağdat'ın ünlü mutasavvıflarıyla da temaslarda bulunma imkanı bulmuştur. Bu temaslarının neticesi olarak mutasavvıf Ebu'l- Hayr Muhammed b. Müslim ed- Debbâs (v.525/ 1131) vesilesi ile tasavvuf yoluna intisap eder ve bir zaman sonra da şeyhinin damadı olur. Bir müddet hocası Ebû Sa'd'ın teşvikiyle medresede tefsir, fıkıh, hadis kıraat okutur. Fakat daha sonra medresedeki görevini bırakıp inzivaya çekilir ve riyazetlere göre yirmi beş yıl kadar Bağdat ve Kerh harabelerinde riyâzetle meşgul olur. Yaşadığı riyâzet dönemi içinde kendisinin bazı halleri Ebû Sa'd el- Muharramî'ye malum olunca şeyh efendi kendisini bularak ona şeyhlik hırkasını giydirip, halkı irşad ile vazifelendirir.

Geylânî Hazretleri önceleri Şafii mezhebine mensup iken daha sonra Hanbeliliğe meyletmiş ve bu mezhebin güçlü bir savunucusu olmuştur. *el- Gunye*⁵⁴ adlı eserinde bu durum bariz olarak kendisini belli eder. Döneminin ünlü fıkıh ve kelam alimlerinin övgülerine mazhar olmuştur. Bir örnek vermek gerekirse tasavvuf ve tarikat muarızı olarak bilinen İbn Teymiyye dahi Geylânî'nin şer'i hükümlere sıkı sıkıya bağlı olmasını takdir etmekten kendisini alamamıştır. Zira Geylânî'nin tasavvuf anlayışı şeriat'e muhalif değildir, aksine kendisi şeriat binası üzerine yükseltilen bir hakikat algısına sahiptir. Öyle ki Hazret, şerîata ters düşen her derûni hale ihtiyatla yaklaşmıştır. Eserleri olarak, *el-Fethu'r Rabbânî*, *el Gunye* ve *Fütûhu'l-Gayb* meşhurdur. Abdulkâdir Geylânî, H.562 (M.1166) yılında vefat etmiştir. Müntesiblerince Hazret'in çok fazla keramete sahip olduğu, vefatından sonra da darda kalan müridlerine yardım ettiği inancı yaygındır.⁵⁵

⁵⁴ Abdülkâdir-i Geylânî'nin önemli eserlerinden birisidir, Hak yolcularına hikmet kaynağı olmak üzere irfan yolunun kaidelerini öğretir. Ehl-i Sünnet Akaidi ve İtikadi Fırkalar, İbadetler, Faziletli Ameller ve Tasavvuf adlı kısımlardan oluşur. Eserde konular hem zâhidane hem de ârifane olarak işlenmiştir. (<http://tasavvufekitap.com/geylani/gunyetut-talibin.html>.)

⁵⁵ Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 1, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s.234-239.

Aşağıdaki mısralarda Sırrî Rahîle Hanım, âşıkların vahdet denizi olan aşkın içinde gizli birer hazine olduklarını belirtir, ona göre mürşid, bu vahdet denizine dalıp oradan inci çıkaran “gavvas”⁵⁶ tır. ‘O mürşidin pak cemali için müridân inleyen bir bülbül misâlidir’ diyen Sırrî Hanım, aşk yolculuğunda gâh mest olur, gâh kendinden geçer, gâh akli başına tekrar iade edilir.⁵⁷ Rahîle Hanım devamla: ‘Sadâkatle o sevgili mürşidin biz de kapısında kölesiyiz, görenler bizi gedâ⁵⁸ sansa da biz dilenci değiliz bilakis Abdülkâdir-i Geylânî’nin sâlikleri olmamız hasebiyle cihanı ayaklarımız altına almışız’ der.

Bahr-ı ‘aşkın bizde bir gencine-i pinhanıyız

Gülşen-i pâk-ı cemâlin bülbül-i nâlânıyız

Gâh mest u gâh hüşyâr ol mehin hayranıyız

Sıdk ile ol pâdişâhın bende-i fermanıyız

Biz gedayız sûretâ ammâ cihân sultanıyız

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i Geylânîyiz

Aşağıdaki mısralarda Sırrî Rahîle Hanım, kendisinin ve âşıkların ezel bezminde aşk şarabını içmekle mest olduklarını ve bu mestanelikle çoşkun dereler gibi aktıklarını belirtir. Şair, ‘tevhid denizine dalmışız ve oradan inci denilen Hak sırlarını çıkarmaya talibiz, o güneş yüzlü yâr’e kanat açan pervâneyiz’⁵⁹ demektedir.

⁵⁶ Denizde kıymetli şeyler arayan dalgıç demektir. (İskender Pala, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, 31.baskı, İstanbul 2020 s.163.)

⁵⁷ Yunûs Emre’nin aşağıdaki güzel mısraları konuyu çok güzel özetler niteliktedir:

Hak bir gönül verdi bana, ha! Demeden hayran olur

Bir dem gelir şadan olur, bir dem gelir giryan olur

Bir dem cehâletde kalur hiç nesneyi bilmez olur

Bir dem dalar talar hikmetlere Câlinûs u Lokmân olur. (Mustafa Tatçı, **Yûnus Emre Dîvânı**, H Yayınları, 5.b., İstanbul 2020, s.250.)

⁵⁸ Gedâ, dilenme, dilenci anlamına gelir. (Ali Toksarı, “*Gedâ*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.300.)

⁵⁹ Klasik Türk şiirinde sevgili, gönül yakıcılığı, yüzünün parlaklığı, bulunduğu yeri aydınlatması ve siyah saçının şem’in fitilini andırması hasebiyle şem ile sembolize etmiştir. Pervâne ise, şem’in etrafında dönen ve onun ateşine kanatlarını yakan ve sonunda küle dönen bir böcektir, divan edebiyatında mâşuğun aşkımdan yanıp küle dönen âşığın remzidir. (Derya Karaca, “*Klasik Türk Şiirinde Şem ve Pervâne Kullanımları*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 61, Yıl: 2018, s.129-146.)

İçmişiz câm-ı elestin bâdesin mestâneyiz

Aşk sevdâsıyla her dem bî-sükûn dîvâneyiz

Talmışız bahr-ı muhîte tâlib-i dürdâneyiz

Şem‘a-i ruhsâr-ı yâra per açan pervaneyiz

Biz gedayız suretâ ammâ cihân sultânıyız

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i Geylânîyiz

Şair burada Hz. Ali’nin Peygamber Efendimizin amcasının oğlu olduğuna dikkat çeker. Şaire göre Hz. Ali, Hak sırrı olan hakikat cevherinin saklı olduğu bir mahzendir. Bilindiği üzere Abdülkâdir-i Geylânî’nin lakaplarından biri de “el bâz’ül –eşheb”⁶⁰ tir. Doğan denilen kuşlar avlarını ustalıkla yakalamakla ünlüdür, Sırrî Hanım’a göre, Abdülkâdir-i Geylânî de müridlerinin nefislerini eğitmesindeki başarısından dolayı bu lakabı almıştır. Rahîle Hanım ayrıca Abdülkâdir-i Geylânî’nin evliyaların kutbu olduğunu sözlerine ekler. Zâhid’e de: “Sen bizi küçümseyip kayıtsız bir şey bilmez sanma ey zâhid, biz sûreta dilenci gibi görünsek de, gerçekte cihanı ayakları altına almış, cihan sultanlarız” demek ister:

Pîşvâmızdır ‘Alî ol ibn-i ‘am-i Mustafâ

Mahzen-i kân-ı hakikat gevher-i sırr-ı Hudâ

Bâz-ı eşheb pirimiz sultân-ı kutb-ı evliyâ

Ta’n edip bî-gâne sanma bizleri sen zâhidâ

Biz gedayız sûretâ ammâ cihân sultânıyız

⁶⁰ Bu lakabın Abdülkâdir-i Geylânî’ye verilmesi Şeyh Hammâd zamanına dayanır. Geylânî kendisi için: “Ben ağaçlarda şakıyan bülbül, yükseklerde ise Bâz-ı Eşheb’im” der. Aliyyü’l Kârî’ye göre bu lakap onun melekût âleminde yazılı ismidir. (Dilâver Güner, **Abdülkâdir-i Geylânî Hayatı Eserleri Görüşleri**, İnsan Yayınları, 2.b, İstanbul 2003, s. 86.)

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i Geylânîyiz.⁶¹

Şaire göre âşıklar, dünya talepkârı değildir bilakis dünyayı ayakları altına almış Anka Kuşlarıdır:

Hor görüp ta’n itmeniz kim bir bölük rüsvalarız

Büy-ı Hakk ahz etmeye her zerreden bînâlarız

Katremiz bahre ulaştı pek mehîb deryâlarız

Zâhidâ zann etme sen tek tâlib-i dünyâlarız

Biz cihânı pâyimâl etmiş cihân-peymâlarız

Kulle-i Kâf u kanâ‘at bekleyen ‘ankâlarız

Ehl-i Hakk’ın sıdk ile bendesi olduğunu ve bu uğurda başına gelen belalara canla başla göğüs gerdiğini belirten Rahîle Hanım’a göre ezel bezminden irfan kısmetiyle bu dünyaya gelenler, bu kismetten nasibi olmayanlara sabırla yaklaşmalıdır, Sırrî Hanım ve ihvan da Abdülkâdir-i Geylânî Hazretlerinin sâliki olmaları hasebiyle cihan sultanı olmak gibi büyük bir kismete nail olmuşlardır:

Sînemiz olmuş siper tîr-i ⁶² belâya cân ile

Ehl-i hakkın bendesiyiz sıdk ile îmân ile

Kısmet-i rûz-ı ezelden gelmişiz ‘irfân ile

Dâ’imâ nâ-çâr mümâşât eyleriz nâ-dân ile

Biz cihânı pâyimâl etmiş cihân-peymâlarız

⁶¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

⁶² Ok demektir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.458.)

Kulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız

Şair mutlu olmak için nice yerler dolaştığını belirterek bu amacına meyhanede ulaştığını belirtir:

Mesken etdin 'ârife Rabb olmağa bu hâneyi

Lâbis olduk 'âriyet bu câme-i ferzâneyi

Kâm-yâb olmak için gezdik niçe kâşâneyi

Âkıbet sundu bize pîr-i muğân peymâneyi

Biz cihânı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız

Kulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız

Sırrî Rahîle Hanım, aşkın dokunduğu kişilerin sultan olup, sonsuz bir ummana dönüştüklerini ve bunun neticesinde her vaktin kıymetini bildiklerini ifade eder. Şair bu kişilerin âlemin mihmandarının Hakk olduğunu idrak edip ona vâsıl olduklarını belirtir. Rahîle Hanım, 'herkes kendi nefis kademesine men'uttur' kaidesine vurgu yaparcasına, sözlerinin âşıklara cennet, münkiplere cehennem derecesinde olduğunun farkındadır. Şair kendisi ve ihvanı, Abdülkâdir-i Geylânî'nin sâlikleri olmaları hasebiyle cihanın künhüne vâkıf olmuş, Kâf Dağının zirvesinde himmet ve kanaat bekleyen Ankâ Kuşlarına benzetir

Aşkın istimdâdı her kimde ola sultân olur

Her demin kadrin bilir bir bahr-ı bî-pâyân olur

Mîzbânlık resmin anlar vâsıl-ı Rahmân olur

Âşıka cennet sözüm münkiplere nîrân olur

Biz cihânı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız

Kulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız

Şaire göre, âşıklar sabır ile kanaat mülküne sultan olurlar. Âşıkların bu mülke kavuşmaları için fakr ile rızâ kapısında durup, mâşuğun fermanına can vermeleri gerekir. Rahîle Hanım'a göre, iki cihan ehlinindir, âşık bunların ikisinden de geçip fenâ makamına yükselmiştir. Şairin gözünde âşıklar, Kâf Dağı yüceliğinde kanaat bekleyen Ankâ Kuşlarına benzer:

Sabr ile bizler kanâ'at mülkünün sultanıyız

Fakr ile bâb-ı rızâda bende-i fermanıyız

Hep muhibb-i hânedânız hem kulı kurbânıyız

Dü cihâmı ehline verdin hele biz fâniyiz

Biz cihâmı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız

Kulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız

Şair, "lâ" sahrasından ok gibi geçip, "illâ" da makam tuttuktan sonra hayret makamına vâsıl olmuştur. Şairin tuttuğu bu makam ona, âlemlerin cilvelerine nazar ettiği bir cilvegâh olmuştur artık bundan sonra meşhur hükümdar Cem'in sunacağı içki kadehine rağbeti kalmamıştır:

Tirveş lâdan geçip illâda tutduk biz makâm

Pâsbân-ı neşvegâh-ı hayretiz şimdi müdâm

Etmeyiz ragbet bize ta'zîm ile Cem verse câm

Cilvegâh-ı 'âlem olmuşdur bize cây-ı menâm

Biz cihâmı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız

Kulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız

Sırrî Rahîle Hanım, mekansızlık âlemine ulaşma isteği nedeniyle gönlünün sevgili tarafından avlandığını ve iradesini kaybettiğini ifade eder. Şaire aşk sırrını anlayan kişilerin, vahdette karar kılacağını belirterek, aşk fermanının kölesi olup ar denilen benlikten vazgeçtiklerini belirtir:

Tâ olaldan lâ-mekân sayyâdına gönlüm şikâr

Zerre denlü destimizde yok 'inân-ı ihtiyâr

Sırr-ı 'aşkı fehm eden bir noktada eyler karâr

Bende-i fermân-ı 'aşkı nâsîh etdik terk-i 'âr

Biz cihânı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız

Kulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız.⁶³

3.1.2.2 Seyyid Ahmed Çelebî

Sırrî Rahîle Hanım'ın mürşidi olan Seyyid Ahmed Çelebî, Rûmîyye⁶⁴ şeyhi Azîz Mahmud Urmevî'nin (1639-1048)⁶⁵ torunudur. Ahmed Çelebî'nin babası da aynı tarikin büyüklerinden olan İsmail Çelebidir. Ahmed Çelebî, Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi net belli değildir. İlk tahsilini aile büyüklerinden almış bu minvalde dinî, edebî musikî alanlarında tekâmül etmiştir. Babasının vefatından sonra posta geçerek tarîkatın öncülüğünü yürütmüştür. Ahmed Çelebi musikîşinas bir zattır, bestelediği pek çok beste günümüze kadar varlığını korumuş ve besteleri pek çok

⁶³ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

⁶⁴ İsmâil-i Rûmî'ye (1041/ 1631) nispet edilir. Tosyanın Bansa köyünde doğduğu söylenen İsmâil-i Rûmî, Halvetî şeyhi Ahmed Efendi'den tarikat olarak mücâhedeye başlar. Geylânî Hazretlerinin işareti ile Bağdat'a geçen Rûmî, burada Kadîrî şeyhi Feyzullah Efendi'ye intisap eder. Sonraları Geylânî'den Rum'a gitmesi işaretini alır ve tarîkatı burada yayar. (Dilâver Gürer, Abdülkâdir-i Geylânî Hayatı Eserleri Görüşleri, s.369.)

⁶⁵ Teis.yesevi.edu.tr / madde-detay/acizi-aziz-mahmud-urmevi, erişim: 02.09.2021.

musikî mecmualarında yayınlanmıştır.⁶⁶ Şair kendisini Ahmed Çelebi'nin müridesi olarak tanıtır.⁶⁷

Sırrî Hanım divanında şeyhinin vefatından duyduğu derin üzüntüyü bir mersiyeye dökmüş ve onu, “kutb-i ‘âlem” diye vasıflandırmıştır. Mersiye'nin giriş kısmında yer alan, “Kutbü'l-ârifîn ğavsü'l-vâsilîn mürşidü'l-kâmilîn zübdetü's-sâlikîn ‘azîzim ‘Azîz-zâde Seyyid Ahmed Çelebi Hazretleri'nin vefatına söylenmiş mersiye'dir” ifadesinden mersiye'yi şeyhine ithaf ettiği anlaşılmaktadır.⁶⁸

Aşağıdaki mersiye Sırrî Rahîle Hanım'ın şeyhi Seyyid Ahmet Çelebi'nin⁶⁹ vefatı üzerine yazmış olduğu mersiye'dir. Sırrî Rahîle Hanım şeyhinin vefatı üzerine ne yapacağını bilemez halde olduğunu belirtir⁷⁰ zira ona göre âlemin kutbu olan şeyhi bu fânî âlemi terk etmiş ve nişansızlık âlemi olan tevhide gark olmuştur:

Ey dirîğâ neyleyem kim derd elinden el-amân

Kutb-ı ‘âlem fâniyi terk etdi oldu bî-nişân.⁷¹

⁶⁶ Reşat Öngören, “Rûmîyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s.240-242.

⁶⁷ Şefik Korkusuz, *Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı*, s. 26.

⁶⁸ Ayşe Merve Hoşab, “*Sırrî Rahile Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler*”, **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 29, Yıl: 2017, s.27.

⁶⁹ Meşhur Rûmîyye şeyhi İsmâil Çelebi'nin oğludur, ailesinde iyi bir eğitim alan Seyyid Ahmet Çelebi'nin musikiye de ilgisi vardır ve Sırrî Hanım'ın şeyhidir. (Hoşab, *Sırrî Rahile Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler*, s.253)

⁷⁰ Sırrî Rahîle Hanım'ın şeyhini katbetmenin vermiş olduğu kederle kaleme aldığı bu satırlara benzer olarak Nurettin Topçu da şeyhi Abdülaziz Bekkine'nin vefatı üzerine, ‘Yıldırım’ın Huzurunda’ adlı öyküyü yazmıştır. Nurettin Topçu’yu dönüştüren isim Abdülaziz Bekkine’dir. Topçu’nun kafasındaki tüm sorular onunla cevaba kavuşmuştur. Öykü, Bursa Ulucami, Hüdavendigâr ve Yıldırım’ın türbelerinde geçer. “Ruhlarımızın önünde yürüyen o büyük varlığı kaybettim” cümlesiyle başlayan öykü Topçu’nun şeyhini kaybetmekle nasıl kimsesiz ve yalnız hissettiğini anlatır. Topçu öyküde hislerini şöyle dile getirir: “Acılarım, zamanın ve kaderin elleriyle kucaklanmayacak kadar engindi. Onun bende şimdi muamma olan son bakışında, melek masumluğu ile ilahi bir emir birleşmiş gibiydi. Hicab ile ihtarın bir bakışta böyle birleştiğini ömrümde görmemiştim. Peygamberâne sakalının üstünde namütenahiye kolayca dalan mavi gözler de kapandıktan sonra sahipsiz kalmıştım.” Nurettin Topçu’ya göre mürid, mürşidi yaşarken hakikat ve aşk âleminde bulunmaktadır lakin mürşid vefat edince bu âlem gölgeler ve yoksul mücrimler dünyasına dönüşür. Öykü şeyhini kaybeden müridin kerametle Murad Hüdavendigâr ve Yıldırım’ın huzuruna çıkmasıyla devam eder. Topçu şeyhini bu iki büyük Hakk adamıyla özdeşleştirir ve Murad Hüdavendigâr’ın sandukasının başında şeyhinin silüetini hayal eder. Topçu, Yıldırım’ın huzurunda ise zulmün yegane çaresinin öldürmek kan dökmek değil, aşk ile tasavvufi bir yaşamla yaşamak ve yaşatmakta bulur. Abdülaziz Bekkine’nin yaptığı da tam olarak yaşatmak ve ölü gönülleri diritmektir. (Yusuf Turan Günaydın, “*Bağlanma, Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi*”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi**, Sayı: 109, Yıl: 10, Ocak 2006, s.95.)

⁷¹ Sırrî Hanım, *Divan*, vr., 2a.

Şairin nergis gözlü olarak nitelediği şeyhi, gözlerini varlık diyarına yummuş, kanatlarını ise lâ mekân⁷² sahrasına açmıştır:

Yumdu nergis gözlerin varlık diyarından bugün

Açdı şeh-per lâ mekân sahrâsına Kuds-âşiyân.⁷³

Şair şeyhinin vefat ettiği vaktin ağlamak vakti olduğunu ve kendi ahına ise gökte dört büyük meleğin dahi ağladığını ifade eder:

Dostlar kan ağlayın kan ağlamak hengâmıdır

Sûz-ı âhımdan felekde ağladı Kürrûbiyân.⁷⁴

Şairin şeyhi Seyyid Ahmed Çelebi ölümsüzlük şarabını içmiştir zaten daha yaşarken, “Ölmeden evvel ölünüz.”⁷⁵ sırrına vâsıl olmuştur. Rahîle Hanım’ın şeyhinin kabre giren sadece cismidir, ruhu mekansızlığa kanat açmıştır:

Mütû kable en temütü cur’asın nüş eyledi

Girdi kabre cismi ammâ rûhu oldu lâ-mekân.⁷⁶

Şair şeyhi Seyyid Ahmed Çelebi’nin, Allah’tan gelen: “Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan, sen O’ndan hoşnut, o da senden hoşnut olarak Rabbine dön”⁷⁷ hitabına erişip gayrı durmayıp korkusuzca göğü cevelân ettiği belirtilir:

⁷² Mekansızlık demek olup, âlevî kültüründe mukayyet mekânın karşısında yer alır. Lâmekan kavramı ile ulu ozanların pek çok şiirden birisi şudur:

“Lâmekan ilinden misafir geldim/Şu fena mülküne bastım kademe
Nerenin selâmın getirdin dersin/Elestü bezminden indik bu deme” (Pir Sultan Abdal) (CemalSalman, “AnadoluAleviliğindeMekânAlgısıvePratiği” http://www.alevivakfi.com/c_salman_alevi_mekan_algisi, 09.04.2021.)

⁷³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁷⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁷⁵ A. Azmi Bilgin, “Osmanlı Şiirinde Ölmeden Önce Ölme Temi”, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, İstanbul 2007, 142, 36/2, s. 42-53.

⁷⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁷⁷ Fecr, 89 / 27-28.

Erişince irci'î sem'ine ârâm etmedi

Oldu bî-pervâ anın cevlângehi hep âsumân.⁷⁸

Şairin mürşidi Seyyid Ahmed Çelebi'nin dilinde: “O'nun zatından başka her şey yok olacaktır”⁷⁹ âyet-i kerimesi vird olmuştur. Rahîle Hanım'a göre, taliplerin muîn'i olan bu mürşid aslına rücû etmiştir:

Küllü şeyin hâlikün'' dâ'im dilinde vird idi

Ric'at etdi aslına ol dest-gîr-i tâlibân.⁸⁰

Şaire göre, on iki imam bilgisine vâkıf olan mananın kadrini bilen Hak yolcusu Seyyid Ahmed Çelebi hazretleri gibisini, felekler nice dönüp zaman geçse de bulamaz:

Vâkıf-ı isnâ 'aşer ma'nâ-şinâs-ı râh-ı Hakk

Nice devr etse felek bulmaz nazirin bir zamân.⁸¹

Rahîle Hanım şeyhi için, ‘gönül alıcı ikramlarla ruhlar âleminin topluluğu olan rûhânîler onu giydirdiler ve Firdevs cennetine aldılar’ der:

Câme-h'âbında nevâzişkerle ta'zîm etdiler

Aldılar firdevse anı zümre-i rûhâniyân.⁸²

Rahîle Hanım ezel bezminin şarabıyla mest olan mestânelerin bugün şeyhi Seyyid Ahmed Çelebi'nin ölümüne matem tutmalarını diler:

Her şarâbın nûş eden mestâne-i rûz-ı elest

⁷⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁷⁹ Kasâs, 28/88.

⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁸¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁸² Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

Esselâ der mâtemin tutsun bugün pîr ü civân.⁸³

Sırrî Hanım şeyhi Seyyid Ahmed Çelebi'nin dergâhının şifa dağıtan korunaklı bir yer olduğunu belirtir. Ona göre, bu inceliği ne yazık ki aşktan bîhaber olanlar bilemez:

Âsitânı melce-i dârü'ş-şifâdır şüphesiz

Bilmedi bu nükteyi illâ gürûh-ı 'âşıkân.⁸⁴

Şair, şeyhinin dergâhının zâhir ve bâtında cana can katan bir canfeza olduğunu belirtir ve ona göre sâlikler bu dergâhta canlarından geçmeye her an hazırdır:

Bildiler kim cân-fezâdır zâhir u bâtında ol

Âsitânında anınçün cân verirdi sâlikân.⁸⁵

Rahîle Hanım'a göre talebeler üstadlarına saygı için onun dergâhına candan bel bağlamışlardır:

Kâbil-i şâkird olan üstadına ta'zîm için

Dergehine cân ile bel bağlamışlar kâmilân.⁸⁶

Şair şeyhinin zikri ve fikrinin hep Hakk olduğunu söyleyerek, ilim ve irfanın tâ ezel bezminden beri ikiz kardeş mesabesinde olduklarını sözlerine ekler:

Zikr u fikri Hakk idi ol pîşvâ-yı âlemin

'İlm ile 'irfânı oldu tâ ezelden tev'emân.⁸⁷

⁸³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁸⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁸⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁸⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁸⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

“Şeyhim Seyyid Ahmed Çelebi’nin değeri Çin’e armağan götüren rüzgar gibi kıymetli olduğu halde, tam olarak anlaşılmadı” diyen şaire göre, sabâ rüzgârı⁸⁸ âşığın inlemelerini sevgilinin köyüne ulaştırması ile bilinir zira bu rüzgar sevgilinin kokusunu⁸⁹ âşığa taşır:

Anlaşılmaz kadri anın korlar idi nâfeye

Hâk-i küyun ger sabâ Çîn’e götürse armağân.⁹⁰

Şair ‘mürşidim, kocakarı⁹¹ mesabesindeki bu dünyaya veda etmiştir, âriflere göre bu bir ölüm değil, fenâ fi’l Hak’tır’ der:

Öldü sanma köhne-zen dünyaya döndürdü kazâ

Hakk ile Hakk oldu anlar bu rümüzü ‘ârifân.⁹²

Şair, ‘şeyhim Seyyid Ahmed Çelebi’nin vasıflarını söylemeye kalksam haddi sınırı yok, bu nedenle beni dinleyen ihvana özetler söylediklerim’ der:

Söylesem vasf-ı cemâlin haşr olur pâyânı yok

Dinleyen ihvana ‘özü-ı muhtasardır bu beyân.⁹³

⁸⁸ Divan edebiyatında şairler tarafından sıklıkla kullanılan sabâ, bir tabiat olayı olmasının ötesinde sevgiliye haber ulaştırıcı bir vasıta olarak şairlerde yer almıştır. (H. Dilek Batıslam, “*Divan Şiirinde Sabâ*”, **Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI**, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu’na Armağan II, İstanbul 2005, s.17. http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/batislam_saba.pdf, 09.04.2021.)

⁸⁹ Koku divan şairlerince âşığın sevgiliye yaklaşma ve ona olan ilgisini açığa çıkarma aracı olarak kullanılan bir kavram olmuştur. (Muhittin Turan, “*14 ve 15. Yüzyıl Divanlarında Koku Kavramı Etrafında Oluşan Benzetme ve Hayal Dünyalarına Bir Bakış*”, **SUTAD**, Nisan 2019, Sayı: 45, s.252-272.)

⁹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁹¹ Dünya divan şairleri ve mutasavvıflarca kocakarı benzetmesiyle eserlerde yer edinmiştir zira dünya hilesine aldanmamak gereken bir kocakarı gibidir ki mert olanın ondan uzak durması gerekir. Bâki de bu durumun önemini şu beyit’i ile dile getirir:

Mürîd-i ‘aşk oldum ben tecerrüd ihtiyâr itdüm

Eger meyl eyler isem bir zen-i dünyâya nâ-merdüm. (Halime Çavuşoğlu, “*Dört Asır Dört Şair Bağlamında Divan Edebiyatında Dünya Algısı*”, **Rumelide Journal of Language and Literature Studies**, 2019. 14 (March), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/672747>, (09.04.2021.)

⁹² Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

⁹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

Sırrî Rahîle Hanım'ın sahip olduğu Hak sırrıyla terkîb-i beden ⁹⁴ dediği cismani varlığı yanıp kül olmuştur ve şair bu Hak sırrının gizlenmemesi gerektiğini de bilir:

Mâ-hasâl sırr-ı Hudâdır ketmi geç inkârı geç

Yandı terkîb-i beden hâkister oldu üstüh'ân. ⁹⁵

3.1.2.3 Abdurrahman-ı Hâlis Kerkükî

Abdurrahman-ı Hâlis Kerkükî, Kâdirî Tarikatının kollarından birisi olan Hâlisiyye kolunun kurucusudur. Asıl adı Abdurrahman, lakabı Talebânî, mahlası ise Hâlis'tir. Kerkükî, 1212/1797 yılında Kerkük'te dünyaya gelmiştir. Kerkükî lakabı ise dedesi Molla Mahmud'un Kerkük'e bağlı "Tâlebân" köyünde bulunmuş olmasından ileri gelmiş, sonraki nesle de soyadı olarak miras kalmıştır. Dedesi Molla Mahmud alim bir zat olup, devrinin ileri gelen mutasavvıf ve şairlerinden birisidir. Kâdirî tarikine mensup oluşu şeyhi Ahmed Efendi vesilesi ile olmuştur. Şeyh Abdurrahman-ı Hâlis ilk öğrenimini Kerkük'te tamamlamış daha sonra Süleymaniye medresesinden meşhur Şeyh Kâk Ahmed ile de medrese eğitimlerine başlamış sonrasında ise devrin ilim merkezi olan Bağdat'a giderek orada âlim Şeyh Ruzbihânî'nin tedrisinde tahsilini bitirip icâzet almaya hak kazanmış ve tekrar Kerkük'e dönerek babasının hizmeti ve ibadetle meşgul olmuştur. Şeyh'in daha on dokuz yaşında 1231/1816 yılında zor bir Arapça eseri mükemmel bir şekilde Türkçe'ye tercüme etmesinden ilmi ve edebi yeterliliğinin ne derece yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Kadirîliğin Kerkük'teki temsilcisi olan Abdurrahman-ı Hâlis Kerkükî, tasavvufu içselleştirmiş hal ehli bir mürşiddir. Tekkesinde bulunan her türden insana tevhid nazarıyla bakmış, kimseyi kimseden üstün görmeyip yaratılmışları kucaklamıştır. Farklı dinden olanlara dahi kötü muamelede bulunmayıp tevhidi uygulamalı olarak müridan ve halka öğretmiştir. Sultan Abdülmecid'in haremi Sultâne Hatun da müridesi olmuştur. Şeyh'in pek çok kerameti olduğu bilinmektedir. Müridlerinden biri olan Mur Ali Baba'yı çok kısa bir an içinde irşad edip halifelik unvanıyla Sivas'a irşad vazifesi

⁹⁴ İnsan bedenini oluşturan dört unsur demektir. (H. Bekir Karlığa, "Anâsır-ı Erbaa", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s.149-151.)

⁹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

ile gönderdiği bilinmektedir. Kâdirî tarikatını Sivas, Amasya ve Tokat'a ilk yayan zat bu kişidir.

Kerkükî'nin bilinen eserlerinden bazıları: *Dîvân, Kitabü'l-Meârif ft Şerh-i Mesnevî-i Şerif, Behcetü'l-Esrâr Tercümesi*'dir.⁹⁶

Sırrî Rahile Hanım divanında Abdurrahman-ı Hâlis'ten tevriyeli bir şekilde bahseder. Abdurrahman-ı Hâlis Sırrî Hanım'a nazire yapmış o da bu nazire'ye tahmis ile karşılık vermiştir. "Kalemin haddi midir ki o yârin güzel dudağını vafsetsin. İştittim ki Sırrî lütuf ile onu yâd edermiş", ibaresine şair: "Bıraktım büyüklü küçüklü dedikodu ehlinin söyledikleri sözleri. Medreseler içinde âşk sevdasında hâlis kimse (ya da Hâlis) görmedim. O yüzden ilmimi meyhaneden tahsil ettim" diye karşılık vermiştir. Divan edebiyatımızın içinde yer alan zâhid-rind⁹⁷ atışmasının örneğini sergilemişlerdir. Abdurrahman Hâlis Kerkükî, Sırrî Rahîle Hanım'ın kaleminin sevgiliyi vasfetmekten uzak olduğunu biraz ihtihzalı bir biçimde ifade etmiş, buna mukabil Sırrî Hanım da kendisinin kullandığı bu dilin zâhidlerce anlaşılamayacağını bunu anlamak için âşık olmak gerektiğini söylemiştir. Sırrî Hanım divanı içerisinde yer yer kendisinde bulunan âşıklık istidadının ezeli olduğuna dikkat çekerek âşk ilminin medreselerde değil, meyhanelerde elde edilebileceğine dikkat çekmiştir. Meyhane, mey, sâki divan edebiyatında bilindiği üzere mecaz anlamda kullanılmış ve ilâhi aşkı vasfetmişlerdir. İbn'ül Fâriz'ın: "Biz üzüm yaratılmadan evvel sarhoştuk" demesi aşkın ezeli olup kitaplardan öğrenilemeyeceğini özetler niteliktedir.

Rahîle Hanım, ezel bezminde o güneş yüzlü sevgiliyi görünce onun aşkıyla bağrını kebab etmiş, ondan ayrı kalmakla da nefsinin onun muhabbetiyle doldurmuştur. Bu muhabbet remzini de akla yâr olanlar anlayamazken Rahîle Hanım çoktan aşkın kitabını yazmış bitirmiştir. Sırrî Hanım beden mülkünü o sevgilinin gizli aşkı için harab etmiş ve bu uğurda uykusuz gecelere râm olmuştur:

⁹⁶ İsa Çelik, "Kâdirîyye Tarikatı Hâlisiyye Şubesinin Kurucusu Şeyh Abdurrahman Hâlis Kerkükî", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 38, Erzurum 2008, s.159-184.

⁹⁷ Rind lügatte dünya işlerini çok sevip hoş gören kişi anlamına gelir. İstilahta ise, dışı melam, içi selim olan kişilere rind denir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.377). Zâhid ise, sözlükte sofulukta ileriye gitmiş olan demek olup istilahta, elinden çıkan dünyalığa üzülmeyen, eline geçirdiği dünyalığa da sevinmeyen kişidir. (Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yayınları, Ankara 1997, s.279.)

Ezelden şem‘-i hüsne per yakıp bagrım kebâb etdim

Firâk-ı hasretinle hayme-i zevkim habâb etdim

Muhâbbet remzini ‘âkl anlamazken bir kitâb etdim

Nigârâ mülk-i cismim kenz-i ‘aşkınçün harâb etdim

Anı cânım yerine kalbde nâ’ib-i menâm etdim.⁹⁸

Râhile Hanım, muhabbet bahçesinde sevgilinin nakışlarını görüp bülbül gibi inlediğini belirtir, ona göre cihana ibretle bakılırsa sevgilinin nakışları ile dolu olduğu görülür. Kendisinin dilinde de o sevgilinin tecellîlerinden başka bir şey yoktur. Derûnunu yârdan başkasından temizleyen Rahîle Hanım, Hakk’ın misafirliği için gönül sarayını pak⁹⁹ edip süslemiştir:

Muhabbet gülşeninde bülbül oldum zâr nakşından

Leb-â-lebdir cihân ‘ibretle seyr et yâr nakşından

Habîbim gayr yok dilde hemân dîdâr nakşından

Derûn-ı sinemi pâk eyledim agyâr nakşından

Gönül kâşânesin ‘aşk-ı ruhınçün müstetâb etdim

Şairin sevgilisinin saçları gerdanına sanki güzel kokulu bir sümbül gibi dökülür, şair de bu manzarayı görüp ona şöyle seslenir: “Ey gül endamlı sevgili, sana aşık olan bu hale nasıl dayansın.” Sırrî Hanım, pîr’i Abdurrahman-ı Kerkükî’nin dergâhında

⁹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁹⁹ Şemseddin-i Sivasînin de bu anlamda söylemiş olduğu güzel bir beyiti vardır:

Deyr-i kalbinde eger nakş-ı sivâyı yuyasın

Çehre-i yâri beher kûşe hüveydâ göresin. Sivasî. (Recep Toparlı, **Şemseddin Sivasî Divanı**, Sivas Belediyesi Yayın Kurulu, Sivas Nisan 2015, s.118.)

geceden tâ fecrin doğuşuna dek bülbül¹⁰⁰ gibi feryat ettiğini ifade eder. Bu âlemde pîr'i gibi bir gül daha açmadığından şair kendisine onun aşkını seçmiştir:

Dökülmüş gerdene ol zülf-i 'anber-bûların sünbül

Tayansın mı bu etvâra gül-endâmım bu âb u gil

Gelip dergâhına leyl ü nehâr efgân eder bülbül

Cihânın gülşenine gelmemiş hüsnün gibi bir gül

Anınçün 'âlem içre 'aşk-ı hüsnün intihâb etdim

Sevgilinin aşkının ağırlığından beli bükülmüş halde olan şaire göre semadaki Zühre Yıldızı¹⁰¹ dahi Hakk'ın aşkıyla raks eder. Şair, Hakk'ın hüviyyet tecellîsi neşesinden haberi olmayan âbid'e¹⁰² hitaben: "Eğer şaraba meyledersem beni mazur gör çünkü ben bir meyhanede¹⁰³ mürşidime intisap ettim" der:

Senin 'aşkınla raks eyler semâda şevk ile nâhid

Kemân-ebrû büküldü kâmetim çeşmin bana şâhid

Tecellî-i hüviyyet neş'esinden bî-haber 'âbid

¹⁰⁰ Klasik Osmanlı şiirinde gül-bülbül mazmunu çok sık kullanılmıştır. Bu bağlamda gül, sevgili, peygamber, padişah, şehzade, paşa anlamında, bülbül ise ömrünü sevgiliye kavuşma yolunda heder eden divane bir âşık anlamında kullanılmaktadır. (Talip Çukurlu, "Klasik Osmanlı Şiirinde Güllün Bülbül ve Diğer Hayvanlarla İlişkisi", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan Armağan Sayısı, Cilt: 2, Sayı:1 Şubat 2019, s.353-376.)

¹⁰¹ Venüs Yıldızıdır, klasik edebiyatımızda ise bilhassa sazende ve hanende anlamında kullanılır. (Nurefşan Kapal, "Zâtî Divan'ında Kozmik Unsurlar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 24, Yıl: 2013, s.7.)

¹⁰² Âbid lügatte, ibadet eden demektir. Mutasavvıflara göre abd, er-Rabb kelimesine mukabildir. Ubûdiyyet salih kullara has bir şeydir, Hakk onu bir kuluna nasip etti mi, artık onu hevâsından kurtarmış demektir. Allah bu kişiyi neticede kulluk nimetlerine daldırır ve yalnızca kendiyile meşgul eder. (Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.2.) Münkir, lügatte inkar eden, kabul etmeyen demektir. (Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.853.)

¹⁰³ Tasavvuf erbabına göre meyhane, tekkedir. Aşk şarabı burada yudumlanır, hayatın kederlerini unutmak için sığınılacak bir sığınaktır. Ayrıca harabatîlerin hakikat bilgisine ulaştıkları mekandır. (Ahmet İçli, "Fuzûlî'nin Rin ü Zahid Eserinde Mekan, Meyhâne ve Mescit", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/1 Winter, s.9.)

Şarâb-ı nâba ger meyl eylesem ma‘zûr tut zâhid

Ki ben mey-hânede pîr-i mugâna¹⁰⁴ intisâb etdim

Şairin mürşidine intisap etmesiyle, payına aşk düşmüştür. Bu aşkın tesiriyle Rahîle Hanım mürşidinin yüce feyzini, kendi varlığını onun varlığında mahvetmek suretiyle aramıştır. Tıpkı sahradaki serabın güneşin belirmesiyle kaybolması gibi şair de kendi benliğini Hakk’ın nurunda yok etmiştir:

Ne buldum tekye-i pîr-i muganın ittibâ‘ından

Derûna düşdü ‘aşkın çekdiğim dünyâ metâ‘ından

Vücûdum mahv kıldım feyz ararken irtifâ‘ından

Beyâbân-ı talebde pertev-i hüsnün şu‘a‘ından

Tenim başdan başa cevvalê-i mevc-i serâb etdim

Şaire göre ezelde Hakk’a söz verenler bu dünyaya âgâh gelerek, verdikleri bu sözün gereği olan aşkla pişmiş ve akranlarına fark atmışlardır. Ezel gününün sevgilisinin aşkına sadık olanlar bu aşk uğruna canlarından kolayca geçerler, şair de bu aşkla öyle doludur ki rağbeti gökleri aşar ve Hakk’a olan sevdası için ömrünü cömertçe harcamaktan çekinmez:

Ezelden ‘ahd ü peymân eyleyenler geldiler ayık

Çekenler derd-i ‘aşkı oldular akrânına fa’ik

Yolunda baş ile cân terkin eyler ‘âşık-ı sâdık

Cenâb-ı sakf-ı gerdûna ulaşıa rağbetim lâyık

¹⁰⁴ Meyhaneci demek olup, tasavvufta tevriyeli bir formda mürşid yerine kullanılır olmuştur. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.329.)

Ki ‘ömrüm sarf-ı ‘aşka bir şeh-i ‘âlî-cenâb etdim.¹⁰⁵

Sırrî Rahîle Hanım, Kerkûkî’nin kendisinin sevgiliyi vasfetmekten âciz olduğunu söylemesine karşılık, boş söz ustalarının yaptığı gibi boş laflar etmeyeceğini lakin medresede ihlâs sahibi bulunmadığını ve kendisinin de mürşidin gönlünde, zâhir ilmîni rehin¹⁰⁶ vermesi karşılığında aşk tahsil eylediğini ifade eder:

Ne haddi vasf ede hâme yârın la’l-i zîbâsın

İşitdim yâd edermiş lutf ile Sırrî-i şeydâsın

Bırakdım kîl u kâl erbabının sugrâ vü kübrâsın

Medârîs içre “Hâlis” görmedim ben ‘aşk sevdâsın

Anınçün ‘ilmimi mey-hânede rehn-i şarâb etdim.¹⁰⁷

3.2 Sanatı Edebi Şahsiyeti ve Şiirlerinde Kullandığı Üslûp

İlim tahsili yapmış olan Sırrî Hanım şiir söyleme sanatında yedi tûlâ sahibi bir şairdir.¹⁰⁸ Şair şiirlerinde divan edebiyatının özelliklerini kullanırken aynı zamanda dini ve tasavvufî imgelerle katmanlı bir bağlam kurmayı başarmıştır.¹⁰⁹ Balıkesirli Mehmed Gazâlî de şairi, Makbûle Lem’ân Hanım ve Nezîhe Yaşar Hanım’la kıyaslar, ona göre tıpkı onlar gibi Sırrî’nin de şiirleri meşhurdur. M.Gazâlî’ye göre Rahîle Hanım ince bir ruha sahiptir ve hayatının büyük bölümü ızdırapla geçmiştir.¹¹⁰ Şair ayrıca ablası Hatice İffet’e göre daha velûd bir ifade gücüne sahiptir ve nazım ifadesi de ondan daha kuvvetlidir.¹¹¹ Sırrî Hanım, can vermek üzere olan divan edebiyatının son nefeslerinden biridir.¹¹² Kâmûsu’l-A’lâm isimli eserinde de yaşadığı asrın şuarasının

¹⁰⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

¹⁰⁶ Esmâ Şahin, “Osmanlı Şiirinde Şaraba Rehin Verme Metaforu”, **Turkuaz**, 2011, s.494-520.

¹⁰⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a-11b.

¹⁰⁸ H. Mehmed Zihni, **Meşâhîru’n- Nisâ**, (Sadeleştiren: Bedrettin Çetiner), Şâmil Yayınevi, İstanbul 1982, s.363.

¹⁰⁹ Ertek Markoç, “Önce Anne Sonra Şaire: Râhile Sırrî Hanım ve Mersiyesi”, s.191.

¹¹⁰ İsmail Avcı, “Balıkesirli Mehmed Gazâlî’nin Türk Kadın Şairleri Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine”, **Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute**, Volume: 19 - Number: 36, December 2016, s.9.

¹¹¹ Yasemin Ertek Markoç, Önce Anne Sonra Şaire: Râhile Sırrî Hanım ve Mersiyesi, s. 186.

¹¹² Ertek Markoç, a.g.m, s.191.

en güzide Diyarbakırlı şair bir hatunu olarak kendisinden bahsedilir.¹¹³ Şiirleri Osmanlı şiirinin özelliklerini taşır.¹¹⁴ Divan şiirinin gerektirdiği bilgi ve kültür birikimine sahip olan Rahîle Hanım, şiirlerinde yoğun bir şekilde telmih ve mecazlara yer vermiştir. Şair şiirlerinde tarihi ve mitolojik şahsiyetlere telmih yoluyla yer vermiştir ki divan edebiyatında bu metod sıklıkla kullanılmıştır. Şair divanında Bâkî, Fuzûlî ve Zeynep Hanım'a tahmisler yazmıştır.¹¹⁵ Bu tahmislerin içeriklerinden şairin kimlerin üslup ve sanatından etkilendiği bilgisine de ulaşmak mümkündür. Özellikle şair Nâbî'den fazlasıyla etkilenmiştir, bunun nedeni Nâbî'nin de nasihat içeren şiirler kaleme alması olmasının payı büyüktür. Nitekim oğlunun vefatı için yazdığı meşhur mersiyede bu etki bariz görülür.¹¹⁶ Rahîle Hanım Fuzûlî'nin şiir üslubunu benimsemiştir. Şair Fuzûlî'nin tanınmış bir gazelini beşleyerek bu yol göstermeyi ispatlamıştır:

Rümûz-ı aşka sadr-ı sahne-i bisyâr olandan sor

Duruş dil milketinün ta'mirini mi'mar olandan sor

Gönül sırrın varup hum-hanede bîmâr olandan sor

Şifâ-yı vasl kadrin hicr ile bîmâr olandan sor

Zülâl-i zevk şevkin teşne-i dîdâr olandan sor.¹¹⁷

Mutasavvıf bir şair olması hasebiyle şairin şiirleri tasavvufî konularla ve nasihatler içeren didaktik şiirlerdir.¹¹⁸ Rahîle Hanım bunun yanında ablası İffet Hanımla birlikte meşhur Kadîri tarikatı şeyhi ve divan şairi olan Şaban Kâmî Efendi'den¹¹⁹ de ders almak suretiyle onun fikirlerinden de etkilenmiştir.¹²⁰ Kanaatimizce şairin bu zâtle

¹¹³ Şefik Korkusuz, Diyarbakırlı Şair Sırrî Hanım'ın Divânı, s.18.

¹¹⁴ Yasemin Ertek Markoç, Önce Anne Sonra Şaire: Râhile Sırrî Hanım ve Mersiyesi, s.191.

¹¹⁵ Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyarbakırlı Divân Sahibi Şairler, s.115.

¹¹⁶ Uğurlu Arslan v.d, a.g.e, s.115.

¹¹⁷ Müjgân Cunbur, Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri, s. 92.

¹¹⁸ Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyarbakırlı Divân Sahibi Şairler, s.112.

¹¹⁹ Diyarbakırlı divân şairi ve Kadîri şeyhidir (d.1805/1220 - ö.1884/1301). Asıl adı Mehmed Şa'bân'dır. Alî Emiri'nin akrabası ve hocasıdır. 1850 yılında Kerkük'e giden Kâmî Efendi, Şeyh Abdurrahmân-ı Talebânî'den Kadîri tarikatına dair dersler almıştır. Bilinen on tane eseri vardır. Bunlardan en meşhur olanı, 1863 yılında İstanbul'da basılan Divân'dır. (Kâmî, *Şa'ban Kâmî Efendi*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kami-saban-kami-efendi>, erişim: 22.09.2021.)

¹²⁰ Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyarbakırlı Divân Sahibi Şairler, s.115.

iletişim halinde olması 1870 yılından evveldir. Şair tasavvufi şiir söyleme alışkanlığını sadece kaside, tahmis ve bentlerde uygulamamış gazellerinde de bu alışkanlığı sürdürmüştür.¹²¹ Bu nedenle şairin şiirleri sade bir dille yazılmıştır. Bilhassa şairin Kadîri şeyhlerine yazmış olduğu şiirlerde tasavvufun farklı merhalelerine kanat açtığı görülür.¹²² Sırrî Hanım bunun yanısıra gündelik konularla alakalı da şiirler yazmıştır. Misal olarak oğlunun vefatı üzerine söylediği mersiye, oğlu Mehmed Emin'in Müntefik'e atanması sonucunda Bağdat Valisi Mithat Paşa'ya yazdığı teşekkür mahiyetindeki kaside, ablası İffet Hanım'a yazdığı özür içeren şiiri verilebilir.¹²³

İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal şairin oğlu Emin Efendi'nin kızı Hayriye Hanım'la birebir görüşme imkanı bulmuş ve ondan şairin bir hayli şiirlerinin bulunduğu mecmua'yı teslim almıştır.¹²⁴ Şairin şiirlerini Ali Emiri biraraya getirmiş lakin burada tüm şiirlerinin olup olmadığı meçhuldür.¹²⁵ Sırrî Rahîle Hanım, taşrada yetişmiş olmasına rağmen maharetli bir şair olarak temayüz etmiş, sanat ve edebiyatta akranlarından geri kalmamıştır. Şiirleri güçlü bir lirizmin izlerini taşır.¹²⁶ Şiirle hemhal olması ise Diyarbakırda o dönemde revaçta olan Kadîriyye tarikatına intisap etmesinden sonra olmuştur. Rahîle Hanım tarikate intisaptan sonra Bağdat'a gider, manevi kazançlarla dolu olan bu üç yıllık seyahatinden sonra, Arapça, Farsça ve Türkçedeki malumatını artırmış olarak Diyarbakır'a döner.¹²⁷ Balıkesirli Mehmed Gazâlî'ye göre, şairin şiiri dönemin erkek şairlerinin şiirleri seviyesine çıkamasa da manevi derinlikleri terennüm etmesi hasebiyle gayet kudretlidir.¹²⁸ Şair kendisine Osmanlı'nın son büyük şairi Şeyh Galip'i örnek almıştır, dolayısıyla şiirler öğreticilik yönü ağır basan şiirlerdir. Bunun yanında şair, şiirlerinde sanatsal kaygıyı da gözden kaçırmamıştır. Berat Açıl, şairin aşağıda gelen beyitlerini onun hem mutasavvıf kişiliğinin derinliğine hem de şiirinin ne kadar ileride olduğunu göstermek maksadıyla örnek olarak vermiştir:

¹²¹ Uğurlu Arslan v.d, Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler, s.114.

¹²² Uğurlu Arslan v.d, a.g.e, s.112.

¹²³ Uğurlu Arslan v.d, a.g.e, s.114.

¹²⁴ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.1698.

¹²⁵ Şefik Korkusuz, Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı, s.15.

¹²⁶ Şefik Korkusuz, a.g.e, s.7.

¹²⁷ İsmail Avcı, Balıkesirli Mehmed Gazâlî'nin Türk Kadın Şairleri Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine, s.35.

¹²⁸ İsmail Avcı, a.g.m, s. 36.

Verip cân-1 dili dildâra varlıktan berî oldum
 Hüviyyet bahrına taldım ebed ölmez biri oldum
 Ne maziden müzari‘den ne istikbâle fikrim var
 Fenâ bulmuşdur ahvâlîm anıñün ser-serî oldum
 Soyundum harf libâsın nokta-i esrara erdim ben
 O nokta içre mahv etdim vücudum Haydarî oldum
 Ebûbekr u ‘Ömer ‘Osmân ‘Alî bir nûr-1 vâhiddir
 Çerâğ-1 mescid u mihraba erdim minberi oldum
 Tecellî eyledi mihrâb-1 dil burc-1 hüviyyetde
 Bi-hamdi’llâh bugün dîdâr-1 yârın mahzarı oldum
 Rumûz-1 resm-i ‘aşka mahrem oldu Sırrî-i hayrân
 Bugün râh-1 muhabbetde kamunun rehberi oldum.¹²⁹
 Şem‘ tek yakdın beni artık bana yokdur zevâl
 Fehm eden ‘uşşâka ‘aşk olsun bu remzim vasf-1 hâl
 Cânımı hicrana kurbân eyledim bî-kîl u kâl
 Ben kebâb-1 firkatım pervâne kurbân-1 visâl

---

¹²⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

Ehl-i dil temyîz ederler farkımı pervaneden.¹³⁰

Şair tasavvufî imge ve hususları şiirleri aracılığı ile çok açık ve anlaşılır bir biçimde dile getirmiştir hatta zaman zaman günümüz Türkçesiyle de yazılmış gazeller karşımıza çıkmıştır. Aşağıya alacağımız beyitler bu minvaldedir:

Meger kim dūr olan gözden gönülden de olurmuş dūr

Ne lâzım bu nihânî nükteler siz âşinâlardan.¹³¹

Şairin şu ifadeleri Nâbînin gazelini anımsatmaktadır:

Serinde düd-i âhım kat kat eflâke dönmüştür

Gubâr-ı gam gönülde tüte tüte hâke dönmüştür.¹³²

On dokuzuncu yüzyıl gibi çalkantılı bir çağda yaşamış olan Sırrî Rahîle Hanım divan edebiyatı geleneğinin son temsilcilerindendir. Dönemin kültür şehri İstanbuldan uzakta yaşamasına rağmen Rahîle Hanım, kendi birikim eğitim ve tekâmülünü şiirlerine yansıtmayı başarmış mutasavvıf bir şairdir.¹³³ Diyarbakır'dan sesini İstanbul'a kadar duyurmuştur. Rahîle Hanım'ın yaşadığı manevi tecrübelerini şiiri vasıta kullanarak anlatmasını, tasavvufun şiirsel yapısına bağlayabiliriz. Zira o dönemde şâirler şiirlerinde ilham, yapı ve şekil anlamında tasavvuftan yararlanmaktaydı.¹³⁴ Çünkü tasavvuf, insan ruhunu inceltmesi hasebiyle şiirle yana yürümektedir. Aşkla yoğrulmuş satırlar insanın sadrına sirayet etmektedir.

Şiirlerinin bir kısmının Ziyâ Paşa'nın *Harâbât*'ında¹³⁵ yer alması, şairin şiirlerinin önemsendiğinin ve dikkat çektiğinin bir göstergesidir. Balıkesirli Mehmed Gazâlî de Sırrî Hanım'ı dönemin diğer şaireleriyle mukayese ederken şairin muzdarip bir ruh haline sahip olduğunu ve şiirleri ile Diyarbakır ve İstanbul'da ününün yayıldığını ifade

¹³⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b.

¹³¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b.

¹³² H. Mehmed Zihni, *Meşâhîru'n-Nisâ*, s. 365.

¹³³ Berat Açıl, *Sırrî Hanım ve Divanı*, s.24.

¹³⁴ M. Erol Kılıç, *Sufî ve Şiir, Sufî Kitap*, İstanbul 2017, s. 83.

¹³⁵ Berat Açıl, *Sırrî Hanım ve Divanı*, s.18; Ziyâ Paşa, *Harâbât* Cilt: 2, İstanbul Matbaa-i Âmire 1291, s.161.

eder.¹³⁶ Şair dönemin meşhur şairlerinden biri olan Tâ'ib (ö. 1274/1858)¹³⁷ ile de yakınlık kurmuştur.¹³⁸ Ayrıca şair şiirini söyleyiş formu olarak aynı dönemde yaşadığı kadın şairler arasında Âdile Sultan'a daha yakındır, bunun nedeni iki şairin de tarikat ehli olmasıdır.¹³⁹ Şairin divanının müstensihisi olan Ali Emîrî de Rahîle Hanım'ın memleketlisi olmasının da etkisiyle onun şiirlerini, *Osmanlı Tarih ve Edebiyyat Mecmuası'nda* dört şiiri yayınlamıştır.¹⁴⁰ Şairin divanı kendi el yazması olmayıp müstensih Ali Emiri'nin¹⁴¹ ezberden biraraya getirip yazdığı defterden müteşekkildir.¹⁴²

3.2.1 Manevî Hayatı

Sûfiler “ben dilini” kullanmamak adına yapıp ettiklerinden çok fazla söz etmemişlerdir. Yani otobiyografik eserler nadiren kaleme almışlardır. Onların hayatlarına dair bilgilere genellikle vefatlarından sonra halifeleri ve müritleri tarafından kaleme alınan menkıbelerde rastlanılmıştır. Bu noktada İmam Gazâlî'nin a *el-Münkız mine'd-Dalâl*, adlı otobiyografik eseri nadir bir örnektir. Şair Sırrî Rahîle Hanım da hayatına dair eser kaleme almayan mutasavvıf bir şairdir. Bu nedenle elimizde bulunan tek eseri olan divandaki şiirlerin inceliklerini çözmeye çalışarak onun manevi hayatı hakkında tahmin yürütmekten başka yapabileceğimiz bir şey ne yazık ki olmadı. Şair ezelden aşka istidadlı olarak dünyaya gelmiştir.¹⁴³ Bu verginin de tesiri ile hamurunda bulunan aşk mayası ile mayalanmaya başlamıştır. Diyarbakır'da doğan şair kültürlü bir ailede büyümüş döneminin gerektirdiği eğitimi almıştır. Diyarbakır o dönemde şiirin merkezi konumundadır.¹⁴⁴ Diyarbakır'da medreselerde dini ilimlerin yanında pozitif ilimler de öğretilmekteydi. Bu nedenle edebiyatla ilgili olanlar aynı zamanda, musiki, tasavvuf ve hüsn-i hat ile de ilgili

¹³⁶ İsmail Avcı, Balıkesirli Mehmed Gazâlî'nin Türk Kadın Şairleri Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine, s.38.

¹³⁷ Osmanlı şairi ve biyografi yazarıdır. (Abdülkadir Özcan, “*Osmanzâde Ahmed Tâib*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul 2007, s.2-4.)

¹³⁸ Adnan Oktay, “*Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'd Edebî Tenkidin Sözü: Hicrî XIII. Asır Şairleri*”, **Turkish Studies Language / Literature**, Volume 13/20, Summer 2018, p. 575-590, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13796>, erişim: 05.09.2021.

¹³⁹ Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divanı, s.29.

¹⁴⁰ Seher Erdoğan Çeltik, “*Ali Emiri'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*”, **Turkish Studies International Periodical For The Literature and History of Turkish or Turkic**, Ankara 2013, s.237-247.

¹⁴¹ Topladığı kitaplarla meşhur olan son devir kitap meraklılarından olup Diyarbakır'da doğmuştur. Aynı zamanda Millet Kütüphanesi'nin de kurucusudur. (Mehmet Serhan Tayşi, “*Ali Emiri Efendi*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 2, İstanbul 1989, s.390-391.)

¹⁴² Mustafa Uğurlu Arslan v.d. Diyârbekirli Divân Sahibi Şairler, s.115.

¹⁴³ Bkz; Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

¹⁴⁴ Mustafa Uğurlu Arslan, v.d. Diyârbekirli Divân Sahibi Şairler, s. 9

kimselerdir.¹⁴⁵ Rahîle Hanım da bu eğitimi doğduğu konakta almıştır.¹⁴⁶ Aldığı tasavvufî terbiye ve kültürün etkisi ile şiir yazmaya başlayan şair, şiirlerinde manevi hayatına dair ip uçları vermektedir. Taradığımız tüm eserlerde şairin intisap ettiği zâtın Seyyid Ahmed Çelebi olduğu bilgisine ulaştık. Yazarları bu fikre götüren ana etmen ise, şairin şeyhi için kaleme aldığı mersiye olmuştur.¹⁴⁷ Şair müürşidine gönülden bağılıdır nitekim ona yazdığı mersiyede şöyle seslenir:

Ey dirîgâ neyleyem kim derd elinden el-amân

Kutb-ı ‘âlem fâniyi terk etdi oldu bî-nişân.¹⁴⁸

Rümûz-ı ‘aşkı sadrı rahne-i bisyâr olandan sor

Dürüs dil mülkünün ta‘mîrini mi’mar olandan sor

Gönül sırrın varıp hum-hânedede hammâr olandan sor

Şifâ-yı zevk şevkin teşne-i dîdâr olandan sor.¹⁴⁹

Rahîle Hanım’ın müürşidine ne zaman intisap ettiğini net bilemiyoruz lakin öyle tahmin ediyoruz ki Bağdat ziyaretinden önce intisap gerçekleşmiştir. Şairin 1870 yılında Bağdat’a gitmeye karar vermesinde Diyarbakır’da o dönemde katıldığı şiir meclisleri ve ilahilerin icra edildiği mekanların etkisi olmuştur.¹⁵⁰ Şairin Kadiriyye tarikatına intisap ettikten sonra aşka meyyal olan kumaşı ilmek ilmek işlenmiştir. Nitekim şair aşka kabiliyeti hakkında şu mısraları terennüm eder:

Olmuş ezeli tıynetimiz ‘aşk ile tahmîr

¹⁴⁵ Uğurlu Arslan, v.d, a.g.e, s.10.

¹⁴⁶ Konağın bugünkü yerinde nasıl bir yapı olduğuna ulaşmaya çalıştık, Diyarbakır Belediyesini aradık lakin ulaşamadık.

¹⁴⁷ Bkz; Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

¹⁴⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

¹⁴⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

¹⁵⁰ İsmail Avcı, Balıkesirli Mehmed Gazâlî’nin Türk Kadın Şairleri Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine, s.35.

Olmaz şu benim hâl-i perîşânıma tedbir.¹⁵¹

Şair mürşidinin dergahını şifa dağıtan bir şifa menbaı olarak görür.¹⁵² Mürşidi ise şaire göre destgîr-i taliban konumundadır.¹⁵³ Şairin beslendiği feyz kaynağı mürşididir.¹⁵⁴ Aynı zamanda zâhir ilminde ve bâtin ilminde yetkin bir şahsiyettir.¹⁵⁵ Rahîle Hanım, ihvan ile de iletişim halinde olmuştur.¹⁵⁶ Şair bağlı olduğu dergâhta mürşidine candan hizmet etmesi karşılığında himmete kavuştuğuna şükreder.¹⁵⁷ Bu dergâhın müntesipleri arasında nice kâmiller vardır.¹⁵⁸ Şair mürşidinin dergâhına bağlı olmayı canına minnet bilir.¹⁵⁹ Bu dergâhta gülbanklar okunur.¹⁶⁰ Kendisinin irşadını anlatırken mürşidini şöyle över:

Çeşm ü zülfü zümre-i ‘uşşâkı salmış hayrete

Bir kemân ebrûdan oldu çok şükür irşâdımız.¹⁶¹

Aşk badesini mürşidinin elinden alıp nûş eden şair,¹⁶² gönül sarayını temizlemeye başlar.¹⁶³ Bu uğraşı esnasında beden mülkü tarumar olur.¹⁶⁴ Benliğini terk edip, tevhid sırrına eren Sırrî Hanım,¹⁶⁵ gecelerini dua ve niyazla geçirmesi sonucunda Hakk’ın aşkıyla hasta düşer.¹⁶⁶ Seherlerde virdleriyle vaktini geçiren şair¹⁶⁷ zâhidane bir yaşam sürerek dünyadan el etek çeker.¹⁶⁸ Rahîle Hanım, melâmî meşrep bir şairdir.¹⁶⁹ Sırrî Rahîle Hanım dünya sevgisini gönlünden atınca pervâne misali aşka kanat açar

¹⁵¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

¹⁵² Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.; Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

¹⁵³ Küllü şeyin hâlikün dâ’im dilinde vird idi

Ric’at etdi aslına ol dest-gîr-i tâlibân. (Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.)

¹⁵⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

¹⁵⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

¹⁵⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.; 24a.

¹⁵⁷ Sırrî Hânım: Tekye-i pîr-i mugâna hizmet etdim cân ile

Himmet-i merdân ile dermana erdim çok şükür. (Sırrî Hanım Divan, vr., 22a)

¹⁵⁸ Kâbil-i şâkird olan üstadına ta’zîm için

Dergehine cân ile bel bağlamışlar kâmilân. (Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.)

¹⁵⁹ Bkz; Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

¹⁶⁰ Gülbânk urılır tekyegeh-i pîr-i mugânda

Ey mürşid-i Hakk zümre-i merdân seni gözler. (Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.)

¹⁶¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

¹⁶² Sırrî Hanım Divan, vr., 16b.

¹⁶³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

¹⁶⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

¹⁶⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

¹⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9a.

¹⁶⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 4a.

¹⁶⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 19b.

¹⁶⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 8a.

ve neticede ebedileşir.¹⁷⁰ Tüm bunları nefsin riyâ¹⁷¹ tuzağından uzakta sabırla¹⁷² ve sadakatle¹⁷³ gerçekleştiren Sırrî Hanım, kendisini gönlü sırlarla dolu bir âbdâl olarak tasvir eder.¹⁷⁴ Hayatında evladının vefatı da dahil türlü belâlara düşer olan Rahîle Hanım yine de Hakk'tan razıdır.¹⁷⁵ Rahile Hanım aşk yolunda tam bir tevekkül ehlidir.¹⁷⁶ Ân kavramını hayatında içselleştiren şair,¹⁷⁷ dünyaya aldanmamanın yolu budur der.¹⁷⁸ Ona göre fakr bir övünç vesilesidir.¹⁷⁹ Nefsinin kendisine kurduğu tuzaklara karşı uyanık olan Rahîle Hanım,¹⁸⁰ bu yolda çektiği çileleri sadece Allah'a arz eder.¹⁸¹ Sonuç olarak şair gönlü aşk potasında erimiş bir Hakk aşığıdır. Elde ettiği tüm bu manevi kazançlar neticesinde hayret makamına vâsıl olmuş,¹⁸² vahdet-i vücûd neşvesinde hayatını tamamlamış,¹⁸³ gözü yaşlı,¹⁸⁴ peygamberimizle ruhi yakınlığı bulunan¹⁸⁵ mutasavvıf bir şairdir.¹⁸⁶

3.3 Sırrî Hanım'ın Anneliği

Ali Emîrî'den öğrendiğimize göre Sırrî Hanım 1844 yılında (H.1260) otuz yaşında iken nevrûzdan birkaç gün önce, Rif'at adında sekiz yaşındaki oğlunu kaybetmiştir. Evlat acısı yaşayan şair aşağıda takdim edeceğimiz mersiyesini oğlunun mezarının başında okumuştur:¹⁸⁷ Lakin İbnü'l Emin Mahmud Kemal Bey, *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde şairin bu mersiye için yazdığını belirtir. Bu düşüncüyü Müjgân Cunbur da mersiye'nin birinci bendinde geçen "Nihâl-i nazeninim: çok nazlı

¹⁷⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

¹⁷¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁷² Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

¹⁷³ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁷⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 15a.

¹⁷⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

¹⁷⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.

¹⁷⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 24b.

¹⁷⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁷⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁸⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁸¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁸² Sırrî Hanım Divan, vr., 18b.

¹⁸³ Sırrî Hanım Divan, vr., 24b.

¹⁸⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

¹⁸⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a-22b.

¹⁸⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁸⁷ Mustafa Uğurlu Arslan, v.d, Diyarbakirli Divân Sahibi Şairler, s.110.

Nihâl'im sıfat tamlamasını delil göstermek suretiyle destekler.¹⁸⁸ Şair, oğlunun vefatı üzerine bu fâni cihandan feragat ettiğini dile getirir:¹⁸⁹

Ferâgat gelmişem fâni cihândan hasm-ı cânândır

Ne bilsün mihr-bânlık resmin ol kim aslı nâdândır

Felek dil-hâhım üzre dönmedi bergeşte devrândır

Nihâl-i nâzenînimden cüdâ hâlim perîşândır

Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa

Bahârın rûz-ı nevrûzın duyup şâd olsa hep güller

Dirüp gîsûların tebriğe gelse bâga sünbüller

Bu demler her taraftan nağme-sâz oldukça bülbüller

Dil-i pür-derdimi gûş itse bülbül ney gibi inler

Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa

Diraht-ı ömrümün şîrîn sühan-bârından ayrıldım

Melâmet itmeyin Allah için yârimden ayrıldım

Hakikat râhının Mansûruyum dârımdan ayrıldım

¹⁸⁸ Müjgân Cunbur, Osmânî Dönemi Türk Kadın Şairleri, s.89.

¹⁸⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 8a.

Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa

Şerâr u dûd-ı hasretidir çıkan kandîl-i cânımdan

Semâda kat kat ebr-i nevbahâr olmuş figanımdan

Göreydi hüznümü Ya'kub firâr eylerdi yanımdan

Dem-â-dem bu rümûz eyler sadâ hep üstühânımdan

Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa

Nihânî şem'-i aşka yanmağa pervâneyim şimdi

İçi dildâr ile memlû dışı bîgâneyim şimdi

Bırakmam âh ü zârı hasret-i hum-hâneyim şimdi

Felek câmında semm nûş itmişem mestâneyim şimdi

Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa

Kazâ peykânına nâgâh ciğer-pârem siper oldu

Nişâne uğradı takdîr-i Rabbânî yerin buldu

Açup per murg-ı rûhı bâg-ı firdevse revân oldu

Terahhum itmedi bu nâ-tüvânı yakdı yandırdı

Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa

Salâdır ehl-i aşka cem' olup irfânı görsünler

Serây-ı halvete hüküm eyleyen sultânı görsünler

Melâmet hırkasında gizlenen üryânı görsünlesözr

Hele vaktim yok imdi Sırrî-i sûzânı görsünler

Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa.¹⁹⁰

3.4 Vefatı

Şair Diyarbakır'a dönüşünden birkaç ay sonra İstanbul'a giderek merhum Kamil Paşa'nın konağına yerleşmiştir.¹⁹¹ Rahîle Hanım, Yusuf Kâmil Paşa'nın Konağı'nda dört yıl boyunca misafir edilir. İstanbul'da kaldığı müddet içerisinde şiirleriyle edebiyat çevresi tarafından tanınır ve kendisine edebiyat çevresinde sağlam bir yer edinir. Şair 1877 yılında İstanbul'da bu konakta hayata veda eder.¹⁹² Şairin ömrü ilim ve irfanla geçmiştir.¹⁹³ Kadirî tarikatına mensup olması hasebiyle kabri Edirnekapısı haricinde, Otakçılar mahallesindeki Kâdirî Dergâhı'nın¹⁹⁴ haziresine defnedilmiştir. Çünkü şair yaşarken bu dergah ile çok yakın ilişkiler içerisinde olmuştur.¹⁹⁵ Şairin kabrinin yeri için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ulaştık lakin herhangi bir bilgiye

¹⁹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 8a.

¹⁹¹ H. Mehmed Zihni, Meşâhîru'n- Nisâ, s.365.

¹⁹² Yusûf Kamil Paşa'nın konağının yerinde bugün İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi bulunmaktadır. Bkz: Ek 5.

¹⁹³ Mustafa Uğurlu Arslan v.d, Diyârbekirli Dîvân Sahibi Şairler, s.111.

¹⁹⁴ O yıllarda şair kanaatimizce, Resmi Efendi Tekkesi yahut Kolancı Şeyh Emin Tekkesi (Otakçılar'da Çayırbaşı Mah.)'nde bulunmuştur. (*İstanbul'da'ki Bütün Tekkelerin İsimleri ve Yerleri*, **İslam ve İhsan**, <https://www.islamveihsan.com/istanbuldaki-tekkelerin-isimleri-ve-yerleri.html>, 10.10.2021.)

¹⁹⁵ Şefik Korkusuz, Diyârbekirli Şâir Sırrî Hanım'ın Divânı, s. 19.

ulaşamadık.¹⁹⁶ Rahîle Hanım'ın mezar taşına Şeyh Mustafa Câmî tarafından şu veciz ifade yazılmıştır:

Eyledi müddet-i târîh-i vücûdun itmâm

Vâh ki sâire Sırrî Bacı sırroldı bugün

Cân idi řâ'ire Sırrı Bacı Hakka yürüdü.¹⁹⁷

---

¹⁹⁶ Bkz; Ek 4.

¹⁹⁷ Şevket Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamlarımız, s.27-28.

4. DİVANI

Şairin Ali Emîrî, bulabildiği şiirlerini *Dîvân-ı Sırrî Hanım Âmidi Rahmetüllâh-i Aleyhâ* (*Diyarbakırlı Sırrî Hanım'ın Divan'ı, Allah'ın Rahmeti Üzerine Olsun*) adıyla bir araya getirmiş, daha sonra Şevket Beysanoğlu, Alî Emîrî'nin topladığı şiirlere, çeşitli yerlerdeki şiirlerini de ekleyerek, *Kadın Şairlerimizden Sırrî ve Divançesi* (1969) adıyla yayınlamıştır. Söz konusu Divan, Millet Kütüphanesi Manzum 202'de yer almaktadır.¹⁹⁸ Araştırmacı yazar M. Şefik Korkusuz da 2005 yılında Sırrî Rahile Hanım'ın divanını “*Diyarbakırlı Şair Sırrî Hanım'ın Divanı*” adıyla yayımlamış araştırmacıların istifadesine sunmuştur.¹⁹⁹

4.1 Âyet ve Hadisler

Sırrî Rahîle Hanım divanında âyet ve hadislerden iktibaslar yapmıştır. Yedi yerde âyet, on yerde hadislerden iktibas yapmıştır. İlgili âyetlerin yer aldığı beyitler şunlardır:

Erişince “irci”²⁰⁰ sem'ine ârām etmedi

Oldu bî-pervā aniñ cevlāngehi hep āsumān²⁰¹

Küllü şeyin hālikün²⁰² dā'im dilinde vird idi

Ric'at etdi aslına ol dest-gîr-i ʔālibān.²⁰³

Kaşı mihrābına cānlar fedā ol āhūvan çeşmiñ

¹⁹⁸ Berat Açıl, Sırrî Hanım ve Divanı, s. 19.

¹⁹⁹ Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divanı, s.20.

²⁰⁰ “Ey itmi'nâna, huzur ve sükûna ermiş nefis, dön Rabbine, sen O'ndan, O senden razı olarak!” (Fecr, 89/28.) âyet-i kerimesi nefsin sıkıntı ve üzüntülerden kurtularak sükûnete erdiğini, daralmadan sonra huzura kavuştuğunu ifade eder. Âyette geçen itmi'nân kavramını mutasavvıflar farklı merhalelerde ele almışlardır. (H. Kamil Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, Ensar Neşriyat, 20.b, İstanbul 2015, s.166.)

²⁰¹ Sırrî Hanım Divân, vr., 2a.

²⁰² Kasâs, 28/88.

²⁰³ Sırrî Hanım Divân, vr., 2a.

Saçının istivâsı “kâbe-kavseyni ev edna”²⁰⁴ dir.²⁰⁵

Andelîb-i ma‘nevîsiñ bir nevâ kı̇il şevş ile

Verd-i gülzâr-1 hakikatdir rümûz-ı “kûn fe-kân.”²⁰⁶

Melek hayrettedir zâhid “sağâhüm”²⁰⁷ dan haber verme.²⁰⁸

Deyip şânında “kerremnâ”²⁰⁹ giyirdi hil'at aña.²¹⁰

Ûâbe kavseyñ²¹¹ kaşlarıñ ma‘nâsını keşf eyledim

Cennetül-me'vâda güyâ hür şekliñ gösterir.²¹²

Divanda hadis-i şeriflerin kullanıldığı ilgili beyitler ise şunlardır:

“Mütü kable en temütî” cur’asın nuş eyledi

Girdi kabre cismi ammâ rûhu oldu lâ-mekân.²¹³

Ğarîķ-i “küntü kenz” olduñsa devletdir sa’âdetdir.²¹⁴

Men ‘aref’den dem urup cân içre amm â gizleyip.²¹⁵

Olar kim tıydu “mütü kable” yi ba’de’l-memât oldu.²¹⁶

²⁰⁴ Necm, 53/9.

²⁰⁵ Sırrî Hanım Divân, vr., 3b.

²⁰⁶ “Kûn fe yekûn” âyetinin kısaltılmış halidir. İlgili âyetler için bkz., Bakara, 2/117., Âl-i İmran, 3/47, Nahl, 16/40, Yasin, 36/82, Mü’min, 40/68, Meryem, 19/35, En’am, 6/73; Ayrıca bkz., Sırrî Hanım Divân, vr., 6a.

²⁰⁷ İnsan, 76/21.

²⁰⁸ Sırrî Hanım Divân, vr., 10b.

²⁰⁹ İsrâ, 17/73.

²¹⁰ Sırrî Hanım Divân, vr., 14b.

²¹¹ Necm, 53/9.

²¹² Sırrî Hanım Divân, vr., 21b.

²¹³ Sırrî Hanım Divân, vr., 2a.

²¹⁴ Sırrî Hanım Divân, vr., 15a.

²¹⁵ Sırrî Hanım Divân, vr., 16a.

²¹⁶ Sırrî Hanım Divân, vr., 17a.

Bi-hamdi'llāh garīķ-i "küntü kenz" olduñ haķkatde

Bu yolda vermedi çok feylesoflar bir nişān İffet.²¹⁷

Cilvesi her zerrede lākin nihān bīgāneden

Āşināya men aref esdāfīniñ dūrdānesi.²¹⁸

Künt ü kenz esrārına mahrem olan 'āriflere

Sırrıyā te'sir eder mi zāhidiñ efsanesi.²¹⁹

Neyiçün fakrı fahr²²⁰ etdim bırakdım mülk ile mālım

Dahı peşmīne-püş oldum ne istersin be-hey zalim.²²¹

4.1.1 Divanda Geçen Dini Tasavvufi ve Mitolojik Kişilikler

Sırrî Rahîle Hanım'ın divanı çok hacimli olmamasına rağmen şiirlerinde kullandığı şahıs sayısı oldukça fazladır ve şair hepsini tasavvufi konularla örüntülü olacak şekilde kullanmaya özen göstermiştir. Şimdi bu şahısları tek tek divandaki konumlarına göre değerlendireceğiz.

4.1.1.1 Allah

Sözlük anlamı tanrı²²² olan kelimenin ıstılahtaki anlamını ise İslam alimleri varlığı zorunlu olan ve tüm övgülere layık olan zâtın adı diye tarif ederek ancak müşâhede ile varlığının bilinebileceğini ifade etmişlerdir.²²³

²¹⁷ Sırrî Hanım Divân, vr., 19b.

²¹⁸ Sırrî Hanım Divân, vr., 26a.

²¹⁹ Sırrî Hanım Divân, vr., 26b.

²²⁰ Tüm hadisler için bkz., Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divanı, s.40.

²²¹ Sırrî Hanım Divân, vr., 11a.

²²² Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.33.

²²³ Bekir Topaloğlu, "Allah", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s.471-498.

Sırrî Rahîle Hanım şöyle der: ‘Allaha hamd olsun ki bana ilim irfân nasip etti’ diyen şaire göre, Hakk kerem ederse âciz bir katre olan insanı ummana ²²⁴ döndürür. Şaire göre, umman katrede gizlenmiştir. Mevlâ büyüktür ve bu feyizleri dile gelmeyecek denli fazladır:

Bi-hamdi’llâh nasîb etdi bana Hakk ‘ilm u ‘irfânı

Dilirse nutfe-i nâ-çîzi bahr eyler keremkânı

Nihân eyler anın her katresinde bahr-ı ‘ummânı

Zebân-ı hâme ta’rîf edebilmez feyz-i Rahmânı

Ne mümkün vasfa gelmek ni‘met-i Allâh ekberdir.²²⁵

4.1.1.2 Hz. Âdem

Hz. Âdem insanlığın babası olarak bilinir. Divanda Hz. Âdem ile alakalı şair, Nigâhi’nin şiirine yazmış olduğu tahmiste Hz. Âdem’in insan neslinin atası ve kenz-i mahfi sırrının izharı için âlemin küçültülmüş nüshası olarak bahseder. Aşağıya alacağımız şiirde, “*kerremnâ*” ²²⁶ ifadesi ile şair, İsrâ suresinde bahsedilen insanın diğer varlıklara üstün olarak yaratılmasına telmihte bulunmuştur. Aynı mısradaki yine Bakara suresinde geçen Hz. Âdem’e isimlerin öğretilmesi ve meleklerin Âdem’in sahip olduğu bu değer üzerine ona secde etmesi hadisesine gönderme yapılmıştır.²²⁷

Anıçün Âdem’i halk eyledi Hakk nüsha-i kübrâ

Deyip şânında “*kerremnâ*” giyürdi hil’at-ı esmâ

²²⁴ Tasavvuf istilahında umman, varlığın özü, görünen çokluğun aslı olarak sembolize edilir. Katre ise tecelli kavramını anlatmak için kullanılır. (R.Bahar Akarınar, “*Süfi Kültüründe Sembollerin Yeri ve Önemi Hakkında Bir Deneme*”, **Türkbilgi**, 2004/7: 3-19.)

²²⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 15a.

²²⁶ İsrâ, 17/70.

²²⁷ Bakara, 2/31-34.

Bu remzi bildi ancak Hızr-haslet hem dem-i İsâ

Olar kim baş u cânın râh-i Hakk'da kıldılar ifnâ

Hudâ'nın anlara bi'l-cümle mahlûki musahhardır.²²⁸

4.1.1.3 Hz. Ya'kûb

Hz. Ya'kûb Kur'anda pek çok yerde anılan İbrânî peygamberidir. Divan edebiyatı içerisinde şairler, Ya'kûb'un çektiği acı neticesinde gözlerini kaybetmesine telmihler yapmış ve kendi yaşadıkları zorlukları Ya'kûb'unkine yakın hissetmiş ve kendilerini Hz.Ya'kûb'la özdeşleştirmişlerdir. Sırrî Rahîle Hanım'da bu üslubu kullanan şairlerden birisidir. Oğlunu kaybetmesi ve aşk yolunda çektiği ızdırabı Ya'kûb'un ızdıraplarından daha fazla görmektedir ve şöyle demektedir:

Serâr u dûd-i hasretidir çıkan kandîl-i âhımdan

Semâda kat- kat ebr-i nevbahâr figânımdan

Göreydi hüznümi Ya'kub firâr eylerdi yanımdan

Dem-â-dem bu rumuz eyler sadâ hep üstühânımdan

Benim gönlüm kızıl gül-goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyar etmez eğer yüz bin bahar olsa.²²⁹

Düşdüğüm günden cüdâ senden eyâ Yûsuf-cemâl

Her dü çeşmim dem-be-dem Ya'kub'a efgân öğredir.²³⁰

²²⁸ Ayşe Merve Hoşab, "Sırrî Rahîle Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler", **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 29, Yıl: 2017, s.234.

²²⁹ Hoşab, Sırrî Rahîle Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler, s.235; Sırrî Hanım Divan, vr., 8a.

²³⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

4.1.1.4 Hz. Yûsuf

Rüyası ve kardeşleri ile vuku bulan kıssası ile tanınan bir peygamberdir. Edebiyatımızda Yûsuf peygamber ile alakalı pek çok mazmun oluşturulmuştur. Yûsuf-ı semâvi, güzel, Yûsuf suret, güzel yüzlü gibi. Divan edebiyatında sevgilini güzelliği Yûsuf peygamberin güzelliğine benzetilir. Sevgili Yûsufsa seven de ahûzar içinde yanan Ya'kûb'tur. Râhile Hanım divanında Yûsuf peygamberden dört yerde bahseder. Şair, yüz güzelliği, Mısır, gömlek ve ayrılık kelimeleri ile birlikte Yûsuf peygamberin adını zikreder. Divanda yer alan iki şiir şöyledir:

Aşk şehrinde akıl bî-gânedir tutmaz vatan

Gör ki çekdi nakş-i şîrîni cebelde kûhken

Oldi Mısırın mâhi âzâr-i bûtândan dil - fiken

Gösterince tâbiş-i hüsnün o Yûsuf²³¹ pîrehen

Oldular üftâdegân engüşt-i hayret ber-dehen.²³²

Düşdüğüm günden cüdâ senden eyâ Yûsuf-cemâl

Her dü çeşmim dem-be-dem Ya'kub'a efgân öğredir.²³³

N'olaydı etmeden evvel felek ber-gerdiş-i ma'kûs

Göreydim Yûsuf-i gül-pîrehen sînemde râm olmuş.²³⁴

Yukarıdaki beyitlerde Yûsuf'un yüz güzelliğine telmihte bulunulmuştur.

---

²³¹ Yusuf, 12/31

²³² Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

²³³ Sırrî Hanım Divan, vr., 20b.

²³⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

Aşağıda yer verilen beyitte ise Sırrî Hanım, Hz. Yûsuf'un kuyuya atılması olayına gönderme yaparak kendisinin de gam kuyusunda inleyen mahzun Yûsuf gibi olduğunu ifade etmiştir:

Çâh-i ğamde zâr u mahzûn beklerem Yûsuf gibi

Şefkat itmez hîç benim hâlîme ihvân ağlarım.²³⁵

4.1.1.5 Hz. Mûsâ

Kendisine Tevrât'ın indirildiği büyük bir peygamberdir.²³⁶ Sırrî Rahîle Hanım divanında Hz. Mûsâ'dan ismen bahsetmemiş fakat ona atıfta bulunmuştur. Tasavvufta nefis, Tûr Dağı ile remzedilir. Şair, Hakk'ın tecellisî ile nasıl ki Tûr Dağı un ufak olduysa, bedendeki nefis dağının da gönle tecellîler isabet ettikçe yok olduğunu ve sevgilinin cemâline müşâhedenin başladığını ifade eden beyitler yazmıştır:

Garîk-i hayret oldum dilde 'aşkı olalı mihmân

Yelub râh-i muhabbetde ararken derdime dermân

Tecellî-i cemâli Tûr-i cismim eyledi rahşân

Belâgatde Kelîm âsâ melâhatde meh-i tâbân.²³⁷

Rahîle Hanım ilâhi aşkın gönlüne misafîr olmasından sonra hayretinin arttığını, aşk yolunda derdine derman ararken o sevgilinin cemalinin kendi benliğinde parlaması sonucu, ilâhi ikramlara mazhar olduğunu, sevgilinin parlak ay olduğunu kelîm sıfatının aşka paralel olarak verildiğini ifade etmiştir. Aşağıdaki şiirlerde de yine aynı minvalde, beden dağının Hak tecellîsine mazhar olunca geçirdiği değişimlerden bahsedilmektedir:

²³⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 25a.

²³⁶ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt: 31, İstanbul 2006, s.207-213.

²³⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

Ser-fürü bir bâba kıldım kim Süleymân-ı dühûr

Olmuşum dergâh-ı vâlâsında bir nâ-çîz mür

Yandı îmâ-yı tecellisinde varım misl-i Tûr

Benden itmen iltimâs ey düşman-ı ‘akl u şu’ûr

Vermişim efkâr u ‘akl u sabrımı hep yâra ben.²³⁸

Garîbim şermsârım dergeh-i ‘izzetde bir mûrum

Cüdâ düşmüş vatandan cürmünü ‘afv eyle ma‘zûrum

Muhabbet nârı biryân eylemiş vicdânı rencûrum

Kamu rencin şifâsı sende ben bî-çâre mağdurum

Egerçi bahr-ı kudretde görürler sûretâ dûrum

Tecelliyyât-ı Hakk’a mazharım ma‘nâda bir Tûrum

Cevâb-ı hestîyi Perverdigârâ mahv kıl nurum

Ricâmı kesmezem cân u dilimden sana mağdurum

Yıkılmış gönlüm âbâd eyleyip ol anda mihmânı

Atâ senden hatâsın ‘afv edip çekdirme hicrânı.²³⁹

Gönlümüz nâr-ı tecelli ile pür-nûr olalı

²³⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

²³⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17a.

Cismimiz pertev-i envâra yanıp Tûr olalı

Eser-i mihr-i muhabbet dile mestur olalı

Gayra etmem nigeş ey meh sana mecbur olalı

Ağlarım hasret ile hüsnüne meşhur olalı.²⁴⁰

4.1.1.6 Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, İsrailoğullarına gönderilmiş hükümdar peygamberlerdendir. Kaynaklarda anlatıldığına göre pek çok mucizevî güce sahiptir.²⁴¹ Divan edebiyatında Süleyman peygamberin büyük saltanatı ile sevgilinin âşık üzerindeki hakimiyeti benzeştirilir. Kur'an-ı Kerimdeki kıssada bahsedildiğine göre Hz. Süleyman ve karıncanın diyoloğu eserlere konu olmuştur. Karınca âcziyetin, Süleyman ise iktidarın sembolüdür. Şairler sevgili karşısında kendilerini karınca gibi âciz, sevgiliyi ise Süleyman gibi hükmeden olarak görmüşlerdir. Divan edebiyatında ayrıca Süleyman peygamber: taht, yüzük, karınca, Hüdüh ve Belkıs ile birlikte çokça anılır. Sevgilinin dudakları mühüre benzetildiği zaman Hz. Süleyman'dan bahsedilir. Şair sevgilisine Süleymanlık yakıştırdığı zaman ise onun ihtişamını kastetmektedir. Tasavvufta bir yandan karıncanın Süleyman'la konuşması ve karıncanın Süleymana öğüt vermesi, nefsin gurur yönünün törpülenmesi gerektiğine yorumlanır. Aşağıya alacağımız beyit ve şiirler Süleyman peygamber remziyle yazılmıştır:

Eyâ memdûh-ı vâlâ-kadr u a'lâ midhat-i pâkin

Süleymân-i zamâne mûr-i ahkardan hedâyâdır.²⁴²

Ser-furû bir bâb'e kıldım kim Süleymân-i duhûr

²⁴⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

²⁴¹ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 38, İstanbul 2010, s.56-60.

²⁴² Sırrî Hanım, Divan, vr. 3b.

Olmuşem dergâh-i vâlâsında bir nâ-çîz mûr

Yandı îmâ-yi tecellisinde vârim misl-i Tûr

Benden itmen iltimâs ey dostan-ı ‘akl u şu‘ûr

Vermişem efkâr u ‘akl u sabrımı hep yâre ben.²⁴³

Şair şiirde sevgilinin dergâhında âciz bir karınca olduğunu, sevgilinin ise Süleyman gibi hakimiyet sahibi olduğunu belirtir:

Gör Süleymân’ım Süleymân-i zamâne pend ider

Ehl-i zâhir çeşmine bir mûr şeklin gösterir.²⁴⁴

Gerçi bir mûr-i za‘îfiz hâk-i râh-i ‘aşkda

Hazret-i Sultân Süleymâne nesâyih söyleriz.²⁴⁵

Yukarıdaki şiirde de Hz. Süleyman’nın hakimiyetinden bahsedilmiş, aşk ehlinin zâhidlerin gözünde bir karınca gibi az bir değeri olduğu ifade edilmiş, aşk ehli zayıf görünür lakin kendini Süleyman addeden zâhidlere yine de öğüt vermekten geri durmaz:

Sabâdan bâl-i hüdhüd müjde-i teşrifin irgürmüş

Hilâfet tahtına revnak-fezâdır ‘âlem-ârâdır.²⁴⁶

Sırrî Rahîle Hanım şiirlerinde bahsettiği yüce kişileri övücü bir lisanla yad etmek için onları Süleyman’a, kendisini ise âciz karıncaya benzetmiştir.

²⁴³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

²⁴⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

²⁴⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

²⁴⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3a.

Rahîle Hanım, Süleyman Peygamberin şifa dağıtan veziri Âsaf b. Berehyâ'yı²⁴⁷ vâsf etmenin kendisinin haddi olmadığını belirtir zira âlemin veziri olmakla vasıflanan insân-ı kâmil, karanlıkları aydınlıklara boğar:

Haddim mi vâsf-ı âsafı kalb-i ziyâ-pâş u şafi

Yandırdı şem'-i müntefi mahv oldu âsâr-ı zulem.²⁴⁸

4.1.1.7 Hz. İsâ

Hz. İsâ İsrailoğullarına gönderilmiş son peygamberdir. İncil kendisine indirilmiştir. Klasik şiirimizde Hz. İsâ; “İsî, İsâ, Mesîh, Mesîh-i Meryem, Mesîh İbn Meryem, İbn Meryem, İsâ-yı Meryem, İsâ İbn Meryem, yetîm-i duhter-i İmrân, Rûhullah, rûh-ı mücerred” gibi isimlerle anılmıştır.²⁴⁹ Edebiyatta ve dini metinlerde ele alınan Hz. İsâ, mucizevi bir şekilde babasız dünyaya gelmiş, doğumu sırasında ve sonrasında olağanüstü haller yaşanmış, bebekken konuşmuş, hastalara şifa dağıtmış, evlerde olan yiyecek miktarlarını evlere gitmeden haber vermiş, yüzyıllar evvel vefat eden ölüleri diriltmiş, sade bir hayat yaşamış, göğe çekilmiş olarak resmedilir. Divan edebiyatında nefesinin dirilticiliğine telmihle sevgilinin de insanı dirilten nefesi Hz. İsâ'ya benzetilmiş, sevgilinin dudağı, saçı, kokusu, sözü can veren İsâ nefesi gibi algılanmıştır. Sevgili âşıklarından canını ister, karşılığında ise onlara İsevî bir nefesle yeni ve ölümsüz bir can bahşeder.

Sırrî Rahîle Hanım divanında Hz. İsâ'dan bir yerde bahsetmiş, Hz. Âdem'le ilgili şiirde Hz. Âdem'in hakikatinin yalnızca Hızır tıynetli ve İsâ nefesliler tarafından bilinebileceğinin altını çizerek, Hak taliplisinin terk edip baş u canı, canana kavuşabileceğinden ve neticede de pek çok lütuflara mazhar olacağından bahseder. İlgili şiir şudur:

Anınçün Âdem'i halk eyledi Hakk nüsha-i kübrâ

²⁴⁷ Hz. Süleyman'ın kâtibi veya veziri olduğu kaydedilen kişi olan Âsaf b. Berehyâ, divan edebiyatında fazilet, ileri görüşlülük ve idare sembolü olarak kullanılmıştır. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.33)

²⁴⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 4b.

²⁴⁹ Hoşab, Sırrî Rahile Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler, s. 242.

Deyip şânında “kerremnâ” giyürdi hil’at-ı esmâ

Bu remzi bildi ancak Hızr-haslet hem dem-i ‘İsâ

Olar kim baş u cânın râh-i Hakk’da kıldılar ifnâ

Hudâ’nın anlara bi’l-cümle mahlûki musahhardır.²⁵⁰

4.1.1.8 Hz. Lokman

Kur’an’da adına sûre olan tarihî bir şahıstır.²⁵¹

Sırrî Rahîle Hanım divanında Hz. Lokman’dan, hem hekimliğinden hem de hakimliğinden bahseder. Şiirde aşk derdinin ilacının Lokman tarafından dahi bulunmayacağına işaret vardır. Lokman’ın hem tabip hem de hakim olması tek bir mısradaki ustalıklı kullanılmıştır:

Ümîdin zevrakı bahr-ı tevekküldeyse et idmân

Gözüm fehm et bu remzi râh-ı Hakkda böyledir iz’ân

‘İlâcından hezârân feylesof’aciz niçe Lokmân

Marîz-i derd-i ‘aşka kendi kendinden erer dermân

Taleb kılma devâyı kimseden özge devâdan geç.²⁵²

Nabzıma el urma kim yokdur ‘ilâcı ey tabîb

Hikmet-ârâ öyle bir Lokmân’dan ayrıldım meded.²⁵³

²⁵⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

²⁵¹ Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt: 27, Ankara 2003, s.205-206.

²⁵² Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

²⁵³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

Aşkınla senin sinesini eyleyen ihrak

Sûz-ı dile zâtını Lokmân sanırdım.²⁵⁴

4.1.1.9 Hz. Hızır

Hz. Mûsâ devrinde yaşadığına inanılan hikmet ehli bir kişidir. Hızır ile alakalı tarih ve edebiyatta alanında da yazılmış eserler mevcuttur. Bunlardan birisi, Dâvûd-i Kayserî'nin, *Tahkîku Mâ'i'l-Hayât ve Keşfü Esrâri'z- Zulûmât* adlı eseridir, bir nüshası da Nuruosmaniye kütüphanesi'nde mevcuttur. Yazıcıoğlu Mehmed'in 14. yüzyılın ilk yarısında Muhammediye'sini yazdığı mescide Hızır-İlyas makamı (çilehane) adı verilmiştir. Pek çok eserde Hızır'a yer verilir, bunlardan biri de Gazâlî'nin *İhyâ*'sıdır. Eserlerde genel olarak Hızır'ın öğrettiği dualar sayesinde pek çok beladan kurtulunacağı belirtilir.²⁵⁵ Sırrî Rahîle Hanım divanında Hızır'ı, darda kalanlara yardım eden yönü ve bilge kişiliği ile ele alır:

Hızr ola dâ'im yâveri geşt eylese bahr ü beri

Bâzû-yı kuvvet-perveri şîrânı kılmış mütthem.²⁵⁶

Ol sâkin-i ferahkede-i râhat ey gönül

Çekme cefâ-yı seyr-i reh-i zulmet ey gönül

Hızr olsa var mı fâ'ide hem-sohbet ey gönül

Âb-ı hayât olmayıcak kısmet ey gönül

Bin yıl gerekse Hızr ile seyr-i Sikender et.²⁵⁷

²⁵⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24a.

²⁵⁵ İlyas Çelebi, "Hızır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt: 17, İstanbul 1998, s. 406-409.

²⁵⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5a.

²⁵⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10a.

Anınçün Âdem’i halk eyledi Hakk nüsha-i kübrâ

Deyip şânında kerremnâ giyirdi hil’at ana

Bu remzi bildi ancak Hızr-ı haslet hem-dem-i ‘Îsâ

Olar kim baş u cânın râh-ı Hakk’da kıldılar ifnâ

Hudâ’nın anlara bi’l-cümle mahlûkı musahhardır.²⁵⁸

4.1.1.10 Hz. Muhammed (s.a.v)

Varlığın incisi olan Hz. Muhammed (s.a.v) h.571 senesinde Mekke’de dünyaya gelmiş, h.632 yılında Medine’de ebedi hayatına doğmuştur. Yirmi üç yıllık nübüvvet vazifesinde kısa süre içinde Hakk’ın himmetiyle İslam medeniyetini kurmuş ve arkasında geleceği ışık tutan sözler bırakmıştır. Tasavvuf erbabına göre, “nûr-u Muhammedî” ilk yaratılan nûrdur. Nebîler onda tamam olmuştur, varılacak ilk ve son durak odur. Hakikat-ı Muhammediyye âlemin dürülmüş halidir, habîbullah sıfatıyla mevsuftur. Efendimiz aşk meydanında hem âşık hem de mâşuktur. Edebiyatımızda da peygamber efendimize duyulan aşk neticesinde, çeşitli sahalara açılmıştır. Bunlar; Na’t, şemâiller, esmâ-i Nebî, sîre, mevlid, mucizât-ı Nebî, mi’râcnâme, gazavât-ı Nebî, hilye, hicretü’n-Nebî, şefaât-nâme, ahlâku’n-Nebî, kırk hadis konulu eserler doğrudan Hz. Peygamber ile alakalıdır. Onun doğumu, çocukluğu, gençliği, peygamberlik süreci, savaşları, mucizeleri gibi daha sayılabilecek onlarca ayrıntı şairler tarafından işlenmiştir.²⁵⁹

Sırrî Rahîle Hanım da divanına geleneği bozmayarak önce tevhid konulu kasidesini almış hemen akabinde efendimize yazmış olduğu na’t’a yer vermiştir. Şair, na’tta efendimize olan sevgi ve özlemini dile getirmiş, onun âşıkların derdine deva olduğunu, aşkın ondan tahsil edilip ona varmadan cemâle vâsıl olunamayacağını ifade edip kendisine de şefaât bahşetmesi için tazarru’ ile na’tını sonlandırmıştır. Na’t şöyledir:

²⁵⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 4b.

²⁵⁹ Hoşab, Sırrî Rahile Hanım Divanı’nda Dinî Kişilikler, s.243.

Na't-ı Şerîf-i Hazret-i Seyyidü'l Kevneyn
 Olan dil-teşne-i feyz-i kemâlin yâ Resûla'llâh
 Ne lâyük kim çeke hicr-i visâlin yâ Resûla'llâh
 Olupdur cây-gîr bir gûne kim mihrin diler hâbda
 Nümâyân şeş-cihâden cemâlin yâ Resûla'llâh
 Hayâlin neş'esiyle mest olan 'âşıkların görmez
 Mahabbet mihr u mâhında zevâlin yâ Resûla'llâh
 Bakarsam gözde cevânım edersen dilde seyrânım
 Muva'iz câne dâ'im irtihâlin yâ Resûla'llâh
 Şefî 'ül-müznibiyâ dem-be-dem bârân-i lütfundan
 Diler bu Sırrî-i teşne zülâlin yâ Resûla'llâh.²⁶⁰

Sırrî Hanım bir diğerk tahmisâtı içerisinde de Efendimizden bahseder:

Habîb-i kibriyâ ol fahr-i 'âlem pâdişâhımdır"
 Semâ-yi dilde 'aşk u şevki hûrşîd ile mâhımdır
 Benim sıdk-i hulûs mesleğim 'âdî güvâhımdır
 Eğerçi rû siyâhım öyle bir sultân penâhımdır

²⁶⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

Ne devletdir ki dâ'im 'aşkı gönlümle berâberdir.²⁶¹

Yukarıdaki tahmisatta Sırrî Hanım, Efendimizin aşk şehrinin padişahı olduğunu, kendisinin ise bu şehrin suçlulardan olduğunu lakin yine de sığınılacak dergâhın o sevgilinin dergâhı olduğunu ifade eder.

4.1.1.11 Sahabeler

Sırrî Rahîle Hanım divanında dört halifeden aşağıdaki beyitte şöyle bahseder:

Ebûbekr u 'Ömer 'Osman 'Alî bir nûr-i vâhiddir

Çerâğ-i mescid u mihrâba îrdim minberi oldum.²⁶²

Dört halifeden üçünün ismi başka yerde geçmezken şair, Hz. Ali'den bir kaç yerde daha bahseder zira Hz. Ali Sırrî Rahîle Hanım'ın da müntesibi olduğu Kadîrîliğin Pîri sayılır. Divanda Hz. Ali: Hayder, Şâh-ı Hayber, İbn-i'amm-i Mustafâ olarak isimlendirilmiştir. Aşağıdaki şiirde şair, Hz. Ali'nin ilminin derinliğinden, manevi âlemin de maddi âlemin de kahramanı olduğundan, hakikat sırlarına vâkıf olduğundan bahseder. Âşıkların zâhitlerce hor görüldüğü lakin hakikatte iki cihan sultanı olduklarını ifade eder. Aşka isti'dâdının ezelde kendisine bahşedilmiş olduğunu vurgulayan Rahîle Hanım'a aşkın şarabını sunan Hz. Ali'dir.

Sırrî Hanım, aşkın insanı dönüştürüp akla kastettiğini, Kays'ın mecnûna dönüşüm hikayesini misal vererek anlatır. Şair, aşkın insandaki beden mülkünü tarumar edip hiçliğe götürdüğü insanın yeniden inşasını anlatır. Osman Kemali Baba'nın: "Cismim ruha döndü"²⁶³ dediği noktayı ifade eder. İnsan-ı kâmil olma yolundaki varılan hiçlik makamına dikkat çeker, kendisi de bu menzile ulaşmıştır:

Hakkâ ki ol Hayder-tuvân nâdîde yektâ kahramân

²⁶¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

²⁶² Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

²⁶³ Nihat Azamat, "Kemâli Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt: 25, Ankara 2002, s.234-236.

Şimşîri verdi öyle şan, Kerrubiyân eyler kasem.²⁶⁴

Pîşvâmızdır ‘Alî ol ibn-i ‘amm-i Mustafâ

Mahzen-i kân-ı hakikat gevher-i sırr-i Hudâ

Bâz-i eşheb pîrimiz sultân-i kutb-i evliyâ

Ta‘n edip bî-gâne sanma bizleri sen zâhidâ.²⁶⁵

Karadır gerçi bahtım tâlihîm bātında yâverdir

Bi-hamdi’llâh gurûb eyyâmı toğmuş şems-i hâverdir

Ezelden tıynetim esrâr-ı ‘aşk ile muhammerdir

Sunan peymâne-i ‘aşkı bana sâkî-i kevserdir

Emîrim rehberim pîrim efendim şâh-ı Hayberdir

Dilim gencine-i Hakk’dır zebânım seyf-i Haydar’dır.²⁶⁶

Soyundum harf libâsın nokta-i esrâra erdim ben

O nokta içre mahv îtdim vücûdum Haydarî oldum.²⁶⁷

4.1.1.12 Hassân b. Sâbit

Hassân b. Sâbit peygamber şairi olarak bilinir.²⁶⁸

²⁶⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5a.

²⁶⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7a.

²⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

²⁶⁷ Hoşab, Sırrî Rahile Hanım Divanı’nda Dinî Kişilikler, s.248.

²⁶⁸ Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt: 16, İstanbul 1997, s. 399-402.

Sırrî Rahîle Hanım divanında şair Hassân'ın sözü kullanma maharetine işaret ederek şöyle der:

Bi-hamdi'llâh ğubâr-ı hâk-i pâyin vasfı el verdi

Dedim Hessân olur vafında ebkem bu ne hülyadır.²⁶⁹

Diyarbakır valisi Mahmut Paşa'ya yazılan kaside içerisindeki Hassân b.Sabit isim olarak geçer.²⁷⁰

Ey hâme-i mu'ciz-beyân tûl-i kelâm itme hemân

Vafında 'âcizdir zebân Hassân olur büküm ü asamm.²⁷¹

4.1.1.13 Veysel Karanî

Tâbiîn neslinden kabul edilen Üveys e'l Karanî, Anadolu kültüründe Veysel Karanî olarak nam salmıştır.²⁷² Tasavvufî çevrelerce Veysel Karanî dünyaya değer vermeyişi fakir, zâhid tenhalarda dolaşmayı seven, ibadet ve riyâzete düşkün bir kimse olarak tasvir edilerek örnek alınan bir şahsiyet olarak kabul görmüş, efendimizi görmese dahi ondan manada rüya oluyla feyz aldığına inanılmıştır. Bir süre sonrada bir şeyhi görmeden manada intisap etmek yolu olan Üveysîlik doğmuştur. Zamanla Üveys'in hayatı unutulmuş fakat "üveysîlik" meşrebi ile "hırka" geleneği devam etmiştir.²⁷³

Sırrî Rahîle Hanım'ın divanında Veysel Karanî bir yerde geçer:

Zülfün sarıldı boynuma cânâ resen²⁷⁴ gibi

²⁶⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

²⁷⁰ Hoşab, Sırrî Rahile Hanım Divanı'nda Dinî Kişilikler, s.248.

²⁷¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5b.

²⁷² Necdet Tosun, "Veysel Karanî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt:43, İstanbul 2013, s.74-75.

²⁷³ Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s.98.

²⁷⁴ Bekir Sıtkı Erdoğan, "İhlas Kasidesi", <https://www.liseedebiyat.com/rler/104-b-ile-baslayanlar/bekir-sitki-erdoan/8580-ihlas-kasidesi-bserdogan.html>, 02.06.2018.

Peşmîne içre kaldım Üveysü'l -Karen gibi

Sırrî ta'alluk îtme cihâne zağen gibi

Zeyneb ko meyl-i ziyneti dünyâye zen gibi

Merdâne vâri sâde-dil ol terk-i zîver ît.²⁷⁵

4.1.1.14 İsnâ-Aşar

Sırrî Hanım'a göre, on iki imamdan²⁷⁶ haberi olan manabilir bir Hak yolcusu olan Seyyid Ahmed Çelebî Hazretleri gibisini, felek ne kadar devrederse devretsin bir daha bulamaz:

Vâkıf-ı isnâ 'aşer ma'nâ-şinâs-ı râh-ı Hakk

Nice devr etse felek bulmaz nazirin bir zamân.²⁷⁷

4.1.1.15 İbn Abbâd er-Rundî

İbn Abbâd er-Rundî Rahîle Hanım'ın divanında yer verdiği sûfilerden birisidir. Rundî, 733 (m.1333) te Endülüs'ün güneyinde yer alan Merînî Emirliğin hakimiyeti altında olan Runde (Ronda) şehrinde dünyaya geldi. İlk öğrenimini âlim zatlar olan babasından ve dayısından aldı. Merînîlerin Portekiz ve Kastilya kuvvetleri karşısında kuvvet kaybetmeleri bölgede bulunan müslümanları olumsuz etkiledi. Rundî de bu gelişme üzerine, 748'de (1347) Afrika'ya geçerek Fez'e gitmek zorunda kaldı ve burada Mâlikî fakihî Şerîf et-Tilimsânî'nin talebesi oldu. Hâlfaviyyîn adlı Mâlikî medresesinde Ebû Abdullah el-Âbilî'de Eş'arî kelâmı ve Ebû Abdullah el-Makkarî'den de hadis tahsil etme imkanı buldu. Sonraki dönemde tasavvufla tanıştı ve İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'* adlı eserini sûfi ve fıkıh âlimi Ebû Muhammed Abdünnûr el-İmrânî ile okuyup inceledi. Şâzelî meşâyihinden Ebü'l-Abbas İbn Âşir ile tanışması

²⁷⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10a.

²⁷⁶ On iki imam sistemini benimseyen Şîî fırkasının adıdır. (Ethem Ruhi Fığlalı, "İsnaâşeriyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 23, İstanbul 2001, s.142-147.)

²⁷⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

ise Fas Sultanı Ebû İnân el-Merîni'nin ölümünden kısa bir süre sonra 1358'de Selâ'da oldu.

Tasavvuf klasiklerinden Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si ve *Ḳūtü'l-ḳulûb, İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'i okuyup üzerinde tefekkür ettikten sonra İbn Âşir'e intisap etmeye karar verdi. İntisaptan sonra nefsiyle sıkı bir riyâzet dönemi geçiren Rundî, müşdidinin vefatı üzerine Tanca'ya geçti, orada da Ebû Mervân Abdülmelik adlı bir sûfiden istifade etmeye devam etti ve meşhur eseri *Gaysü'l-mevâhib*'i 772-774 (1370-1372) yılları arasında burada yazdı. Sonraki yıllarda Selâ'ya giderek, 776 (1375) yılına kadar burada yaşadı. Kuzey Afrika'nın en eski ve meşhur camisi olan Karaviyyîn Camii'nde imam-hatiplik yapmaya başladı ve hayatının sonuna kadar da bu vazifesini sürdürdü. Rundî'nin tarihi vesikalarda hiç evlenmediği kaydedilmiştir. Vefatından sonra kabri Fas'ın meşhur ziyaretgâhlarından olmuştur. İbn Atâullah el-İskenderî'den sonra Şâzeliyye tarikatının ikinci pîri sayılır. Fikirleri ile Kuzeybatı Afrika ve Endülüs'ü oldukça etkilemiştir. En bilinen ve Şâzeliyye tarikatının yayılmasını sağlayan meşhur eseri ise, *Gaysü'l-mevâhib*'tir.²⁷⁸

Sırrî Rahîle Hanım divanında, İbn Abbâd er-Rundî'den onun zâhitliğine gönderme yaparak bahsetmiştir. Şair, sevgilinin güzelliği karşısında zâhitliği ile nam salmış Rundî'nin bile âciz kalıp, sevgiliye meyledeceğinden bahseder. Aşağıdaki mısralarda Sırrî Rahîle Hanım, zâhid'in âşıkları hor görmemesi gerektiğini, zamanın fırsatının aşk olduğunu ve sohbet meclislerinde aşk yudumlandığını belirtir. Rahîle Hanım: 'Müşdidin dergâhının kölesi olmak cana bahşedilmiş bir devlettir' der. Şaire göre sevgili servi boylu, güneş yüzlü ve temiz yaratılışlıdır, onu takvada eşi bulunmayan İbn-i Abbâde dahi görse kendini onun cezbesinden kurtaramayıp çene çukuruna düşmek suretiyle, sevgili tarafından avlanır:

Sakın tâ'n etme zâhid ehl-i 'aşka son nedâmetdir

Getir sâkî ayağı bezme kim hengâm-ı fırsattır

²⁷⁸ Mustafa Kara, "*İbn Abbâd er-Rundî*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 19, İstanbul 1999, s.266-267.

Kul olmak âsitân-ı devletinde câna minnetdir

Aceb bir serv-kâmet mihr-tal‘at pâk tıynetdir

Düşer çâh-ı zenahdâna ²⁷⁹görürse İbn-i ‘Abbâde. ²⁸⁰

Hakk tarafından akranlarına karşı seçkin kılınmış olan Râşid isimli zât, şairin gözünde Hakk’a vuslata vesile olacak sırlara ulaşmıştır. Şair insanlara, Râşid isimli zâtın kutsi nefesinden ders almada gayretli olmayı teşvik eder. Şair kendisi de bu sırra ulaşmışlarla dolu olan âşıkların köyüne, durmayıp sular gibi akarken sahip olduğu sırları ehli olmayana açmamayı da ihmal etmez:

Hazret-i Râşiddir el-Hakk vâsıl-ı esrâr-ı Hakk

Eylemiş mümtâz-akrân tab‘ını Rabbü’l-Hakk

Sa‘y kıl ‘âlî-dem-i kudsiyyesinden al sabak,

Kûy-ı ehl-i ‘aşka Sırrî turma cûlar gibi ak

Sırr-ı Hakkı ketm edip nâ-ehli işhâd eylemem. ²⁸¹

4.1.1.16 Hallâc-ı Mansûr

İnsanlar arasında Hallâc-ı Mansûr diye anılan Hallâc’ın asıl adı, Ebû’l-Mugisü’l-Hüseyn b. Mansûru’l-Beyzâvî’dir. Rivayete göre insanların gönüllerindeki sırları pamuk gibi altüst ettiğinden kendisine, “hallâc-ı esrâr” denmiştir. Başka bir rivayete göre de bir ahabının hallac dükkanında gösterdiği keramet neticesi Hallâc diye anılmaya başlanmıştır, babasının adı ile anıldığı için de Mansûr adını almıştır. “Ene’l-Hakk” demesiyle tanınmıştır. ²⁸² Sırrî Rahîle Hanım, divanında Hallâc’tan dört yerde

²⁷⁹ Çene çukuru demek olup divan edebiyatında şairler tarafından sevgilinin aşkıyla kuyuya düşmek sembolü olarak kullanılmıştır. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.96)

²⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

²⁸¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16b.

²⁸² Süleyman Uludağ, “Hallâc-ı Mansûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt: 15, İstanbul 1997, s.377-381.

bahseder. Şair, oğlunun ölümü üzerine kaleme aldığı müseddeste kendisinin yaşadığı evlat acısıyla Hallâc'ın yaşadığı acıları eş değer görür:

Bu bağın serv-kadd bir lâle-ruhsârından ayrıldım

Dıraht-ı ömrümün şîrîn suhen-bârından ayrıldım

Melâmet itmeyin Allâh için yârimden ayrıldım

Hakikat râhının Mansûr'iyem dârımdan ayrıldım

Benim gönlüm kızıl gül-goncesi veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyar etmez eğer yüz bin bahar olsa.²⁸³

Yine aşağıdaki mısralarda şair, sadâkat kılıcının tevhit suyu ile daima keskinleştirilip, “men aref” ten haber verse de bu sırrı kendinde gizlemesi gerektiğini ifade eder. Her an Hudânın eserlerini temaşa edip, Mansûr gibi dar'a çekilmeyi isteyenlerden olduğunu söyler. Rahîle Hanım, zikrinin de ve fikrinin de, “ene'l-Hakk” olduğunu ve zâhidlerden de korkmadığını beyan eder. Mansûr'un “ene'l-Hakk” demesindeki asıl mananın “kendini bilen Rabbini bilir” hadis-i şerifinin açılımı olduğunu ve asla Hakk'a şirk taşımadığını söyler. Şiirin başındaki tevhit suyu ifadesi bunu teyit eder niteliktedir. Rahîle Hanım sona doğru kendi itikadının da Mansûr'un düşünceleri ile aynı olduğunu ve kaba softa zâhidlerden de korkmadığını ifade eder:

Tîğ-i sıdkı âb-ı tevhîd ile dâ'im tîzleyup

Men aref'den dem urup cân içre ammâ gizleyup

Ruhlarında da'im âsâr-ı Hudâ'yı izleyup

Âh edip Mansûr âsâ semt-i dârı gözleyup

²⁸³ Sırrî Hanım, Divân, vr., 8a.

Zikr u fikrimdir ene'l-Hakk bîm-i zühhâd eylemem.²⁸⁴

Şair aşağıdaki beyitte te ezel bezminde Hakk'ın aşkıyla sarhoş olup dünyaya âgâh gelenlerin bu ilâhi aşk uğruna canlarından vazgeçmede Mansûr gibi olduklarını ifade eder:

Tâ ezel Sırrî hakîkatden dili âgâh olan

Baş u cân terk idüp Mansûr şeklin gösterir.²⁸⁵

Ene'l-hakk neş'esiyle mest olan 'âşıklar içindir

Hücüm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd.²⁸⁶

Sırrî Rahîle Hanım, ezel bezminden ²⁸⁷ gönlü hakikat bilgisine aşına olanların bu dünyada Mansûr gibi candan geçtiklerini söyler:

Tâ ezel Sırrî hakîkatden dili âgâh olan

Baş u cân terk idüp Mansûr şeklin gösterir.²⁸⁸

Ene'l- Hakk ²⁸⁹ neşvesine sahip olan âşıklar için olan halka-i tevhid, inkar ehline setredir:

Ene'l-hakk neş'esiyle mest olan 'âşıklar içindir

Hücüm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd

²⁸⁴ Sırrî Hanım, Divân, vr., 10a.

²⁸⁵ Sırrî Hanım, Divân, vr., 21b.

²⁸⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

²⁸⁷ Ezel, sûfilerce hem misak vaktini hem de ruhların dünya hayatından önce buldukları zaman için kullanılır. (Muammer Cengiz, "Tasavvuf Tarihinde Elest Misâkına Dair Yorumlar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 50, Haziran 2017, s.3.)

²⁸⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

²⁸⁹ Hallâc-ı Mansûr'un söylemiş olduğu, "ben Allahım" anlamına gelen şathiyattır. (Seadet Şihyeva, "Ârif Mevlâna'nın Ruhi Durumu: Ene'l-Hakk ve Hâmûş Arasında", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/257939>, 10.04.2021.)

4.1.1.17 Divanda geçen mitolojik kişiler

Tanınmış minyatür sanatçısı olan Behzâd, yaşadığı çağda eserleriyle ün yapmıştır. Divan edebiyatında da nakışlarının çok güzel olmasına telmihle kullanılmıştır. Sırrî Rahîle Hanım da onun bu yönünü aşağıdaki beyitlerde ele almıştır:

Muhassal târ-ı müy-ı vasfına kâdir değil 'âlem

Meger tasvîrini nakş eyleyen Mânî vü Behzâdır.²⁹⁰

Divanda kullanılan diğer ünlü nakkaş ise Çin'li Mânî 'dir. Behzâd'la aynı beyitte yer almaktadır. Divan edebiyatında sevgilinin saçı ve kendisi Mânî'ye benzetilmiştir.²⁹¹ Zaloğlu Rüstem ise İran'ın meşhur kahramanlarından ve divan edebiyatında kahramanlık söz konusu olduğunda remiz olarak kullanılmıştır. Rüstem tasavvufi edebiyatta nefisini mağlup etmek ile birlikte anılmıştır.²⁹² Şair, Zaloğlu'ndan üç beyitte bahseder. Sırrî Hanım Rüstem'in kahramanlığına gönderme de yapar:

Bu yolda niçe Rüstem hâke yeksân oldu hasretle

Serây-ı kurb-ı Hakk'a bir seferdir halka-i tevhid.²⁹³

Efrâsiyâb mâverâünnehir'de hüküm sürmüş en büyük hükümdarlardan biridir. İran ile yaptığı savaşlar Şehname'de uzunca anlatılır.²⁹⁴ Rahîle Hanım Efrâsiyâb'tan tek beyitte bahseder:

Sırrî Hânım: Dahme-i Efrâsiyâbı feth edip tevhîd ile

Genc içinde dürr ile mercâna erdim çok şükür.²⁹⁵

²⁹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

²⁹¹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.297.

²⁹² Nimet Yıldırım, "Rüstem-i Zâp", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Cilt: 35, İstanbul 2008, s.294-295.

²⁹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1a.

²⁹⁴ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.135.

²⁹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22b.

İran mitolojisinin kahramanlarından bir diğeri olan Kahramân ise, iki beyitte geçmektedir. Kahramanlık sembolü olarak kullanılmıştır:

Fark eylemez seyr eyleyen Rüstem midir cevân eden

Yâ Kahramân-ı na‘ra-zen yâ Keykubâd-ı muhteşem.²⁹⁶

Meşhur Keyâniyân sülalesinin son padişahı olan Dârâ,²⁹⁷ divanda bir beyitte kullanılmıştır. Burada şair onu İskender ile birlikte anmak suretiyle içki motifi içerisinde kullanmıştır:

Aşkın içirir ‘âşıkına âb-ı hayâtı

Peymâne-i İskender ü dârâya değışmem.²⁹⁸

İslâm Meşşâî okulunun en büyük sistemci filozofu, Ortaçağ tıbbının önde gelen temsilcisi olan İbn Sînâ, batıda “filozofların prensi” olarak nitelendirilmektedir. Üstün zekasıyla felsefe ve tıp alanında kısa sürede adını duyurmuştur.²⁹⁹ Rahîle Hanım İbn Sînâ’dan bir beyitte bahseder:

Semyy-i mefhar-ı ‘âlem nazîrin görmemiş dünyâ

Şifâ-yı sinedir tedbiri sanki İbn-i Sînâdır.³⁰⁰

Şarabı bulduğu söylenen Pîşdâdiyân sülalesinin dördüncü hükümdarı olan Cem, ülkesinde çeşitli sanatların neşv ü nemâ bulması için gayret etmiştir. Divan edebiyatında Cem, şarapla veya içki meclisleriyle beraber anılır. Âyin-i Cem ve Cem meclisi kullanımlardan bazılarıdır. Kendisi edebiyatlarda zevk ve eğlence motifi

²⁹⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 4b.

²⁹⁷ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.106.

²⁹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24a.

²⁹⁹ Ömer Mahir Alper, “İbn Sînâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 20, İstanbul 1999, s.319-322.

³⁰⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2b.

olarak kullanılmıştır.³⁰¹ Sırrî Hanım divanında üç yerde Cem'den bahseder. Bunlardan biri şu beyittir:

Etmeyiz ragbet bize ta'zîm ile Cem verse câm

Cilvegâh-ı 'âlem olmuşdur bize cây-ı menâm.³⁰²

İslâm dünyasında vezir karşılığı veya vezirin sıfatı olarak kullanılan bir terim olan Âsaf Süleyman Peygamberin veziri İbn Barahya'nın adıdır. Bu kişinin simya ilmi ile iştigal ettiği rivayet edilir. Edebiyatlarda Âsaf müthiş idare kabiliyeti ve güzel tedbirle anılmıştır. Şiirlerde daima Süleyman peygamberle birlikte zikredilmiştir.³⁰³ Şair üç yerde Âsaf'tan bahseder, bunlardan biri şu beyittir:

Kadîm ol mesnedinde âsafâ ikbâl ü devletle

Bed-endişin dem-â-dem vakti geçsin bîm u hasretle.³⁰⁴

Hâtem, Mukbil Taşatar adlı masalda da cömert ve merhamet sahibi birisi olarak karşımıza çıkar.³⁰⁵ Bu masalın bir benzeri de Tûtinâme'de yer almaktadır. Cömertlik, yardımseverlik kavramlarında sembol bir isimdir. Şair de Hâtem'den bu kavramlar ışığında bahsetmiştir:

Sehâvetle denilse Hâtem-i sâni sanâ lâyık

Sa'adetle Hudâ dâ'im ede akrânınâ fâ'ik.³⁰⁶

Ehrimen, Zerdüştlere inandıkları kötülük ve karanlığın tanrısıdır.³⁰⁷ Edebiyatta çirkinliğin sembolüdür. Sırrî Rahîle Hanım Ehrimen'den bir yerde bahsetmiştir:

³⁰¹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.86.

³⁰² Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

³⁰³ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.33.

³⁰⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9b.

³⁰⁵ Hüseyin Baydemir, "Özbekistan'da İskender Zülkarneyn Lokman Hekim ve Hatem Tay İle İlgili Halk Anlatıları", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 41, Erzurum 2009, s.18.

³⁰⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9a.

³⁰⁷ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.136.

Sevdiğim gülzâr-ı kuyundan ba'îd olsun rakîb

Lâyık olmaz kim kıla ülfet meikle Ehrimen.³⁰⁸

Hârût sihir ve büyüde mahir olan meleğin adıdır. Divan edebiyatında sevgilinin saçları gamzesi ve gözleri sihir hususunda Hârût ve Mârût'un ustası sayılır.³⁰⁹ Rahîle Hanım Hârût'tan bir yerde bahseder:

Yine yok çâresi Hârûtı bulsam eylesem üstâd

Nigâh-ı sihr-sâzı bir bakışla eyledi ber-bâd.³¹⁰

Sinimmar Nu'mân b. Münzir tarafından yaptırılan Havernak sarayının mimarıdır, bir eşini daha yapmasın diye sarayın damından atılarak öldürülür bu nedenle edebiyatta mükafat yerine "cezay-ı Sinimmar" denilmektedir. Rahîle Hanım divanda Sinimmar'dan mimarlıktaki mahareti dolayısıyla şu şekilde bahsetmiştir:

Olmaz şu benim hâl-i perîşânıma tedbir

Vîrâne dili nice Sinimmâr ede ta'mîr.³¹¹

Hüsrev, Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevîlerdeki erkek kahramandır. Hüsrev aynı zamanda İran'da padişah anlamında kullanılır. Edebiyatımızda ise Hüsrev sevgilisine kavuşan kişi sembolizminde kullanılır.³¹² Rahîle Hanım Hüsrev kelimesini padişah anlamında iki ayrı yerde kullanmıştır, şair Diyarbakır valisi Mithat Paşa için şu beyti yazmıştır:

Kadîm ol saltanatda Husrevâ sen 'izz ü şevketle

Bed-endîşin dem-â-dem vakti geçsin bîm ü hasretle.³¹³

³⁰⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 12a.

³⁰⁹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.194.

³¹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

³¹¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

³¹² Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.220.

³¹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9a.

Haydar aslan demek olup Hz. Ali için “kerrâr” sıfatı ile beraber “Haydar-ı Kerrâr” şeklinde kullanılır. Bu lakap Hz. Ali’ye annesi tarafından verilmiştir.³¹⁴ Sırrî Rahîle Hanım, üç ayrı yerde haydar kelimesini kullanmıştır. Bunlardan birini aşağıya almayı uygun bulduk:

Belâ küncinde hor görme bu Sırrî gönlü pür-hûnı

Dilim gencine-i Hakk’dır zebânım seyf-i Haydar’dır.³¹⁵

Bokrat, eski Grek medeniyetinin en ünlü hekimidir ve İslâm âlemindeki adı Hippokrates’dir. Edebiyatta hikmet ve tıp diyince Bokrat akla gelir.³¹⁶ Rahîle Hanım da Bokrat’tan tabipliği dolayısıyla bahsetmiştir:

Sokrât ile Bokrât yanar haste-i ‘aşka

Sıhhat o tabibin hele tîmârına mahsus.³¹⁷

Sokrat, Eski Yunandaki ünlü filozof Sokrates’in Osmanlı’daki kullanımudur ve aynı zamanda Platon’un hocasıdır.³¹⁸ Divanda yukarıdaki beyitten başka bir yerde kullanımı yoktur.

³¹⁴ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.199.

³¹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

³¹⁶ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.74.

³¹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr.,13a.

³¹⁸ Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divânı, s.54.

5. SIRRÎ RAHÎLE HANIM'IN DİVANINDAKİ AHLÂKİ UNSURLAR

5.1 Ahlâk-ı Hamide

5.1.1 Tevekkül

Lügatte işi Allah'a bırakıp teslim olmak³¹⁹ anlamına gelen tevekkül kavramı, Bâyezid-i Bistâmi'ye göre, kişinin sağından ve solundan onu yırtıcı hayvanlar ve zehirli yılanlar sarsa da, bu korkutucu halden kalbinde (sırrında) bir hareketlenme olmamasıdır. Yine Zünnûn-i Mısırî'ye tevekkül nedir diye sorulduğunda, tevekkülü Allah'tan başka tüm mal-mülk sahiplerine güvenmeyi terk etmek olarak tanımlamıştır. Ona göre tevekkül, sebeplere değil Hakk'a güvenmektir.³²⁰ Mü'minlerin tevekkülü daimidir. Zira Hakk'a güvenmek imanla doğru orantılıdır. Kuşeyrî'ye göre tevekkül, her durum ve şartta Allah'a sarılmaktır. Bîşr el-Hâfi'ye göre ise, tevekkül Hakk'ın her türlü fiiline razı olmaktır. Gazzâlî ise tevekkülü üç unsurdan müteşekkil bir kavram olarak ele alır. Bunlar, ilim, hal ve âmeldir.³²¹

Şaire göre, ümit gemisinin tevekkül denizinde yol alması gerekmektedir ve bu gerekliliğe insan kendini alıştırmalıdır çünkü Hak yolunun usulü budur:

Ümîdin zevrakı bahr-ı tevekküldeyse et idmân

Gözüm fehmi et bu remzi râh-ı Hakkda böyledir iz'ân.³²²

Sırrî Hanım tevekkül gemisini ihlâsla tevhid denizine salmak suretiyle katre olan varlığını ummana dönüştürmüştür ve bunun için de Allah'a şükretmiştir:

Sırrî Hânım: Biz tevekkül keşfisin saldıq hulûs ile yeme

³¹⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1282.

³²⁰ Abdülkerim Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, (Çeviren: Dilaver Selvi), Semerkand Yayınları, 13.b., İstanbul 2017, s.349.

³²¹ Süleyman Uludağ, **Hayata Süfi Gözüyle Bakmak**, Dergâh Yayınları, 2.b., İstanbul 2017, s.212.

³²² Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

Katreveş geşt eyleyip ‘ummâna erdim çok şükür.³²³

Şaire göre, tevekkülü kendine rehber edinen âşık teslimiyetle arkadaş olur ve neticede candan geçmeyi başarır. Bu hal içerisinde rıza kapısında bekleyen Rahîle Hanım aşkın coşkunu ile aklını yitirmiştir:

Tevekkül râhber teslim hem-ser- bî-ser ü bî-pâ

Gelipdir bekliyor bâb-ı rızâyı Sırrî-i şeydâ.³²⁴

5.1.2 Teslimiyet

Teslimiyet, lügatte teslim olma, boyun eğme manasına gelir.³²⁵ İstilahta ise, müslim, Allah’a kayıtsız şartsız teslim olan kişi manasına gelir. Teslimiyet de bu halinin adıdır. Toshihiko Izutsu’ya göre, İslam, cahiliye Araplarının şirk inanışlarının tam aksine Allah’a itaat, teslimiyet, huşû, tazarru gibi kavramları topluma yerleştirmiştir. Bu anlamda itaat ve teslimiyet, eskiden başlayıp devam eden bir şeye değil, yeni başlayan bir dönüşüme işaret ederler.³²⁶

Şair de aşağıdaki beyitte Hakk’a tam teslimiyetin kazandıracığı manevi mertebeyi açıklar. Şaire göre Hakk’a tam teslimiyet gösterenler, dünyanın sıcak ve soğuşundan etkilenmezler çünkü onların yanında kâr zarar müsavidir:

Bu dünyâ germ ü serdinden usanmaz Hakk’a teslimler

Müsâvîdir yanında eylemek sûd u ziyân ‘İffet.³²⁷

³²³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a

³²⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

³²⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1272

³²⁶ Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 23, İstanbul 2001, s.1-2.

³²⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

5.1.3 Edep

Edep lügat anlamı olarak, iyi terbiye, nazik olmak³²⁸ manasına gelirken tasavvuf ıstılahında Hak yolcusu sâlikin ifrat ve tefrit arasında orta bir yol tutarak bu ikisi arasındaki sınırı korumasıdır.³²⁹ Mutasavvıflardan Niyâzî-i Mısırî'ye göre, ârifin edebi herkesin edebinin üzerindedir zira onun kalbini Hakk terbiye etmiştir. Yine Abdullah b. Mübârek, çok ilimden ziyade, az da olsa edebin kişiyi menzile vardiyeceğini ifade eder.³³⁰

'Ey mürid, edeble aşk devletinin ayağının tozunu öp' diyen Rahîle Hanım'a göre, yârin saçlarına dokunan tarak bile yâri incitir:

Edeble hâk-ı pâ-y-ı devletin takbîle himmet kıl

Tokınma zülfüne yârin sakın kim til kırar şâne.³³¹

Şair'e göre Hz. Âdem, aşkın ve şevkin âdâbını cana can katan o hakiki sevgili huzurunda bellemek delili ile bu âleme gelmiştir:

Pîşgâh-ı cân-fezâda 'aşk u şevk âdâbını

Fehm edip geldi 'ademden 'âleme isbâdımız.³³²

Şair'e göre sevgilinin bahçesinde aşkın ve şevkin âdâbı erbâinler vesilesi ile öğrenilir ve hasetçinin kibri âşığa ilişemez:

Gülsitân-ı cân-fezâda 'aşk u şevk âdâbını

Erba'ınler 'ucb ile çeksın ne gam hussâdımız.³³³

³²⁸ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lügat, s.230.

³²⁹ Abdürrezzak Kâşânî, **Tasavvuf Sözlüğü**, (Çeviren: Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, 4.b., İstanbul 2015, s.46.

³³⁰ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.536-537.

³³¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b.

³³² Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

³³³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

Şaire göre sevgili baygın bakışları ile tüm cihana âyin ü erkân öğretir zira zamanın efendisi odur:

Saltanatda şübhesiz sensin bu gün sâhib-zamân

Nîm-nigâhın ‘âleme âyîn ü erkân öğredir

Şair vasfettiği sevgili hakkında kalemine hitaben: “Ey âciz kalem, o sevgiliyi vasf ederken edebli ol zira o ezel bezminde ulu bir şana sahiptir” der:

Meded âdâb u erkân pek gözet ey hâme-i nâ-çîz

Mehâbet şân u ubhet mevki‘i bezm-i mu‘allâdır³³⁴

Şair erkâna erdiğine şükreder:

Sırrî Hânım: Biz ki cân bend eyledik ihvana şimdi el bize

Ta’n ederse gam degil erkâna erdim çok şükür.³³⁵

5.1.4 Ubûdiyyet

Ubûdiyyet, lügatte kulluk, kölelik, aşırı bağlılık anlamına gelir.³³⁶ Cürcânî bu terimi, ahitlere vefâlı olmak, İslâm’ın çizdiği sınırları korumak, ve elde olana sabredip, elden çıkana da üzülmemek, şeklinde tanımlar. Bu tanımdan üç türlü ubûdiyyet çeşidi türemiştir. Nefsin hevâlarından kaçmak, nefsi temennilerle oyalanmaktan korumak, Hakk’a boyun eğmek. Tüm bunları gerçekleştiren kişi gerçek hürriyete kavuşur. Bu vuslatta seyreden kişinin kalbi tüm kayıtlardan azade olmuştur. O bu haliyle mâsivâ kulluğundan çıkar, Allah’a kul olmaya başlar.³³⁷

³³⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2b.

³³⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22b.

³³⁶ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1300.

³³⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.276.

Şair kavramı kulluk manasında kullanmıştır ve gerçek kulluğun şartlarını belirtmiştir. “Varlığın Rabbine her zerreden her an yol bulmak, kullukla onun yoluna can bahşetmeye bağlıdır” der:

Ubûdiyyetle cân-bahş eyleyenler râh-ı ma'bûda

Bulur her zerreden bir yol dem-â-dem Rabb-ı mevcûda.³³⁸

Mâşuk-ı Hakiki'nin mülkünde kul olmak Rahîle Hanım'ın canına minnettir. Sırrî Hanım'a göre, bu mâşuk âşığına öyle tesir³³⁹ eder ki, İbn-i Abbâde gibi bir âbid bile o pak tıynetli, güneş yüzlü sevgilinin gamzesine düşmekten kendisini alıkoyamaz:

Kul olmak âsitân-ı devletinde câna minnetdir

Aceb bir serv-kâmet mihr-tal'at pâk tıynetdir

Düşer çâh-ı zenahdâna görürse İbn-i 'Abbâde.³⁴⁰

5.1.5 İlim-İrfan

İlim lügatte bir şeyin doğrusunu bilme ve biliş manalarına gelir.³⁴¹ İstılahta ise, bir hakikat adına başka bir hakikatin ortaya çıkmasıdır. Ortaya yeni çıkan şeyin neticesi ise, zuhur ettiği yönden zuhur ettiği kimsede belirir.³⁴² Mutasavvıflara göre ilim, “ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn” olmak üzere kısımlara ayrılır.³⁴³

Rahîle Hanım, aşağıdaki beyitte ilim ve irfana kavuşmanın Allah vergisi olduğunu belirtir. Şair kendisine Hakk tarafından bahşedilen ilim ve irfan için hamd eder ve der ki: “Benim gibi ehemmiyetsiz bir nutfe katresini, Hakk dilerse, keremiyle ummanlara çevirebilir:

³³⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

³³⁹ Sevdâ Undu, “*Fehm-i Kadîm Divân'nda Sevgili ve Sevgilinin Güzellik Unsurları*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007.

³⁴⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 15a.

³⁴¹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.492.

³⁴² Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.398.

³⁴³ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.229.

Bi-hamdi'llâh nasîb etdi bana Hakk 'ilm u 'irfânı

Dilerse nutfe-i nâ-çîzi bahr eyler keremkânı.³⁴⁴

Lügatte hakimlik ve sebep anlamına gelen hikmet kavramı ıstılahta, eşyanın sırlarına vâkıf olmak, sonuçların sebeplerle alakasını kavramak, gereken hususları gerektiği şekliyle bilmek demektir. Kur'anda yer alan şu âyet bu kavramın ehemmiyetini anlatmaktadır: "O hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse ona pek büyük bir hayır verilmiş demektir. Bunu ancak sağlıklı düşünen akıl sahipleri anlar."³⁴⁵

Rahîle Hanım, bazı devlet erkanını ve mürşidini hikmet ehli olarak şiirlerinde anlatmıştır. Sırrî Hanım'a göre, baştan ayağa ilmi gönülleri inşa edici söz zinetiyle bezenmiş Mithat Paşa'nın derûnu himmet denizi, hükmü hikmet kesreti de esasen vahdet olmuştur:

Derünü bahr-ı himmet re'yi hikmet kesreti vahdet

Ser-â-ser zînet-i güftâr 'ilm ü şî'r ü inşadır.³⁴⁶

Şairin beyitte bahsettiği Mithat Paşa'nın sinesi, Hakk'ın hazinesi olan irfan ve faziletin mekanıdır ve hikmeti ile inâyeti de bolcadır:

Fazîletgâh-ı 'irfanın mekânı kenz-i Rabbân

O destür-ı keremdir hikmet ü 'irfânda yektadır.³⁴⁷

Şair Lokman gibi hikmetle bezenmiş öyle bir kişiden ayrılmıştır ki, hiçbir hekim derdine çare bulamamıştır:

Nabzıma el urma kim yokdur 'ilâcı ey tabîb

³⁴⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 15a.

³⁴⁵ Bakara, 2/269.

³⁴⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2b.

³⁴⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3a.

Hikmet-ârâ öyle bir Lokmân'dan ayrıldım meded.³⁴⁸

Şaire göre kişinin derûnunun hikmet nuruyla ağzına kadar dolup sâfileşmesinin yegane yolu yordamı hizmet-i şahaneyi yerine getirirken sadâkate ileri gitmesidir:

Edersek hidmet-i şâhâneyi fart-ı sadâkatle

Derûnun nûr-ı hikmetle leb-â-lebdir musaffadır.³⁴⁹

Sözlük anlamı olarak menfî bir olaydan ders çıkarmak demek olan ibret tasavvuf ıstılahında hayır ve şer konusunda insanların dışı vuran hallerine bakıp onlara göre vaziyet almaktır.³⁵⁰ Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur. “Dilimin zikir, himmetimin fikir, bakışımın ibret olmasıyla emrolundum.”³⁵¹

‘Kevn ü fesâd³⁵² üzere olan bu dünyada sürekli bir yeniden inşa ve bozulma olduğu bir gerçektir Rahîle Hanım, bu durumu şöyle anlatır:

Geldi hengâm-ı hazân ‘âlem perîşân oldu hep

Ehl-i ‘ibret dehşetinden deng ü hayrân oldu hep.³⁵³

5.1.6 Takvâ

Takvâ, lügatte Allah’tan korkma ve bu korku neticesinde günahlardan kaçınma anlamına gelir.³⁵⁴ İstılahta ise Hakk’ın sınırlarını koruma ve ona verilen söze sadık kalma demektir.³⁵⁵ Mısırî’ye göre gerçek muttaki, zâhirini dine ters olmayan şeylerle

³⁴⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

³⁴⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3a.

³⁵⁰ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.465.

³⁵¹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.168.

³⁵² Tabiat alanındaki oluş ve bozulmuş ifade eden felsefe terimidir. Kevn ve fesad ancak karşıt nitelikli varlıklarda gerçekleşebilmektedir. (Kasım Turhan, “*Kevn ve Fesad*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 25, TDV Yayınları, Ankara 2002, s.343-345.)

³⁵³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

³⁵⁴ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1199.

³⁵⁵ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.146.

kirletmeyen, bir yandan da iç âlemini tüm manevi hastalıklardan temizleyip daima Hakk'la uyum içerisinde olandır.³⁵⁶

Rahîle Hanım'a göre, ilâhi feyz cihanı sarmış, âlem bu feyizden neş'et eden nura gark olmuştur. Müttakiler feyz-i ilâhi karşısında hayretkeş, tabiatları düşük olanlar ise elemelerle muazzab olmuşlardır:

Feyzin cihân mustağrakı ekvâna verdin revnakı

Hayret-keş olsun muttaki tab'ı denî çeksün elem.³⁵⁷

5.1.7 Sabır

Lügatte dayanma, katlanma manasına gelen kavram,³⁵⁸ ıstılahta, nefsi itaatleri yerine getirmesi, emir ve yasaklara uyması için zorlamak demektir.³⁵⁹ Sabır mutasavvıflara göre en kapsamlı makamdır, tüm makamları içine alır zira sabır olmadan hiçbir şey ele geçmez. Sâlikin yol boyunca karşılaştığı vâridat, ilham ve tecellîlerin ağırlığı karşısında ruhu ve sırrı dayanıklılığa ve direnmeye zorlamaktır.³⁶⁰ Kemal Sayar sabır kavramı ve modern psikoloji arasında bağlantı kurar. Ona göre sûfiler içsel sabır konusu üzerinde durarak benliğin agresif güdülerinin yıkımından kendilerini korumaya çalışırlar. Bu agresif güdüler sabır ve aşk yardımıyla dizginlenir ve kişiye zarar vermeyi bırakıp huzur ve dinginlik vermeye başlar. Sabır kişinin içselleştirmeyi başardığı bir huy haline geldiğinde kişi içsel bir sessizliğe gömülür ve bu sessizlik sabrın davranışa yansımış halidir. İnsan sabırla kişilik bütünleşmesini tamamlar. Sufiler içinse sabır, inancın özüdür. Sufî benliği, sabır vasıtası ile geçmişte inandığı hurafe ve inanışlardan sıyrılarak gerçek özgürlüğe kavuşur. İşte sabır tüm bu yaşantısal keşiflerin yegane anahtarı konumundadır.³⁶¹

³⁵⁶ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.264.

³⁵⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 4a.

³⁵⁸ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1058.

³⁵⁹ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.326.

³⁶⁰ Kâşânî, a.g.e, s.326.

³⁶¹ Kemal Sayar, **Sufî Psikolojisi**, TimaşYayınları, İstanbul 2008, s.35-36.

Şair Hakk'ın aşkıyla kendinden geçip, sabrını da sakinliğini de yitirmiş haldedir. Sırrî Hanım'a göre, aşk insanı bîsükûn eyler, ondan kurtuluş ta mümkün gözükmemektedir çünkü gönül aşkın meskenidir:

Olaldan 'aşkının âşüftesi sabr u karârım yok

Halâs olmak ne mümkün hâne-i dil ana me'vâdır.³⁶²

'Her vakit gönle bir güzelin aşkı düştü' diyen Rahîle Hanım, aşk ateşiyle takatsiz kalmıştır ve sabrı da tükenmek üzeredir:

Her zamân bir dilber-i ra'nâ dile oldu habîb

Tâkatim tâk oldu aslâ kalmadı sabr u şekîb.³⁶³

Rahîle Hanım'a göre, sadece gönül ehli ile ülfet etmemek gerekir. Diğer insanların da ayıplarını araştırmayıp kucaklamak, onlara da sabırla yaklaşarak kalplerini kırmamak lazımdır:

Gel görüş herkes ile sabr et cefaya kırma kalb

Sadece ehl-i dile hasr etme "Râşid" ülfeti.³⁶⁴

Sırrî Hanım, akli fikri yanında sabrını da sevgilisine vermiştir:

Benden itmen iltimâs ey düşman-ı 'akl u şu'ûr

Vermişim efkâr u 'akl u sabrımı hep yâra ben.³⁶⁵

Rahîle Hanım, gönlünün sabırsızlığını, derdine dermanı nasıl bulacağını bilemediğini Rüşdî adlı kişiye şikayet eder:

³⁶² Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

³⁶³ Sırrî Hanım Divan, vr., 12a

³⁶⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 12b.

³⁶⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 13a.

Firkate sabr eylemez hicrana vuslat istemez

Rüşdîyâ âyâ ne kılsam bu dil-i gamh'âra ben.³⁶⁶

'Hakk'ın cefasına sabr eyle ey Sırrî gamlanma' diyen şaire göre, canandan gelen cefâ cana ihsandır:

Kıl cefâ vü cevrine Sırrî tahammül gam yeme

Her cefâ kim gelse cânânından ihsandır sana.³⁶⁷

Şaire göre, âşıklar sabır vasıtası ile kanaat mülküne sultan olurlar. Onun için âşıkların bu mülke kavuşmaları için fakr ile rızâ kapısında durup, mâşuğun fermanına can vermeleri gerekir:

Sabr ile bizler kanâ'at mülkünün sultanıyız

Fakr ile bâb-ı rızâda bende-i fermanıyız.³⁶⁸

5.1.8 Rızâ

Lügatte hoşnutluk memnunluk anlamına gelen rızâ³⁶⁹ tasavvuf ıstılahında kişinin Hakk'ın kazasına boyun eğmesi demektir.³⁷⁰

Rahîle Hanım'a göre Hakk'a teslim olanlar, lütfunda hoş kahrında hoş kıvamındadırlar, kâr zarar onların yanında müsavidir:

Bu dünyâ germ ü serdinden usanmaz Hakk'a teslimler

³⁶⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

³⁶⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 19a.

³⁶⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

³⁶⁹ Birol Yıldırım, **Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkânı**, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2019, s.274.

³⁷⁰ Es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed Cürcanî, **Kitabü't-Târifât**, (Tercüme: Ârif Erkan), Bahar Yayınları, İstanbul 1997, s.111.

Müsâvîdir yanında eylemek sûd u ziyân ‘İffet.³⁷¹

5.1.9 Sa’y-Cehd

S’ay sözlükte çabalama, gayret ve emek manasına gelir. Mutasavvıflar gayreti iki kısımda inceler. Biri beşerî gayrettir, diğeri ise ilâhi gayrettir. Beşerî gayret insan nefsinin keyfi içindir. İlâhi gayret ise Hakk’ın sevdiklerinin kalplerini, kendisinden başka her şeyden muhafazası demektir.³⁷²

Şaire göre, candan yapılan dualar Hakk’a ulaşır. Bu yolda çekilen gayretler heba olmaz:

Vârid sana cândan du’â tâ kalmaya sa’yim hebâ

Lutf eyle imdâd et bana ol kâşif-i bahr-ı fehem.³⁷³

Şair’e göre sevgilinin yolunda toprak olmuş âşığın sa’y u gayreti boşa gitmez:

Yolunda hâk olan üftâdenin sa’yin hebâ sanma

Perîşân eyleyen kâküllerin bâd-ı sabâ sanma.³⁷⁴

Şair ciddi bir cehdle murad bağına ayak bastığı halde kendisine hala niçin sorar:

Cidd ü cehd ile murâdım bâğına basdım kadem

Yâ niçin bülbül gibi bilmem ki her ân ağlarım.³⁷⁵

³⁷¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

³⁷² Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s. 489.

³⁷³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 4a.

³⁷⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9b.

³⁷⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

5.1.10 Hamd-Şükür

Hamd lügatte Allah'a olan şükran duygularını dile getirmek anlamına gelir.³⁷⁶ Hamd üç'e ayrılır: Dil ile yapılan, ruh ile yapılan, Rabbanî lisan ile yapılan. En sondaki hamd, âriflerin hamd etme usûlüdür.³⁷⁷

Şair kendisini, sevgilinin ayağının tozu olmak vasfıyla vasıflandığı için Allah'a hamd eder:

Bi-hamdi'llâh gubâr-ı hâk-pâyin vasfı el verdi

Dedim Hassân³⁷⁸ olur vafında ebkem bu ne hulyâdır.³⁷⁹

Şair, "küntü kenz"³⁸⁰ sırrına erdiği için Hakk'a hamdeder. Rahîle Hanım'a göre, dile getirilen "küntü kenz" sırrına filozoflar dahi erememiştir:

Bi-hamdi-llâh garîk-i küntü kenz oldun hakîkatde

Bu yolda vermedi çok feylesoflar bir nişân İffet.³⁸¹

Şaire göre sevgili ağzını açıp konuştuğunda dilinden değerli cevherler saçılır. Rahîle Hanım: "Hamd olsun ki tüm âlem sevgilinin kıymetli lütuflarını almaya hazır beklemektedir" der:

Zebânın çâk edip sencîde gevherler nisâr eyle

³⁷⁶ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.368.

³⁷⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.104.

³⁷⁸ Hz. Peygamber'in şairi olarak tanınan sahâbîdir. (Hüseyin Elmalı, "*Hassân b. Sâbit*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s.399-402.)

³⁷⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

³⁸⁰ "Ben gizli bir hazine idim; bilinip tanınmak istedim ve bilineyim diye mahlûkatı yarattım" anlamındaki "Küntü kenz" mahfiyyen fe-ahbehtü en u'rafe fe-halaktü'l-halka li-u'rafe" hadisi tasavvuf tarihinde varoluşu anlamlandırmada kendisine sıkça başvurulmuş bir argüman olmuştur. (Ahmet Ögke, "*Tasavvufta Kenz-i Mahfi Düşüncesi ve Sofyalı Bâlî Efendi (960/ 1553)'nin Küntü Kenzen Mahfiyyen Şerhi Bağlamında Varoluşun Anlamı*", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 12, Ankara Ocak-Haziran 2004, s.10-24.); Niyâzi-i Mısri'nin şu beyti de konuyu özetler niteliktedir:

"Küntü kenz'em mahfiyem cevherinin sırrıyam

Zât-ı sıfâtdır kadîm sanma beni gayrıyam. Niyâz-i Mısri. (Melâmî Ali Örfî Efendi, **Ey Gönül Niyâz-i Mısri Divânı Şerhi**, (Hazırlayan: Mustafa Tatcı), H Yayınları, İstanbul 2018, s.267.)

³⁸¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

Bi-hamdi'llâh metâ'-ı kadrına 'âlem müheyyadır.³⁸²

Şair hüviyet burcunda, gönül mihrabına Hakk'ın tecellî etmesi neticesinde cemâlullahın mazharı olmuştur bu durum da hamd vesilesidir:

Tecellî eyledi mihrâb-ı dil burc-ı hüviyyetde

Bi-hamdi'llâh bugün dîdâr-ı yârın mazharı oldum.³⁸³

Sözlükte birinden görülen iyiliğe karşı, gösterilen memnuniyet ve minnettarlık olarak kullanılan şükür³⁸⁴ ıstılahta nimeti vereni övmek anlamına gelir. Bu övgü esnasında kişi sahip olduğu nimetlerden dolayı saygıyla karışık bir hal içinde nimetin kendisi için ne denli mühim olduğunu itiraf eder. Ebû İsmail el-Ensârî şükür kavramını, nimeti verenin kim olduğunun farkında olmak olarak tanımlar. Ensârî'ye göre, Kur'anda İslâm ve imana hidayet, şükür olarak isimlendirilmiştir.³⁸⁵

İffet Hanım'la Sırrî Hanım şu hususlara karşılıklı şükürleşirler:

İffet Hanım: Râh-ı tahkike girip pâyâna erdim çok şükür

Sırrî Hânım: Mahzen-i 'aşkı bulup 'irfâna erdim çok şükür

İffet Hanım kendisinin, mekansızlık sahrasına adım atmasına şükreder:

İffet Hanım: Gâ'ib etdim ibremi gezdim cihânı ser-be-ser

Magribi geçdim meh-i tâbâna erdim çok şükür

Mürşidine can u gönülden hizmet eden Rahîle Hanım, mürşidinin himmeti ile derman bulduğuna şükreder:

³⁸² Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

³⁸³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

³⁸⁴ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1172.

³⁸⁵ Kâşanî, Tasavvuf Sözlüğü, s.315.

Sırrî Hânım: Tekye-i pîr-i mugâna hidmet etdim cân ile

Himmet-i merdân ile dermana erdim çok şükür

‘Dünyayı terk etmek suretiyle, gönül sarayını kendimde buldum’ diyen İffet Hanım, Rahman’a can vererek vâsıl olmasına şükreder:

‘İffet Hanım: Terk-i dünyâ eyleyip buldum gönül kâşânesin

Cânı cânâna verip Rahmâna erdim çok şükür

‘Âlemdeki suret hükümdarlara ne diye iltifat edeyim’ diyen Rahîle Hanım, gönül tahtında oturan hakiki sultana ermiş olduğuna şükreder:

Sırrî Hânım: İltifât etmem cihânda şehriyâr-ı ‘âleme

Taht-ı dilde hazret-i sultâna erdim çok şükür

İffet Hanım’ın gönlü endişelerden azad olmuştur ve dolayısıyla dünyaya dair tüm alakalardan kesilmiştir. Hakk’ın feyiz kapısından girmek suretiyle affa nail olan İffet Hanım Mevlâ’ya şükreder:

‘İffet Hânım: Kat’ olup endişeler dilde ‘alâ’ik kalmadı

Feyz-i bâb-ı devlete gufrana erdim çok şükür

Sırrî Hanım tevekkül gemisini ihlâsla denize saldiğını belirterek, katre olan varlığının ummana dönüştüğüne şükreder:

Sırrî Hânım: Biz tevekkül keştisin saldıık hulûs ile yeme

Katreveş geşt eyleyip ‘ummâna erdim çok şükür

Maksud’a ererek fenâ bahçesine giren İffet Hanım burada Hakk’ın kokusunu duymasına şükreder:

İffet Hânım: Maksad-ı vasla erip vardım fenâ gülzârına

Bûyun istişmam edip Sübhâna erdim çok şükür

İffet Hanım, bu dünyanın şöhretini istemez zira bilir ki iki âlemi de terk etmekle gerçek imana erilir ve buna ermek te şükür sebebidir:

İffet Hânım: Geçmişim tâc u kabâdan şöhret ü şân istemem

Terk-i kevneyn eyledim îmâna erdim çok şükür

Rahîle Hanım, canını ihvana bend eyleyerek erkâna erdiğine şükreder ve bundan ötürü de hor görülme umrunda değildir:

Sırrî Hânım: Biz ki cân bend eyledik ihvana şimdi el bize

Ta'n ederse gam degil erkâna erdim çok şükür

Şair yarına odaklanmaz, kurbiyyete vâsıl olduğu halde fenâ bulmuştur:

İffet Hânım: Gözlemez ferdâyı dil fânide buldu kurbeti

İffetâ ârâyiş-i vicdâna erdim çok şükür

Gönlü zapt u rapt etmiş olan nefis askerine galip gelen Sırrî Hanım, vuslat kalesini düşürmesi neticesinde elde ettiği Hakk'ın iltifatlarına mazhar olma durumuna şükreder:

Sırrî Hânım: Leşker-i nefsi kırıp girdim hisâr-ı vaslına³⁸⁶

İltifât-ı şâh-ı 'âlî-şâna erdim çok şükür

³⁸⁶ Kişi, kalp şehrinin mimarı olan bir mürid tarafından seyr ü sülûk merhalelerini tamamlayarak vuslatı elde eder. (Rifât Okudan, "Hacı Bayrâm Velî'nin Şiirinde Şehir Metaforu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 16, s.4.)

Sırrî Hanım’a göre âşıklar her dem gönül Kâbesini sıdk ile tavaf eder. Fenâ fi’r resûl sırrına ermiş şair her an Hz. Peygamberin ruhaniyetiyle beraberdir, bu manevi kazanıma şükreder:

Sırrî Hânım: Tavf-ı Ka’be eyleyip Merve Safâda sıdk ile

Sırrîyâ ol Ravza-ı Rıdvâna erdim çok şükür.³⁸⁷

5.1.11 Kurb

Kurb, lügatte yakın olma, yakınlık, yakın bulunma manalarına gelir.³⁸⁸ İstılahta ise, Allah’ın emirlerine uygun davranmak, bütün vakitlerde Allah’a ibadet etmek demektir. Hakk’a yakın olduğunu gören kimse yakın sayılmaz, çünkü yakınlığı görmek yakınlığa engeldir. Kavram “kâbe-i kavseyn” karşılığında da kullanılabilir.³⁸⁹

Şair yarına odaklanmaz, gönlü kurbiyeti fenâyâ vâsıl olduktan sonra elde etmiştir:

İffet Hânım: Gözlemez ferdâyı dil fânide buldu kurbeti

İffetâ ârâyiş-i vicdâna erdim çok şükür.³⁹⁰

Rahîle Hanım’a göre Hak yolunda nice Rüstem hasret çekerek yer ile yeksan olmuştur. Sırrî Hanım, Hakk’ın kurbiyet sarayına sefer etmek suretiyle bu hazin sondan kurtuluşun mümkün olduğunu belirterek halka-i tevhidin de bu sefere çıkmaya bir araç olduğunu beyan eder:

Bu yolda nice Rüstem hâke yeksân oldu hasretle

Serây-ı kurb-ı Hakk’a bir seferdir halka-i tevhid.³⁹¹

³⁸⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a-22b.

³⁸⁸ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.607.

³⁸⁹ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.452.

³⁹⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

³⁹¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 21b.

Şaire göre, can canana sessiz sedasız feda edilmelidir. Şair, ayrılık ateşinde kendisini kurban eden pervâne misali yanmaktadır:

Cânımı hicrana kurbân eyledim bî-kîl u kâl

Ben kebâb-ı firkatım pervâne kurbân-ı visâl.³⁹²

Şaire göre, sevgiliye bin can da feda edilse de an be an ona olan iştihak artar durur:

Cânımı bin kez senin yolunda kurbân eylesem

Dem-be-dem artar bu yolda şevk-i müzdâdım yine.³⁹³

5.1.12 Sıdk

Sıdk, lügatte doğruluk, gerçeklik, iç yürek temizliği anlamına gelir.³⁹⁴ İstilahta ise sûfiler sıdkı sözlerde, fiillerde ve hallerde gerçeğe uygunluk olarak tanımlamışlardır. Bu ise ilim ve amel yönünden nefsin tam kontrol eden kimseler için mümkündür.³⁹⁵ Mutasavvıflar başlangıçtan itibaren sıdk ve sadâkat üzerinde büyük bir hassasiyetle durmuşlardır. Mürid-i sadık tevbe ile yeni bir yola girer ve sadâkati bir hayat tarzı haline getirmek için didinir.³⁹⁶ Kur’anda: “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve sadıklarla beraber olun.”³⁹⁷ emri ilahisi gereği inanan insan sadıklarla ahbaplık etmeye özen göstermelidir.

Rahîle Hanım da şiiirlerinde Hak yolunda sadâkatli olmanın lüzumunu vurgular. Bir yola giren kişi bu eyleminde sadık kalmalıdır. Ayrıca ezel bezminde Hakk’a verilen sözlere sadâkat, şair için hayati önem taşır.

³⁹² Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

³⁹³ Sırrî Hanım Divan, vr., 26a.

³⁹⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1107.

³⁹⁵ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.328.

³⁹⁶ Uludağ, Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak, s.404-407.

³⁹⁷ Tevbe, 113/119.

Sırrî Hanım, âşık olanın sadâkatle aşk meydanına başını koymasını gerektiğini belirterek ömrün canan uğrunda sarf edilmesinin lüzumunu belirtir:

Sıdk ile ‘âşık olan meydana koysun başını

Ömrünü sarf eylesin bu yolda cânân isteyen.³⁹⁸

Hakk’ın fermanının sadık bir kölesi olan şair, ona dışarıdan bakanlara dilenci gibi görünür lakin hakikatte cihan sultanıdır:

Sıdk ile ol pâdişâhın bende-i fermanıyız

Biz gedayız sûretâ ammâ cihân sultanıyız.³⁹⁹

Şairin sinesi Hakk’tan gelen celâl tecellîlerine siper olmuş bir şekilde Hak ehline, sadâkat ve iman ile köle olma niyetindedir:

Sînemiz olmuş siper tîr-i⁴⁰⁰ belâya cân ile

Ehl-i hakkın bendesiyiz sıdk ile îmân ile.⁴⁰¹

Şairin sığındığı sultan öyle bir sultandır ki, şair onun karşısında takındığı âcziyeti, sıdk ve ihlâsla bezenmiş bir meslek olarak görmektedir. Rahîle Hanım bu mesleğin ürünü olan aşkın daim gönlünde olmasını, başına konan bir devlet kuşu gibi görür:

Benim sıdk u hulûs-ı mesleğim ‘âdî güvâhımdır

Egerçi rû-siyâhım öyle bir sultân penâhımdır

Ne devletdir ki dâ’im ‘aşkı gönlümle berâberdir.⁴⁰²

³⁹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 25b.

³⁹⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

⁴⁰⁰ Ok demektir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.458.)

⁴⁰¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

⁴⁰² Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

Şaire göre, sadâkat kılıcı tevhid suyu ile daima keskinleştirilmelidir. “Men aref” den dem vuran lakin bunu gizleyen âşıklar, ruhlarında hep Hakk’ı müşâhede ederler.” diyen Rahîle Hanım, “ene’l-Hakk” düşüncesine sahiptir, bu düşüncesini de zâhidlerden korkmadan dile getirir. Sırrî Hanım, sevgilisine kavuşmaya vesile olan dâr’ı, Mansûr gibi ah ederek gözler durur:

Tîg-i sıdkı âb-ı tevhîd ile dâ’im tîzleyip

Men ‘aref’den dem urup cân içre ammâ gizleyip

Ruhlarında dâ’im âzâr-ı Hudâ’yı izleyip

Âh edip Mansûrâsâ semt-i dârı gözleyip

Zikr-i fikrimdir ene’l-Hakk bîm-i zühhâd eylemem.⁴⁰³

Şair beyitte mürşidine şöyle seslenir: “Derûnumdaki sadâkati sana ispat etmeme gerek yok, ârif-i billâh olman hasebiyle sadâkatım sana aşikârdır”:

Bil derûnum sıdkımı cânâ ne hâcet söylemek

Ârif-i bi’llâhsın sıdkım nümâyândır sana.⁴⁰⁴

Şair manevi âlemdeki hac yolculuğunda Safa ve Merve’de sadâkatle bulunmuş Kâbeyi tavaf etmiş ve nihayetinde Rıdvan cenneti mesabesindeki Ravza’ya vâsıl olmuştur:

Sırrî Hânım: Tavf-ı Ka’be eyleyip Merve Safâda sıdk ile

Sırrîyâ ol Ravza-ı Rızvâna erdim çok şükür.⁴⁰⁵

⁴⁰³ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁴⁰⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 19a.

⁴⁰⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

5.1.13 İhlâs

İhlâs sözlükte Allah'a yapılan ibadet ve taatlarda gösterişi terk etmektir. Tasavvuf ıstılahında ise, kalbin safiyetini zedeleyen her şeyden kalbi temizlemektir.⁴⁰⁶

Şair halka-i tevhidi aşk iksirine benzetir ve onun sadece mürşidine ihlâsla bağlı olanlar tarafından içilebileceğini ifade eder:

Der-i pîr-i muğâna⁴⁰⁷ cân veren ihlâs ile aldı

Alınmaz öyle iksir-i hünerdir halka-i tevhîd.⁴⁰⁸

Sırrî Hanım, tevekkül gemisini ihlâsla denize⁴⁰⁹ salmak suretiyle katre olan varlığını ummana kavuşturmuştur:

Sırrî Hânım: Biz tevekkül keştîsin saldı k hulus ile yeme

Katreveş geşt eyleyip ‘ummâna erdim çok şükür.⁴¹⁰

Şaire göre. Hakk'a vâsıl olmak için mâsivâ denen engellere ihlâs ile, “lâ” deyip, “illâ” ya⁴¹¹ ulaşarak urûc tamamlanmalıdır.⁴¹² Şair son kısımda Hakk'ın mübarek isminin her daim zihninde ezber olduğundan bahseder:

⁴⁰⁶ Yıldırım, Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkânı, s.262.

⁴⁰⁷ İnsan-ı kâmil anlamında kullanılır. (Sâfi Arpaguş, “Pîr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 34, İstanbul 2007, s.272-273.)

⁴⁰⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

⁴⁰⁹ Tasavvuf literatüründe deniz, vahdetin simgesi olarak kullanılır. Fahreddin-i Irâkî vahdet-i vücüt nazariyesini açıklarken mutlak varlığı deniz metaforuyla anlatır. Deniz mutlak varlık olunca, katre de kul manasına gelir. Fuzûlî'nin bu manaya gelen bir beyti vardır:

Miskîn Fuzûliyim ki sana tutmuşum yüzüm

Ya bir kemîne katre ki ummâna yetmişim.

(Mahmut Gider, “*Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Deniz Tasavvuru*”, **Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 3, Yıl: 2017, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397191>, 14.04.2021.

⁴¹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

⁴¹¹ Niyâzî-i Mısırî'nin bu minvalde şu beyti konumuzu özetler niteliktedir:

“Varlığın mahv eyleyip meydâna gel

Lâ vü illâdan geçip merdâne gel” (Örfî Efendi, Ey Gönül Niyâz-i Mısırî Dîvânı Şerhi, s.229.)

⁴¹² Varlıkların Hakk'tan gelişini ve O'na dönüşünü açıklayan tasavvufî bir görüş olan devriye nazariyesi, Mevlânâ, Yûnus Emre, İbn'ül-Arabî, Sadreddin Konevî gibi pek çok mutasavvıf tarafından benimsenmiştir. “Biz Allah'a aidiz, yine O'na döneceğiz” Bakara, 2/156 mealindeki âyetin ışığında bahsedilen mutasavvıflar bu fikirlerini savunmuşlardır. Her şey aslına rücû eder fikrince Hakk'a dönüş gerçekleşecektir.

(Süleyman Uludağ, “Devir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 9, İstanbul 1994, s.231-232.)

Geçip lâdan gönül ihlâs ile illâda kalmış

Lisânımda mübârek ismi anın dâ'im ezberdir.⁴¹³

Varlığın özü⁴¹⁴ olan Muhammed (s.a.v)'e aşk ve şevkle bağlı olan Sırrî Rahîle Hanım, kendisinin sadâkatle ve ihlâsla yerine getirdiği mesleğinin o sevgiliyi övmek olduğunu belirtir. Her ne kadar kendisini yüzü kara olarak görse de, sığınacak sultanın yine o sevgili olduğunu beyan eder. Şair, Hz. Peygamber'e olan aşkının her an gönlünde bulunmasını en güzel bahtiyarlık sayar:

Benim sıdk u hulûs-ı mesleğim 'âdî güvâhımdır

Egerçi rû-siyâhım öyle bir sultân penâhımdır

Ne devletdir ki dâ'im 'aşkı gönlümle berâberdir.⁴¹⁵

5.1.14 Zaman

Zaman, lügatte çağ, devir ve vakit anlamına gelir.⁴¹⁶ Istilahta ise, sûfinin içinde bulunduğu hal demektir.⁴¹⁷ Geçmiş ve gelecek kaygısından azade canlı olan an, içinde bulunulan andır. Yine sûfilere göre bir kişinin kaygısı dünya ise, vakti dünya, ahiret ise vakti ahirettir. Sûfi, kaynaklarda "ibnü'l-vakt" olarak vasıflanandır. Bu kavram, vakit ne ile işigali gerektiyorsa onunla ilgilenmek lüzumunu anlatır. Mutasavvıflar

⁴¹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴¹⁴ "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım" hadis-i kudsi'sinde belirtilen manaya göre ilk yaratılan nûr hakikat-i Muhammediyye nûrudur. Tasavvuf tarihinde bu tabire ilk kez Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'de (v.283/896) rastlanır. Sonraki dönemlerde ise Hallâc-ı Mansûr eseri olan Kitâbü't- Tavâsîn'in, "Tâsînü's sirâc" adlı bölümünde konuya yer vermiştir. Kavram en güzel biçimde Muhyiddin İbnü'l Arabî ve Abdülkerîm el-Cilî tarafından açıklanmıştır. Kavrama göre vücûd-ı mutlak'ın taayyün ettiği ilk mertebe olan "taayyün-i evvel, "hakikat-i Muhammediyye" mertebesidir. Ahadiyyet bu mertebede vâhidiyyet'e dönüşerek taayyün başlamıştır. Cenâb-ı Hakk'ın lâ taayyün mertebesinden yani zatındaki istiğrak halinden kendindeki özellikleri bilme mertebesine tenezzül etmesidir, dolayısıyla sûfi terminolojisine göre tüm varlık bu ilk nûrdan vücuda gelmiştir, yaratılan her şeyin aslı ve sebebi hakikat-i Muhammediyye'dir. (Mehmet Demirci, "*Hakikat-i Muhammediyye*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 15, İstanbul 1997, s.179-180.)

⁴¹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴¹⁶ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1372.

⁴¹⁷ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.588.

vakti keskin bir kılıca benzetmişler ve gayretle hayırlı işlerle bu kılıçtan korunulabileceğini ifade etmişlerdir.⁴¹⁸

Şair, geçmiş ve gelecek endişesinden arınmış bir halde zaman idrakini yitirmiştir. Ân-ı daimi olan fenâ halinde yaşar gibidir:

Ne maziden müzari‘den ne istikbâle fikrim var

Fenâ bulmuşdur ahvâlim anıñün ser-serî oldum.⁴¹⁹

5.1.15 Terk

Lügatte bırakma, bırakılma, koyuverme, salıverme, vazgeçme anlamlarına gelen terk,⁴²⁰ tasavvuf ıstılahında dervişlerin mâsivâ ile aralarındaki bağı kesmeleri anlamına gelir. Terk-i dünya, terk-i ukba, terk-i hesti, terk-i terk olmak üzere terk kavramının çeşitli aşamaları vardır. Sâlik insan-ı kâmil olabilmek için tüm terk basamaklarını geçmelidir.⁴²¹

Şeyhini kaybeden Rahîle Hanım: “Eyvah ben şimdi bu dert elinden ne yapayım” diye ahüzar eder. Şairin şeyhi, fani dünyadan nişansızlık âlemi olan gayb’a intikal etmiştir:

Ey dirîgâ neyleyem kim derd elinden el-amân

Kutb-ı ‘âlem fâniyi terk etdi oldu bî-nişân.⁴²²

Şaire göre, aşk sırrına erişen âşık bir noktada karar kılar. Zât-ı hakikî’ye ulaşan insan, aşk fermanı ile terk-i âr eder:

Sırr-ı ‘aşkı fehm eden bir noktada eyler karâr

⁴¹⁸ Semih Ceyhan, “*Vakit*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 42, İstanbul 2012, s.491-492.

⁴¹⁹ Sırrî Hanım, *Divan*, vr., 24b.

⁴²⁰ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, s.1265.

⁴²¹ Mustafa Yunus Gümüş, “*Fuzûlî’nin Terk İle İmtihanı*”, **İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi** 2020, Yıl: 4, Sayı: 2, s.2.

⁴²² Sırrî Hanım, *Divan*, vr., 2a.

Bende-i fermân-ı ‘aşkı nâsîh etdik terk-i ‘âr.⁴²³

Rahîle Hanım dünya zinetini dünyada bırakmayı öğütler zira ona göre yiğitesine dünyanın süsü terk edilip gönül sarayı pak edilmelidir:

Zeyneb ko meyl-i ziyetî dünyaya zen gibi

Merdânedâr-ı sâde-dil ol terk-i zîver et.⁴²⁴

Şaire göre Hak yolunun bulunması isteniyorsa, riyâsız olmak suretiyle enâniyyet libasından soyunup benlik terk edilmelidir:

Soyup tenden enâniyyet libâsın terk-i âr eyle

Eger kim râh-ı Hakkı bulmak istersen riyadan geç.⁴²⁵

Sırrî Rahîle Hanım’a göre dünya bela yurdudur, ancak terk-i dünya ile dünya ateşine yanılmaktan kurtulunur. Şair, buranın zehri hayat bahşeden bir su gibi sunan katil olması nedeniyle aldanılmaması gereken bir yer olduğunu vurgular. Sırrî Hanım’a göre, insan aklını başına alıp kocakarı mesabesinde olan bu vefasız ve umarsız cihandan vazgeçmelidir:

Cihân cây-ı belâdır terkini kıl odlara yanma

Sunar âb-ı hayâtı⁴²⁶ zehr-i kâtildir sakın kanma

⁴²³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

⁴²⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10a.

⁴²⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴²⁶ Âb-ı hayât, içtiği kişiye ölümsüzlük bahşeden tatlı bir sudur. Rivayete göre İskender-i Zülkarneyn ordusuyla birlikte bir şehre uğramış ve orada kendisine şehrin biraz ilerisinde bir denizin bulunduğu ve şayet denizi geçerse, üç ay süren karanlıklar ülkesinde âb-ı hayâtın bulunduğu haber verilmiş. İskender’in yanında veziri Hızır olduğu halde denizi geçmeyi başarmış ve elinde bulunan iki bayraktan birini Hızır ile İlyâs’a teslim etmiş. Suyu kim önce bulursa diğerine haber vermek koşuluyla Hızır ile İlyâs ayrılmışlar bir müddet sonra bir pınar başında dinlenirken Hızır yanında getirdiği pişmiş balıkları çıkarmış elinden bir damla su balığa sıçrayınca, balık canlanıvermiş bunun üzerine Hızır ile İlyâs aradıkları âb-ı hayâtın bu pınar olduğunda karar kılmışlar. İkisi de bu sudan hemen içmişler ve neticede ölümsüzlüğü tatmışlar. İskender’e haber verip geri döndüklerinde ise pınarı yerinde bulamamışlar. Âb-ı hayât ile ilgili efsanevi bilgiler, batı kültüründe de mecuttur, bizim Anadolu kültürümüzde de kendisine yer bulmayı başarmıştır. Köroğlu avladığı bir kuşun gölde canlandığına şahit olur ve o gölün âb-ı hayât olduğuna kanaat getirilir. Tasavvufta ise âb-ı hayât denilince akla hemen ilâhî aşk gelmelidir zira ledün

Meded cem eyle aklın köhne-zen dünyaya aldanma

Nigâhî bî-vefâ bî-gâne-meşreb âşinâdan geç.⁴²⁷

Şaire göre aşk yolunda niceleri canlarını terk etmişlerdir. Şair'in gönlü yıkıktır ve Mevlâdan burayı imar edip orada misafir olmasını diler. Rahîle Hanım Allah'tan af dileyerek ayrılık acısını tatmamayı da temenni eder:

Yolunda baş u cânın terkin etmişdir hirâsâni

Yıkılmış gönlüm âbâd eyleyip ol anda mihmânı

Atâ senden hatâsın 'afv edip çekdirme hicrânı.⁴²⁸

Sırrî Hanım'a göre, ezel bezminde hakikat sırlarına âgâh olan, Mansûr gibi canını terk ederek bu âgâhlığı ispat eder:

Tâ ezel Sırrî hakikatden dili âgâh olan

Baş u cân terk idüp Mansûr şeklin gösterir.⁴²⁹

'Dünyayı terk etmekle gönül sarayını kendimde buldum' diyen İffet Hanım, Rahman'a can vermek karşılığında kavuştuğuna şükreder:

İffet Hanım: Terk-i dünyâ eyleyip buldum gönül kâşânesin

Cânı cânâna verip Rahmâna erdim çok şükür.⁴³⁰

Mâsivâyı terk eden İffet Hanım bu sayede hakiki imana ermesine şükreder:

---

ilmi ile ilimlenmiş mürşid-i kâmillerin, müritlerini diriltten söz ve nazarları da âb-ı hayât niteliğinde olup müridin gönlünü diriltir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.3.)

⁴²⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴²⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

⁴²⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

⁴³⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

İffet Hânım: Geçmişim tâc u kabâdan şöhret ü şân istemem

Terk-i kevneyn eyledim îmâna erdim çok şükür.⁴³¹

Şaire göre, aşk derdine giriftar olanlar akranlarına karşı üstündür ve âşık-ı sadık olmak da mâşuğun uğruna can terk etmeyi gerektirir:

Çekenler derd-i ‘aşkı oldular akrânına fa’ik

Yolunda baş ile cân terkin eyler ‘âşık-ı sâdık.⁴³²

Şaire göre, can veren canan alır ve neticede ölümsüzlüğü tadar:

Verip cân-ı dili dildâra varlıktan berî oldum

Hüviyyet bahrına taldım ebed ölmez biri oldum.⁴³³

‘Sultanın has odasında zât sırlarına vâkîf olmak istersen ey talip, gayrıdan vazgeç’ diyen Rahîle Hanım, maksuda varırken dedikodudan vazgeçmenin ehemmiyetini belirtir. Şaire göre vahdet bucağını seçen âşık, uzlet ile her hevâdan geçmelidir zira kesret âlemi olan bu diyarda sefa aramak beyhude bir çabadır bu nedenle her cefaya sabredip yokluk yolunu tutmak yegane kurtuluş reçetesidir:

Harîm-i kudse mahrem olmak istersen sivâdan geç

Bırak bu güft ü gûyı söyleme çün u çerâdan geç

Kabûl et künc-i vahdet ‘uzlet ile her hevâdan geç

Gönül katlan cefaya bâg-ı kesretde safâdan geç

⁴³¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22b.

⁴³² Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁴³³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

Tarîk-i fakrî tut fakr ile fahr eyle kabâdan geç.⁴³⁴

‘Rahîle Hanım, dünyanın varına heves etmemek gerektiğini vurgular çünkü ona göre dünya mülkü baki değildir işte bu yüzden kişi yüzünü fenâ âleminden bekâ âlemine çevirmelidir:

Heves kılma cihânın varına ey dil değil bâkî

Yüzün tut lâ-mekân sahrâsına dehr-i fenâdan geç.⁴³⁵

Şair, gönlün tek hakiki sahibinin Allah olduğunu belirterek, insana tevhitte ayrılmamayı salık verir bunu gerçekleştirmenin yolu da ona göre nefse uymaktan vazgeçmektir:

Gönül tahtında sultân bir olur birlikden ayrılma

Hevâ-yı nefse uyma evvelâ bu mâcerâdan geç.⁴³⁶

‘Canana vâsıl olmak isteyen, ömrünü bu yolda harcamalıdır’ diyen Rahîle Hanım’a göre, kalbe tevhit cılasının vurulması mâsivâ fikrinin terk edilmesiyle mümkün olabilir:

Ömrünü sarf eylesin bu yolda cânân isteyen

Saykal ur mir’ât kalbe mâ-sivâ fikrin bırak.⁴³⁷

Rahîle Hanım, canana can bahşederken bülbül gibi nağmeler şakımayı nahoş karşılar çünkü ona göre sevgiliye pervâne misali sessizce yananlar kavuşur. Zaten tüm dertler Allah’a malumdur vaveylâ koparmanın anlamı yoktur:

Yanıp pervâneveş ebsem olanlar erdi maksuda

⁴³⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴³⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴³⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴³⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

Ne derdin var ise Allâh'a ma'lûm hûy u hâdan geç.⁴³⁸

5.1.16 Vefâ

Sözlükte sözünde durma, sözünü yerine getirme⁴³⁹ anlamında kullanılan kelime ıstılahi olarak ise elest bezminde Hakk'a verilen söze sadık kalarak insanın özünü gafletten uyandırması demektir. Allah kullarından vefâlı olmalarını beklemektedir.⁴⁴⁰ Elest'te verilen söze vefâlı olmak, "vefa bi'l-ahd" kavramı ile ifade edilir.⁴⁴¹

'Harâbât ehline dahil olmam sebebi ile vefâsız değilim' diyen Sırrî Hanım'a göre, insan aklını başına alıp kocakarı mesabesinde olan bu vefâsız ve umarsız cihana kanmamalıdır:

Harâbât ehline hâk oldu Sırrî bî-vefâ sanma

Meded cem' eyle 'aklın köhne-zen⁴⁴² dünyaya aldanma

Nigâhî bî-vefâ bî-gâne-meşreb âşinâdan geç.⁴⁴³

Şair gönlünde Hakk olması nedeniyle onun kulu kurbanı olmuştur. Ezel bezminde Hakk'a ahitlerini sunanlar o andan beri Hak kapısının önünde bir bekçi misali bekleyerek ahitlerini unutmadıklarını ispat edip ahde vefa gösterirler:

Kulu kurbânıyım anın ki sensin dilde mihmânı

Ezel bezminde izhâr eyleyenler 'ahd u peymânı.⁴⁴⁴

⁴³⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁴³⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1332.

⁴⁴⁰ "Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü tutun ki ben de size verdiğim sözü tutayım ve sadece benden korkun." el- Bakara, 2/40.

⁴⁴¹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.362.

⁴⁴² Dünyanın niteliklerinden biri olan köhne zen tabiri "kocakarı" anlamında kullanılmıştır. Dünya kişiyi aldatan göz boyayan kadın figürü ile şiirlere konu olmuştur. (Halime Çavuşoğlu, "Dört Asır Dört Şair Bağlamında Divan Edebiyatında Dünya Algısı", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, s.224-240.)

⁴⁴³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b

⁴⁴⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 17b.

5.1.17 Havf u Recâ

Havf, lügatte korku demek olup, kötü görülen bir şeyden ürkmektir. Hakk'tan korkanlar bu korku sayesinde emniyet duygularını tamamen yitirmişlerdir.⁴⁴⁵ Recâ ise, lügatte umma manasına gelir. Kavram, tasavvuf ıstılahında ise, ömrün uzaması, emele ulaşmak ve tamahkarlık anlamına gelir. Sûfilere göre, sadece Hakk'la beraber olmak nihai hedef olmalıdır.⁴⁴⁶

Şaire göre, ümit gemisi tevekkül denizinde yol alır buna böyle iman etmek gerekir çünkü Hak yolunun usulü budur:

Ümîdin zevrakı bahr-ı tevekküldeyse et idmân

Gözüm fehm et bu remzi râh-ı Hakkda böyledir iz'ân.⁴⁴⁷

Şaire göre ümit goncası açıldığında gönül şevke gelmelidir zira bülbüller dahi sevinçle bu an'ı kutlamak için şakırlar:

Açıldı gonca-i ümmîd ey dil şevke gel şevke

Tarabla 'andelîb-i hoş-nevâyân şimdi güyâdır.⁴⁴⁸

'Gönlü Hakk ile dirilip rahata eren kişi artık ağyardan korkmaz' diyen şair de dost ile bilişmesinin⁴⁴⁹ neticesinde rahata ermiştir. Rahîle Hanım'a göre hazan mevsiminden zarar görmeyen bülbül olmanın şartı, gönülde sevgiliye karşı her an şevk duymaktır:

Kâm-yâbım dost ile havf eylemem agyârdan

Zinde-dil oldukça artık râhat el verdi bana

⁴⁴⁵ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.238.

⁴⁴⁶ Kâşânî, a.g.e, s.261.

⁴⁴⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁴⁴⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 2b.

⁴⁴⁹ Yûnus Emre'nin şu beyti bizim beyitimizle alakalıdır:

Gelün taşuk idelüm işi kolay tutalum

Sevelüm sevelilüm dünyâ kimseye kalmaz. (Tatçı, Yûnus Emre Divânı, s.281)

Andelîb-i eymeniz havf-ı hazândan fârigiz

Güft ü gûy-ı zevk-i dil şevk-i memâlinden midir.⁴⁵⁰

5.1.18 Fakr

Fakr, lügatte fakirlik, yoksunluk ve muhtaçlık anlamına gelir.⁴⁵¹ Tasavvuf ıstılahında ise manası, dünyadan ve mâsivânın tümünden vazgeçerek, sahip olunan şeyleri Allah'ın rızasına sunmak ve O'nun yolunda kullanmaktır.⁴⁵² Fakr, sûret ve sîret fakirliği olmak üzere ikiye ayrılır. Tasavvufta övülen fakr, manevî fakr'dır. Sâlik bu hedefe varmayı arzu eder.⁴⁵³ Bundan dolayı, tasavvuf kültüründe dervişin adlarından biri de "fakir" dir. Kemal Sayar fakr ve modern insan psikolojisi arasında bir bağ kurar. Ona göre, yoksulluk evresine ulaşan sûfi iç huzur ve emniyet duygusu hisseder. Sahip olmak ya da olmamak arasında hep bir savaş yaşamış olan sûfi artık dinginleşmiştir. Bu hisse ulaşmanın yolu, dünyadan tamamen el etek çekmek değildir. Sayar konuyla alakalı devamla Erich Fromm'un da bu konuda modern çağ ve tüketim çılgınlığının insanı tamin etmediği vurgusu üzerinde durur. Tüketen insan bir müddet mutlu olur lakin bu mutluluk elde edilen şeyin tükenmesine kadar süren balon bir mutluluktur. Sûfiler tevhide ulaştıkları için, onlar için tatminsizlik duygusu söz konusu değildir. Dolayısıyla sûfiler tüketim ideolojisinin kurbanı olmazlar.⁴⁵⁴ Peygamber Efendimiz de fakr ile alakalı: "Fakirlik benim iftihar vesilemdir"⁴⁵⁵ buyurur.

Şaire göre, sabır ile kanaat mülküne sultan olmanın yolu fakr ile rızâ kapısında durup, mâşuğun fermanına can verilmektir:

Sabr ile bizler kanâ'at mülkünün sultanıyız

Fakr ile bâb-ı rızâda bende-i fermanıyız.⁴⁵⁶

⁴⁵⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 18b.

⁴⁵¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.286.

⁴⁵² Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.182.

⁴⁵³ Eraydın, a.g.e, s.182.

⁴⁵⁴ Sayar, Sufi Psikolojisi, s.35.

⁴⁵⁵ Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler, s.178.

⁴⁵⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

Şair uğradığı aşk neticesinde yokluk iline girmiştir. İbrahim Edhem misali tacını tahtını terk eden şair, sevdiğinden ayrıldığı için halden düşmüş vaziyettedir:

Neyiçün fakrı fahr ⁴⁵⁷ etdim bıraktım mülk ile mâlım

Dahı peşmîne-pûş oldum ne istersin behey zâlim.⁴⁵⁸

‘Kesret diyarı olan bu dünyada sefadan geçmek gerekir’ diyen Rahîle Hanım, fakr yolunu tutup, mâsivâdan geçmeyi salık verir:

Gönül katlan cefaya bâg-ı kesretde safâdan geç

Tarîk-i fakrı tut fakr ile fahr eyle kabâdan geç.⁴⁵⁹

5.1.19 Mahviyet

Mahv sözlük anlamıyla yok etme ortadan kaldırma manasına gelir,⁴⁶⁰ tasavvuf ıstıhahında ise, kulun aklından gaib olması ve kulluk manasında aynının ortadan kalkmasıdır.⁴⁶¹

Şaire göre, sevgilinin güneş gibi parlak olan yüzünü ⁴⁶² görmekle, velî baştan ayağa kendini mahvetmiştir. Şair de ömrünü bu sevgilinin yoluna sarf edip tükettiğini ve neticede iflas edip herkes tarafından hor görüldüğünü ifade eder:

Mahv edip mihrin ile tâ ser ü pâ cân velî

Kalmadı nakd-i hayâtım yoluna sarf edeli

⁴⁵⁷ Burada Peygamber Efendimiz’in: “Fakirlik benim iftihar vesilemdir.” (Keşfü’l-hafâ, II, 87, 1835.) hadisine yakın bir ifade vardır.

⁴⁵⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a

⁴⁵⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁴⁶⁰ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.659.

⁴⁶¹ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.492.

⁴⁶² Erdoğan Uludağ, “Fuzûlî’nin Gazellerinde Bir Güzellik Unsuru Olarak Yanak”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 3, Yıl: 2016, s.15-68.

Kimse bakmaz yüzüme müflis –i magdûr olalı.⁴⁶³

Sırrî Rahîle Hanım, Hakk’ın tecellîlerine mazhar olması hasebiyle manada Tûr Dağı⁴⁶⁴ gibi olduğunu ifade ederek, Hakk’ın nûrunda kendi nurunun mahvolmasını diler:

Tecelliyyât-ı Hakk’a mazharım ma’nâda bir Tûrum

Cevâb-ı hestîyi Perverdigârâ mahv kıl nurum.⁴⁶⁵

Sırrî Rahîle Hanım, halka-i tevhidin Hak talepkârının benliğini mahvedip halis bir altına çevirdiğini, kâl ehlini ise yakan bir ateş olduğunu ifade eder:

Zer-i hâlis olur mahv-ı vücûd eyler talebkârı

Eder kâl ehlini bir nâr-ı zerdîr halka-i tevhîd.⁴⁶⁶

Mürşidine intisap etmesi neticesinde, ittibadan payına aşk düşen şair, bu yolda feyz ararken varlığını mahvetmiştir. Âşık, sahrada sevgilinin güneş misali cemalini ararken katre olan benliğini ummana salmıştır:

Vücûdum mahv kıldım feyz ararken irtifâ’ından

Beyâbân-ı talebde pertev-i hüsnün şu’a’ından

Tenim başdan başa cevâle-i mevc-i serâb etdim.⁴⁶⁷

5.1.20 Zikir-Fikir

Zikir, lügatte anma, anılma manasına gelir.⁴⁶⁸ Tasavvuf ıstılahında zikir, sâlikin sözlerini, fiillerini gözden geçirmesi, gayret etmesi, kendini koruması, kendisine

⁴⁶³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

⁴⁶⁴ Abdullah Eren, “Klâsik Türk Şiirinde Tasavvufî Açıldan Tûr-i Sînâ”, **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Özel Sayı 4 (Ağustos), 2018, s.197-210.

⁴⁶⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17a.

⁴⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

⁴⁶⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁴⁶⁸ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1383.

ihdimam göstermesi, yumuşaklık, onur ve şükür halleri içerisinde olmasıdır diye tarif edilir. Sâlik her an Hakk'ı hatırlamalı, onu zihninden ve dilinden düşürmemeli, tam bir fakr halinde O'nun hoşnutluğunu arzulayıp, O'ndan uzağa düşmemek suretiyle O'na çağrıda bulunmaktadır.⁴⁶⁹ Zikir sâlikin sürekli Hakk ile meşgul olmasını sağlayarak onu mâsivâdan korur. Zünnûn el-Mısrî'ye göre, Allah'ı hakkıyla zikredeni Allah, her şeyden korur ve kul Hakk'tan başka her şeyi unuttur, bu onun için tüm her şeye bedeldir.⁴⁷⁰ Gizli ve açık olmak üzere Hakk'ı anmak her zaman en kıymetli ibadet olarak kabul görmüştür.⁴⁷¹ Kur'an-ı Kerim'de zikir çeşitli manalarda sıkça yer almaktadır. Bunlardan birisi: “Sabah akşam Rabbının adını zikret”⁴⁷² âyet-i kerimesidir.

Sırrî Hanım âlemdeki her yaratılmışın Hakk'ı zikrettiğini ifade ederek, bunun sürekliliğine dikkat çeker. “Âlemin sultanı olan Seyyid Ahmed Çelebi'nin zikri ve fikri Hakk idi' diyen Rahîle Hanım'a göre, onun ilmi ve irfanı ezel bezminden beri ikiz kardeşir:

Zikr u fikri Hakk idi ol pîşvâ-yı âlemin

İlm ile 'irfânı oldu tâ ezelden tev'emân.⁴⁷³

Mansûr⁴⁷⁴ gibi ah eden ve maşûğuna kavuşma vesilesi olan dâr'ı gözleyen Rahîle Hanım, zikrinde ve fikrinde 'ene'l-Hakk' düşüncesinin olduğunu, zâhidlerden korkmadan ilan eder:

Âh edip Mansûrâsâ semt-i dârı gözleyip

Zikr-i fikrimdir ene'l-Hakk bîm-i zühhâd eylemem.⁴⁷⁵

⁴⁶⁹ Mehmet Kasım Özgen, “*Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı*”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1 Sayı: 2, Yıl: 2013, s.5.

⁴⁷⁰ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.435.

⁴⁷¹ Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s.163.

⁴⁷² Mümezzil, 73/8.

⁴⁷³ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

⁴⁷⁴ Ayşe Büyükyıldırım, “*Usûlî Divan'ında Tasavvufî Unsurlar*”, **Osmanlı Araştırmaları XXVI**, (Editör: Halil İncılık, v.d.), İstanbul 2005.

⁴⁷⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

İns ü cinnin daima Hakk'ın zikri ile meşgul olduklarını lakin onların zikirlerinin aşikar olmadığını belirtir:

Dilinde ins ü cinnin dâ'imâ Hudâ ammâ

Nazar kıl kâse lebrîz olsa da virmez sadâ ammâ.⁴⁷⁶

Şaire göre halka-i tevhid nice nasipsizi Müslüman olmakla müşerref kılar. Rahîle Hanım halka-i tevhidi hilâl şeklinde tasavvur etmiştir zira hilâlde bir nüzul bir de urûc vardır. Urûc içten yukarıya doğru olursa bu hareket hilâl şeklini, dıştan yukarıya doğru olursa daire şeklini alır:⁴⁷⁷

Hilâl eyler nice bî-vâyeyi bir devr-i dâ'imdir

Elestî çeşmine bedr u kamerdir halka-i tevhîd

Şair tarafından saf altına benzetilen halka-i tevhid, Hak talepkârının vücudunu mahveder, kâl ehlini ise çile ateşinde yakar:

Zer-i hâlis olur mahv-ı vücûd eyler talebkârı

Eder kâl ehlini bir nâr-ı zerdir halka-i tevhîd

Rahîle Hanım'a göre halka-i tevhid, hümâ-i evc-i aşkın dokuz feleği bir an içinde geçmesini sağlar:⁴⁷⁸

Geçer nüh tâkı bir ân içre seyr-i lâ mekân eyler

Hümâ-yi evc-i 'aşka bâl u perdir halka-i tevhîd

⁴⁷⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 10a.

⁴⁷⁷ Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divânı, s.107.

⁴⁷⁸ Açıl, s.108.

Halka-i tevhid, “ene’l-Hakk” neşesiyle mest olan âşıklar içindir, inkar ehlinin hücumlarına ise siperdir:

Ene’l-hakk neş’esiyle mest olan ‘âşıklar içindir

Hücüm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd

Şaire göre, bu yolda nice Rüstem⁴⁷⁹ hasret çekerek yer ile yeksan olmuştur, Hakk’ın kurbiyet sarayına sefer olan halka-i tevhid çetin bir seferdir:

Bu yolda nice Rüstem hâke yeksân oldu hasretle

Serây-ı kurb-ı Hakk’a bir seferdir halka-i tevhid

Şair halka-i tevhidi aşk iksirine benzetir ve onun sadece mürşidine ihlâsla bağlı olanlar tarafından içilebileceğini ifade eder:

Der-i pîr-i muğâna cân veren ihlâs ile aldı

Alınmaz öyle iksir-i hünerdir halka-i tevhîd

‘Halka-i tevhid, sultanın hakiki mahremi olanları ve irfan meclisine girenleri altın kemer gibi birbirine bağlar’ diyen Rahîle Hanım, burada tevhidin varlık âlemindeki tek tek görünen kesreti birbirine bağlayıp vahdet kılan kemer olarak algılanmasını arzu etmiştir:⁴⁸⁰

Hakîkî mahrem-i sultân olanlar der-miyân eyler

Ma’ârif bezmine zerrîn kemerdir halka-i tevhîd

⁴⁷⁹ İran’ın ünlü kahramanı olan Rüstem klasik şiirde kahramanlık sembolü olarak kullanılmıştır. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.382.)

⁴⁸⁰ Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divanı, s.111.

Şaire göre halka-i tevhid, Hakk'tan gelen bir nazardır, Hakk'ın âleme nazar etmesiyle kesret gibi görünen varlık esasında vahdete dönüşür:

Gubâr-ı pâ-y-ı 'âlemdir bu kemter Sırrî-i süzân

Cenâb-ı Hazret-i Hakk'dan nazardır halka-i tevhîd.⁴⁸¹

Şair halka-i tevhidi aşk iksirine benzeterek, onun sadece mürşidine ihlâsla bağlı olanlar tarafından içilebileceğini ifade eder:

Der-i pîr-i muğâna cân veren ihlâs ile aldı

Alınmaz öyle iksir-i hünerdir halka-i tevhîd.⁴⁸²

“Ene'l-Hakk” neşvesine sahip olan âşıklara has olan halka-i tevhid, inkar ehline ise bir setredir:

Ene'l-hakk neş'esiyle mest olan 'âşıklar içindir

Hücüm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd.⁴⁸³

5.1.21 İstiğnâ

İstiğnâ, lügat anlamı olarak azla yetinmek ve kanaatkâr olmak demektir.⁴⁸⁴ İstilahta ise, Allah'a vâsıl olanın, O'nunla yetinmesi durumudur. Bu duruma gelen kişi başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Allah'a istiğnâ güzel, lakin O'ndan başkasına istiğnâ kerihdir, küfürdür. Şu âyet-i kerime konuyu özetler mahiyettedir. “Allah'a tevekkül et! Zira O vekil olarak kuluna yeter!”⁴⁸⁵

⁴⁸¹ Sırrî Rahile Hanım Divan, vr., 1b.

⁴⁸² Sırrî Hanım Divan, vr., 1b.

⁴⁸³ Sırrî Hanım Divan, vr., 1b.

⁴⁸⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.524.

⁴⁸⁵ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.137.

Sırrî Rahîle Hanım, âşıkların içinde bulunduğu istiğnâyı Hak vergisi olarak görür. Rahîle Hanım'a göre, o sevgilinin cilveleri ne Şîrîn'e ne Leylâ'ya benzemektedir. Onun cilvelerini görselerdi Kays da Ferhât da şaşar kalırdı:

Eder her cilvede bin türlü istignâyı 'uşşâka

Şaşırdı Kays u Ferhâd'ı ne Şîrîn'dir ne Leylâ'dır.⁴⁸⁶

Şair istiğnâ okuna ve melamet taşına uğramıştır:

Dem-â-dem tîr-i istignâ dil-i nâ-şâda gelmiştir

Melâmet sengi ben üftâde-i ber-bâda gelmiştir.⁴⁸⁷

Şair, âşıkların içinde buldukları istiğnâ halinin kötü sayılmamasını dilerken kalbi aşka esir olanların vefasız olmadıklarını da sözlerine ekler:

Mücerreb 'âşika gel etme istignâ fenâ sanma

Esîr-i dil-figâr-ı 'aşkı merd-i bî-vefâ sanma.⁴⁸⁸

Şair istiğnânın söylenişinin şeker gibi tatlı bulur ve onun dudukuşu misali sabah akşam ötmesini bu tatlılığa bağlar:

Böyle gûyâ olduğum tûtî gibi şâm u seher

Remz u istignâ ile şekker makâlinden midir.⁴⁸⁹

Şair zâhîde hitaben: "Ey zâhid, biz aşkın istiğnâsının mestiyiz, adımızı defterinin hem fihristinden hem de önsözünden sil zira seninle aynı makamda zaten değiliz" der.⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

⁴⁸⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 9a.

⁴⁸⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 9b.

⁴⁸⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

⁴⁹⁰ Berat Açıl, Sırrî Hanım ve Divanı, s.81.

Mest-i istignâ-yı ‘aşkız defterinde zâhidâ

Hall kıl fihristden dîbâceden de âdımız.⁴⁹¹

5.1.22 Aşk-Şevk-Muhabbet-Cezbe

Lügatte sevda, aşırı ve şiddetli sevgi anlamına gelen kelime, sevenin sevdiğine kendini bütünüyle vermesidir.⁴⁹² Varlığın hareketi aşkla olduğu gibi insan da aşkla dirilir. Gönlünde aşk cevherini bulan ise, ilahi tecellilere mazhar olmaya başlar. Aşk tasavvufta ve divan edebiyatındaki kullanımlarda kişiyi sevgili ya da Allah’a bağlayıcılığı vesilesi ile zincire benzetilir. Mutasavvıflar aşkı olmayan kalbi ölü saymışlardır.⁴⁹³ Robert Frager’e göre aşk, Hakk’ın yarattıklarındaki güzellikleri fark etmek, sahip olunulan her şeye şükretmeyi bilmektir. Bu süreçte âşık, kendi varlığını Hakk’ta yok etmek suretiyle Hakk’tan başka mevcudun olmadığı idrakine ulaşır.⁴⁹⁴ Nurettin Topçu’ya göre aşk, âlemin gayesidir. Topçu aşkı, kuvvetler basamağının başında ve sonunda yer alan mutlak kuvvetle birleşme ve kucaklaşma olarak tasvir eder. Mutlak kuvvetin, insanda kendi kendine kavuşma haline aşk denir.⁴⁹⁵ Fethi Gemuhluoğlu aşk’ı seçmenin lüzumunu belirtir. Gemuhluoğlu’na göre, aşksız insanlar aşktan habersizce yaşamak suretiyle aslında kendilerine uzaklaşmaktadırlar.⁴⁹⁶

Sırrî Rahîle Hanım, aşkın dokunduğu kişilerin sultan olup, sonsuz bir ummana dönüştüklerine, her vaktin kıymetini bildiklerini ifade eder. Şair bu kişilerin âlemin mihmandarının Hakk olduğunu idrak edip ona vâsıl olduklarını belirtir. Rahîle Hanım, ‘herkes kendi nefis kademesine men’uttur’ kaidesine vurgu yaparcasına, sözlerinin âşıklara cennet, münkirlere cehennem derecesinde olduğunu ifade eder:

Aşkın istimdâdı her kimde ola sultân olur

Her demin kadrin bilir bir bahr-ı bî-pâyân olur

⁴⁹¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

⁴⁹² Yıldırım, Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkânı, s.297.

⁴⁹³ Farsakoğlu, *Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufî Unsurlar*, s.363.

⁴⁹⁴ Robert Frager, *Aşktır Asıl Şarap*, (Çeviren: Ömer Çolakoğlu), Keşkül Yayınları, İstanbul 2006, s.40.

⁴⁹⁵ Nurettin Topçu, *Yıldırım'ın Huzurunda*, (Editör: Mustafa Kara), y.y, Bursa 2017, s.47.

⁴⁹⁶ Fethi Gemuhluoğlu, *Dostluk Üzerine*, İz Yayınları, 6.b., İstanbul 2018, s.35.

Mîzbânlık resmin anlar vâsıl-ı Rahmân olur

Âşıka cennet sözüm münkirlere nîrân olur.⁴⁹⁷

“Sevgilinin nûrundan dünyanın gözleri kamaşmıştır” diyen şair, bu durumun oluşturduğu çöşku ile rindlerin de gönül şaraplarının taşıdığı ifade eder. Rahîle Hanım, sevgiliden merhamet dilenir zira gönlü mâşuğun aşkından şaşırılmış vaziyettedir. Şaire göre, âşıkların hayretlere salan, aşk şarabını onlara sunan sevgili büyük bir kavganın da fitilleyicisi olmuştur. Ve bu aşkın kelama dökülmesi imkansızdır:

Terahhum kıl dil-i şeydâya kim hayretle şaşmışdır

Cemâlin pertevinden dîde-i dünyâ kamaşmışdır

Hurüş-ı neşve-i sahbâ dil-i rindânda taşmışdır

Leb-i la’linle mey bahşında gavgâ hadden aşmışdır

İşitsen kîl u kâli şîşe-i sahbâyı söyletsen.⁴⁹⁸

Sırrî Rahîle Hanım, halka-ı tevhidin dokuz gök katını aşarak bir an içinde nice mana âlemlerine nüfuz ettiğini ve bu şekilde Hakk’ı seyretmeye vesile olmak suretiyle aşka kol kanat vazifesi gördüğünü ifade eder:

Geçer nüh tâkı bir ân içre seyr-i lâ mekân⁴⁹⁹ eyler

Hümâ-yi evc-i ‘aşka bâl u perdir halka-i tevhîd.⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

⁴⁹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁴⁹⁹ Şemseddin Sivâsi’nin kavramla alakalı beytini aşağıya almayı uygun bulduk:

Yine bir derd için dermân ararım

Lâ-mekân şehrine cevlân ararım

Ciğer pâre pâredir hecr elinden

Başım top etmeğe çevgân ararım. (Recep Toparlı, **Şemseddin Sivâsi Divanı**, Sivas Belediyesi Yayın Kurulu, Sivas 2015, s.107)

⁵⁰⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

Mâşuğun aşkının düşkün bir âşığı olan Rahîle Hanım'ın bu aşk ile sabrı kararı kalmamıştır. Bu aşktan kurtulması da mümkün değildir çünkü gönlü o sevgilinin mekanı olmuştur:

Olaldan 'aşkının âşüftesi sabr u karârım yok

Halâs olmak ne mümkün hâne-i dil ana me'vâdır.⁵⁰¹

'Senin hasretinle biçareyim, aşk badesini ⁵⁰² içtiğimden beri, mest ve harap bir haldeyim' diyen şair sevgilisinin aşkına sahip olalıdan beri tertemiz bir gönüle sahiptir. Şair sevgilisinden cefa ve sitem görmemeyi dilemektedir:

Hasret-keş ü üftâdeyim mest ü harâb-ı bâdeyim

Aşkında hâtır-sâdeyim kılma bana cevri ü sitem.⁵⁰³

Âşıkların tevhid denizinde gizli bir hazine olduğunu söyleyen şair, kendisini ve âşıkları, gül yüzlü sevgilinin aşkıyla inleyen birer bülbüle benzetir. Aşk şarabını eleste içen ve mest olan Rahîle Hanım ve âşıklar her an sükunsuz bir divane gibidir. Aşkın etkisi ile âşıklar, tevhid denizine dalıp oradan Hakk'ın esrarlarına dair cevherler çıkarmaya talip olurlar ve nûr yüzlü yâre pervâneler misali kanat vururlar:

Bahr-ı 'aşkın bizde bir gencine-i pinhanıyız

Gülşen-i pâk-ı cemâlin bülbül-i nâlânıyız

İçmişiz câm-ı elestin ⁵⁰⁴ bâdesin mestâneyiz

⁵⁰¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

⁵⁰² Bâde, "İlâhî aşk, muhabbet ve hakikat anlamlarında kullanılan bir tasavvuf terimi" olarak tasavvuf terminolojisine girmiştir. (İrfan Gündüz, "Bâde", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s.323-324.)

⁵⁰³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5a.

⁵⁰⁴ Elest şarabı demek olup tasavvufî anlamda ruhlar âleminde Allah ile kavuşmayı simgeler (A'râf 7/172). Elest bezminde bu şarap ile sarhoş olanları ancak yine sarhoş olanlar anlar, dünyadaki tüm aşkların kaynağı da bu şaraptır. (Kâzım Yoldaş, "Şeyhülislâm Yahyâ Dîvân'ında Aşk Şarabı", **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 22, Yıl: 2009, s.139-152.)

Aşk sevdâsıyla her dem bî-sükûn dîvâneyiz

Dalmışız bahr-ı muhîte tâlib-i dürdâneyiz

Şem'a-i ruhsâr-ı yâra per açan pervaneyiz.⁵⁰⁵

Sırrî Rahîle Hanım, mekansızlık âlemine ulaşma isteği nedeniyle gönlünün sevgili tarafından avlandığını ve iradesini kaybettiğini ifade eder. Aşk sırrını anlayan kişilerin, vahdette karar kılacağını belirterek, aşk fermanının kölesi olup ar denilen benlikten vazgeçtiklerini belirtir:

Tâ olaldan lâ-mekân sayyâdına gönlüm şikâr

Zerre denlü destimizde yok 'inân-ı ihtiyâr

Sırr-ı 'aşkı fehm eden bir noktada⁵⁰⁶ eyler karâr

Bende-i fermân-ı 'aşkı nâsîh etdik terk-i 'âr.⁵⁰⁷

Sırrî Rahîle Hanım, aşk ateşine yanmaya hazır bir pervâne gibi canından geçmeye niyetlidir. Şair gönlünün sevgili ile dopdolu olduğunu fakat bunu kimseye izhar etmeyip ona dışarıdan bakanlara bigane görüldüğünü söyler:

Nihânî şem'-i 'aşka yanmağa pervaneyim şimdi

İçi dildâr ile memlü tışı bî-gâneyim şimdi.⁵⁰⁸

'Ehl-i aşk salâ ile aşkta cem olsun' diyen şaire göre gönül sarayının tahtında hüküm süren, sultan-ı Hakikî'dir:

⁵⁰⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7a.

⁵⁰⁶ Mehmet Tabakoğlu, Şükrü Maden, "Nokta Metaforu ve Vahdet Üzerine Bir Metin.Noktatü'l-Beyân Risalesi", **AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bahar 2019, Cilt: 7, Sayı: 3, s.61-93.

⁵⁰⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

⁵⁰⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 8a.

Salâdır ehl-i ‘aşka cem‘ olup dîvânı görsünler

Serây-ı halvete hükm eyleyen sultânı görsünler.⁵⁰⁹

‘Kurtuluşuma, himmet kadehini sunarak yardım et ey mâşuk’ diyen Rahîle Hanım’a göre, aşk meyinin tesiri ile gök dahi yanıp tutuşmuştur:

Ayaklandır rehâyı dest-gîr ol câm-ı himmetle

Mey-i ‘aşkınla gök kandîl olup üftâda gelmiştir.⁵¹⁰

Şaire göre saz ve ney⁵¹¹ gibi âletler de aşkı anlatır:

Hadîs-i ‘aşkı lafz u savt ile kılmaz eda ammâ

Ne ra’nâ söyler ol ma’nâyı çeng u nâyı söyletsen.⁵¹²

Aşkın vahdet baştan ayağa vahdet sırrı olduğunu belirten Sırrî Hanım’a göre, cümle âlemin muradı da bu sırra ulaşmaktır:

Kelâm-ı ‘aşk ey “Bâkî” ser-â-ser sırr-ı vahdetdir

Murâdı cümlelerin birdir bütün dünyâyı söyletsen.⁵¹³

Aşk nişanının, göğsü aşk derdiyle delik deşik olandan sorulmasını isteyen Rahîle Hanım, gönül evini imar edenin mürşidi olduğuna dikkat çeker. Şaire göre, âşığın kalbindeki sırra ancak mürşid vâkıf olabilir. Rahîle Hanım: “Tevhid zevkinin şevki ve mahiyeti Hakk’a susamış olandan, gönül sırrı ise meyhanede sarhoş olandan sorulmalıdır” der:

⁵⁰⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 8b.

⁵¹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9b.

⁵¹¹ Yalçın Çetinkaya, “Mevlevî Düşüncesinde Ney ve İnsân-ı Kâmil Sembolizm”, **Rast Müzikoloji Dergisi**, s.1979-1992. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/792625>, 12.04.2021.

⁵¹² Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁵¹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

Rümûz-ı ‘aşkı sadrı rahne-i bisyâr olandan sor

Dürüs dil mülkünün ta‘mîrini mi’mar olandan sor

Gönül sırrın varıp hum-hânedede hammâr olandan sor

Şifâ-yı zevk şevkin teşne-i dîdâr olandan sor.⁵¹⁴

Sırrî Rahîle Hanım, akla yâr olanın âşıklığa kabiliyet kesbedemeyeceğini belirtir. Rahîle Hanım, ‘bu yola akıl ile çıkılır sonra akıldan çıkılır’ kelâm-ı kibarına işaret eder. Rahîle Hanım, aşk derdiyle gözlerini niran edenin halinden gafillerin habersiz olduğunu ifade ederek, yıldızların seyrine ta geceden seher vaktine değin uyanık olanların kavuşacağını⁵¹⁵ açıklar:

Yürü kim ‘akla yâr oldun değilsin ‘aşka sen kâbil

Gözü yaşlıların hâlin ne bilsin merdüm-i gâfil

Kevâkib seyrini şeb tâ seher bîdâr olandan sor.⁵¹⁶

Sırrî Rahîle Hanım, sevgilinin aşkı ile hasta ve pâyimal olduğunu ifade eder. Sevgilinin derdiyle mum gibi eriyen Rahîle Hanım derdini soranlara: “Halimin nice olduğunu sabâ yeli yerine, ayrılık gecesinde benimle haldaş olana sorun” der:

Marîz-i ‘aşkınım cânâ gam-ı hicrinle pâ-mâlim

Gamından şem‘-tek yandım sabâdan sorma ahvâlim

Bu ahvâli şeb-i hicrân benimle yâr olandan sor.⁵¹⁷

⁵¹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁵¹⁵ Âl-i İmran, 3/92.; “Şeb-i yeldâyı münecimle muvakkît ne bilir

Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saat.” Sâbit

(**Fikriyat Dergisi**, <https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/muptela-yi-gama-sorulmasi-gereken-en-uzun-gece-seb-i-yelda>, 21.12.2020.

⁵¹⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b-11a.

⁵¹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

Aşk şarabından içip harap olan şair, aşkın verdiği sarhoşlukla kendinden geçenlerin halinden ancak meyhanecinin anlayacağını vurgular:

Harâb-ı câm-ı ‘aşkım nergis-i mestin bilir hâlim

Harâbât ehlinin ahvâlini hammâr olandan sor.⁵¹⁸

Şaire göre aşkın kadrini binde bir insan bilebilir ve her âkil olan da hakikat sırrını anlayamaz, bu nedenle aşk zevki onu tadanlardan sorulmalıdır:

Metâ’-ı aşk kadrin binde bir bilmez gel ey kâmil

Hakikat sırrını fehm edebilmez her olan ‘âkil

Fuzûlî ‘aşk zevkini ki ‘aşkı var olandan sor.⁵¹⁹

Sırrî Hanım öyle bir aşka uğramıştır ki gizlemesi güç, izharı güçtür:

Ugradım bir ‘aşka kim izmârı güç izhârı güç

Künc-i hayret içre kaldım zâr u nâ-şâdım yine.⁵²⁰

“Akıl muhabbet remzini anlamazken âşık onun kitabını yazar” diyen Sırrî Hanım âşığın aşkının ezelde başladığına dikkat çeker. Şair de bu gizli aşk yüzünden beden mülkünü harap etmiştir:

Ezelden şem‘-i hüsne per⁵²¹ yakıp bagrım kebâb etdim

Muhâbbet remzini ‘âkl anlamazken bir kitâb etdim

⁵¹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

⁵¹⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

⁵²⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26a.

⁵²¹ Kanat demektir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.369.)

Nigârâ mülk-i cismim kenz-i ‘aşkınçün harâb etdim.⁵²²

Râhile Hanım, muhabbet bahçesinde sevgilinin nakışlarını görüp bülbül gibi inlediğini belirtir, ona göre cihana ibretle bakılırsa sevgilinin nakışları ile dolu olduğu görülecektir. Kendisinin dilinde de o sevgilinin tecellîlerinden başka bir şey yoktur. Derûnunu ağıyardan temizleyen Rahîle Hanım, Hakk’ın misafirlîği için gönlünü saray gibi pak edip süslemiştir:

Muhabbet gülşeninde bülbül oldum zâr nakşından

Leb-â-lebdir cihân ‘ibretle seyr et yâr nakşından

Habîbim gayr yok dilde hemân didâr nakşından

Derûn-ı sinemi pâk eyledim agyâr nakşından

Gönül kâşânesin ‘aşk-ı ruhınçün müstetâb etdim.⁵²³

“Sevgilinin aşkıyla semadaki Zühre Yıldızı dahi raks eder” diyen şairin de beli bu aşkın neticesinde bükülmüş vaziyettedir:

Senin ‘aşkınla raks eyler semâda şevk ile nâhidm

Kemân-ebîrû büküldü kâmetim çeşmin bana şâhid.⁵²⁴

Şairin, pîr’e ittibâdan sonra derûnuna aşk ateşi düşmüştür:

Ne buldum tekve-i pîr-i muganın ittibâ’ından

Derûna düşdü ‘aşkın çekdiğim dünyâ metâ’ından.⁵²⁵

⁵²² Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

⁵²³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

⁵²⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁵²⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

Sırrî Rahîle Hanım, elest bezmindeki ahitleşmede Hakk’a söz verenlerin bu dünyaya da âgâh geldiklerine dikkat çeker. Aşk derdine sahip olanların akranlarına karşı üstün olduklarını ifade eder. ‘Aşk yolunda serden geçenler sadık âşıktır’ diyen Rahîle Hanım, kendi de ömrünü bu aşk uğruna yüce bir himmetle feda etmiştir:

Ezelden ‘ahd ü peymân eyleyenler geldiler ayık

Çekenler derd-i ‘aşkı oldular akrânına fa’ik

Yolunda baş ile cân terkin eyler ‘âşık-ı sâdık

Cenâb-ı sakf-ı gerdûna ulaşırsa rağbetim lâyıık

Ki ‘ömrüm sarf-ı ‘aşka bir şeh-i ‘âlî-cenâb etdim.⁵²⁶

Medreselerde aşk sevdasından eser görmediğini dile getiren şair aşkı tekkede aramıştır, bunun için de zâhir ilmimi rehin bırakıp karşılığında aşkı almıştır:

Medârîs içre Hâlis görmedim ben ‘aşk sevdâsın

Anınçün ‘ilmimi meyhânedede rehn-i şarâb etdim.⁵²⁷

Şair, cihan gülşenindeki gülleri bir kenara bırakarak sevgilinin güzelliğine âşık olmayı tercih etme sebebini şöyle açıklar:

Cihânın gülşenine gelmemiş hüsnün gibi bir gül

Anınçün ‘âlem içre ‘aşk-ı hüsnün intihâb etdim.⁵²⁸

⁵²⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁵²⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁵²⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

Aşağıdaki mısralarda şair: “Aşk şehrinde bîgâne olan akıl kararsız olur, vatan tutmaz” der. Şaire göre, âşık sevgilisinin resmini türlü zorlukları göze alarak dağa kazıyan Ferhat gibidir:⁵²⁹

‘Aşk şehrinde ‘akıl bî-gânedir tutmaz vatan

Gör ki çekdi nakş-ı şîrîni cebelde kûh-ken.⁵³⁰

‘Hayret o endamlı sevgiliye kim gönül verdi ise âşık oldu, ben de tâ ezel bezminde onun ela gözlerine âşık olanlardanım’ diyen şaire göre, âşığa nasihatlarde bulunan zâhid âşığın başına püsküllü beladır. Rahîle Hanım, sevgilinin nazlı yürüyüşüne sadece kendisinin değil yerdeki çimenlerin dahi müptela olduğunu dile getirir:

Âşık etdi tâ ezelden varımı çeşm-i elâ

Dil veren kim ise ol endâma âyâ ‘aşk ola

Pendi ko ey zâhid olma başa püsküllü belâ

Ol kadi mümtaza sâde ben mi oldum mübtelâ

Aşık oldu kâmet-i refâtına serv-i çemen.⁵³¹

Şaire göre aşk ateşinin adeti dem-be-dem artmaktır:

Nice katlansın gönül hicre yokdur tâkatı

Nâr-ı ‘aşkın dem-be-dem efzünter olmak ‘âdeti.⁵³²

⁵²⁹ Sedat Kardeş, “*Divan Şiirinde Resim ve Heykel*”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED) 47, Erzurum, 2012, s.119-146.

⁵³⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁵³¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 12a.

⁵³² Sırrî Hanım, Divan, vr., 12a.

‘Âşığın gönlünde yârdan başka bişey olmadığından, kılıçla kale fethedecek takadi yok’ diyen Rahîle Hanım’a göre o nazlı yârin bir bakışı ile ve aşk kadehini ⁵³³ eline her almasıyla huzurunda hazır bulunan âşıklarının canları bedenlerini terk eder:

Yârdan bir başka şey yok hâtır-ı dil-dâdede

Fethe âhen kal’ayî tâkat mi var üftâdede

Cân kalır mı bir nigâha meclis-i âmâdede

Bâde mir’ât-ı ruhunda hey’et-i ruh bâdede

Sâkî-i meh-rû ele aldıkça câm-ı ‘işreti.⁵³⁴

‘Ezelden tıynetî aşk ile tahmir olmuş âşığı bu sevdasından dolayı kınamak doğru değildir’ diyen Rahîle Hanım’ın perişan haline çare yoktur:

Olmuş ezeli tıynetimiz ‘aşk ile tahmîr

Olmaz şu benim hâl-i perîşânıma tedbir.⁵³⁵

‘Aşkın fihristine dikkatle bakılınca, kalemin oraya cefa yazdığı okunur’ diyen şaire göre aşkın şanına yakışan elemdir ve Sokrat ile Bokrat ⁵³⁶ dahi aşk hastalığına tutulup çaresiz kalmışlar, dertlerine dermanı sevgiliden ummuşlardır:

Dikkatle nazar kıl hele fihriste-i aşka

Yazmış ezeli hâme cefâ-beste-i ‘aşka

Derd ü elemi ekseri şâyeste-i ‘aşka

⁵³³ Cam, şarap kadehi demektir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.82.)

⁵³⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 12b.

⁵³⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

⁵³⁶ Hakan Yekbaş, “Divan Şiirinde Yunanî Şahsiyetler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol:3, Issue:15, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, s.281-300.

Sokrât ile Bokrât yanar haste-i ‘aşka

Sıhhat o tabibin hele tîmârına mahsus.⁵³⁷

Ezel bezminde, aşk kadehini o nergis gözlü sevgilinin elinden alıp nûş eden şair, gönül kırıklığı başta olmak üzere türlü felaketlere uğramıştır:

Pür felâket bir cefâ-cûyum ki pek hâtır-şikest

Sâkî-i rûz-ı ezel ‘aşk ile oldum böyle mest

Tekye-i pîr-i mugânda bulmuşum cây-ı nişest

Dil-şikestim mey-perestim ‘âşık-ı sâgar be-dest

İçmişim mest-i elestim nergis-i mestânenen.⁵³⁸

Şaire göre mum gibi aşk oduna yanan âşık adeta ebedileşmiştir:

Şem ‘tek yakdın beni artık bana yokdur zevâl

Fehm eden ‘uşşâka ‘aşk olsun bu remzim vasf-ı hâl.⁵³⁹

Râhile Hanım’a göre, tehlikelerle dolu aşkın yolu akıl ile anlaşılmaz. Ona göre aşk mekansız bir Hümâ Kuşudur, ona herkesin eli varamaz:

Akl ile idrâk olunmaz pür hatar ‘aşkın yolu

Bir hümâ-yı lâ-mekândır herkesin ermez eli.⁵⁴⁰

Şair, rind-i aşk olup vücudu aşk oduna yakmayı ve onu kalaylı kap misali cilalamak parlatmanın önemine değinir. Sırrî Rahîle Hanım’a göre, akılla kavranılması

⁵³⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

⁵³⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b.

⁵³⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b.

⁵⁴⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14a.

imkansız olan gönül hassasını padişahın misafirliğine yakışır hale getirmek esas amaç olmalıdır. Şair taliplere hitaben: “Eğer gönül sarayın bir cahil tarafından yıkılırsa sen de ona aynı muameleyi yapma” der:

Gönül idrâk olunmaz bir binadır bezm-i hâs eyle

Yıkarsa anı nâ-dân sen sakın terk-i kısâs eyle

Vücudun rind-i ‘aşk ol nâra yak misl-i rasâs⁵⁴¹ eyle.⁵⁴²

Aşk derdine hiçbir tabip derman bulamaz zira onun dermanı aşk derdinde mündemiçtir:⁵⁴³

Marîz-i derd-i ‘aşka kendi kendinden erer dermân

Taleb kılma devâyı kimseden özge devâdan geç.⁵⁴⁴

Ezelden hamuru aşk mayası ile mayalanmış olan şair, aşk şarabını Hz. Ali’nin elinden alıp nûş etmiştir:

Ezelden tynetim esrâr-ı ‘aşk ile muhammerdir

Sunan peymâne-i ‘aşkı bana sâkî-i kevserdir

Emîrim rehberim pîrim efendim şâh-ı Hayberdir.⁵⁴⁵

Şairin gönül semasını aşk ve şevk, güneş misali aydınlatmaktadır. Rahîle Hanım’ın O yüce sultan gibi bir sığınağı olup, sultanın aşkı gönül dünyasında daim diridir. Bu da âşık için büyük devlettir:

⁵⁴¹ Kurşun, kalay, lehim. (Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1026.)

⁵⁴² Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁵⁴³ Niyâzî-i Mısırî Hazretleri bu manada şu şiirini terennüm etmiştir:

Dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş

Bürhan sorardım aslıma aslım bana bürhân imiş. (Örfî Efendi, Ey Gönül Niyâzî Mısırî Divânı Şerhi, s.190.)

⁵⁴⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14a.

⁵⁴⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

Habîb-i kibriyâ ol fahr-ı ‘âlem pâdişâhımdır

Semâ-yı dilde ‘aşk u şevki hûrşîd ile mâhımdır

Ne devletdir ki dâ’im ‘aşkı gönlümle berâberdir.⁵⁴⁶

Sırrî Hanım’a göre aşk ezeli olup gönül levhasına rûz-i ezelde nakşolunmuştur. Dolayısıyla âşıklar fani cihana, bu temiz aşkla gelmektedirler:

Dem-i rûz-ı ezelde levh-i dilde ‘aşkı nakş olmuş

Cihân bî-bekâya ‘aşk-ı pâk ile gelen gelmiş.⁵⁴⁷

Gönlü aşktan mahzun olan aşğın avare sanılmamasını dileyen şair’e göre, Kays Leylâyı görünce Mecnûn⁵⁴⁸ olmuştur. Şair: “Ehl-i aşkın kanunu bî-nişanlıktır” der:

Tehî vîrâne sanma bu Nigâhî kalb-i mahzûnı

Görünce Kays anı dest-i belâda oldu Mecnûnı

Olurmuş bî-nişânlık ehl-i ‘aşkın resm u kânûnı.⁵⁴⁹

Sevgilinin misk kokusunu duyan şairin varlığı perişan olmuştur. Şair aşk derdiyle müşkil hallere düşmüştür:

⁵⁴⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁵⁴⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁵⁴⁸ İslam edebiyatlarında mesnevîlere konu olmuş bir aşk hikâyesidir. Hikayenin konusu kısaca şöyledir: Kays ve Leylâ henüz çocukken birbirlerini severler lakin Leylânın ailesi bu aşka sıcak bakmaz. Kays bunun üzerine aklını yitirir. Kays artık Mecnûn diye bilinir. Babası şifa bulsun diye onu Kâbeye götürür fakat Mecnûn orada aşkının artması için dua eder. Leylâ İbn Selâm adlı kişiyle evlendirilir. Evlendiği kişiye yalan söylemek suretiyle Mecnûnun aşkına sadık kalan Leylâ kocası ölünce Mecnûnu aramaya çöllere çıkar. Mecnûna ulaşınca ondan iltifat görmez, çünkü Mecnûn artık maddi âlemlerden geçmiş, aşkın künhüne vâkıf olmuştur. Neticede Leylâ üzüntüsünden vefat eder, Mecnûn bunun üzerine Leylânın kabrine varır o da orada Leylâ diyerek can verir. Leylâ ile Mecnûn Arap Halk hikâyesidir lakin bizim edebiyatımızda da kendine büyük bir yer edinmiştir. Çeşitli milletlerin edebiyatla iştiğal eden münevverleri Leylâ ile Mecnûn’un hazin aşk öyküsüne eserlerinde yer vermişlerdir, bunlardan en göze çarpanı ise bu aşkın tasavvuftaki yerini en güzel şekilde dile döken Füzulîdir. Divan edebiyatında bütün şairler Leylâ ve Mecnûn üzerinde sanatlar yapmışlar, sevgilinin saçını, âşğının ona olan ilgisini bu iki âşık üzerinden anlatmışlardır. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.288.)

⁵⁴⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

Yine bûy-ı dil-ârâ mülk-i cismim verdi ber-bâde

Temevvüc-bahş olup deryâ-yı ‘aşkım fikr-i ma’nâda

Ne müşkül derde düşdüm kayd-ı ‘aşka oldum üftâde.⁵⁵⁰

Sırrî Hanım’a göre, aşk ehlini ta’n etmenin sonu pişmanlıktır zira tüm vakitlerin fırsatı ezelden beri aşktır:

Sakın tâ’n etme zâhid ehl-i ‘aşka son nedâmetdir

Getir sâkî ayağı bezme kim hengâm-ı fırsattır.⁵⁵¹

Şair muhabbet yolunda derdine derman ararken sevgilisinin aşkı gönlüne misafir olur ve bu aşk neticesinde Rahîle Hanım hayrette kalır:

Garîk-i hayret oldum dilde ‘aşkı olalı mihmân

Gelip râh-ı muhabbetde ararken derdime dermân.⁵⁵²

‘Gönül canım aşk ile harap olmuştur’ diyen Sırrî Hanım bu durumdan bir yandan da memnuniyet duyar. Şair, aşkı bilmeyenlerden aşk sırrını saklar:

Dil harâb-ı câm-ı ‘aşk olmuşdur âbâd eylemem

Kaysveş Mecnûnlugum gün içre îcâd eylemem

Ba’dezîn ‘aşkınla nâr olsam da feryâd eylemem.⁵⁵³

Ezel bezminden sevgilinin aşkıyla mest olan Sırrî Hanım, bu aşkı kimselere söylemez:

⁵⁵⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

⁵⁵¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

⁵⁵² Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

⁵⁵³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16a.

Gönlümüz rûz-ı ezelden mest-i ‘aşkıdır senin

Akla vâcib ketmi ben dîvâneveş dâd eylemem.⁵⁵⁴

Rahîle Hanım’ın gönlü aşk potasında yanmak ister:

Pûta-i ‘aşk içre pek sûzânlığı ister gönül

Vuslat-ı dîdâr için giryânlığı ister gönül.⁵⁵⁵

Sâliklere gece gündüz aşk derdiyle yanmayı tavsiye eden Rahîle Hanım, bu dert sayesinde tüm korkularından azad olmuştur:

Derd-i ‘aşk-ı Hakk’a yanıp agla sâlik rûz u şeb

Taht-ı dilde var iken yârim ‘abes çekmem ta’ab.⁵⁵⁶

Kendisini aşk rindi olarak vasıflandıran Sırrî Hanım aşk şarabını mürşidinin dergâhında içmiştir:

Rind-i ‘aşkız hâkdan ref’ et dil-i üftâdeyi

Dergeh-i pîr-i mugândan ahz kıldım bâdeyi.⁵⁵⁷

Şair ehli olmayandan Hak sırrının gizlenmesinin gerekliliğine vurgu yapar ve aşk ehlinin sokağına Fuzûlîce⁵⁵⁸ bir neşve ile sular gibi akmayı salık verir:

Kûy-ı ehl-i ‘aşka Sırrî turma cûlar gibi ak

⁵⁵⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16a.

⁵⁵⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16a.

⁵⁵⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16a.

⁵⁵⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16b.

⁵⁵⁸ Fuzûlînin bu minvalde şu beyti anlamla örtüşmektedir:

Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl

Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su. (Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.491.)

Sırr-ı Hakkı ketm edip nâ-ehli işhâd eylemem.⁵⁵⁹

Şair, Efendimizin makamının yüce olduğundan ve bu âlemi onun aşkının döndürdüğünden bahseder:

Habîb-i ekremin rif'atlı câhı birliğin hakkı

Ki 'aşkın döndürür mihr ile mâhı birliğin hakkı.⁵⁶⁰

Şair aşk-ı pâki bulanların, "mazhar-ı aynü'l-hayat" olduklarına işaret ederek, her cihetten aşkın, âşığa kurtuluş ferahlığı sağladığına dikkat çeker. Şaire göre âşığın tecelliler neticesinde varlığı katre iken ummana döner:

Bulanlar 'aşk-ı pâki mazhar-ı 'aynü'l-hayât oldu

Küşâde şeş cihât cümle ana râh-ı necât oldu

Temevvüc-bahş olup bir katreye Nîl u Fırât oldu

Kelâmı ehl-i 'aşka cân-fezâ kand-i nebât oldu.⁵⁶¹

Aşk yolunu tutanların esrâr-ı zât'a vâsıl⁵⁶² olduğunu dile getiren Sırrî Hanım'a göre, gönül çocuğu/veled-i gönül⁵⁶³ aşk mektebinde Ferhat⁵⁶⁴ olmuştur, şirin dudaklı sevgili de âşığına lütufkârdır:

Mekteb-i 'aşk içre Ferhâd oldu gûyâ tıfl-ı dil

Ol lebi şîrîn bugün bî-minnet el verdi bana.⁵⁶⁵

⁵⁵⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16b.

⁵⁶⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17a

⁵⁶¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17a.

⁵⁶² Sırrî Hanım, Divan, vr., 17a

⁵⁶³ Gemuhluoğlu, Dostluk Üzerine, s.26.

⁵⁶⁴ Ferhat ile Şîrîn adlı hikayede geçen kahramanlardan biri olan Ferhat divan şiirinde sevgilisine kavuşabilmek için zorlu geçitleri geçen âşığı sembolize etmektedir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.152.)

⁵⁶⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

Sırrî Hanım, gönül avcısı olan sevgili tarafından aşk tuzağına düşüp avlanmış ve sevgiliyle vuslatı tatmıştır:

Murg-ı bî-pervâ-yı dil sayyâd-ı ‘aşkın dâmına

Sayd olunca hâtîrât-ı vuslat el verdi banâ.⁵⁶⁶

Şaire göre biçare âşıklar ay yüzlü sevgililer karşısında zavallıdır, Allah Teâlâ’dan imanlı bir hayat yaşamayı isteyenler bu çaresiz âşıklara acımalı, belki zâhidin yaptığı gibi onlara zulmetmemelidir:

Âşıkân bî-çâredir meh-rûlara üftâdedir

Âşıka rahm eylesin Mevlâ’dan îmân isteyen.⁵⁶⁷

Rahîle Hanım’ın gönlü aşk ile sevgiliye doğru akar. Rahîle Hanım’a göre sevgilinin kendisi hakkındaki fermanının kölesi olan âşık, mâşuğuna canını feda etmekten çekinmez:

Çekme dâmen⁵⁶⁸ ‘aşk ile dil kim hırâmândır sana

Cân fedâ kılmış yolunda bend-i fermandır sana.⁵⁶⁹

Şair’e göre aşk mevsimi gönle ferahlık veren bir mevsimdir. Kadehlerin aşkı fehmetmek noktasında, meze mesabesinde olduğunu belirtir:

Bu hengâm-ı ferah-efzâda nûş ile leb-â-lebdir

Kadehler ‘aşk ile sâkî eder nukl-ı beyân ‘İffet.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

⁵⁶⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b.

⁵⁶⁸ Etek demektir. (Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s.105.)

⁵⁶⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

⁵⁷⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b.

‘Ezeli olan aşk, ayrılıkla biraraya geldiğinde ciğer yakar’ diyen Rahîle Hanım, âşığı olduğu o sevgilinin vasıflarının gönlünde yazılı olduğunu belirtir. Şaire göre, Ferhat sevgilisine olan aşkını gönlüne tâ ezel bezminde kazımıştır:

Hicrinle ciğer yandı bu ‘aşk-ı ezelîdir

Levh-i dile evsâf-ı hatın hatt-ı celîdir

Ferhâd dili ‘aşk-ı ezelî kûhken etdi.⁵⁷¹

Rahîle Hanım’ın mest olmuş gözü uşşaka irfan öğretir. Şaire göre sevgilinin katre-i aşkını bulan ise ummanda cevelan etmeye başlar:

Çeşm-i mestin zümre-i ‘uşşâka ‘irfân öğredir

Katre-i ‘aşkın bulan ‘ummâna cevlân öğredir.⁵⁷²

Rahîle Hanım’a göre yakıcı aşk ateşi âşığın vücudunu harap etmiştir. O sevgili bir nazar⁵⁷³ etse şairin gönlü mamur olur:

Sûz-ı ‘aşkın bu vücudum mülkünü kılmış harâb.

Rahm edip kılsan nazar vîrâne dil ta’mîr olur.⁵⁷⁴

Şaire göre her dertli derdine derman bulmuş iken aşk ehlinin derdine ufukta derman gözükmemektedir:

Oldu her bîmâra dermânı müyesser ‘âkıbet

⁵⁷¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

⁵⁷² Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

⁵⁷³ Mâşuğundan karşılık görmeyen âşığa, sevgilinin yüzünü göstermesi ve ona nazar etmesi âşık için lütufların en güzelidir. (Ülkü Çetinkaya Karakoyun, “Âşık ve Sevgili’ye Dair Bir Kaç Söz ve Nâbî’nin Kendini Anlatan Sevgilisi”, **Türk Dili**, Ağustos 2018, Yıl: 68, Sayı: 800, s.68-74.)

⁵⁷⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

Ehl-i ‘aşkın derdine bilmem nice tedbîr olur.⁵⁷⁵

Şaire göre, gönle aşk denizinin dalgaları vurdukça, ne dilde bir söz kalır ne de hayatta bir güçlük:

Dâne-i fikrim derip sâhilde hırmen eyledim

Bahr-ı ‘aşkım mevc urur ne kîl ü ne ta’sîr olur.⁵⁷⁶

Sırrî Rahîle Hanım insanın yaratılışındaki kemal düzeyindeki güzelliğe binaen aşk meydanına çıkması gerektiğini düşünür zira nice rakip⁵⁷⁷ âşıkla güreş için o meydanda beklemektedir:

Ahsentü kemâline buyur ‘arsa-ı ‘aşka⁵⁷⁸

O nice turup Rüstem-i meydân seni gözler.⁵⁷⁹

Şair’e göre feleklerin bir Mevlevî edası ile devreylediği bir gerçektir:

Hâlet-i ‘aşk ile devr eyler felek bin nâz ile

Mevlevîce mugbeçe tennûr şeklin gösterir.⁵⁸⁰

Şair gönül levhasına, aşk kaleminin bir oymacı misali ince ince aşkı nakşettiğini belirtir:

Hâme-i ‘aşkım müdekkik fikrini hakkâkveş⁵⁸¹

⁵⁷⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

⁵⁷⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21a.

⁵⁷⁷ Sevgili ile âşğın arasındaki en büyük engeldir. Rakip divan edebiyatı içinde şiirlerde hep kötü sıfatlarla anılmış hatta ölmesi istenmiştir. (Hasan Ekici, “Kâmi Divanında Rakip ve Rakip İle İlgili Tasavvurlar”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı: 7/2 2018, s.877-889.)

⁵⁷⁸ Yahya Yüksel, “Klasik Türk Şiirinde Güreş ve Pehlivanlık”, **Journal of Turkish Language and Literature**, Volume: 4, Issue: 2, Spring 2018, s.589-616.

⁵⁷⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21a.

⁵⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

⁵⁸¹ Hak eden anlamındadır. (Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.362.)

Levh-i dilde nakş edip memhûr şeklin gösterir.⁵⁸²

İffet Hanım mahzen-i aşkıta irfana erdiği için haline çok şükreder:

İffet Hanım: Râh-ı tahkike girip pâyâna erdim çok şükür

Sırrî Hânım: Mahzen-i ‘aşkı bulup ‘irfâna erdim çok şükür.⁵⁸³

Şairin aşka istidadı sâgara ta’zîmden kesbetmiştir:

Sâkî-i dehre dem-â-dem ser-fürû mu’tâdımız

Sâgara ta’zîmdendir ‘aşka isti’ dâdımız.⁵⁸⁴

Rahîle Hanım, aşk u şevk âdâbını ruhaniyeti ademde/yokluk âleminde fehmederek bu cisimler dünyasına gelmiştir:

Pîşgâh-ı cân-fezâda ‘aşk u şevk âdâbını

Fehm edip geldi ‘ademden ‘âleme esbâdımız.⁵⁸⁵

‘Sevgilinin cana can katan gül bahçesinde aşkın ve şevkin âdâbı erbâinlerle⁵⁸⁶ öğrenilir’ diyen şair hasetçilerin kibrini önemsememektedir:

Gülsitân-ı cân-fezâda ‘aşk u şevk âdâbını

Erba’inler ‘ucb ile çeksın ne gam hussâdımız.⁵⁸⁷

⁵⁸² Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

⁵⁸³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

⁵⁸⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁵⁸⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁵⁸⁶ Sâlikin kırk gün süreyle özel bir mekanda inzivaya çekilip kendisini ibadete vermesi anlamında tasavvuf terimi olan erbâin divan edebiyatında da sıklıkla kullanılmıştır. (Süleyman Uludağ, Selçuk Eraydın, “Erbâi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 11, İstanbul 1995, s.270-271.)

⁵⁸⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

Rahîle Hanım’a göre gönül kuşu nasıl olursa olsun, ona nezaret eden avcı/sevgili onu cezbe-i aşka yönlendirerek ehlileştirir:

Her ne denlü ser-keş ü vahşi olursa murg-ı dil

Cezbe-i ‘aşka çeker nezzâre-i sayyâdımız.⁵⁸⁸

Sırrî Hanım ezelden aşkın kokusunu ⁵⁸⁹ almış ve o manevi koku ile mest olmuş vaziyette halini ihvanla paylaşır:

‘Ârif-i sırr-ı ezel rind-i vefâ derler bize

Bûy ‘aşkın mestiyiz ihvana râyih söyleriz.⁵⁹⁰

Şair aşk yolunda, zayıf bir karıncaya benzemekle birlikte Hz. Sultan Süleyman (a.s.) gibi olan devrin hükümdarlarına nasihat söyleme gücüne sahiptir:

Gerçi bir mûr-ı za’îfiz hâk-i râh-ı ‘aşkda

Hazret-i Sultân Süleymâna nesâyih söyleriz.⁵⁹¹

‘Aşk ikliminin fatihyiz lakin harâbât ehli görünürüz’ diye Sırrî Hanım yolun başında olan ve henüz kalpleri taş olmaklıktan kurtulamamış taliplerle, kendisine Hakk tarafından verilmiş olan fetih sırlarını paylaşır:

Fâtih-i iklim-i ‘aşkız hem harâbât ehliyiz

Seng-dil tâliblere Sırrî fetâyih söyleriz.⁵⁹²

⁵⁸⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁵⁸⁹ Muhittin Turan, “XIV ve XV. Yüzyıl Divanlarında Koku Kavramı Etrafında Oluşan Benzetme ve Hayal Dünyalarına Bir Bakış”, **SUTAD**, Nisan 2019; (45): 251-272 e-ISSN: 2458-9071.

⁵⁹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁵⁹¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁵⁹² Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

Rahîle Hanım'a göre sevgilinin aşkı âşığa âb-ı hayâtı içirdiğinden, onun aşkı İskender ü Dârâ'nın kadehine ⁵⁹³ değışilmez:

'Aşkın içirir 'âşıkına âb-ı hayâtı

Peymâne-i İskender ü Dârâya değışmem.⁵⁹⁴

Aşka mahrem olan Sırrî Hanım, muhabbet yolunda kamunun rehberi olmuştur:

Rumûz-ı resm-i 'aşka mahrem oldu Sırrî-i hayrân

Bugün râh-ı muhabbetde kamunun rehberi oldum.⁵⁹⁵

Şair kendisi gibi eksik bir kulun aşk meydanı söz konusu olduğunda, çok mert ve cesur olduğunu belirterek, kesretle vahdete yol olmadığı için ağlamaktadır:

Arsa-i 'aşkında pek merdânedir kemter kulun

Lîk yokdur vahdete kesretle imkân ağlarım.⁵⁹⁶

Şairi yakan aşk ateşini ummanlar bile söndüremez, zira Rahîle Hanım, mâşuğun aşkına pervâne misali canını vermiştir:

Aşkın ehven anlayıp pervâne oldum şem'ine

Kâdir olmaz âteşim teskine 'ummân ağlarım.⁵⁹⁷

Şair genele hitaben, ehl-i aşka bu kadar eziyetten ne çıkacağını sorar:

Bu rütbe ihtirâz etmek nedendir mübtelâlardan

⁵⁹³ Büyük İskender M.Ö. III. asırda (356-323) yaşamış içki içmesi ile meşhur tarihsel bir kişidir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.236.)

⁵⁹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24a.

⁵⁹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24a.

⁵⁹⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a

⁵⁹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

Ne hasıl ehl-i ‘aşka bunca şiddetli ezalardan.⁵⁹⁸

Rahîle Hanım’ın aşk yolunda başına gelmedik kalmamıştır:

Geh ümmîde düşürdün gâh yakdın âteş-i ‘aşka

Ne kaldı etmedik ey şâh-ı devrânım cefalardan.⁵⁹⁹

Rahîle Hanım’a göre aşk remzini sinesi aşktan yarık yarık olmuştan sormak gerekir:

Rümûz-ı ‘aşkı sadrı rahne-i bisyâr olandan sor

Dürüş dil mülkünün ta’mîrini mi’mar olandan sor.⁶⁰⁰

Rahîle Hanım’a göre aşk metasının kadrini çok az kişi bilir. Sırrî Hanım bu durumdan kâmil insana yakınır ve kendisinin aşk ile hanedan muhibbi olduğunu dile getirir:

Metâ’-ı ‘aşk kadrin binde bir bilmez gel ey kâmil

Hakikat sırrını fehm edebilmez her olan ‘âkil

Muhibb-i hânedândır ‘aşk ile Sırrî değil zâhil.⁶⁰¹

Sırrî Hanım’a göre aşk ve muhabbet şevkinden gafilin haberi yoktur:

Muhabbet lezzetinden bî-haberdir merdüm-i gâfil

Fuzûlî ‘aşk zevkini ki ‘aşkı var olandan sor.⁶⁰²

⁵⁹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b.

⁵⁹⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b

⁶⁰⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁶⁰¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

⁶⁰² Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

Rahîle Hanım'a göre âşığın en yüce maksadı canan illerine varmaktır. Bunun için de âşığın bir rehberine ihtiyacı vardır:

Maksad-ı aksâ-yı 'âşık oldu cânân illeri

Seyr için bulmak gerekdir evvelâ bir rehberi.⁶⁰³

Şair'e göre, halka-i tevhid ene'l-Hakk neşesiyle mest olan âşıklar içindir, aşktan mahcup olanlar onu göremez:

Ene'l-hakk neş'esiyle mest olan 'âşıklar içindir

Hücüm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd.⁶⁰⁴

Şair: "Hayalin neşesiyle mest olan âşıklar, Peygamber Efendimiz'in muhabbet mihr ü mahında zeval görmezler" der:

Hayâlin neş'esiyle mest olan 'âşıkların görmez

Muhabbet mihr ü mâhında zevâlin yâ Resûla'llâh.⁶⁰⁵

Şair aşk badesini elest bezminde içmiştir, mestaneliği orada elde etmiştir. Bu aşk sevdasıyla da her an sükûnsuz bir divane gibidir:

İçmişiz câm-ı elestin bâdesin mestâneyiz

Aşk sevdâsıyla her dem bî-sükûn dîvâneyiz.⁶⁰⁶

Rahîle Hanım'a göre, aşk badesini ezelden içenlerin gözünde dünya ve ahiretin bir değeri kalmaz:

⁶⁰³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26b.

⁶⁰⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

⁶⁰⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

⁶⁰⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7a.

Bezm-i bâkîden ezel câmin içen bî-hoşların

Çeşmine dünyâ vü ‘ukbâ cümle yeksân oldu hep.⁶⁰⁷

Sırrî Hanım mahzen-i ‘aşkı bulup, irfana erdiğinden dolayı haline şükreder:

İffet Hanım: Râh-ı tahkike girip pâyâna erdim çok şükür

Sırrî Hânım: Mahzen-i ‘aşkı bulup ‘irfâna erdim çok şükür.⁶⁰⁸

Rahîle Hanım’a göre o sevgilinin cilveleri ne Şîrîn’e⁶⁰⁹ ne Leylâ’ya benzemektedir. Onun cilvelerini görselerdi Kays da Ferhat ta şaşar kalırdı:

Eder her cilvede bin türlü istignâyı ‘uşşâka

Şaşırdı Kays u Ferhâd’ı ne Şîrîn’dir ne Leylâ’dır.⁶¹⁰

Hankah-ı devletinde âşıkân seviliinin mâh-cemâlini görmeyi beklerken, Sırrî Hanım çoktan mâşuğu görmüş olarak mest ü hayran bir hal içinde ağlamaktadır:

Hânkâh-ı devletinde mâh-cemâlin görmeğe

Müntazırdır ‘âşıkân ben mest ü hayrân ağlarım.⁶¹¹

Şaire göre aşka saygı besleyen kişi, ona istidad kazanır:

Sâkî-i dehre dem-â-dem ser-fürû mu‘tâdımız

⁶⁰⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

⁶⁰⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

⁶⁰⁹ Hüsrev ile Şirin yahut Ferhat ile Şirin hikayesinin kadın kahramanı olup divan edebiyatında şairlerin sevgili için kullandıkları bir remizdir. Misal olarak:

Hüsrev-i hûban sen dilber-i Şîrîn-lebi

Bîsütûn-ı aşk içinde beni Ferhâd eyledi. Dehhâni (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.433.)

⁶¹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

⁶¹¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

Sâgara ta‘zîmdendir ‘aşka isti‘dâdımız.⁶¹²

Rahîle Hanım’a göre, âşık-ı zârı her dem başka bir cilve ile mest etmesi, o yüce Hünkâra mahsus bir durumdur:

Her demde dîger cilve ile ‘âşık-ı zârı

Mest etmesi hünkârımın etvârınâ mahsus.⁶¹³

Şaire göre, bâd-ı saba, dert ehli âşığın her dem mütevazi olması gerektiğini dile getirmiştir:

Bâd-ı sabâya subh-dem sordum dil-i pür-derde hem

Verdi cevâb-ı pür-kerem ‘âşık gerek hâk-i kadem.⁶¹⁴

‘Sevgilinin ayrılık kadehinden içen âşık ne gamlar çekti’ demek Sırrî Hanım’a göre, bu durum goncanın güle dönüşüm süreci içinde çektiği çileye benzer:

Firâk-ı câm-ı la‘linle ne çekdi sâgar-ı gamdan

Ne kanlar yutdu görsen gonca-i ra‘nâyı söyletsen.⁶¹⁵

5.1.23 Şevk

Sözlük anlamı olarak şiddetli arzu, keyif ve neşe anlamına gelir. Kâşânî’ye göre ise arzulayanı arzuladığına, âşığı sevdiğine katan güçlü meyli ile sevginin insana egemen olmasıdır.⁶¹⁶ Kuşeyrî’ye göre şevk, kalplerin sevgiliye kavuşma sevinciyle heyecanlanıp çoşmasıdır ve şiddeti kalpteki muhabbet seviyesine göredir.⁶¹⁷

⁶¹² Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁶¹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23b.

⁶¹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5a.

⁶¹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10a.

⁶¹⁶ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.319.

⁶¹⁷ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.604.

Ümidin bir gonca misali açıldığını belirten şair, gönlünün bundan iştihak duymasını arzular. Ona göre, gönül bu ümitle adeta sevinçten şakıyan bir bülbüle döner:

Açıldı gonca-i ümmîd ey dil şevke gel şevke

Tarabla ‘andelîb-i hoş-nevâyân şimdi güyâdır.⁶¹⁸

Rahîle Hanım, uhdesinde bulunan şevkin şiddetiyle bu dünyayı tarumar etse yeridir lakin yapabildiği sadece gönlünden neş’et eden aşk dolu gazelleri paylaşmaktır:

Bu şevk ile nisâr-ı âsitan etsem münâsibdir

Gönülden oldu şimdi ‘âşıkâne bir gazel-sâdır.⁶¹⁹

Şair, şevk ile söylenen bir gazelin gönüllerdeki pası sileceğini ve böylece zamanın güzelleşeceğini vurgular:

Şevk ile bir ra’nâ gazel sûzişli söyle bî-bedel

Gitsin gönüllerden melez zevk u safâ tolsun bu dem.⁶²⁰

Rahîle Hanım’a göre, cemâlinin şevki serde ise âşık Cem dahi olsa kimseye minnet duymaz:

Firâkıdan yanar cân hâlî olmaz didede nemden

Cemâlin şevki serde minnet almaz efser-i Cemden.⁶²¹

Şairin vafettiği ay yüzlü sevgili canın şevk kaynağıdır ve ona mahrem olmak isteyen de canından geçmelidir:

⁶¹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2b.

⁶¹⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

⁶²⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5a.

⁶²¹ Pişdâdiyan sülâsesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre yediyüz yahut bin yıl yaşamıştır diye bilinen Cem edebiyatlarda zevk ve eğlence remzi olarak kullanılmıştır. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.86.)

Şem’i şevk-ârâ-yı cânsın sen dahi ey mâh-ruh

Şem’e gelsin per yakıp şem’-i şebistân isteyen.⁶²²

Rahîle Hanım’a göre sevgilinin yolunda bin kez can kurban verilse dahi onun yolunda olan şevk her dem artar:

Cânımı bin kez senin yolunda kurbân eylesem

Dem-be-dem artar bu yolda şevk-i müzdâdım yine.⁶²³

‘Sevgilinin yoluna gayretle en yüksek rütbe sahipleri dahi baş koydu’ diyen Rahîle Hanım, bu yolda kendisinin de şevkli olduğunu ifade eder:

Gayretle rif’at ‘izz ile ser koydu hâ cümle bile

Târîhini bin şevk ile Sırrî de kıldı mültezem.⁶²⁴

5.1.24 Cezbe

Lügatte ruhun hayret ve sevince kapılarak sanki cesetten ayrı bulunuyormuşcasına heyecanlanması anlamına gelir.⁶²⁵ İstilahta ise, kulu Allah’a yaklaştıran ilahi inâyet demektir. Hakk’tan gelen inâyet neticesinde kul, sülûk mertebelerini hızlıca aşar.⁶²⁶

Şairin canı sevgilinin bir baygın bakışına esir düşmüştür. Rahîle Hanım’a göre cezbesi ile mâşuğun, âşığı kendine çekmesi mâşuğun şanındandır:

Bir nîm nigehle dil ü cân oldı esîri

Bu cezbe o dildârımın etvârına mahsus.⁶²⁷

⁶²² Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b.

⁶²³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25b.

⁶²⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5b.

⁶²⁵ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.157.

⁶²⁶ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.185.

⁶²⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 12b.

Şaire göre gönül kuşu ne kadar isyana meyilli, vahşi tabiatlı olursa olsun avcı misali âşığı avlayan sevgili tarafından aşkın cezbe ağına düşürülerek ehlileşir:

Her ne denlü ser-keş ü vahşi olursa murg-ı dil

Cezbe-i ‘aşka çeker nezzâre-i sayyâdımız.⁶²⁸

5.1.25 Muhabbet

Sözlükte sevgi anlamına gelen muhabbet ⁶²⁹ kavramını, şeyhü'l-islâm Herevî, *Menazilü's Sairîn*'de kalbin bir şeyi verip vermeme ünsiyet ve himmet arasında kalması olarak tanımlar. Diğer bir söyleyişle nefsi sevgiliye feda ve kalbin mâşuktan başkasına yönelmesini engellemektir. ⁶³⁰ Muhabbet ile âşık, Hakk'tan başkasıyla ünsiyet edemez hale gelir. Dolayısıyla muhabbet, ünsiyet ve himmet kavramlarıyla iç içe bir kavramdır. ⁶³¹

Şaire göre halka-i tevhid muhabbet ehli için maneviyat kapısının anahtarıdır:

Kemâl-i nefy u isbâtı alınmaz kal'a-ı âhen

Muhabbet ehline miftâh-ı derdir halka-i tevhîd.⁶³²

Muhabbet bağında sevgilinin tecellileriyle bülbül gibi inlediğini belirten şair, âlemin bu tecellilerle dolu olduğunu ifade eder:

Muhabbet gülşeninde bülbül oldum zâr nakşından

Leb-â-lebdir cihân ‘ibretle seyr et yâr nakşından.⁶³³

Rahîle Hanım, muhabbet şarabını içen âşıktan himmetini yüce tutmasını ister:

⁶²⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

⁶²⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s. 649.

⁶³⁰ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.488.

⁶³¹ Kâşânî, a.g.e, s.487.

⁶³² Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

⁶³³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

Muhabbet cür'asın nûş eyledin tâ ebed sâkî

Mu'allâ himmet ol 'ibretle seyr eyle bu nüh tâkî.⁶³⁴

5.1.26 Hayret-Rağbet

Lügatte şaşma, şaşırma anlamına gelen hayret kavramı, ıstılahta ise, Allah'ı tanıyan ârifin yaşadığı haldir. Sûfî, ilahi tecellîler karşısında hayretlere gark olur. Ebû Bekir eş-Şiblî ve diğer Hak âşıkları hayretlerinin dem be dem artmasını temenni ederler.⁶³⁵ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, vuslat ile hayret kavramı arasında bağ kurarak, hayretin Hakk'a vuslattan sonra gerçekleştiğini vurgulamıştır. Ferîdüddin Attâr'ın, *Mantıku't-Tayr* adlı tasavvufî eserinde de hayret, kişinin kendini bulma yolculuğunda, aşması gereken vadilerden altıncısıdır. Bu vadiye gelenler, kendileri de dahil her şeyi unutacaklar ve şaşkınlık içerisinde kalacaklardır. Burada artık hiçbir şey bilmediklerinden emin olacaklardır. Âşık olacaklar fakat kime âşık olduklarını bile bilmeyeceklerdir.⁶³⁶

Ok gibi "lâ" sahrasından geçip "illâ" da makam tuttuktan sonra âşık, hayretin verdiği neşe ile gece bekçisi gibi uyumaz olmuştur. Dünyevi mevkilere rağbeti kalmayan şaire uyku, âlemlerin⁶³⁷ cilvesini izhar ettiren bir vasıta olmuştur:

Tirveş lâdan geçip illâda tutduk biz makâm

Pâsbân-ı neşvegâh-ı hayretiz şimdi müdâm

Etmeyiz ragbet bize ta'zîm ile Cem verse câm

Cilvegâh-ı 'âlem olmuştur bize cây-ı menâm.⁶³⁸

⁶³⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁶³⁵ Erhan Yetik, "Hayret", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 17, İstanbul 1998, s.60-61.

⁶³⁶ Kemal Sayar, Sûfî Psikolojisi, s.78.

⁶³⁷ Saadet Karaköse, "Klâsik Edebiyatımızda On Sekiz Bin Âlem Mefhumu", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı: 5/2, Yıl: 2016, s.687-704.

⁶³⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

‘Gönül mâşuğun hayreti ile şaşırıp divane olursa, ona merhamet edilmelidir’ diyen şair’e göre sevgilinin cemalinin ziyasıyla dünyanın gözleri kamaşmıştır:

Terahhum kıl dil-i şeydâya kim hayretle şaşmışdır

Cemâlin pertevinden dîde-i dünyâ kamaşmışdır.⁶³⁹

Şair zâhîde hitaben: “Melekler aşkın şiddetiyle hayrete gark olmuş vaziyette sarhoştur ey zâhid, sen onlara cennet şaraplarından haber verme” der. Rahîle Hanım, bu sırrın kendisinden ziyade gizli sırlara vâkîf olan ehlullahtan sorulmasını salık verir:

Melek hayrettedir zâhid “sakâhüm” dan⁶⁴⁰ haber verme

Lebin sırrın gelip güftâre benden özgeden sorma

Bu nihân nükteyi bir vâkîf-ı esrâr olandan sor.⁶⁴¹

‘Sevgilinin aşkı gönlümde misafir olalıdan beri hayret denizine gark olmuş bir haldeyim’ diyen Rahîle Hanım, derdine dermanı yine muhabbet yolunda aramaktadır:

Garîk-i hayret oldum dilde ‘aşkı olalı mihmân

Yelip râh-ı muhabbetde ararken derdime dermân.⁶⁴²

‘Aşk şarabı ile ıslanmamış seccadede namaz kılmam’ diyen Rahîle Hanım, kendisini anlamayamayacak zâhidlerden aşk sırrını gizlemek suretiyle onların itikadlarını bozmaz:

Aynıma almam mey-âlûd olmayan seccâdeyi

⁶³⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁶⁴⁰ “Ve sekâhüm rabbühüm şerâben tahûrâ: Rableri onlara tertemiz içecekler sunacak.” (İnsan, 76/21.)

⁶⁴¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁶⁴² Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

Zâhide hum-hâne-i hayretde ifsâd eylemem.⁶⁴³

Sırrî Rahîle Hanım, selamet meydanında arslan gibi güçlü durmaktadır, hayret makamına kadem⁶⁴⁴ basmıştır:

Sırrî meydân-ı selâmetde turur arslan gibi

Bu sıfatla gördüğümce hayret el verdi bana.⁶⁴⁵

‘Hayretlere mübtelâyım mülkünde ey felek bana eman ver’ diyen Rahîle Hanım’a göre, sevgili âşıklarına cefa etmesiyle meşhurdur,⁶⁴⁶ lutüfkâr olmak ona atılmış bir iftiradır. Mâşuk lütufâr değildir zira o, âşığını aşkın odlarına yandırır:

Mübtelâ-yı hayretim devrinde ey çarh el-amân

Cevri ‘âdet eylemişsin lutf bühtândır sana.⁶⁴⁷

‘Öyle bir aşka uğradım ki kalpte gizlemesi de güç, ortaya dökülmesi de güç’ diyen şair, aşktan elde ettiği haller neticesinde ne yapacağını bilemez halde hayret köşesinde kalakalmış inleyen bir mahzundur:

Ugradım bir ‘aşka kim izmârı güç izhârı güç

Künc-i hayret içre kaldım zâr u nâ-şâdım yine.⁶⁴⁸

Rahîle Hanım, o şem’in ulu pervanesine hayrette kalmıştır:

⁶⁴³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16b.

⁶⁴⁴ Yûnus Emrenin konuyla alakalı şiirini aşağıya almayı uygun gördük:

Deryâ-yı ‘umman olmuşam Güherlere kân olmuşam
Şöyleki hayrân olmuşam kendözüm gelimezem
Yoluna basaldan kadem varlığımı kıldım ‘adem

Gözden tolanmaz dem-be-dem kim sensüz olamazam. (Tatçı, Yûnus Emre Divânı, s.335.)

⁶⁴⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

⁶⁴⁶ Bülent Kaya, “*Leylâ Hanım ve Şeref Hanım Divanında Âşık Sevgili ve Rakip Tasavvuru*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 71 Haziran 2020, s.51.

⁶⁴⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

⁶⁴⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26a.

Mevlevî tâcı mı yoksa vâkıf-ı isnâ ‘aşer

Kalmışız hayretde bu şem‘in ulu pervânesi.⁶⁴⁹

Sırrî Hanım, gönlünde cevelân⁶⁵⁰ fikri, gözünde hayret olarak vahdete ulaşınca Hakk’a olan hasreti sona ermiştir:

Dilde fikr-i cevelân hayret ile çeşmimde

Vahdet eyleyse gönül kesret ile çeşmimde

Bir nigâh eyleyemem hasret ile çeşmimde.⁶⁵¹

5.2 Ahlâk-ı Zemime

5.2.1 Ucb-Riyâ-Kibir

5.2.1.1 Ucb

Ucb lügatte, kendini beğenmişlik anlamına gelir.⁶⁵² Cürcânî’ye göre ise, kişinin hak kazanmadığı bir makamı hak kazanmış gibi düşünmesidir. Ucb, nefsin gizli bir sebepten dolayı değişip, her zamanki halinden sıyrılıp uzaklaşmasıdır. Kişinin kendini beğenmesi nefsinin hastalıklarından biridir. Sebebi ise kulun sahip olduğu imkanların gerçek sahibinin Allah olduğunu unutmasıdır. Ucûb, tasavvufta, sâlikin yolda kalmasına neden olan çok tehlikeli bir tuzaktır. Zira hadislerde de bu huy kerih değerlendirilir.⁶⁵³ Çünkü kibir, âciz olan insana değil, Allah’a yakışan ve onun elinde bulunan bir sıfattır. Burada şunu belirtmek gerekir ki Hak adamları ve peygamberlerdeki büyüklük, zât-ı kibriyadan olduğundan iğreti ve ârizidir. Onun için evliyalar büyüktürler ama büyüklenmeyi sevmezler.⁶⁵⁴

⁶⁴⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26a.

⁶⁵⁰ Dolaşma, gidip gelme, deveran anlamlarına gelir. (Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com/s/cevelan>, 17.04.2021.)

⁶⁵¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

⁶⁵² Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1300.

⁶⁵³ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.276.

⁶⁵⁴ Uludağ, Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak, s.479.

Şair aşağıdaki beyitte kibirlilerin bu kötü huylarına dikkat çeker. ‘Sevgilinin cana can katan gül bahçesinde aşkın ve şevkin âdâbı erbâinlerle ⁶⁵⁵ öğrenilir’ diyen şair, hasedçilerin kibrine takılmamaktadır:

Gülsitân-ı cân-fezâda ‘aşk u şevk âdâbını

Erba‘înler ‘ucb ile çeksın ne gam hussâdımız. ⁶⁵⁶

5.2.1.2 Riya

Riya lügatte, kişinin özü ile sözünün aynı olmaması manasına gelir. ⁶⁵⁷ Tasavvuf ıstılahında ise hedefinde Allah rızası olmayan ihlâssız ve samimiyetsiz iş ve ibadetler için riya kavramı kullanılır. ⁶⁵⁸

‘Nefis enâniyyet elbisesinden soyununca, onda âr denilen benlik iddiası kalmaz’ diyen Rahîle Hanım, Hak yolunu bulmak isteyenin, her şeyden evvel riyadan vazgeçmesi öğüdünü verir:

Soyup tenden inâniyyet libâsın terk-i âr eyle

Eger kim râh-ı Hakkı bulmak istersen riyadan geç. ⁶⁵⁹

‘Zâhidin âşığa enâniyyet taslaması, kibrinden midir yoksa riyasından mıdır’ diye soran Rahîle Hanım’a göre zâhidin bu halinin nedeni âşığa zulmetmesindedir:

Zâhidin hod-bînligi kibr ü riyadan mı ‘aceb

Yoksa ey mazlum olan ‘âşık vebâinden midir. ⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ Seyr ü sülûk içerisinde sâlikin kırk gün süreyle özel bir mekanda kendisini ibadete vermesi anlamında kullanılan tasavvuf terimidir. (Süleyman Uludağ, Selçuk Eraydın, “Erbâin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 11, İstanbul 1995, s.270-271.)

⁶⁵⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁶⁵⁷ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1046

⁶⁵⁸ Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.317.

⁶⁵⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁶⁶⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21a.

5.2.1.3 Kibir

Lügatte büyüklük taslama ⁶⁶¹ olarak tanımlanan kibir, ıstılahta kişinin kendine varlık atfetmesi olarak anlaşılır. Mürid kibirden yakasını kurtarırsa ondan deni kibir silinir Hakk'ın azameti izhar olur.⁶⁶²

Aşağıdaki beyitte Sırrî Rahîle Hanım, zâhidin mağrur olmasının nedeninin onun kibriden mi yoksa mazlum olan âşıkların vebalini yüklenmesinden mi olduğunu sorgular:

Zâhidin h d-b nligi kibr   riyadan mı ‘aceb

Yoksa ey mazlum olan ‘ şık veb linden midir.⁶⁶³

5.2.1.4 En niyet

Lügatte kendini beğenerek, yüce görüp bencilce ⁶⁶⁴ davranma anlamına gelen kavram, nefsin hastalıklardan birisi olarak tasavvuf ıstılahında yerini almıştır. Tasavvuf ıstılahında kuldan ortaya çıkan her Şeyin kendisine dayandırıldığı gerçeğine, “en niyye veya en niyye” denir. Kişinin nefsi, bedeni, ruhu, Hakk'ın gayrı sayılır. En niyyenin nefyi, “La ilahe” manasının karŐılığdır. İkinci kısımda kişinin b t nunda Hakk'ın ispatı söz konusudur ki, “illallah” demenin manası da budur.⁶⁶⁵

‘Nefis en niyet elbisesinden soyununca, onda  r denilen benlik iddiası kalmaz’ diyen Rah le Hanım Hak yolunu bulmak isteyenin, her Şeyden evvel riyadan vazgeçmesi öğüdünü verir:

Soyup tenden en niyyet lib sın terk-i ‘ r eyle

⁶⁶¹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik L gat, s.597.

⁶⁶² Yildırım, Kesret  arŐısında Bir Hikmet D kk n , s.233.

⁶⁶³ Sırr  Hanım, Divan, vr., 21a.

⁶⁶⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik L gat, s.251.

⁶⁶⁵ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.74.

Eger kim râh-ı Hakkı bulmak istersen riyadan geç.⁶⁶⁶

5.2.2 Cimrilik –Cömertlik

Tasavvufta cimri olmak, nefsi hastalıklardan biri olarak kabul edilir.⁶⁶⁷ Hz. Peygamber hadis-i şerifinde: “Şuh (cimrilik)'tan sakının. Şüphesiz şuh, sizden öncekileri helak etmiştir” buyurur.⁶⁶⁸

Bekâ cevheri olan zât sırrına ulaşan şair, bu cevherin kıymetini hasetçilerin bilemeyeceğini söyler. Ona göre Hakk'ta fâni olmuş âşık, vahdet zevkiyle çoşar:

Genc-i bâkî ⁶⁶⁹ kadrini gördüm ki bilmez her hasîs

Ol sebepten cûşa geldim vahdet el verdi banâ.⁶⁷⁰

Sehâvet, lügatte cömertlik eli açıklık olarak tanımlanır.⁶⁷¹ Sûfîler cömertlik kavramını seha, atâ, bezl, kerem, infak, berr, mürüvvet, fütüvvet, isar, civanmertlik gibi pek çok terimle ifade etmişlerdir.⁶⁷²

Rahîle Hanım kavramı Hz. Ali için kullanmıştır. Şaire göre Hz. Ali Efendimiz cömertlikte adeta Hâtem-i Tâî ⁶⁷³ olarak bilinir:

Sehâvetle denilse Hâtem-i sâni sanâ lâyık.⁶⁷⁴

⁶⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁶⁶⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.55.

⁶⁶⁸ Müsned, II, 302, 320.

⁶⁶⁹ Anlamı hazine olan kelime divan edebiyatında sevgilinin güzelliği unsurları için kullanılmıştır. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.166)

⁶⁷⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

⁶⁷¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1064.

⁶⁷² Uludağ, Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak, s.420.

⁶⁷³ Cahiliyye döneminde yaşamış Tay kabilesinin reisi olan Hâtîm et Tâî, cömertliğiyle meşhurdur. (Süleyman Tülücü, “Hâtem et-Tâî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s.472-473.)

⁶⁷⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9a.

5.2.3 Dünya

Dünya, lügatte içerisinde yaşanılan âlem olarak tanımlanır.⁶⁷⁵ İstilahta dünya, sâliki Allah'tan uzaklaştıran her şey anlamına gelir. Dünya sûfilerce, cadı, yılan, kocakarı, ve zehire benzetilmiştir.⁶⁷⁶

Dünyayı fâni gören⁶⁷⁷ Sırrî Rahîle Hanım'a göre dünya bela yurdu olup, onu terk etmek ile dünyanın ateşlerine yanmaktan kurtulunur. Şair, buranın zehri hayat bahşeden bir su gibi sunan katil olması nedeniyle aldanılmaması gereken bir yer olduğunu vurgular. 'Harâbât ehline ben de dahil olmam sebebi ile vefâsız değilim' diyen Sırrî Hanım'a göre, insan aklını başına alıp kocakarı mesabesinde olan bu vefâsız ve umarsız cihana kanmamalıdır:

Cihân cây-ı belâdır terkini kıl odlara yanma

Sunar âb-ı hayâtı zehr-i kâtildir sakın kanma

Harâbât ehline hâk oldu Sırrî bî-vefâ sanma

Meded cem' eyle 'aklın köhne-zen dünyaya aldanma

Nigâhî bî-vefâ bî-gâne-meşreb âşinâdan geç.⁶⁷⁸

Şaire göre, gönlün etrafı dikenlerle sarılmıştır, cihan da baştan ayağa müşkil hallerin tesiriyle matemle doludur:

Cihân ser-tâ-kadem mâtemle memlû hâl düşvârdır

Nazar kıldım gülün etrafına hep cümleten hârdır.⁶⁷⁹

⁶⁷⁵ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.220.

⁶⁷⁶ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.66.

⁶⁷⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 18b.

⁶⁷⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁶⁷⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 9a.

Şair zâhîde hitaben: “Ben dünya talibi değilim aksine cihanı ayaklarım altına alan bir âşığım” der:

Zâhidâ zann etme sen tek tâlib-i dünyâlarız

Biz cihânı pâyimâl etmiş cihân-peymâlarız. ⁶⁸⁰

Şair, ‘âlem kevn ü fesâd üzeredir’ ⁶⁸¹ kaidesine işaret edencesine dünyanın ve güzelliklerinin fâni olduğunu vurgular. Sırrî Hanım bu gülistanın iç yüzüne ermekle necat bulmuş ve ölümsüzlüğü tatmıştır:

Hoş temâşâdır cihân hayfâ ki yokdur hiç sebât

Sırrî insâf et gülîstân-ı ma’ârifdir necât

Nûs eden ma’nâ-yı renginin ebed görmez memat. ⁶⁸²

Şair halka iyi davranmayı herkesle görüşüp insanlardan gelen cefaya sabredip, kalp kırmamayı öğütler. Şaire göre Kıtımîr’in ⁶⁸³ diğer köpeklere kıyasla mümtâz olması gibi, kişi de halkı azarlamadan güzel teveccühüyle onları kendine çekerek mümtâzlık kazanabilir:

Bak nasıl mümtazdır Kıtımîr iken hem-cins-i kelb

Halkı âzâr etmeyip hüsn-i teveccüh ile celb

Etme Sırrî kimsenin ârâmını dünyâda selb. ⁶⁸⁴

⁶⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

⁶⁸¹ Tabiat alanındaki oluş ve bozuluşu ifade eden felsefe terimidir. (Kasım Turhan, “Kevn ve Fesad”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 25, TDV Yayınları, Ankara 2002, s.343-345.)

⁶⁸² Sırrî Hanım Divan, vr., 12a.

⁶⁸³ Ashâb-ı Kehf’in yanlarında bulundurdıkları köpeğin adıdır. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kitmir>)

⁶⁸⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 12b.

‘Bekâ meclisinde aşk şarabını içip sarhoş olanların gözünde dünya ve ukbâ yerle yeksan olmuştur’ diyen Sırrî Hanım’a göre, Hakk’a teslim olanlar dünyanın cefasından etkilenmez zira onların yanında kâr etmekle zarar etmek eşittir:

Bezm-i bâkîden ezel câmin içen bî-hoşların

Çeşmine dünyâ vü ‘ukbâ cümle yeksân oldu hep

Bu dünyâ germ ü serdinden usanmaz Hakk’a teslimler

Müsâvîdir yanında eylemek sûd u ziyân ‘İffet.⁶⁸⁵

‘Gönül ehli tahkir edilmeye mahkumdur gam çekmeye gerek yoktur’ diyen şair bu durumu, dünyanın da hep murat üzere dönmemesine benzetir:

Sırrîyâ dönmez murâd üzre felek gam çekmeyiz

Ehl-i dil dünyâda eger mazhar-ı tahkir olur.⁶⁸⁶

Şâir Hakk’tan kendisine gelen derin ihsanların kesilmemesini dileyerek sevgilinin kapısındaki köpekle olan ünsiyetini dünyalara değişmez:

Sed eyleme ihsân-ı derin Sırrî kulundan

Kelbinle enîs olmağı dünyâyâ değişmem.⁶⁸⁷

Şaire göre dünyanın mülkü tıpkı dünyanın kendisi gibi fânidir. Rahîle Hanım, kişiye düşenin yüzünü fenâ âleminden bekâ âlemine çevirmek olduğunu da sözlerine ekler:

Heves kılma cihânın varına ey dil değil bâkî

⁶⁸⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 19b.

⁶⁸⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

⁶⁸⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a.

Yüzün tut lâ-mekân sahrâsına dehr-i fenâdan geç.⁶⁸⁸

‘Şair dünyaya karga misali ilgi duymamayı, dünya zinetlerine meyli kesmeyi nasihat eder, zira merdane olmanın yolu budur:

Sırrî ta’alluk etme cihana zagân⁶⁸⁹ gibi

Zeyneb ko meyl-i ziyneti dünyaya zen gibi

Merdânedâr-ı sâde-dil ol terk-i zîver et.⁶⁹⁰

Şair, her türlü dünya varlığından uzaklaşmıştır. Gönül tahtına hakiki sultanı oturtan Rahîle Hanım’ın cihan şahlarına iltifatı kalmamıştır zira şahlar şahına vâsıl olmuştur, buna da çok şükreder:

Sırrî Hânım: İltifât etmem cihânda şehriyâr-ı ‘âleme

Taht-ı dilde hazret-i sultâna erdim çok şükür.⁶⁹¹

İffet Hanım’ın gönlü endişelerden azad olmuş bir halde dünyaya dair alakalardan kesilmiştir. Hakk’ın feyiz kapısından girmek suretiyle İffet Hanım affa nail olmuştur:

İffet Hânım: Kat’olup endişeler dilde ‘alâ’ik⁶⁹² kalmadı

Feyz-i bâb-ı devlete gufrana erdim çok şükür.⁶⁹³

⁶⁸⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁶⁸⁹ Karga demektir. (Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Lügat, s.1358.)

⁶⁹⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 10a.

⁶⁹¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.

⁶⁹² Alaka, ilgi; bir şeye gönül verme, bağlanma” gibi manalara gelen alâka kelimesi, tasavvufta koparılması öngörülen dünya bağı, insanları maddeye ve nefsin arzularına yönelten sebepler anlamına gelir. Şiirde de aynı anlama gelmektedir. (Süleyman Uludağ, “Alâka”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:2 TDV Yayınları, İstanbul 1989, s. 334.)

⁶⁹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

5.2.4 Mâsivâ

Lûgat anlamı olarak mâsivâ, bir şeyden başka olan şeylerin hepsi, Hakk'tan başka tüm varlıklar ve dünya ile ilgili olan şeyler demektir.⁶⁹⁴ Tasavvuf ıstılahında ise, sûfînin gönlünde Allah'tan başka ne varsa hepsi mâsivâ sayılır.⁶⁹⁵

‘Merhaba ey ezelde aşk şarabını nûş eden mestâne âşık’ diyen Rahîle Hanım’a göre ârif billâh olanlar, ilm-i ledün’e âgâh, mâsivâ’ya ise bîgânedir:

Merhabâ ey bâde-i bezm-i ezel mestânesi

Ârif-i ‘ilm-i ledünnin mâ-sivâ bî-gânesi.⁶⁹⁶

‘Gönül âyinesi tevhid cilası ile parlatılmalıdır zira aynada pas olursa görüntü net olmaz’ diyen Rahîle Hanım, âşığa düşenin âyinesini parlatıp mâsivâ fikrinden uzaklaşp, görüntüleri bire⁶⁹⁷ indirmek olduğunu ifade eder:

Saykal⁶⁹⁸ ur mir’ât kalbe mâ-sivâ fikrin bırak

Jeng⁶⁹⁹ olunca âyîne meksûr şeklin gösterir.⁷⁰⁰

‘Ey âşık, zât-ı hakikiyi kendine yâr eyle, ağlamayı bırak’ diyen Rahîle Hanım, padişahın has odası olan zât sırlarına vâkıf olmanın yegane yolunu, gayriyetten sıyrılmaya bağlar:

Fesânen kendine yâr eyle zâr etme nevadan geç

⁶⁹⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Lûgat, s.674.

⁶⁹⁵ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.298.

⁶⁹⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26a.

⁶⁹⁷ Seyyid Nesimi, “Derdim Ondur Çün Dokuz Diyemem Ağyare Men”, <https://www.antoloji.com/derdim-ondur-cun-dokuz-diyemem-ag-yare-men-siiri/>, 30.05.2016.; Ayrıca aşağıya aldığımız beyit konuyu özetler niteliktedir:

Saf kıldinsa gönül âyinesin âb gibi

Görünür nûr-ı ezel âbda mehtâb gibi.Usûlî. (Muhterem Saygın, “*Usûlî Divanında Din Tasavvuf ve Cemiyet*”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2016.)

⁶⁹⁸ Saykal cila demektir. (Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1078.)

⁶⁹⁹ Pas demektir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.243.)

⁷⁰⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

Harîm-i kudse mahrem olmak istersen sivâdan geç.⁷⁰¹

5.2.5 Emel

Lügatte ümit, umma, arzu ve hırs demek olan emel⁷⁰² kavramı, tasavvufî manada, kişinin çoğunlukla içinde dünya sevgisi barındıran arzuları anlamına gelir. Kişi ömrünü uzun vadeli olan bu arzuları gerçekleştirmek için harcar.⁷⁰³

Sırrî Hanım, baştan aşağı tûl-i emelle dolu olan sâlikten, halktan beklentilerini kesmesini ister:

Emel ser-riştesin halkdan kesip ‘azm-i kenâr eyle

Rızâ bâbında tur bezm-i muhabbetde karâr eyle.⁷⁰⁴

5.2.6 Hevâ

Lügatte heves istek, arzu anlamında kullanılan hevâ⁷⁰⁵ kavramı, ıstilahta nefsin şeriatın hükümlerinden yüz çevirmesi manasına gelir. Böylelikle nefis kendi gerçek temizliğinden perdelenmiş olur.⁷⁰⁶

‘Nefsin hevâsına uyarak gönül tahtında bir olan sultanı iki görmemek gerekir’ diyen şaire göre herkes kendi kusuruna odaklanmalıdır:

Gönül tahtında sultân bir olur birlikden ayrılma

Hevâ-yı nefse uyma evvelâ bu mâ-cerâdan geç.⁷⁰⁷

⁷⁰¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁷⁰² Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.247.

⁷⁰³ Selim Demirci, “Hadis Metnini Anlama/Somutlaştırma Çabasına Bir Örnek: Hz.Peygamber’in Emel-Ecel İlişkisine Dair Çizdiği Şekil”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 6, Yıl: 2015 Güz, s.3.

⁷⁰⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁷⁰⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.413.

⁷⁰⁶ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.570.

⁷⁰⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

‘Gönül kuşu yuvasına pek düşkün olup ordan ayrılmak istemez’ diyen Rahîle Hanım derdine dermanı vefâsız olan bu dünyadan beklememektedir:

Pür hevâdır murg-ı dil çıkmak diler mi lânedden

Derde dermân istemem çün bî-vefâ kâşaneden.⁷⁰⁸

‘Sultanın has odasında zât sırlarına vâkîf olmak istersen ey talip, gayrıdan vazgeç’ diyen Rahîle Hanım, maksuda dedikodu ile varılamayacağını vurgular. Şaire göre vahdet bucağını seçen âşık, uzlet ile her hevâdan geçmelidir:

Harîm-i kudse mahrem olmak istersen sivâdan geç

Bırak bu güft ü gûyî söyleme çün u çerâdan geç

Kabûl et künc-i vahdet ‘uzlet ile her hevâdan geç.⁷⁰⁹

5.2.7 Şöhret

Lügat anlamı olarak ün anlamına gelir.⁷¹⁰ İstilahta ise câh terimiyle eş anlamlı olan kavram, nefsin insanların gözünde saygınlık kazanmak arzusu ile makam mevki hırsına kapılmasıdır. Câh terimini ilk kez psikolojik, ahlâkî ve tasavvufî yönleriyle inceleyen âlim Gazzâlî’dir. Ona göre şöhretin temelinde servet ve mevki kazanma duygusu ile kişi, başkalarını kendine bağlamak ister. Yani kendine hür köleler edinmek hedefini güder.⁷¹¹

⁷⁰⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14a.

⁷⁰⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁷¹⁰ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lügat, s.942.

⁷¹¹ Mustafa Çağrıncı, “Câh”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 7, İstanbul 1993, s.14-15.

Sırrî Rahîle Hanım, devlet erkanından olan Husrevâ adlı şahsın şan ve şöhretinin artması dileğini seher vakitlerinde yüce bir himmetle dile getirir. Husrevâ'nın⁷¹² saltanatında heybet ve izzetiyle kadim olmasını ister:

Kemâl-i ebr vere kâdr-i hilâlin şân u şöhretle

Temennâ eylerim vakt-i seherde 'âlî-himmetle.⁷¹³

'Ezelden muhabbet şarabını Hakk'ın elinden nûş eden bu dünyada yüce bir himmet kuşanıp ibretle dokuz feleği, âlemleri seyr etmelidir' diyen şaire göre bu devlete erişen şanı şöhreti dünyayı da buna rağbet etmez:

Muhabbet cür'asın nûs eyledine tâ ebed sâkî

Mu'allâ himmet ol 'ibretle seyr eyle bu nüh tâkî

Gözetme şöhret ü şânın eger tutdıysa âfâkî.⁷¹⁴

Beden varlığından geçen âşık, dünyanın fâni şöhretini istemez çünkü benliğinden kurtulmuştur zira şaire göre gerçek imana mâsivâyı terk etmekle ulaşılır:

İffet Hanım: Geçmişim tâc u kabâdan şöhret ü şân istemem

Terk-i kevneyn eyledim îmâna erdim çok şükür.⁷¹⁵

5.2.8 Haset

Lügatte kıskançlık çekememezlik anlamına gelen haset⁷¹⁶ tasavvuf ıstılahında nimet verilen kişiden o nimetin kaybolmasını dilemektir. Şeytanın fiilerinden biridir.⁷¹⁷

⁷¹² Burada şair Abdülaziz Han için padişah anlamında kullanmıştır. (Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divânı, s.45.); Osmanlı padişahı (1861-1876) dır. (Cevdet Küçük, "Abdülaziz", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 1, İstanbul 1988, s.179-185.)

⁷¹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9a.

⁷¹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁷¹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

⁷¹⁶ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.384.

⁷¹⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.106.

Sırrî Hanım'a göre, aşk yolunda hizmet, himmeti celbeder. Hizmetin yüceliği fesatçının idrakine sığmaz:

Ne hidmet öyle hizmet der-miyândır dâmen-i himmet

Muhâsid fehmine sığmaz bu hizmet öyle bâlâdır.⁷¹⁸

5.2.9 Gaflet

Lügatte gafilik, boş bulunma, ihtiyatsızlık, dalgınlık ve dikkatsizlik manasına gelen kavram⁷¹⁹ ıstılahta kulun Hakk'tan habersiz olması demektir. Dünyayı veya tüm yaratılmışları, Hakk'ın yarattığı ve sıfatlarının tecellî ettiği bir yer olarak düşünmeden yaşayan ve tüm âleme tefekkür gözü ile bakamayan, dolayısıyla da varlıklardaki hikmetleri sezemeyen kişiye “gafil” denir. Halk arasında yaygın olan, “gaflet olmasa, insan evliyâ olur” atasözü bu manaya işaret eder.⁷²⁰

Şaire göre muhabbet lezzetinden, gafilin haberi yoktur, aşk zevkinin aşkı tadandan sorulması münasiptir. Rahîle Hanım, ‘yıldızların seyrine geceden sehere dek uyanık olma gayretini gösteren ulaşabilir aynen bunun gibi de ezelden Hakk'a verdiği söze sadık kalanlar yani dünyaya aşkı tatma gayreti ile gelenler ancak Hakk'a vâsıl olabilir lakin gafil bunu idrak etmekten uzaktır’ der:

Ezelden ‘ahd ü peymân eyleyenler geldiler ayık

Gözü yaşlıların hâlin ne bilsin merdüm-i gâfil

Kevâkib seyrini şeb tâ seher bîdâr olandan sor

Muhabbet lezzetinden bî-haberdır merdüm-i gâfil

⁷¹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3a.

⁷¹⁹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.315.

⁷²⁰ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.87.

Fuzûlî ‘aşk zevkini ki ‘aşkı var olandan sor.⁷²¹

‘Ömür gibi nazenin bir sermaye boşa harcanmayıp, katre mesabesinde olan varlığı vahdet deryasına vâsıl etmek için sarf edilmelidir’ diyen Sırrî Hanım’a göre de akla değil, aşka yâr olanlar tevhid deryasına dalabilir. Rahîle Hanım aşkı bulmuş gözü yaşlıların halinin gafilden⁷²² değil, yıldızların seyri için gecesini feda eden gayret sahibinden sorulmasını tavsiye eder.⁷²³

Yele verdin bu ‘ömr-i nâzenîni eyledin zâ’îl

Gönül deryâ-yı vahdet katresine olmadın nâ’îl

Yürü kim ‘akla yâr oldun değilsin ‘aşka sen kâbil

Gözü yaşlıların hâlin ne bilsin merdüm-i gâfil

Kevâkib seyri şeb tâ seher bîdâr olandan sor.⁷²⁴

5.3 Seyr-ü Sülûk Kavramları

Seyr Arapça, gitmek ve girmek demektir. Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevi yolculuktur. Seyr ü sülûk'un dört mertebesi vardır: Seyr ilallah, seyr fillâh, seyr maallah, seyr anillah.⁷²⁵ Tasavvufta seyr, cehaletten ilme, kötü huylardan güzel huylara, kendi varlığından geçerek Hakk’ın varlığında fâni olmak için harekete geçmek demektir.⁷²⁶ Sülûk ise Hakk’a ermek için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan manevi ve ruhi yolculuk ve ahlâki eğitimin adıdır.⁷²⁷

⁷²¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁷²² Alvarlı Muhammed Lutfî’ye göre en büyük bela gaflet belasıdır zira toplumun ahiret endişesinden uzaklaşmasına neden olur. (Biol Yıldırım, “*Alvarlı Muhammed Lutfî ve Hulâsatu’l-Hakâyik Adlı Eserindeki Ahlâki Unsurlar, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2003.)

⁷²³ Karşılaştırınız: “Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saat.” Sâbit (<https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=13561>, 05.05.2021.)

⁷²⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁷²⁵ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.237.

⁷²⁶ Mehmet Ali Aynî, **İslâm Tasavvuf Tarihi**, (Sadeleştiren: H. R. Yananlı), Akabe Yayınları, İstanbul 1985, s.105.

⁷²⁷ İsmail Rasûhî Ankaravî, **Minhâcü’l-Fukarâ ve Hüccetü’s-Semâ**, Rızâ Efendi Matbaası, İstanbul 1286, s.51.

5.3.1 Şeriat-Tarikat-Mârifet-Hakikat

Şeriat sözlük anlamı olarak, açık yol ve kanunlar manasına gelir.⁷²⁸ İstilahta ise, Allah'ın emri, âyet, hadis, icmâ-ı ümmet, kıyâs-ı fukahâ esaslarına dayanan kurallar bütünüdür.⁷²⁹ Tarikat, sözlük anlamı olarak, yol, gidişat ve durum gibi manalara gelir. İstilahta ise, Hakk'a ulaştıran yol demektir.⁷³⁰ Tarikatın başlangıcı kalbin gaflet perdesinden sıyrılmasıdır.⁷³¹ Mârifet lügatte herkesin yapamadığı iş, ustalık, bilme demektir.⁷³² İstilahta ise Allah bilgisi anlamına gelir.⁷³³ Mârifet kişiyi kendi aslına yaklaştırması nedeniyle bir kalp ilmidir.⁷³⁴ Hakikat lügatte bir şeyin mahiyeti manasına gelir. İstilahta ise gözü ve gönü eşyadan Hakk'a çevirmek sanatı demektir. Zira hakikat nikapsızlıktan başka bir şey değildir. Hz. Ali'nin: "Bu kalıp kaldırılıp, kıyamet kopsa, benim yakînim artmaz"⁷³⁵ ifadesi onun, hakikatin kühüne daha hayatta iken vâsıl olduğunu gösterir.

Şair, 'neticede dinin sermayesi şeriattır ve onun hükümlerini tutanlar da imanda tahkike erer' der :

Husûsâ dînimin sermâyesi 'ilm-i şerî'atdır

Dutanlar hükmün erdi râh-ı tahkike ne devletdir.⁷³⁶

Hak yoluna rehber olma özelliği taşıyan halka-i tevhid, şeriat binasının da muhkem bir cevheridir:

Binâ-yi şer'e bir muhkem güherdir halka-i tevhîd

Tarîk-i Hakk'a toğru râhberdir halka-i tevhîd.⁷³⁷

⁷²⁸ Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.308.

⁷²⁹ Eraydın, a.g.e, s.308.

⁷³⁰ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.687.

⁷³¹ Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.312.

⁷³² Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.671.

⁷³³ Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.316.

⁷³⁴ Eraydın, a.g.e, s.317.

⁷³⁵ Eraydın, a.g.e, s.315.

⁷³⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 15a.

⁷³⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 1a.

Şair sevgiliyi mârifetin kandili kendisini de o kandile kanat vuran pervâne olarak niteler. Rahîle Hanım, sevgilinin şem'ine kanat yaksa da yine de iman fikri ile ağlamaktadır:

Sen çerâg-ı ma'rifet ben vahdetin pervânesi

Şem'ine per yakşam etmez fikr-i îmân ağlarım.⁷³⁸

Şaire göre hakikatın yolu mecazdan geçer ve orada çok oyalanmayıp ok gibi geçmek gerekir zira orada beklemek edebe aykırıdır. Rahîle Hanım sâliklere, bu yolda Hak aşkının derdiyle gece gündüz ağlayarak yanmayı tavsiye eder. Sırrî Hanım, gönül tahtında yâri varken korku çekmemekte ve keşfettiği gönül sırrını bir ferde dahi sayıp dökmemektedir:

İncilâ-yı râh-ı tahkike mecâzîdir⁷³⁹ sebep

Tırveş geç anda turmaklık olur terk-i edeb.⁷⁴⁰

Sırrî Hanım, Hz. Ali Efendimizden, hakikat hazinesinin kaynağı ve Hudâ sırrının cevheri olarak bahseder:

Pîşvâmızdır 'Alî ol ibn-i 'am-i Mustafâ

Mahzen-i kân-ı hakikat gevher-i sırr-ı Hudâ.⁷⁴¹

Rahîle Hanım'a göre, âşıklar hakikat kadehinden ezel bezminde içmiştir, şairin payına düşen ise bir yudum aşktır:

Hakîkat câmını bezm-i ezel nüş eyledi 'uşşâk

⁷³⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 25a.

⁷³⁹ "Mecâz hakikate vasıtaadır, bu durum; 'Ez-zâhirü kantaratü'l-bâtın' kelâm-ı kibarıyla en güzel şekilde ifade edilmektedir." (Yıldırım, Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkânı, s.311.)

⁷⁴⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

⁷⁴¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

Bizim de behremiz bir cür‘a-i yek-katre-i mâdır.⁷⁴²

Şaire göre gönül düğümlerinin sır ehli tarafından çözüldüğü demler mübarek demlerdir. Rahîle Hanım’ın nazarında hakikati bilmeyenler mecaz düğümünü çözemeler:

Bilmez hakikatden mecâz etmişdi âheng-i hicâz

Dil ‘ukdesini ehl-i râz açsın budur ferhunde-dem.⁷⁴³

Şair sevgilisini mana bülbülü olarak betimler ve ondan şevk ile bir nağme şakımasını bekler. Rahîle Hanım’a göre, hakikat bahçesinin gülü, “kün fe kân” rumuzudur:

Andelîb-i ma’nevîsin bir nevâ kıl şevk ile

Verd-i gülzâr-ı hakîkatdir rümûz-ı kün fe-kân.⁷⁴⁴

Şair kendisini hakikat yolunda Mansûr’a benzetir, sevgilisine kendisini kavuşturacak olan dârdan ayrıldığı için mahzundur. Rahîle Hanım’ın gönlü kızıl bir gül goncasının rengi gibi kıpkırmızı kan doludur ve binlerce bahar geçse de açılmak muradı da yoktur:

Hakîkat râhının Mansûr’ıyım dârımdan ayrıldım

Benim gönlüm kızıl gül-goncasives toptolu kandır

Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa.⁷⁴⁵

Şaire göre hakikat ilmi gönlü yanık ve kırık, dilinde Şirin’in ismi ile dağları kazan Ferhat’tan öğrenilir:

Hakîkat ‘ilmin öğren suhte-dil hâtır-şikenlerden

⁷⁴² Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

⁷⁴³ Sırrî Hanım Divan, vr., 4b.

⁷⁴⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 6a.

⁷⁴⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 8a.

Leb-i şîrîn hazer kıl âh u zâr-ı kûh-kenlerden.⁷⁴⁶

Sırrî Hanım hakikat kapısında kapıcı gibi kapıda bekleyenlerin ezel bezmindeki ahitlerine sadık kalanlar olduklarını söyleyerek bu söze ancak Hakk'ın lütfuna ermiş olanların sadık kalacağını ifade eder:

Ezel bezminde izhâr eyleyenler 'ahd u peymânı

Hakikat bâbını bekler o gündün oldu derbânı.⁷⁴⁷

Şair ablası İffet Hanım'a hitaben: "Sakın söz oklarınla bu şeyda Sırrî'nin gönlünü yaralama zira hakikat meydanında ben de seninle birlikteyim" der:

Sakın tîr-i sūhanla dil-figâr etme bu şeydâyı

O meydân-ı hakikatde seninle hem-inân 'İffet.⁷⁴⁸

Şair ablası İffet Hanım'ın, "küntü kenz" ummanına daldığını ve bu yüce makama nice filozofların ulaşamadığını belirtir:

Bi-hamdi-llâh garîk-i küntü kenz oldun hakikatde

Bu yolda vermedi çok feylesoflar bir nişân İffet.⁷⁴⁹

Sırrî Hanım'a göre ezel bezminden beri gönlü hakikate uyanmış olanlar dünyada bu âgâhlığı, Mansûrvari candan geçerek ispat ederler:

Tâ ezel Sırrî hakikatden dili âgâh olan

Baş u cân terk idüp Mansûr şeklin gösterir.⁷⁵⁰

⁷⁴⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁷⁴⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 17a-17b.

⁷⁴⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 19b.

⁷⁴⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 19b.

⁷⁵⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 21b.

Rahîle Hanım’a göre hakikat sırrında ikiliğe yer yoktur:

Esrâr-ı hakikatde dedim ikilik olmaz

Sırrî kulına dönme devrân sanırdım.⁷⁵¹

Rahîle Hanım’a göre aşkın kadr-u kıymetini kâmillerin dışında insanların çoğu bilmez. Sırrî Hanım her akıllı olanın hakikat sırrına eremeyeceğini ifade eder:

Metâ’-ı ‘aşk kadrin binde bir bilmez gel ey kâmil

Hakikat sırrını fehm edebilmez her olan ‘âkil.⁷⁵²

5.3.2 Hizmet- Himmet

Lügatte iş görme ve vazife anlamına gelen hizmet, ıstılahta tekkeye yeni giren, henüz ilim ve hallerin tadını alamamış sâlikin durumunu ifade eder.⁷⁵³ Mürid kavuşmak arzusunda olduğu himmete, hizmeti sayesinde ulaşır. Yola niyet eden kişi her türlü hizmetini nefsinin işe karıştırmadan yapmalıdır. Âyette yer alan, “Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder”⁷⁵⁴ ifadesi hizmet himmet ilişkisini özetler mahiyettedir.

Lügatte gayret, emek ve çalışma⁷⁵⁵ anlamına gelen himmet kavramı, ıstılahta manevi olgunluk için kalbin bütün ruhani güçleriyle beraber Allah’a yönelmesi olarak tanımlanır.⁷⁵⁶ Manevi yola giren sâlik, yolda karşılaştığı güçlükler için şeyhinden daima himmet diler. Himmet, Cenâb-ı Hakk’a küllî bir teveccühtür.⁷⁵⁷ Ayşe Şasa da himmeti, bir üst âlemin insana el atması olarak tasvir eder. Kendisinin mürşidi

⁷⁵¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 24b.

⁷⁵² Sırrî Hanım Divan, vr., 11a

⁷⁵³ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.121.

⁷⁵⁴ Muhammed, 7/47.

⁷⁵⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.426.

⁷⁵⁶ Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.243.

⁷⁵⁷ Yıldırım, Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkânı, s.173.

tarafından himmetle yola çekildiğini ifade eder.⁷⁵⁸ Sırrî Rahîle Hanım şiirlerinde, himmet kavramını mürşidin himmetini yüce bir dağ benzetmesiyle anlatır.

‘Ey kalbim ölçünden şaşma, sözü çok kullanarak israf etme’ diyen şaire göre, mürşidin himmeti yüce bir dağ gibidir, mürşidin kendisi ise bu dağdaki Ankâdır:

Süda etme çıkıp endazededen kasr-ı kelâm eyle

Ulüvv-ı himmeti bir kûh-ı bâlâ kendi ‘ankâdır.⁷⁵⁹

‘Mithat Paşa’nın derûnu, himmet denizidir’ diyen şaire, onun hükümlerinin hikmetle câri olduğunu belirterek Paşanın süslü sözlerini baştan başa ilmi inşa eden şaire benzettir:

Derünü bahr-ı himmet re’yi hikmet kesreti

Ser-â-ser zînet-i güftâr ‘ilm ü şi’r ü inşadır.⁷⁶⁰

Rahîle Hanım’a göre, hasetçiler bu yolda yapılan hizmetin değerini anlayamazlar. Himmet sahiline ulaşmak için hizmet dalgalarını aşmak gerekir:

Ne hidmet öyle hizmet der-miyândır dâmen-i himmet

Muhâsid fehmine sığmaz bu hizmet öyle bâlâdır.⁷⁶¹

Şair, seher vaktinde kendisine bahşedilen yüce bir himmetle Hakk’ın, kurtuluşu himmet kadehiyle sunmasını temenni eder. Rahîle Hanım’a göre bu himmet neticesinde, aşk mey’i ile gök aydınlanmıştır:

Temennâ eylerim vakt-i seherde ‘âlî-himmetle

⁷⁵⁸ Ayşe Şasa, **Delilik Ülkesinden Notlar**, Timaş Yayınları, 10.b., İstanbul 2018, s.142.

⁷⁵⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

⁷⁶⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2b.

⁷⁶¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3a.

Ayaklandır rehâyı dest-gîr ol câm-ı himmetle

Mey-i ‘aşkınla gök kandîl olup üftâda gelmişdir.⁷⁶²

Rahîle Hanım, o yüce himmet sahibine acziyetini ifade edip, sayıp dökerek şöyle yalvarır:

Bu nefsi-i şûm elinden el-amân ey zât-ı bî hemtâ

Degil hâl-i dilim ta‘rife hâcet ‘âlim u dânâ

Kamu bî-çâregâna dest-gîr ey himmeti vâlâ.⁷⁶³

Sırrî Hanım tekkenin pîrine ettiği hizmet sayesinde himmete⁷⁶⁴ ermiştir:

Sırrî Hânım: Tekye-i pîr-i mugâna hidmet etdim cân ile

Himmet-i merdân ile dermana erdim çok şükür.⁷⁶⁵

Şaire göre himmete erişmenin yolu edepten geçer:

Edeble hâk-ı pâ-y-ı devletin takbîle himmet kıl

Tokınma zülfüne yârin sakın kim til kırar şâne.⁷⁶⁶

Sırrî Hanım, sâlike himmetini âli kılmasını tavsiye eder:

Muhabbet cür‘asın nûş eyledine tâ ebed sâkî

⁷⁶² Sırrî Hanım, Divan, vr., 9b.

⁷⁶³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

⁷⁶⁴ Yunûs Emre’nin bu minvalde söylediği şu şiiri konuyu özetler niteliktedir:

İrmek dilersen maksuda çok hizmet eyle her işde

Sen senligünden usan nûr-ı dîdâr olan gelsün berü. Yunus Emre. (Tatçı, Yunus Emre Dîvânı, s.495)

⁷⁶⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

⁷⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

Mu'allâ himmet ol 'ibretle seyr eyle bu nüh tâkı.⁷⁶⁷

'Hakk'ın lütuf kapısından adaletle nasiplenilsin' diyen şair, seher vaktinde kendisine bahşedilen yüce bir himmetle Hakk'ın himmet kadehini nûş eder:

Îlâhî behre alsın bâb-ı lütfundan 'adâletle

Kemâl-i ebr vere kâdr-i hilâlin şân u şöhretle

Temennâ eylerim vakt-i seherde 'âlî-himmetle.⁷⁶⁸

5.3.3 Nazar

Lügatte bakmak ve göz atmak anlamına gelen nazar kavramı ıstılahta, mürşidin müridine manevî yol ile bakışı ve onu yetiştirmesidir. Mürşidin müridine bakışı ile müride feyz akımı ve intikali gerçekleşir. Nazar kısa sürede müride menziller aşırır. Hacı Bayrâm-ı Velî, halifesi Şeyh Lütfullah'ı Ankara- Balıkesir yolculuğu esnasında bir nazarıyla irşad edip Balıkesir'e varmadan onu halifesi ilan etmiştir.⁷⁶⁹

Sırrî Rahîle Hanım da Allah dostlarının nazarının hasta gönülleri diriltici bir vasfa sahip olduğunu şiirlerinde anlatır. Rahîle Hanım'a göre, sarf-ı nazar etmek ağyara mahsustur. Şair nazarını sadece Hakk'a odaklamıştır:

Sarf-ı nazar etmek hele agyârına mahsus

Dîdem o mehin devlet-i dîdârına mahsus.⁷⁷⁰

Sırrî Hanım'a göre, Allah dostlarının nazarı ihya ve imar edicidir.⁷⁷¹ Mâşuğun aşkı, beden mülkünü harab eder:

⁷⁶⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b

⁷⁶⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9a.

⁷⁶⁹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.196.

⁷⁷⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23b.

⁷⁷¹ Erzurumlu Emrah, "İksir-i Azamdır Nutk-i Ehlullah", <https://edebiyatvesanatakademisi.com/ezurumlu-emrah-siirleri/iksir-i-azamdır-nutk-i-ehlullah/20826>, 31.08.2016.; İksir-i azam, madeni altın yaptığına inanılan taş, kimyataşı anlamına gelmektedir. (Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lügat, s. 488.)

Sûz-ı ‘aşkın bu vücudum mülkünü kılmış harâb

Rahm edip kılsan nazar vîrâne dil ta‘mîr olur.⁷⁷²

Rahîle Hanım’a göre, gönlü mahzun âşığa, mâşuğundan müjde geldiğinde, âşığın tüm sıkıntıları son bulur bir nazarla gönlü şenlenir:

Beşâretle dil-i mahzuna cânândan haber geldi

Mükedder hâtırım şâd oldu sultandan nazar geldi.⁷⁷³

Necip Fazıl Kısakürek müşşidi Abdülhakim Arvâsî Hazretlerinin nazarından nasıl etkilendiğini şu veciz sözlerle dile getirir:

Bana yakan gözlerle bir kerecik baktınız;

Ruhuma, büyük temel çivisini çaktınız!

Mürşid nazarından derinden etkilenenlerden biri de Necip Fazıl Kısakürektir. Aşağıdaki veciz ifadelerle müşşidi Abdülhakim Arvâsî Hazretlerinin tesirini dile getirir.⁷⁷⁴

5.3.4 Kalp

Kalp, lügatte yürek ve dönen şey demektir.⁷⁷⁵ İstılahta kalp, maddi varlığının ötesinde gönül anlamını ihtiva eder. Robert Frager’e göre insanın manevi merkezi olan kalp yahut gönül Allah’la buluşma noktası ve tecellî nûrlarına ayna olan bir mahaldir. Manevi kalp ile fiziki kalp ayrı şeylerdir. Manevi kalp alt benlik ile ruh arasında mukimdir. Bu manevi kalp hikmet ve nur yaymak suretiyle ruhu besleyerek, kişilik hastalıklarını tedavi eder. Şayet manevi kalbimiz kir paslarla hastalanırsa bundan tüm

⁷⁷² Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

⁷⁷³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26a.

⁷⁷⁴ Nuran Çetin, “Necip Fazıl’ın Abdülhakim Arvâsî’yi Tanıması ve Tasavvufî Düşünceleri”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/11, Fall 2014, p. 171-192. Ankara-TURKEY.

⁷⁷⁵ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.556.

vücut menfi etkilenir. Çünkü nefis zevke, manevi kalp te Hakk’a düşkündür. Bu kalp, Hakk’tan mahrum kalınca hastalanır. Frager sûfi psikolojisinin kalbin beslenip geliştirilmesi yönünde çaba sarfettiğini belirtir. Ona göre kalbi açık olan daha ârif ve varlığa şefkatli yaklaşır. Gerçek sûfi, kalbi canlı, uyanık ve nurla dolu olan kişidir. Sûfiler sözlerin, insanları etkileme derecesini, sözün kalpten çıkıp çıkmadığına bakarak ölçerler.⁷⁷⁶ Frager devamla derviş olmak isteyen kişinin kalbin mabed olduğunu hiç unutmaması gerektiğinin altını çizer. Bunun yolunun da, “la ilâhe illallah” kelime-i tevhidini sık sık tekrarlamaktan geçtiğini belirtir.⁷⁷⁷

Maşuğun aşkı için varlığını harap ettiğini belirten Rahîle Hanım’ın kalbinde o sevgili vardır:

Nigârâ mülk-i cismim kenz-i ‘aşkınçün harâb etdim

Anı cânım yerine kalbde nâ’ib-i menâm etdim.⁷⁷⁸

Rahîle Hanım’a göre, kalp kırmamak gerekir. Râşid isimli zât’a seslenen Sırrî Hanım, onun sadece gönül ehli ile değil tüm insanlarla iyi geçinmesini öğütler:

Gel görüş herkes ile sabr et cefaya kırma kalb

Sadece ehl-i dile hasr etme “Râşid” ülfeti.⁷⁷⁹

Gönlü aşkla dolu olması hasebiyle kalbi mahzun olan âşığın avare sanılmamasını dileyen şair, Kays’ın Leylâyı görünce Mecnûn olduğunu belirtir:

Tehî vîrâne sanma bu “Nigâhî” kalb-i mahzûnı

Görünce Kays anı dest-i belâda oldu Mecnûm.⁷⁸⁰

⁷⁷⁶ Robert Frager, **Kalp Nefs ve Ruh**, (Çev: İbrahim Kapaklıkaya), Gelenek Yayınları, İstanbul 2004, s.46-47.

⁷⁷⁷ Frager, **Kalp Nefs ve Ruh**, s.48.

⁷⁷⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁷⁷⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 12b

⁷⁸⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 15a.

5.3.5 Derûn

Lügatte iç, içeri dâhil, gönül, kalp ve yürek anlamına gelir.⁷⁸¹ İstilahta ise, melekût âlemi, gönül âlemi, ruhanî âlem demektir.⁷⁸²

Şair Hakk'a, sadâkatin en âlâsı ile hizmet edilirse şayet gönlün hikmet nûrlarıyla dolup temizleneceğini ifade eder. Rahîle Hanım'a göre, gönlü bu nûrlara uğrayan kişi, Hakk'ın muhabbet bahçesinde inleyen bir bülbüle döner, safileştikçe görür ki âlemde o yârin tecellilerinden başka bir şey yoktur. Rahîle Hanım da Hakk için gönül evini temizlemiş, onun nakşından gayrısını o evden atmış, orayı Hakk'ın misafirliğine layık tertemiz bir saray haline getirmiştir:

Edersek hidmet-i şâhâneyi fart-ı sadâkatle

Derûnun nûr-ı hikmetle leb-â-lebdir musaffadır

Derûn-ı sinemi pâk eyledim agyâr nakşından

Gönül kâşânesin 'aşk-ı ruhınçün müstetâb etdim.⁷⁸³

Rahîle Hanım'ın içini ve dışını yakan o simyacı⁷⁸⁴ sevgili zaten zayıf bir bünyeye sahip olan şairi iğne ipliğe döndürmüştür. Sevgilinin bir bakışı Sırrî Hanım'ın gönlünde onulmaz yaralar açmıştır:

Za'f- hâlim hasretin döndürdü cismim süzene

Yakdı bîrûn u derûnı bak o çeşm-i pür-fene.⁷⁸⁵

⁷⁸¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.200.

⁷⁸² Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.61.

⁷⁸³ Sırrî Hanım Divan, vr., 3a.

⁷⁸⁴ Simya, bazı değersiz metallere altın elde etmeyi amaçlayan uğraşın adıdır. Mürşid de müridini değersiz bir metal iken altın olmak manasına gelen, insan-ı kâmil'e dönüştüren bir simyacı gibidir. (Ayten Koç Aydın, "Simya", **Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 37, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.218-220.)

⁷⁸⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 12a.

Şair beyitte mürşidine şöyle seslenir: “Derûnumdaki sadâkati sana ispat etmeme gerek yok, ârif-i billâh olman hasebiyle sadâkatım sana aşikârdır:”

Bil derûnum sıdkımı cânâ ne hâcet söylemek

Ârif-i bi’llâhsın sıdkım nümâyândır sana.⁷⁸⁶

Derûnu uğradığı belalar neticesinde kanla dolan şair dünyanın zevklerinden elini eteğini çekmiştir:

Aceb mi destimi çeksem cihânın cümle zevkinden

Derûnum goncaveş kan oldu ey Sırrî belâlardan.⁷⁸⁷

Dünya metaından şairin derûnuna aşk gibi bir cevher düşmüş olup Rahîle Hanım, bu cevheri mürşidin dergâhında ona intisap etmesi sonucu elde etmiştir:

Ne buldum tekye-i pîr-i muganın ittibâ‘ından

Derûna düşdü ‘aşkın çekdiğim dünyâ metâ‘ından.⁷⁸⁸

5.3.6 Gönül/Dil

Sözlükte kalp⁷⁸⁹ demek olan kavram ıstılahta derin anlamlar içerir. Çalabın tahtı, yürek, kalp, fuâd demek olan gönül, Mevlâyı idrak eden insani cevherdir. Nasıl ki Kâbe, insanların maddi âlemde kıblegahı ise, gönül de iç yönelimlerin merkezi konumundadır. Bu nedenle onu yıkmak Kâbeyi yıkmaktan daha kötü görülmüştür.⁷⁹⁰ Gönül gamların konakladığı bir mekan, halvethane, harem ve hücredir. Âşık sevgilinin derdiyle bu haneyi tarumar eder durur. Gönül kadeh, sırça, kase, kadehtir. Zira şarap nasıl ki kırmızı ise, gönül de sevgilinin hasreti ile kan dolmuştur, kıpkırmızıdır. Gönül, can ile sevgilinin peşinden gitmesiyle yolcuya benzer, tasavvufî kültürde ise ayna

⁷⁸⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 19a.

⁷⁸⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 24b.

⁷⁸⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

⁷⁸⁹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.92.

⁷⁹⁰ Cebecioğlu, a.g.e, s.93.

olarak tasvir olunur zira o aynada Hakk görünür. İnsan kâinatın aslı ise, gönül cevheri de insanın aslıdır. Gönül zikirle, fikirle, merhametle ve taatle genişler. Arştan uludur, Hakk'ın nazargâhı olması hasebiyle çok ulvidir, dolayısıyla ihtimam ister.⁷⁹¹ Biz burada Yûnus'un şu dörtlüğü ile bilgileri sonlandırmakla iktifa ediyoruz:

Duruş kazan, ye, yedir

Bir gönül ele getir

Yüz Kâ'be'den yeğrekdir

Bir gönül ziyareti.⁷⁹²

Şaire göre bu dünyada gönül ehli olanların tahkir edilmesi doğaldır:

Sırrîyâ dönmez murâd üzre felek gam çekmeyiz

Ehl-i dil dünyâda eger mazhar-ı tahkir olur.⁷⁹³

Sırrî Hanım'a göre devran döndüğü müddetçe, mürşidin dergâhında daha nice hasta gönüller şifaya kavuşacaktır:

Sipihrin mihr ü mâhı ber-karâr oldukça devletle

Ola sıhhatle kâ'im mürde-dil 'aşrında ihyadır.⁷⁹⁴

Rahîle Hanım'a göre gönül âyinesindeki⁷⁹⁵ pas silinince görüntü netleşir ve orada Hakk ayan olmaya başlar:

⁷⁹¹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.169.

⁷⁹² Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.93.

⁷⁹³ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

⁷⁹⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

⁷⁹⁵ Gönül ayinesi sevgiliden gelen eziyetlerle paslanır. Saykal adı verilen cila ile parlatılmalıdır. Âşığın saykalı ise mâşuğundan beklediği muhabbet olacaktır. (Kudret Safa Gümüş, "Nedim Divan'ında Gönül Kavram" **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, No 1, Yıl: 2013, s.353-363.)

Sâf kıl mir'âtını jeng-i küdüret istemez

Rûşen olsa şem'-i dil hûrşîde minnet istemez.⁷⁹⁶

Şaire göre gönül kırığın ahları birliğin gereğidir:

Sınık dilden çekenler dūd-ı âhı birliğin hakkı

Bulanlar taht-ı dilde subhangâhı birliğin hakkı.⁷⁹⁷

Şaire göre gönül tahtında sultan bir olur ve bu birliğin bilinmesinin yolu da nefsi hevâlarına uymamaktan geçer:

Gönül tahtında sultân bir olur birlikden ayrılma

Hevâ-yı nefse uyma evvelâ bu mâ-cerâdan geç.⁷⁹⁸

Rahîle Hanım uhdesinde bulunan aşk şevkinin şiddetiyle dünyayı tarumar etse yeridir lakin yapabildiği sadece gönlünden neşet eden aşk dolu gazelleri etrafındakilerle paylaşmaktır:

Bu şevk ile nisâr-ı âsitân etsem münâsibdir

Gönülünden oldu şimdi 'âşıkâne bir gazel-sâdır.⁷⁹⁹

Sırrî Hanım'a göre aşk ve şevk ile dolmuş yanık gönüllerden yükselen gazeller, vakti zevklendirir ve daralan yürekleri genişletmek suretiyle şifa menbaı olur:

Şevk ile bir ra'nâ gazel sūzişli söyle bî-bedel

⁷⁹⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

⁷⁹⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 17a.

⁷⁹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁷⁹⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

Gitsin gönüllerden melez zevk u safâ tolsun bu dem.⁸⁰⁰

Şair gönlüne, ferahlamak suretiyle sakinleşmesini, cefa çekip zahmet yoluna girmemesini öğütler. Rahîle Hanım'a göre kişi Hızır'la bin yıl yoldaşlık yapıp sohbet etse, onun sunduğu âb-ı hayâtı içse dahi aşk kısmetini elde etmedikçe, cefadan yakasını kurtaramaz:

Ol sâkin-i ferahkede-i râhat ey gönül

Çekme cefâ-yı seyr-i reh-i zulmet ey gönül

Hızır olsa var mı fâ'ide hem-sohbet ey gönül

Âb-ı hayât olmayıcak kısmet ey gönül

Bin yıl gerekse Hızır ile seyr-i Sikender et.⁸⁰¹

Şair'e göre, nasıl ki meyhanede sarhoş olan kişi sarhoşluğun etkisiyle tüm sırlarını ifşa eder ortaya dökerse, Hakk şifasına ermenin sırrıda, Hakk'a susamış olanlardan sorulmalıdır:

Gönül sırrın varıp hum-hânedede hammâr olandan sor

Şifâ-yı zevk şevkin teşne-i didâr olandan sor.⁸⁰²

Şair, 'Ey gönül bu sarp yolun nihayetine ermeyi dileme, kendi kusurunla ilgilen başkasınınkini görme der':

Dilâ bu sarp râhın ger dilersen gavrına erme

Hemân kendi kusûrun gör sakın il aybını görme.⁸⁰³

⁸⁰⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 5a.

⁸⁰¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 10a.

⁸⁰² Sırrî Hanım Divan, vr., 10b.

⁸⁰³ Sırrî Hanım Divan, vr., 10b.

Şair ömrünü zayi etmesinin sonucunda, gönlünün vahdet deryasına katre olamamasından şikayetçidir:

Yele verdin bu ‘ömr-i nâzenîni eyledin zâ’il

Gönül deryâ-yı vahdet katresine olmadın nâ’il.⁸⁰⁴

Rahîle Hanım gönlünü sevgilinin âşığıını avlayan bakışlarından kurtarmak isteyene, o gözlerden vaktiyle çok cefalar çekmiş olan âgâhlardan yol yordam öğrenmeyi tavsiye eder:

Gönül bulmaz rehâ sayyâd-ı çeşminden dikenlerden

Habersiz olma fettan gözlerin cevrin çekenlerden

Habersiz mestler bîdâdını hüşyâr olandan sor.⁸⁰⁵

Şaire göre aşk ateşinin adeti dem-be-dem artmaktır ve sevenin sevgilisinden ayrı düşmeye artık takâti kalmamıştır:

Nice katlansın gönül hicre yokdur tâkatı

Nâr-ı ‘aşkın dem-be-dem efzünter olmak ‘âdeti.⁸⁰⁶

Rahîle Hanım’a göre, kişi kesret âlemi olan bu dünyada her cefaya katlanmalıdır, sefadan geçilmelidir bunun yolu da fakr yolunun tutulmasından geçer:

Gönül katlan cefaya bâg-ı kesretde safâdan geç

Tarîk-i fakrı tut fakr ile fahr eyle kabâdan geç.⁸⁰⁷

---

⁸⁰⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁸⁰⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁸⁰⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 12a

⁸⁰⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

Gönlün idraklere sığmayan bir bina olduğunu vurgulayan şair bu bina şayet bir cahil tarafından yıkılırs, ona aynı muameleyle karşılık verilmemesini tavsiye eder:

Gönül idrâk olunmaz bir binadır bezm-i hâs eyle

Yıkarsa anı nâ-dân⁸⁰⁸ sen sakın terk-i kısâs eyle.⁸⁰⁹

Sırrî Hanım'a göre gönül şu hususlara dikkat etmez ise sırrı ağyâra yani ele güne faş olur:

Gönül da'vâ-yi isti'dâda düşme el duyar sırrın

O yârin cevri ni ta'dâda düşme el duyar sırrın.⁸¹⁰

Rahîle Hanım'a göre, âşığın gönlünde kaynayan dönüp dolaşan düşünceler, gözlerinde hayret vardır. Sevgilinin hasretiyle dolu olan âşığın gözü başkasını görmez. 'Gönül Hakk'ın tecellilerine mazhar olmaya başlarsa, âlemde O'ndan başkasına yer kalmaz' diyen Sırrî Hanım'ın sevgili tarafından, bin cefa ile gönül âyinesi kırılmıştır ve o kırık ayna âlemi paramparça gösterir:

Dilde fikr-i cevelân hayret ile çeşmimde

Vahdet eylerse gönül kesret ile çeşmimde

Bir nigâh eyleyemem hasret ile çeşmimde

Gösterir 'alemi bin suret ile çeşmimde

Senin cevrinle dil âyinesi meksûr olalı.⁸¹¹

⁸⁰⁸ Lügat anlamı cahil, bilmez olan nadan (Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, s. 932) tasavvufî anlamda tarikate uzak olanlar için kullanılır, kelimenin zıddı ârifdir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.346.)

⁸⁰⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁸¹⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁸¹¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 15b

Rahîle Hanım gönlünün aşk potasında eriyerek yanmasını arzular. ‘Vuslat gözyaşı ister diyen’ şair, ârdan geçerek rindliği seçmiştir. Sırrî Hanım’ın gönlü aşk terbiyesinden geçmiş bir vaziyette, maddi âlemin ötesinde var olan manevi âlemin sultanlığını ister ve kendisini buna kavuşturacak feyzi de başkasından değil Hakk’tan diler:

Pûta-i ‘aşk içre pek sûzânlığı ister gönül

Vuslat-ı dîdâr için giryânlığı ister gönül

Şîşe-i ‘ârı kırıp rindânlığı ister gönül

Alem-i ma’nâdaki sultânlığı ister gönül

Feyz-i Hakk’dır ben anı ikbâle isnâd eylemem.⁸¹²

‘Dünyayı terk etmekle gönül sarayını kendi içimde buldum’ diyen İffet Hanım, Rahman’a canından vazgeçmek suretiyle kavuşmuştur:

‘İffet Hanım: Terk-i dünyâ eyleyip buldum gönül kâşânesin

Câmı cânâna verip Rahmâna erdim çok şükür.⁸¹³

Gönlü mana âlemindeki sultanlığı isteyen şair, bu sultanlığın Hak vergisi bir feyizle ele geçebileceğinin farkındadır:

‘Âlem-i ma’nâdaki sultânlığı ister gönül

Feyz-i Hakk’dan ben anı ikbâle üstâd eylemem.⁸¹⁴

⁸¹² Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

⁸¹³ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a

⁸¹⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a

Sırrî Hanım’a göre gözden irak olan gönülden de irak olur, bu gizli nükte ise âriflere zaten malumdur, izahata gerek yoktur:

Meger kim dûr olan gözden gönülden de olurmuş dûr.

Ne lâzım bu nihânî nükteler siz âşinâlardan.⁸¹⁵

Rahîle Hanım’ın gönlü Hakk’tan ayrılmanın gamıyla hasta düşmüştür ve sıhhate kavuşmaya da gücü yoktur. Şair kalbine: “Allah için dön ve bana gönül sultanından yeni haberler getir” diye seslenir. Sırrî Hanım Hakk için Hakk yönünde dönen bu mahzun kalbinin boş bir virane sanılmamasını, bu mahzunluğa Mecnûn’un da Hakk’ı elest bezminde görünce ulaştığını belirtir. ‘Âşıklar dışardan bakanlara gedâ gibi görünür çünkü aşkın nişanı olmaz kaidesi bunu gerektirir’ diyen Sırrî Hanım’a göre, bu gönlü mahzun Sırrî’nin hor görülmemesi gerekir zira gönlü kanla dolu olsa da o gönül Hakk cevheri olmuştur ve Rahîle Hanım’ın kelamı da tıpkı Hz. Ali’nin kılıcı gibi bu Hak sırlarının koruyucusudur:

Yâ Rab gam-ı hicrinle gönül olalı bîmâr

Bir sıhhata imkân benim gelmez elimden

Ey peyk-i dil-ârâ yürü Allâh için olsun

Bir nev-haber al gel bana sultân-ı dilimden

Tehî vîrâne sanma bu “Nigâhî” kalb-i mahzûnı

Görünce Kays anı dest-i belâda oldu Mecnûnı

Olurmuş bî-nişânlık ehl-i ‘aşkın resm u kânûnı

Belâ küncinde hor görme bu Sırrî gönlü pür-hûnı

---

⁸¹⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 25b.

Dilim gencine-i Hakk'dır zebânım seyf-i Haydar'dır.⁸¹⁶

Rahîle Hanım'ın âşık gönlü elest bezminde Hakk'a mestane olmuştur lakin şair bu durumu divane gibi her önüne gelene söylemez zira sırrın gizlenmesi⁸¹⁷ akıl kâıdır:

Gönlümüz rûz-ı ezelden mest-i 'aşkıdır senin

Akla vâcib ketmi ben dîvâneveş dâd eylemem.⁸¹⁸

Evlat acısı ile kıpkızıl bir gonca misali kan dolan şairin gönlü, yüz bin bahar gelip geçse de açılmak muradında değildir:

Benim gönlüm kızıl gül-goncasıves toptolu kandır

Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa.⁸¹⁹

Rahîle Hanım ayrılık oduna yanmış bir pervaneye⁸²⁰ benzemektedir ve onun pervânedeki farkını ise ancak gönül ehli ayırt edebilir:

Ben kebâb-ı fırkatım pervâne kurbân-ı visâl

Ehl-i dil temyîz ederler farkımı pervânedeki.⁸²¹

Şaire göre gönül sarayını bulmanın yolu, dünya terkinden geçer:

İffet Hanım: Terk-i dünyâ eyleyip buldum gönül kâşânesin

Cânı cânâna verip Rahmâna erdim çok şükür.⁸²²

⁸¹⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 15a.

⁸¹⁷ Sedat Bahadır, "Tasavvufî Keramet Gösterme ve Sırrın İfşa Olmasının Siyasi ve Sosyal Sonuçları", **KSBD**, İkbahar 2018, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 18, s.289-298.

⁸¹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

⁸¹⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 8a.

⁸²⁰ Sadık Armutlu, "Kelebeğin Ateşe Yolculuğu: Klasik Fars ve Türk Edebiyatında Şem'î Pervâne Mesnevileri", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 39, Erzurum 2009, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, s.887-907.

⁸²¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14a.

⁸²² Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.

‘Gönlüm, muhabbet güneşi ona örtü olduğundan beri tecellî ateşlerine yanıp nûrla doldu ve beden mülküm bu nûrun ziyasıyla Tûr Dağı misali yanıp kül oldu’ diyen Sırrî Hanım bu halin kendisine yapmış olduğu etki ile Hakk’tan gayrısına nazar edemez halde daima Hakk hasreti ile ağlayıp durmaktadır:

Gönlümüz nâr-ı tecelli ile pür-nûr olalı

Cismimiz pertev-i envâra yanıp Tûr olalı

Eser-i mihr-i muhabbet dile mestur olalı.⁸²³

Gönül sevgilinin hasretiyle doluyken murada ermek kolay değildir’ diyen şaire göre, cefa okları canandan gelirse şayet cana minnettir. On sekiz bin âlemin kesret olmadığını, aşkın vahdet sırrı olduğunu belirten Sırrî Hanım, ‘cümle âlemin muradı bu sırra ulaşmaktır’ der:

Olur mu kâm-yâb olmak müyesser dil ki hasretidir

Cefâ-yı tîr cânândan gelirse cânâ minnettir.⁸²⁴

‘Gönül âyineni saf kıl ey talip, keder pasıyla oranın görüntüsünü buğulandırma’ diyen Sırrî Hanım’a göre eğer âşık kendinde bâtın mumunu yakıp gönül göğünü aydınlatırsa, zâhirdeki güneşin ziyasına ihtiyacı kalmaz. Rahîle Hanım, Hakk’ı fehmetme makamı olan, “cem” makamına vâsıl olmuştur. Şair bu hicranına vuslat istemez. Sırrî Hanım sözlerini bitirirken Rüşdiyâ isimli kişiye, aşk gamıyla dolu olan gönlünü nasıl teselli edeceğini bilemediğinden dert yanar:

Sâf kıl mir’âtını jeng-i kudûret istemez

Rûşen olsa şem‘-i dil hûrşîde minnet istemez

⁸²³ Sırrî Hanım Divan, vr., 15b.

⁸²⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 10b.

Sırrî Hakkı fehm eden vahdetde kesret istemez

Firkate sabr eylemez hicrana vuslat istemez

Rüşdîyâ âyâ ne kılsam bu dil-i gamh'âra ben.⁸²⁵

Ezel sırlarına mahrem olan şairin müşdidinin yolunu, onun ihsanlarına muhtaç olan gönül ehli gözlemektedir:

Ey sırr-ı ezel mahremi cânân seni gözler

Ehl-i dile bahş etmeğe ihsân seni gözler.⁸²⁶

Gönül tahtına hakiki sultanı oturtan Rahîle Hanım'ın cihan sultanlarına iltifatı kalmamıştır:

Sırrî Hânım: İltifât etmem cihânda şehriyâr-ı 'âleme

Taht-ı dilde hazret-i sultâna erdim çok şükür.⁸²⁷

Gönlü Hakk'ta fenâ bulmak suretiyle onun yakınlığını elde etmiş olan İffet Hanım'ın tûl-i emel düşüncesinden yakası kurtulmuş ve böylece vicdan süsü denilen tevhidin özüne ulaşmıştır:

İffet Hânım: Gözlemez ferdâyı dil fânide buldu kurbeti

İffetâ ârâyîş-i vicdâna erdim çok şükür.⁸²⁸

Şairin gönlü yıkıktır ve Mevlâdan burayı imar edip misafir olmasını diler. Rahîle Hanım Allah'tan af dilemek suretiyle ayrılık acısını tatmamayı da temenni eder:

⁸²⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

⁸²⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

⁸²⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.

⁸²⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

Yıkılmış gönlüm âbâd eyleyip ol anda mihmânı

Atâ senden hatâsın ‘afv edip çekdirme hicrânı.’⁸²⁹

‘Ezel bezminde gönlü Hak sırrına âgâh olanlar, dünyada da bu sırrın iz düşümü olarak Mansûr gibi candan geçmişlerdir’ diyen şaire göre, hakikate uyanamamış gafillerin gönül kuşları, hevâ çamuruna batmış olduğundan beden yuvalarını terk etmeye yanaşmamaktadırlar:

Tâ ezel Sırrî hakîkatden dili âgâh olan

Baş u cân terk idüp Mansûr şeklin gösterir

Pür hevâdır murg-ı dil çıkmak diler mi lânedem.⁸³⁰

Aşktan divaneye dönen şair, rızâ kapısında bekler, yıkılan gönlünün imarını sevgilisinden umup onu orada misafir etmek arzusundadır:

Gelipdir bekliyor bâb-ı rızâyı Sırrî-i şeydâ

Yıkılmış gönlüm âbâd eyleyip ol anda mihmânı.⁸³¹

Şairin gönlü sevgilinin güzel köyünü Kâbe gibi tavaf etmekte iken, sevgilisinden uzaklaşmış devir tersine dönmüş Rahîle Hanım da bu duruma binaen hüznü bürünmüştür:

Ka’be-i kuyun tavâf eylerdi gönlüm her seher

Eyledi mehcûr devlet ‘aks-i devrân ağlarım.’⁸³²

⁸²⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 17a-17b.

⁸³⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

⁸³¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 17b.

⁸³² Sırrî Hanım Divan, vr., 25a.

Şairin vakti inlemekle geçmekte iken aşk sefasının gönlüne dolmasıyla zayıf bedeni kuvvet bulmuştur:

Cefâ-yı çarhı geç devrân elinden zâr iken gönlüm

Safâ-yâb oldu dil cismim nizâra tâb u fer geldi.⁸³³

Rahîle Hanım'ın gönül göğünde Peygamber Efendimizin aşkı güneş ve ay misali parlar:

Habîb-i kibriyâ ol fahr-ı 'âlem pâdişâhımdır

Semâ-yı dilde 'aşk u şevki hûrşîd ile mâhımdır.⁸³⁴

Şaire göre boş lakırdıları bırakıp gönül âyinesini saf hale getirmek gerekir, bunu yaparken de gönle doğan vâridâtlara takılmamak gerekir:

Bestür yeter lâf u güzâf mir'ât-ı kalbi eyle sâf

Tîr-i vürudı bî-hilâf dilden semâya at bu dem.⁸³⁵

Gönlünü Hakk'a kurban ederek ona kurbiyet kazanmış olan Rahîle Hanım, en yüce cennet mertebelerini Hakk'ın rıza kapısının eşiğinde⁸³⁶ olmaklığına değişmez:

Ey 'ıyd-ı visâlinde kılan gönlümü kurbân

Bi'llâh eşiğin cennet-i a'lâya değişmem.⁸³⁷

Sırrî Hanım'ın kederli gönlüne canandan müjdeli haber ulaştığında keder yok olup gitmiştir ve şair Hakk'tan kendisine ilişen nazarla ferahnâk olmuştur:

⁸³³ Sırrî Hanım Divan, vr., 26a.

⁸³⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁸³⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 5b.

⁸³⁶ Abdullah Eren, "Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî ve Yahyâ Bey Divan'ından Hareketle Sevgili Eşiği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 3/10, Winter 2010, s.273-285.

⁸³⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a.

Beşâretle dil-i mahzuna cânândan haber geldi

Mükedder hâtırım şâd oldu sultandan nazar geldi.⁸³⁸

Şair sevgilisi için gönlünü, ağıyar nakşından temizlemiştir:

Habîbim gayr yok dilde hemân dîdâr nakşından

Derûn-ı sinemi pâk eyledim agyâr nakşından

Gönül kâşânesin ‘aşk-ı ruhınçün müstetâb etdim.⁸³⁹

‘Gönül sırrını fethedenin âyinesinde çirkinlikler görülmemeli’ diyen şaire göre, bu sırta eren velilik⁸⁴⁰ makamına yükselmiştir:

Dil gencini feth eyleyenin âyînesinde

Çirkin ‘amelin görme hakîkatde velidir zahir-batın.⁸⁴¹

5.3.7 Âyine

Lügatte ayna⁸⁴² demek olan kavram, ıstılahta insan-ı kâmilin kalbi demektir.⁸⁴³ Mutasavvıflar göre, tüm varlık Hakk’ın isim ve sıfatlarını aksettiren aynalardır. Bunların içinde de Hakk en mükemmel şekilde zâtı, sıfatları ve fiil ve isimleri ile, insan-ı kâmilde ve Hz. Peygamber’de tecellî etmiştir.⁸⁴⁴ Tasavvufta her şey zıddı ile kaimdir düşüncesi hakim olduğundan, vücûd-ı mutlak’ın da zıddı adem-i mutlak’tır. Bu nedenle adem-i mutlak’ın mevcudiyeti müstakil değildir, aynada görülen bir hayal gibidir. Aynada akseden eşya ise bir gölgeden ibarettir. Şayet Allah bir an tecellî

⁸³⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 26a

⁸³⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁸⁴⁰ Evliya katında velilik, eşyanın ilmini bilmekten ibarettir. Velî her nefeste ne kudret olduğunu anlayandır. (M. Ali Yıldız, “Akşemddin’in Meşhur Eseri Makâmât’ül-Evliyâ’nın İçeriği”, **Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, (KİİFAD)**, 2016, Yıl: 1, Sayı: 1, s.49.)

⁸⁴¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 20b.

⁸⁴² Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.61.

⁸⁴³ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.27.

⁸⁴⁴ Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.369.

etmeyi bırakmayı murad etse, tüm mümkün varlıklar ortadan kaybolur. Allah insanı ayna olarak yaratmıştır, onda kendi zatını seyreder.⁸⁴⁵

Şairin gönlü Hakk'ın nehirlerine/tecellîlerine susamış haldedir ve Rahîle Hanım'ın gönül aynasında o sevgiliden başkası görünmez:

Dîdem o mehin devlet-i dîdârına mahsus

Dil âyine-i suret-i ruhsârına mahsus.⁸⁴⁶

Şaire göre gönül aynası kırılınca görüntüyü çok gösterir:

Gösterir 'alemi bin suret ile çeşiminde

Senin cevrinle dil âyinesi meksûr olalı.⁸⁴⁷

Şaire göre, elest bezminde âşık olunan sevgilinin gümüş bir âyineye benzeyen gerdanı âşığına hayretlere salar:

Bir gümüş âyîne-i hayret-nümâdır gerdenin

Gönlümüz rûz-ı ezelden mest-i 'aşkıdır senin.⁸⁴⁸

'Gönül âyineni saf kıl ey talip, keder pasıyla oranın görüntüsünü buğulandırma' diyen Sırrî Hanım'a göre, eğer âşık kendinde bâtın mumunu yakıp, gönül göğünü aydınlatırsa, zâhirdeki güneşin zıyasına ihtiyacı kalmaz:

Sâf kıl mir'âtını jeng-i küdüret istemez

Rûşen olsa şem'-i dil hûrşîde minnet istemez.⁸⁴⁹

⁸⁴⁵ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.47.

⁸⁴⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 12b

⁸⁴⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 15b.

⁸⁴⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

⁸⁴⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

Şaire göre boş lakırdıları bırakıp gönül âyinesini saf hale getirmek lüzumludur bunu yaparken de gönle doğan vâridâtlara takılmamak gerekir:

Bestür yeter lâf u güzâf mir'ât-ı kalbi eyle sâf

Tîr-i vürudı bî-hilâf dilden semâya at bu dem.⁸⁵⁰

Şair aşkı bilmeyenlerden de bu sırrı sakladığını, yansa da tütmediğini dile getirir:

Seng-i ta'na zârımı mir'ât-ı hussâd eylemem

Ba'dezîn 'aşkınla nâr olsam da feryâd eylemem.⁸⁵¹

Şaire göre gönül âyinesine mâsivâ fikri terk edilmek suretiyle cila vurulur, şayet bu yapılmazsa o ayna pas tutar:

Saykal ur mir'ât kalbe mâ-sivâ fikrin bırak

Jeng olunca âyîn e meksûr şeklin gösterir.⁸⁵²

Rahîle Hanım'a göre o nazlı yârin bir bakışı ile aşk kadehini eline her almasıyla huzurunda hazır bulunan âşıklarının canları bedenlerini terk eder:⁸⁵³

Cân kalır mı bir nigâha meclis-i âmâdede

Bâde mir'ât-ı ruhunda hey'et-i ruh bâdede.⁸⁵⁴

⁸⁵⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 5b.

⁸⁵¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

⁸⁵² Sırrî Hanım Divan, vr., 21b.

⁸⁵³ İsmail Işık, "Şeyhülislam Yahya ve Nef'i Divanlarındaki Gazellerde Sevgiliye Ait Unsurların Karşılaştırılması", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2012, s.45.

⁸⁵⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 12b.

5.3.8 Akıl

Lügatte akıl, us demektir.⁸⁵⁵ İstilahta ise, insandaki anlama kabiliyeti olmasının yanında asıl manada maddeden sıyrılmış, fiilinde ise maddeye bitişmek zorunda olan cevher anlamına gelir. Her bir bireyin, “ben” diye ifade ettiği akıl, nefs-i natıkadan ibarettir. Kalpte, hak ile batılı ayırt eden akıldır. Kâşânî’ye göre üç tür akıl vardır: El-aklu’l evvel, al-aklu’l kâmi, el-aklu’l musavver.⁸⁵⁶ Tasavvuf ıstılahında da sûfiler, akli ikiye ayırırlar: Akl-ı ma’ad, akl-ı ma’aş. Dünyevi olan akıl, akl-ı ma’aştır, ahiret için çalışan akıl ise akl-ı ma’ad’dır. Yine sûfilere göre manevi yol akılla katedilmez, çünkü iradeyi Hakk’a terk ettiren, insanı yokluğa götüren o yolun menzillerini akıl bilmez. Akıl maddi âlemi düzenlemeye yarar. Dolayısıyla onun ebedî âlemlerle alaka kurması zordur. Bundan dolayı sûfiler: “Akıl, erlerin ayak bağıdır.” cümlesini sık tekrar ederler. Aynı manada olmak üzere Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî de şöyle buyurmuştur:

Aklı, Mustafa'nın önünde kurban et

Allah bana yeter de ki, Allahım yeter!

Ancak, akılla kalbin bir manada kullanıldığı da görülür. Gazâlî idrak edici özelliğiyle akli, kalble karşılar. Yine Gazâlî akli, kalpte bulunan ilim olarak görür. Bazı mutasavvıflar, Cebrâil'e, ruh-ı a'zama ve arş-ı mecide, akl-ı evvel adını verirler.⁸⁵⁷

Sırrî Rahîle Hanım, insanın aklına başına alıp kocakarı hükmünde olan, vefâsız ve aldırışsız dünyaya aldanmaması gerektiğini tavsiye eder:

Meded cem' eyle 'aklın köhne-zen dünyaya aldanma

Nigâhî bî-vefâ bî-gâne-meşreb âşinâdan geç.⁸⁵⁸

⁸⁵⁵ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.26.

⁸⁵⁶ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.396-397.

⁸⁵⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.16.

⁸⁵⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

Rahîle Hanım ezel bezminden Hakk'ın aşkıyla gönlü mest olmuş haldedir ve bu sırrı divane gibi etrafa yaymamaktadır:

Gönlümüz rûz-ı ezelden mest-i 'aşkıdır senin

Akla vâcib ketmi ben dîvâneveş dâd eylemem.⁸⁵⁹

Şair kendisinden akıl ve şuur düşmanlarının tavsiye istememesini diler çünkü Rahîle Hanım sabrını yârine vermiştir:

Benden itmen iltimâs ey düşman-ı 'akl u şu'ûr

Vermişim efkâr u 'akl u sabrımı hep yâra ben.⁸⁶⁰

Sırrî Rahîle Hanım: “Ey hükümdar senin dergâhında akli başında olanlar, kusurlarının bağışlanmasını dileyenlerdir” der:

Hidîvâ âsitân-ı devletinde nâkışü'l-aklın

Kelâmında olan taksirinin 'özü temennadır.⁸⁶¹

Sırrî Rahîle Hanım, aşkın kıymetini çok az kişinin bildiğini, her akıllının da hakikat sırrını anlayamayacağını söyler:

Metâ'-ı 'aşk kadrin binde bir bilmez gel ey kâmil

Hakîkat sırrını fehm edebilmez her olan 'âkil.⁸⁶²

Şair'e göre, aşk şehrinde bîgâne olan akıl kararsız olur, vatan tutmaz. Aşık sevgilisinin resmini türlü zorlukları göze alarak dağa taşta çizen bir dağ kazıcı mimar gibidir:

⁸⁵⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16a.

⁸⁶⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

⁸⁶¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

⁸⁶² Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

Aşk şehrinde ‘akıl bî-gânedir tutmaz vatan

Gör ki çekdi nakş-ı şîrîni cebelde kûh-ken.⁸⁶³

Sırrî Rahîle Hanım, aşk yolunun aklın idrakinden uzak ve tehlikeli olduğunu beyan eder. Ona göre aşk, Hümâ Kuşu⁸⁶⁴ gibi mekansızdır ve yüceleri mesken tutmuştur dolayısıyla herkesin eli ona varamaz:

Akl ile idrâk olunmaz pür hatar ‘aşkın yolu

Bir hümâ-yı lâ-mekândır herkesin ermez eli.⁸⁶⁵

Muhabbet remzini akıl anlamazken aşk çoktan onun kitabını yazmıştır ve şair de bu aşk için kendini harap etmiştir. Böylece şairin benlik duygusu aradan çekilince⁸⁶⁶ Hakk ayan olmuştur:

Muhâbbet remzini ‘âkl anlamazken bir kitâb etdim

Nigârâ mülk-i cismim kenz-i ‘aşkınçün harâb etdim

Anı cânım yerine kalbde nâ’ib-i menâm etdim.⁸⁶⁷

Ömrünü zayi edenlere hitaben: ‘Gül misali narin olan bu ömrü yele verdin, dedikodu ile geçirdin heba ettin ey gafil’ diyen Rahîle Hanım, gönüldeki vahdet sırrının bir damlasına dahi ulaşamayan, akla yâr olup aşka kabiliyeti olmayanları eleştirir:

Yele verdin bu ‘ömr-i nâzenîni eyledin zâ’il

Gönül deryâ-yı vahdet katresine olmadın nâ’il

⁸⁶³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

⁸⁶⁴ Fatma Sinecen, “*Usûlî Divanında Kuşların Sembolik Değerleri*”, **Journal of Turkish and Literature** Volume :3, Issue: 3, Summer, 2017, s.119-130.

⁸⁶⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14a.

⁸⁶⁶ Burada Aziz Mahmut Hüdâyi Hz. lerinin “Sen çıkarsan aradan, kalır seni yaradan” kelâm-ı kibarı akla gelmektedir. (Nazif Gürdoğan, “*Yunus’un Şiiri Ölümsüzlüğün Şiiridir*”, **Yenişafak**, 3 Haziran 2012.)

⁸⁶⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

Yürü kim ‘akla yâr oldun değilsin ‘aşka sen kâbil. ⁸⁶⁸

5.3.9 Ruh

Ruh kavramı lügat anlamı olarak, can, nefes, canlılık, demektir. ⁸⁶⁹ İstilahta ise, nefis-i nâtika ve insan latifesi olarak tarif edilir. ⁸⁷⁰ Mutasavvıflar ruhu, rûhu’l-ilkâ, er-Rûhu’l-a’zam er-Rûhu’l-evvel, şeklinde tasniflemişlerdir. ⁸⁷¹

Şairin şeyhi Seyyid Ahmed Çelebi ölümsüzlük şarabını içmiştir zaten daha yaşarken, “Mutu kable en temutu” ⁸⁷² sırrını idrak etmiştir. ⁸⁷³ Rahîle Hanım’ın şeyhinin kabre giren sadece cismidir, ruhu mekansızlığa uçmuştur:

Mütû kable en temütü cur’asın nüş eyledi

Girdi kabre cismi ammâ rûhu oldu lâ-mekân. ⁸⁷⁴

Rahîle Hanım mürşidi için: “Gönül alıcı ikramlarla ruhlar âleminin topluluğu olan ruhanîler onu giydirdiler ve Firdevs cennetine aldılar” der:

Câme-h’âbında nevâzişkerle ta’zîm etdiler

Aldılar firdevse anı zümre-i rûhâniyân. ⁸⁷⁵

Ruhlarında hep Hakk’ı müşâhede edenler şaire göre, “ene’l-Hakk” düşüncesine sahiptir. Rahîle Hanım da bu düşüncüyü taşır bu düşüncesini de zâhidlerden korkmadan

⁸⁶⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

⁸⁶⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, s.1048.

⁸⁷⁰ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.274.

⁸⁷¹ Kâşânî, a.g.e, s. 276.

⁸⁷² Aclûnî, Keşfu’l-hafâ, II, 290(h.no:2669) Hadisin tasavvufi açılımı için bkz: Ahmet Yıldırım, **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4.b., Ankara 2020, s. 344.

⁸⁷³ A. Azmi Bilgin, “Osmanlı Şiirinde Ölmeden Önce Ölme Temi”, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, İstanbul 2007, 142, 36/2, s. 42-53.

⁸⁷⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

⁸⁷⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

açığa vurur. Sırrî Hanım, sevgilisine kavuşmaya vesile olan dâr'ı Mansûr⁸⁷⁶ gibi ah ederek gözler durur:

Ruhlarında dâ'im âzâr-ı Hudâ'yı izleyip

Âh edip Mansûrâsâ semt-i dârı gözleyip

Zikr-i fikrimdir ene'l-Hakk bîm-i zühhâd eylemem.⁸⁷⁷

'Rahîle Hanım'a göre o nazlı yâr, aşk kadehini⁸⁷⁸ eline alınca huzurunda bulunan âşıklarının canları bedenlerini terk eder:

Bâde mir'ât-ı ruhunda hey'et-i ruh bâdede

Sâkî-i meh-rû ele aldıkça câm-ı 'işreti.⁸⁷⁹

Rahîle Hanım'a göre, mâşuğa vuslat gerçekleşince, âşık kendi varlığına kayıtsız kalır:

Sevdiğim Sırrî bugün bî-gâne olmuş cismine

Bilmem ey ruhum 'aceb zevk-i visâlinden midir.⁸⁸⁰

5.3.10 Sırr

Kelime anlamı olarak gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey anlamına gelen sırr,⁸⁸¹ tasavvufta yaratma esnasında her mevcudun Hakk'tan aldığı pay⁸⁸² olarak bilinir zira sûfîler'e göre Hakk'ı ancak Hakk sever, Hakk'ı ancak Hakk talep eder. Mutasavvıflar sırrın müşâhede mahalli olduğunu ifade ederek, onu ruhtan daha latif bulurlar.

⁸⁷⁶ Tasavvufun gelişmesine mühim katkılarda bulunan ünlü mutasavvıf. (Süleyman Uludağ, "Hallâc-ı Mansûr", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s.377-381.)

⁸⁷⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16a.

⁸⁷⁸ Cam şarap kadehi demektir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.82.)

⁸⁷⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 12b.

⁸⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21a.

⁸⁸¹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1109.

⁸⁸² Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.293.

Tasavvufî eserlerde sıklıkla yer alan, ‘hürlerin göğüsleri, sırların saklandığı kabirlerdir’ ifadesi bu duruma işaret eder.⁸⁸³

Râşid adlı şahsın Hakk esrarına kavuştuğunu belirten şair, akranlarına kıyasla Allah’ın onu güçlü kıldığının altını çizer. Kendisine hitaben: “Sen de ey âşık Sırrî, gayrete ram ol, bu kudsi dersten dersini al” diyen şaire’e göre, ehl-i aşkın köyüne durmadan sular gibi akılmalıdır. Sır, ehil olmayanlardan saklanmalıdır zira altın sadece sarrafın elinde değer görür:

Hazret-i Râşiddir el-Hakk vâsıl-ı esrâr-ı Hakk

Eylemiş mümtâz-akrân tab‘ını Rabbü’l-Hakk

Sa‘y kıl ‘âlî-dem-i kudsiyyesinden al sabak,

Kûy-ı ehl-i ‘aşka Sırrî turma cûlar gibi ak

Sırr-ı Hakkı ketm edip nâ-ehli işhâd eylemem.⁸⁸⁴

‘Netice itibariyle bu Hudâ sırrıdır gizlemeyi de bırak inkarı da bırak diyen’ Rahîle Hanım, benliğinin yanarak küle döndüğünü belirtir:

Mâ-hasâl sırr-ı Hudâdır ketmi geç inkârı geç

Yandı terkîb-i beden hâkister oldu üstüh’ân.⁸⁸⁵

Rahîle Hanım kendisi gibi âciz bir zerrenin güneşi vasfedemeyeceğini belirtir çünkü o güneş Rabbânî feyzin sırrını ima eder:

Keremkârâ bu ‘âciz zerrenin hurşîdi vasf etmek

⁸⁸³ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.234.

⁸⁸⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16b.

⁸⁸⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

Değil haddi bu sırr-ı feyz-i Rabbânî-den îmâdır.⁸⁸⁶

Rahîle Hanım mühim manevi sırlara muttali olan ârife şöyle seslenir:

Ey hâme-i rengîn rakam ey ‘ârif-i sırr-ı ehem

Perdeyle kıl bir hoş nagam güş eylesin ehl-i kerem.⁸⁸⁷

Şaire göre, Hz. Ali Efendimiz gevher-i sırr-ı Hudâ’dır. Rahîle Hanım, ‘aşka eren âşık ihtiyarı terk etmek suretiyle, sırlara vâkıf olarak tevhitte karar kılabilir’ der:

Pîşvâmızdır ‘Alî ol ibn-i ‘am-i Mustafâ

Mahzen-i kân-ı hakikat gevher-i sırr-ı Hudâ

Tâ olaldan lâ-mekân sayyâdına gönlüm şikâr

Zerre denlü destimizde yok ‘inân-ı ihtiyâr

Sırr-ı ‘aşkı fehm eden bir noktada eyler karâr.⁸⁸⁸

Sırrî Hanım’a göre, aşk kelamı baştan başa vahdet sırrına içkindir:

Kelâm-ı ‘aşk ey “Bâkî” ser-â-ser sırr-ı vahdetdir

Murâdı cümlenin birdir bütün dünyâyı söyletsen.⁸⁸⁹

Rahîle Hanım’a göre, gönül sırrını meyhaneciden sormak gerekir:

Gönül sırrın varıp hum-hânedede hammâr olandan sor

⁸⁸⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

⁸⁸⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 4a.

⁸⁸⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7a-7b.

⁸⁸⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

Şifâ-yı zevk şevkin teşne-i dîdâr olandan sor.⁸⁹⁰

Şair, ‘sevgilinin dudağındaki letafetin sırrını ancak bu sırlara vâkıf olan bir vukûf sahibi bilir’ der:

Lebin sırrın gelip güftâre benden özgeden sorma

Bu nihân nükteyi bir vâkıf-ı esrâr olandan sor.⁸⁹¹

Her akli sahibi hakikat sırrını fehmedemez:

Hakikat sırrını fehm edebilmez her olan ‘âkil

Muhibb-i hânedândır ‘aşk ile Sırrî değil zâhil.⁸⁹²

Rahîle Hanım’a göre, gönül şu hususlara dikkat etmez ise sırrı, ele güne faş olur:

Gönül da’vâ-yi isti’dâda düşme el duyar sırrın

O yârin cevriyi ta’dâda düşme el duyar sırrın

Meded feryâd-ı âteş-zâda düşme el duyar sırrın

Sakın bülbül gibi feryâda düşme el duyar sırrın

Fesânen kendine yâr eyle zâr etme nevedan geç.⁸⁹³

Rahîle Hanım, mahrem-i sırr-ı Hudâ olmuştur. Yolun âdâbına uyarak Hak sırrını nâ-ehle açmaz. Ona düşen artık sükût etmektir:

Mahrem-i sırr-ı Hudâ oldun sükût et Sırrîyâ

⁸⁹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁸⁹¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

⁸⁹² Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

⁸⁹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

Sırr-ı Hakkı ketm edip nâ-ehli işhâd eylemem.⁸⁹⁴

‘Ey ezel gününün sırrı’ diyerek mâşuk-ı hakikî’ye seslenen Rahîle Hanım, gönül ehline ihsan bağışını yalnızca Hakk’ın yapabileceğini belirtir:

Ey sırr-ı ezel mahremi cânân seni gözler

Ehl-i dile bahş etmeğe ihsân seni gözler.⁸⁹⁵

Hak sırlarının mahremi olduğunu söyleyen Rahîle Hanım’dan manevi medihler neşet etmektedir. Şaire göre gizli hazine olan Hak sırrı, insanın gönlünde gömülüdür ve şair bu gerçeği fesih bir şekilde ifade etmiştir:

Sırr-ı Hakk’a mahremiz ma’nen medâyih söyleriz

Dürr ü cevher bizdedir lafz-ı fesâyih söyleriz.⁸⁹⁶

‘Ezel sırlarının ârifiyiz’ diyen Rahîle Hanım âşıkların bu sırta vefâlı birer rind olduğunu belirtir. Aşk kokusunun mesti olan şair ihvana da bu kokuyu duyurma gayreti içindedir:

Ârif-i sırr-ı ezel rind-i vefâ derler bize

Bûy ‘aşkın mestiyiz ihvana râyih söyleriz.⁸⁹⁷

Şair kendisine sultanın huzuruna korkmadan sır ile gitmesini telkin eder ve sevgili her ne söylerse söylesin ağlamaktan kendini alamayacağını hisseder:

Sırr ile git halvet-i sultâna korkma Sırriyâ

⁸⁹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

⁸⁹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21a.

⁸⁹⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

⁸⁹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

Her ne der a'dâ desin peşîmân ağlarım.⁸⁹⁸

'Hakikat sırrında ikiliğe yer yoktur' diyen şair, kendisinin de bu devrana dahil olduğunu ifade eder:

Esrâr-ı hakîkatde dedim ikilik olmaz

Sırrî kulına dönme devrân sanırdım.⁸⁹⁹

5.3.11 Nefs

Sözlükte ruh can ve hayat⁹⁰⁰ anlamına gelir. İstilahta ise, kulun kötü iş, huy ve hasletleri demek olan; kibir, öfke, kötü ahlak v.s gibi olumsuz sıfatlar için kullanılır.⁹⁰¹

Sırrî Hanım'a göre, nefis düşmanı helak edilmek suretiyle onun elinde tutsak olan ruhun kurtarılması gerekir. Kişinin bunu yapabilmesi içinse de Hakk'tan gelen emre itaati şarttır:

Helâk et diyü nefsin düşmeninden cân halâs eyle nefis

Mutî' ol Hakk kelâma gel yeter bu iddi'âdan geç.⁹⁰²

Rahîle Hanım'a göre, kişi tevhitte ayrılmamalı nefsin hevâ ve heveslerinin peşinden koşmamalıdır:

Gönül tahtında sultân bir olur birlikden ayrılma

Hevâ-yı nefse uyma evvelâ bu mâ-cerâdan geç.⁹⁰³

⁸⁹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

⁸⁹⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

⁹⁰⁰ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.958.

⁹⁰¹ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.558.

⁹⁰² Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁹⁰³ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

Nefisle olan cihadında ⁹⁰⁴ düşmanı mağlup edip, vuslat kalesini ele geçiren Rahîle Hanım, bu manevi zafer neticesinde Hakk tarafından iltifatların en yücesine mazhar olmuştur:

Sırrî Hânım: Leşker-i nefsi kırıp girdim hisâr-ı vaslına

İltifât-ı şâh-ı ‘âlî-şâna erdim çok şükür.⁹⁰⁵

Sırrî Hanım’a göre, nefis ancak horluk ateşiyle mahcup edilebilir. Şair, ‘kişi enâniyet libasından soyunup kendisine varlık vermekten vazgeçerse yeniden doğar ve bir daha ölmez’⁹⁰⁶ der. Bir kimse Hak yolunu bulmak istiyorsa, riyâ ile oraya varamayacağını bilmelidir:

Bu nefis-i şûmu horluk âteşiyle şermsâr eyle

Soyup tenden inâniyyet libâsın terk-i âr⁹⁰⁷ eyle

Eger kim râh-ı Hakkı bulmak istersen riyadan geç.⁹⁰⁸

Nefsinin horluk ateşinden Allah’a sığınarak eman dileyen şair, halinin âlim olan Hakk’a ayan olduğunu ve tarife hacetin kalmadığını dile getirir:

Bu nefis-i şûm elinden el-amân ey zât-ı bî hemtâ

Degil hâl-i dilim ta‘rife hâcet ‘âlim u dâna.⁹⁰⁹

⁹⁰⁴ Tevbe, 9/41.

⁹⁰⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

⁹⁰⁶ Yunûs Emre’nin bu minvâlde dile getirdiği beyti şudur:

Ko ölmek endişesin âşık ölmez bâkidür

Ölmek senin nen ola çün cânun İlahîdür. (Tatçı, Yunûs Emre Dîvânı, s.240.)

⁹⁰⁷ Âr kavramı tasavvuf istilahında nefsin kınanmaktan korkup insanlar içinde itibar kaygısı taşıması, büyüklük hırsına kapılmasıdır. (Abdullah Eren, “Klasik Türk Şiirinde Ar ve Namus Kavramı”, **OÜSOBİAD**, Temmuz, 2016, s. 8-22.)

⁹⁰⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁹⁰⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

5.3.12 Avam–Havas

Avam, lügatte halk, kaba cahil manasına gelir.⁹¹⁰ İstilahta ise aynı kavram tasavvuf eğitimine bîgâne kalmış kimseler için kullanılır.⁹¹¹ Havas ise lügatte, ihtirama layık muhteremler ve saygınlar demektir,⁹¹² ıstilahta ise tasavvuf yoluna girmek suretiyle Hakk'a vâsıl olma niyetinde olan kişileri anlatmak için kullanılır.⁹¹³

Şair, kıyısız bir okyanusa benzeyen insan-ı kâminden ayrıldığı için Hakk'tan meded ummaktadır:

Hâss u 'âma lutf vücudun ser-be-ser yeksandır

Pür mürüvvet bahr-ı bî-pâyândan ayrıldım meded.⁹¹⁴

5.3.13 Sâlik

Sâlik, lügatte bir yola giren, bir yolda giden, bir tarikate girmiş kişi demektir.⁹¹⁵ İstilahta ise, sülûk eden demektir. Sâlik bazı makamlara yükselmiş ama henüz mârifet makamına erememiş Hak yolcusudur. Mertebe olarak, ârifin altında ve müridin üzerinde bulunur. Mutasavvıflara göre, sâlik makamları ilmiyle değil, ameliyle aşar, böyle olmaya devam ettikçe sâlik'in bilmesi, görmesi fiiline dönüşür.⁹¹⁶

Şaire göre, manevi seyr ü sülûk için öncelikle bir rehber⁹¹⁷ bulmak gerekir:

Maksad-ı aksâ-yı 'âşık oldu cânân illeri

Seyr için bulmak gerekdir evvelâ bir rehberi.⁹¹⁸

⁹¹⁰ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.59.

⁹¹¹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.25.

⁹¹² Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.396.

⁹¹³ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.108.

⁹¹⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 19b.

⁹¹⁵ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1072.

⁹¹⁶ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.289.

⁹¹⁷ Bu minvalde Niyâz-i Mısrî'nin:

Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana hakka'l-yakîn

Mürşidi olmayanların bildikleri gümân imiş. (Örfî Efendi, Ey Gönül Niyâz-i Mısrî Divânı Şerhi, s.191.)

⁹¹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 26b.

Şair dışarıdan bakanlara dilenci gibi görünseler de Abdülkâdir-i Geylânî'nin sâlikleri olmaları hasebiyle cihan sultanı olduklarını belirtir:

Biz gedayız sûretâ ammâ cihân sultanıyız

Sâlikân-ı Şeyh 'Abdü'l-kâdir-i Geylânîyiz.⁹¹⁹

Rahîle Hanım'a göre sâlik gece gündüz aşk derdiyle ağlayıp mecâz köprüsünden ok gibi geçmelidir zira edebe yakışan hal budur:

İncilâ-yı râh-ı tahkike mecâzîdir sebep

Tîrveş geç anda turmaklık olur terk-i edeb

Derd-i 'aşk-ı Hakk'a yanıp agla sâlik rûz u şeb.⁹²⁰

Şairin müşdidininin zâhir ve bâtında cana can katan olduğunu bilen sâlikler, onun âsitânında seve seve can verirler:

Bildiler kim cân-fezâdır zâhir u bâtında ol

Âsitânında anınçün cân verirdi sâlikân.⁹²¹

5.3.14 Tâlip

Tâlip, lügatte isteyen, istekli manasına gelir. İstilahta ise, tasavvuf okuluna kaydını yaptırma durumundakilere talip denir. Tasavvufta, hedefe ulaşana kadar dört dereceden söz edilir: Talip, mürid, sâlik, vâsıl. Talip eskiden hemen tasavvuf okuluna alınmaz, önce bir süre durumu incelenirdi. Bazen işin altından kalkıp kalkamayacağını denemek üzere, hazırlık dersi yaptırılır bu aşamada başarılı olanlara, esas ders verilirdi. Sülûka kabul edilmiş, çok ciddi bir mevzu idi. Bu sebeple tasavvufî çevrede, "men talebe ve cedde vecede" (isteyen ve bu isteğinde ciddi olan hedefe ulaşır) denmiştir. Yine bir

⁹¹⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

⁹²⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

⁹²¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

isteklinin, tasavvufa girmeyi arzu etmesi durumunda, ona sünnet üzere bir istihare yapması tavsiye edilir, istiharedeki manevî işarete göre, tarikata kabul edilir veya edilmezdi.⁹²²

Şaire göre Ahmed Çelebi Hazretleri dest-gîr-i tâlibân konumundadır:

Küllü şeyin hâlikün dâ'im dilinde vird idi

Ric'at etdi aslına ol dest-gîr-i tâlibân.⁹²³

Aşk ikliminin fatihyiz lakin harâbât ehli görünürüz' diyen Sırrî Hanım, yolun başındaki taliplerle, kendisine Hakk tarafından verilmiş olan fetih sırlarını paylaşır:

Fâtih-i iklim-i 'aşkız hem harâbât ehliyiz

Seng-dil tâliblere Sırrî fetâyih söyleriz.⁹²⁴

5.3.15 Muhip

Lügatte seven, sevgi besleyen dost manalarına gelir.⁹²⁵ İstilahta ise, tasavvuf yolunu seven lakin henüz o yola girmemiş kimseler için kullanılır. Bektaşîlerde ilk derece muhibliktir.⁹²⁶

'Ey sevgili, biz senin mülkünde âşıklar hanedanıyız,⁹²⁷ hem de senin kulun kurbanınız' diyen Rahîle Hanım'a göre Hakk, dünya ve ukbâyı ehline vermiştir, bu taksimden âşıkların payına yokluk düşmüştür.⁹²⁸ Şair kendilerini cihanı ayakları altına alanlar

⁹²² Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.n259.

⁹²³ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

⁹²⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.

⁹²⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.783.

⁹²⁶ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.332.

⁹²⁷ Alvarlı Efe, "Bu Gün Mah-ı Muharremdir", <https://www.antoloji.com/bu-gun-mah-i-muharremdir-siiri/> 12.04.2016

⁹²⁸ Yûnus Emre'nin şu şiiri konumuzu özetler niteliktedir:

Cennet cennet didükleri

Bir ev ile bir kaç Hürî

Âşıkına vir sen anı

Bana seni gerek seni. Yûnus Emre. (Tatçı, Yûnus Emre Divânı, s. 455.)

olarak tasvir eder. Ve ona göre âşıklar Kâf Dağı'nın zirvesinde himmet ve kanaata talip olan Ankâ Kuşlarına benzerler:

Hep muhibb-i hânedânız hem kulı kurbânıyız

Dü cihânı ehline verdin hele biz fâniyiz

Biz cihânı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız

Kulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız.⁹²⁹

5.3.16 İhvan

Sözlük anlamı olarak, sadık ve samimi dostlar demektir.⁹³⁰ Arapçada, kardeş manasına gelen "ah" kelimesinin çoğuludur. Aynı tasavvuf okuluna mensup olanların birbirleri hakkında kullandıkları bir ifadedir.⁹³¹

Rahîle Hanım, canını ihvana bend eyleyerek erkana erdiğine şükreder ve bundan ötürü de hor görülme umrunda değildir:

Sırrî Hânım: Biz ki cân bend eyledik ihvana şimdi el bize

Ta'n ederse gam degil erkâna erdim çok şükür.⁹³²

'Mürşidim, senin cemal vasıflarının hududu yok' diyen şairin sözleri kendisini dinleyen ihvana kısa bir özür mahiyetindedir:

Söylesem vasf-ı cemâlin haşr olur pâyânı yok

Dinleyen ihvana 'özü-ı muhtasardır bu beyân.⁹³³

⁹²⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b

⁹³⁰ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.485.

⁹³¹ Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.130.

⁹³² Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

⁹³³ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

Sırrî Hanım kendisi ve ihvanını, ezel sırlarının ârifi olan birer rind olarak tasvir eder. Şair aşka olan vefâsını ispat edercesine, duyduğu aşk kokularını ihvana da duyurmaktadır:

Ârif-i sırr-ı ezel rind-i vefâ derler bize

Bûy ‘aşkın mestiyiz ihvana râyih söyleriz.⁹³⁴

5.3.17 Abdal

Abdal, lügatte dünya ile ilgisini kesip, Allah’a bağlanmış olan derviş demektir.⁹³⁵ Abdallar, nefislerini ruhlarına bedel olarak verdikleri için diledikleri zaman diledikleri vakitte diledikleri yerde kendilerine bedel bir cesetle de görülebilirler. Bu kişiler kırk yahut yedi kişidirler. Ricâlü’l gayb olarak ta bilinirler. Kısa sürede yardıma ihtiyacı olan düşkünlere yardım götürürler. Nefislerini riyâzetle Hakk’a satmışlardır.⁹³⁶

Rahîle Hanım kendisini aşkın şiddetinden kaybetmiş bir abdal olarak tasvir eder. ‘Aşk meclisinde bugün bir abdalım’ diyen şair, gönül kabının sırlarla dolu olduğunu belirterek manevi sırlara talip olanların kendisinden istifade etmesini ister:

Hânkâh-ı ‘aşkda Sırrîyâ bir abdâlım bugün

Toludur dil cur‘adânı gelsin esrâr⁹³⁷ isteyen.⁹³⁸

5.3.18 Ârif-Âgâh

Lügatte bilen, bilgili ve irfan⁹³⁹ sahibi gibi anlamlara gelen ârif kavramı ıstılahta ise, halden anlayan, maddi manevi her türlü darda kalmışa yardım elini uzatan, kemale ermiş Hak adamı, basiret sahibi velî anlamına gelir.⁹⁴⁰ Sûfilere göre ârif, ilm ü ledün

⁹³⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a

⁹³⁵ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.224.

⁹³⁶ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.2.

⁹³⁷ Abdülkadir Erkal, “*Divan Şiirinde Afyon ve Esrar*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s.26.

⁹³⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 25b.

⁹³⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.42.

⁹⁴⁰ Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.24.

sahibi olan can gözleri açık kimselerdir. Ârif olmak için kitabi bilgileri aşmak gerekir. Ârifler için ‘ârif-i bi’llah, kutb, velî, ehl-i yakîn’ gibi kavramlar da kullanılmaktadır.⁹⁴¹ Sırrî Hanım da aşağıdaki beyitte ârifliği Hakk vergisi olması cihetiyle ele almıştır. Âgâh ise istılahta, gönül ve göz kelimeleri yerine kullanılmaktadır. Hak yolcusunun âgâh olması sahip olması gereken özelliklerin başında gelmelidir zira âgâh olmayana sırlar açılmaz, sırlardan gafil olan da cananı bulamaz. Hakk’a âşığı diyen her an uyanık olmalı çünkü Hakk o kişinin gönlüne tecellî ettiğinde onu uyur bulmak istemez. Sevgili şayet bu kişiyi uyur bulursa, kendisine duyulan muhabbetten şüpheye düşer. Kalbin her an uyanık olmasının yolu yordamı ise zikirdir.⁹⁴²

Sırrî Hanım’a göre, ezel bezminde gönlü hakikate uyanmış olanlar dünyada bu âgâhlığı, Mansûr gibi canlarından geçerek ispat ederler:

Tâ ezel Sırrî hakîkatden dili âgâh olan

Baş u cân terk idüp Mansûr şeklin gösterir.⁹⁴³

Sırrî Hanım âlim u dânenin bile tariften aciz kaldığı derdini bütün çaresizlere destgîr olan o yüce himmet sahibine açmakta, ondan başkasına haşa açmamaktadır:

Değil hâl-i dilim ta’rife hâcet ‘âlim u dânâ

Kamu bî-çâregâna ey himmeti vâlâ

Sanadır ‘arz-ı hâl-i derd-i dil gayra değil.⁹⁴⁴

5.3.19 Velî

Lügatte velâyet⁹⁴⁵ kavramıyla ifade edilen bu sözcüğün manası, tanrı dostluğu manasına gelir. İstılahta ise, “Allah’ın yakınlığını elde eden ermiş kimse” olarak

⁹⁴¹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.26.

⁹⁴² Farsakoğlu, Hâce Muhammed Lutfi Efendi’nin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufî Unsurlar, s.540.

⁹⁴³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21b.

⁹⁴⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

⁹⁴⁵ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1325.

tanımlanır.⁹⁴⁶ Peygamberimizin: “Ümmetimin bilginleri İsrailoğulları peygamberleri gibidirler” hadis-i şerifinde bahsedilen bilginlerin velîler olduğu konusunda görüşler ortaya atılmıştır. İmâm-ı Rabbânî bu rivayeti velîlerden veraset âlimlerini anlatırken, Ahmet Avni Konuk, kendisine nübüvvet-i teşri nasip olmayanlar için kullanmıştır. İsmâil Hakkı Bursevî de rivayeti delalet yönünü belirtmeden velâyetin veraset yolu olması cihetinden ele almıştır.⁹⁴⁷ Gök kubbe altında insanlarca bilinmeyen velîler de mevcuttur. Bu kişilere “ahfiyâ” denir. Hakk’ın gök kubbesi altında onunla olmaları çoğu zaman gelin-güvey metaforu ile anlatılır.⁹⁴⁸

Şair, Sultân ‘Abdü’l-‘zîz Han’dan bahsederken erenlerin ona yaver olduğunu dile getirir:

Erenler yaverindir her nefes sana ne gam vardır

Kadîm ol saltanatda Husrevâ sen ‘izz u şevketle

Bed-endîşin dem-â-dem vakti geçsin bîm ü hasretle.⁹⁴⁹

Şaire göre gönlündeki Hak hazinesini fetheden kişiden bazen nahoş şeyler sadır olsa da hakikatte o bir velîdir:

Dil gencini feth eyleyenin âyînesinde

Çirkin ‘amelin görme hakîkatde velidir.⁹⁵⁰

Sırrî Hanım’a göre aşk mekansız bir Hümâ Kuşuna⁹⁵¹ benzer, bu nedenle herkesin eli ona varamaz. Aşka elini vermiş olan velî, nezaketle çevresine aşktan hasıl olan şevki gayriihtiyari izhar eder:

⁹⁴⁶ Yıldırım, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, s.169.

⁹⁴⁷ Yıldırım, a.g.e, s.192-193.

⁹⁴⁸ Uludağ, Hayata Süfi Gözüyle Bakmak, s.356.

⁹⁴⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 9a.

⁹⁵⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 20b.

⁹⁵¹ H. Dilek Batıslam, “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ Anka ve Simurg”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi** 1, İstanbul 2002, s.185-208.

Bir hümâ-yı lâ-mekândır herkesin ermez eli

Bî-haber izhâr-ı şevk eyler nezâketle velî

İhtilât-ı ehl-i zulmet çâk çâk eyler dili.⁹⁵²

5.3.20 Pîr-Pîşvâ

Lügatte yaşlı ve ihtiyar ⁹⁵³ anlamına gelen pîr kavramı, ıstilahta bir tarikatın ilk kurucusu demektir.⁹⁵⁴ Pîr-i tarikat: Bir tasavvuf tarikatının ilk kurucusu. Pîr-i sâni: Bir tasavvuf tarikatını ihya veya tecdîd yapan kişiye, ikinci pîr denir.⁹⁵⁵ Pîşvâ, lügatte reis başkan demektir.⁹⁵⁶

Sırrî Hanım, Hz. Ali Efendimiz için hakikat hazinesinin menbaı ve Hudâ sırrının cevheri olarak bahseder. Rahîle Hanım'a göre, evliyanın kutbu olan Abdülkâdir-i Geylânî müridlerini avlaması hasebiyle Akdoğan Kuşuna benzer:

Pîşvâmızdır 'Alî ol ibn-i 'am-i Mustafâ

Mahzen-i kân-ı hakikat gevher-i sırr-ı Hudâ

Bâz-ı eşheb pirimiz sultân-ı kutb-ı evliyâ.⁹⁵⁷

Pirinin gönlünde aşk kadehini elde eden şair bu aşkla mest olmuştur:

Tekye-i pîr-i mugânda bulmuşum cây-ı nişest

Dil-şikestim mey-perestim 'âşık-ı sâgar be-dest.⁹⁵⁸

⁹⁵² Sırrî Hanım Divan, vr., 9a.

⁹⁵³ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1013.

⁹⁵⁴ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.371.

⁹⁵⁵ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.212.

⁹⁵⁶ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1014.

⁹⁵⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

⁹⁵⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

Şairin varlık hamuru, ezel bezminde aşk mayası ile mayalanmıştır. Rahîle Hanım'ın aşk kadehini kendisinin elinden alıp nûş ettiği sâki ise, Hakk'ın bizzat kendisidir, şairin bu kutlu yolda pîri, Hayber'e benzeyen kalp ülkesinin fatihi Hz. Ali Efendimizden başkası değildir:

Ezelden tıynetim esrâr-ı 'aşk ile muhammerdir

Sunan peymâne-i 'aşkı bana sâkî-i kevserdir

Emîrim rehberim pîrim efendim şâh-ı Hayberdir.⁹⁵⁹

Mürşidinin dergâhında, onun elinden aşk badesini alıp nûş eden Rahile Hanım bu aşkla dolmuş âşık gönlüne Hakk'tan merhamet diler:

Rind-i 'aşkız hâkdan ref' et dil-i üftâdeyi

Dergeh-i pîr-i mugândan ahz kıldım bâdeyi.⁹⁶⁰

Şaire göre gülbankların okunduğu o hakiki mürşidin tekkesinde nice mertler, mürşidin yolunu gözlemektedir:

Gülbânk urılır tekyegeh-i pîr-i mugânda

Ey mürşid-i Hakk zümre-i merdân seni gözler.⁹⁶¹

Şairin mürşidine intisap etmesiyle, payına dünya metaı olarak aşk düşmüştür:

Ne buldum tekye-i pîr-i muganın ittibâ'ından

Derûna düşdü 'aşkın çekdiğim dünyâ metâ'ından.⁹⁶²

⁹⁵⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

⁹⁶⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 16b.

⁹⁶¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a

⁹⁶² Sırrî Hanım Divan, vr., 11b

‘Hizmet eden izzet görür’ kelam-ı kibarınca şair de mürşidinin himmetini hizmet yolundan geçerek elde etmiştir:

Sırrî Hânım: Tekye-i pîr-i mugâna hidmet etdim cân ile

Himmet-i merdân ile dermana erdim çok şükür.⁹⁶³

5.3.21 Kutb

Kutb, lügatte dönen bir çarkın aksi demektir.⁹⁶⁴ İstilahta ise, her vakitte Allah’ın bakışının kendisine yöneldiği kişidir.⁹⁶⁵ Sûfilere göre kâinat peygamber varisi olan bu kutbun etrafında döner. Kutb, dara düşenin imdadına yetişir. İnsan kâinatın ruhu olarak biliniyorsa kutb da insanın ruhu mesabesindedir.⁹⁶⁶

Sırrî Hanım’a göre, sevgili tüm zamanların sultanıdır. Mâşuğun küçük bir nazarı, âleme âyin ü erkân öğretecek güçtedir:

Saltanatda şübhesiz sensin bu gün sâhib-zamân

Nîm-nigâhın ‘âleme âyîn ü erkân öğredir.⁹⁶⁷

Rahîle Hanım’a göre, Allah dostları bu fani cihanı terkedince bî-nişân olurlar.⁹⁶⁸

Ey dirîgâ neyleyem kim derd elinden el-amân

Kutb-ı ‘âlem fâniyi terk etdi oldu bî-nişân.⁹⁶⁹

⁹⁶³ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a

⁹⁶⁴ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.608.

⁹⁶⁵ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.456.

⁹⁶⁶ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.279.

⁹⁶⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

⁹⁶⁸ Osman Kemâlî Baba da bu minvalde şu beyti terennüm etmiştir:

Nişânsız lâ-mekânîde bir oldu cân ile cânân,

Erip Rûhu’l-Küdusten rûh üfürdüm Ümm-i İsâ’ya. (Mustafa Tatçı, **Osman Kemâlî Aşk Sızıntıları Şerhi**, H Yayınları, 2.b., İstanbul 2018, s.166.)

⁹⁶⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

5.3.22 Mürşid

Mürşid lügatte irşad eden, doğru yolu gösteren, kılavuz manasına gelir,⁹⁷⁰ istilahta ise, tarikat lideri demektir. Aynı anlamda olmak üzere postnişin, şeyh, seccâdenişin, ifadeleri de kullanılır. Cürcânî'ye göre mürşid, doğru yolu gösteren, sapıklıktan önce Hak yola ileten kişi demektir. İşte tam da bu doğrultuda gerçek mürşidin Hz. Peygamber olduğu gerçeği ortaya çıkar ki, diğer tüm mürşidler onun manevî mirasını elde etmeye muvaffık olmuş kişilerdir. Mürşid olan kişinin, Allah'ın ahlâkını tahakkuk ettirmesi yani fenâ makamına ulaşmış olması gerekmektedir. Bu nedenle her mürşid geçinen hakiki mürşid olmayabilir. En makbul mürşid ise, hem "kâmil", hem de "mükemmil" mürşittir.⁹⁷¹ Ayşe Şasa'ya göre de insan sorunlarını tek başına çözemez, modern dünyanın dayattığı gibi insan her şeye yetemez, bir rehberle bir mürşide ihtiyacı vardır. Zira bir mürşitle bir adımda atılan adımları, normal insan üç ömürde geçemez.⁹⁷²

Şaire göre, gülbânların okunduğu o hakiki mürşidin tekkesinde, nice mertler mürşidin yolunu gözlemektedir:

Gülbânk urılır tekyegeh-i pîr-i mugânda

Ey mürşid-i Hakk zümre-i merdân seni gözler.⁹⁷³

5.3.23 Üstad

Üstad lügatte muallim, öğretmen usta, bir ilim dalında üstün yeri olan kimse demektir.⁹⁷⁴ İstilahta ise, mürşid-i kâmil anlamına gelir. Kavram ile ilgili, 'üstad görmeyen şakird, her tarafa yorgalar' atasözü fütüvvet ehli arasında meşhur bir atasözü olarak kullanılmıştır.⁹⁷⁵

⁹⁷⁰ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.860.

⁹⁷¹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.191.

⁹⁷² Ayşe Şasa, Delilik Ülkesinden Notlar, s.144.

⁹⁷³ Sırrı Hanım Divan, vr., 21a.

⁹⁷⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1316.

⁹⁷⁵ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.280.

Rahîle Hanım da üstad kavramını, talebelerini irşad eden önder manasında kullanmıştır. Şaire göre gönlün gerçek sultanı olan sevgili, büyümlü gözleriyle âşığına nazar ettiğinde, âşığın can köşkü paramparça olur, büyü üstadı Hârût⁹⁷⁶ dahi bu derece kuvvetli bir büyümlü bertaraf etmeye muktedir olamaz. Şair bir yandan da bu sevgilinin hasretinden fâni cihanda hiç gün yüzü görmemiş bir halde her daim feryat figan etmektedir:

Yine yok çâresi Hârûtı bulsam eylesem üstâd

Nigâh-ı sihr-sâzı bir bakışla eyledi ber-bâd.⁹⁷⁷

Şair'e üstadı, Hak davada ayak bağı olmaktan çekinilmesi gerektiğini öğretmiştir:

Arsa-ı da'vâya pâ-y-endâz olma kıl hazer

Böyle tenbîh eylemişdir Sırrîyâ üstâdımız.⁹⁷⁸

Gönlü mana âlemindeki sultanlığı isteyen şair bu sultanlığın Hak vergisi bir feyizle elde edilebileceğinin farkındadır:

Âlem-i ma'nâdaki sultânlığı ister gönül

Feyz-i Hakk'dan ben anı ikbâle üstâd eylemem.⁹⁷⁹

Sırrî Hanım'a göre, talebelerin öncüsü olan üstad Seyyid Ahmed Çelebi Hazretlerini ululamak için, onun dergâhına nice kâmiller candan bel bağlamıştır:

Kâbil-i şâkird olan üstâdına ta'zîm için

Dergehine cân ile bel bağlamışlar kâmilân.⁹⁸⁰

⁹⁷⁶ Hârût büyü ve sihirde meşhur olan meleğin adıdır. Hârût arkadaşı Mârût ile beraber Kur'an'da anlatılır. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.194.)

⁹⁷⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 15b.

⁹⁷⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

⁹⁷⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a.

⁹⁸⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

5.3.24 Bîgâne

Bîgâne, lügatte, kayıtsız ve ilgisiz⁹⁸¹ demek olup tasavvuf ıstılahında tasavvuf yolunu ve sistemini tanımayan kişi anlamına gelir.⁹⁸² Rahîle Hanım aşağıdaki beyitte dünyanın umarsız olmasına işaret ederken bîgâne kavramını kullanmıştır.

Sırrî Hanım'a göre, insan aklını başına alıp kocakarı mesabesinde olan bu vefâsız ve umarsız cihana kanmamalıdır:

Meded cem' eyle 'aklın köhne-zen dünyaya aldanma

Nigâhî bî-vefâ bî-gâne-meşreb âşinâdan geç.⁹⁸³

Rahîle Hanım, haline aşına olmayanların kendisini ta'n ettiğini belirtir. Aşk derdinden habersiz olan gamsızlar bile şairin iç dünyasına vâkîf olsalar ağlarlar

Âşinâlar⁹⁸⁴ seng-i ta'n-endâz olurlar her taraf

Vâkîf olsa hâlîme bî-gâneler ağlar bana.⁹⁸⁵

5.3.25 Gedâ

Gedâ, lügatte dilenci ve yoksul manasına gelir.⁹⁸⁶ İstılahta ise Hakk'ın tecellîlerine muhtaç olan kişi demektir.⁹⁸⁷ Sevgilinin mahallesinde kapı kapı dolaşan âşık, gedâyâ⁹⁸⁸ benzer. Lakin bundan gocunmaz aksine sevgili uğruna gedâ olmak tüm apoletlerden üstün bir makamdır. Aşkî'nin:

“Şeh-i iklim aşkam itibarım seyre mânidir

⁹⁸¹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.114.

⁹⁸² Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.37.

⁹⁸³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

⁹⁸⁴ Tasavvufta âşina hakikat şarabından içen ve bunun neticesinde rûhî bir zevke ulaşan kişi demektir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.37.)

⁹⁸⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19a.

⁹⁸⁶ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.327.

⁹⁸⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.90.

⁹⁸⁸ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.166.

Gedâ şeklinde anınçün dolandım ben bu bâzârı.”⁹⁸⁹ diye terennüm ettiği gedâ, yüce bir mertebedir. Sırrî Rahîle Hanım da gedâ kavramını, kendilerine dışardan bakanlara gedâ görünmelerinin doğal olduğuyla alaka kurarak kullanır. Zira hazineler saklanmak için böyle görünmeye muhtaçtır. Sûreta dilenci görünseler de Abdülkâdir-i Geylânî sâlikleri olmaları hasebiyle şair ve ihvanı cihanın sultanı olmuşlardır:

Biz gedayız suretâ ammâ cihân sultânıyız

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i Geylânîyiz.⁹⁹⁰

5.3.26 Şefaât

Şefaât, lügatte birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık anlamına gelir.⁹⁹¹ Istılahta ise, bir kimsenin dileğinin kabul edilmesi ya da bağışlanmasını sağlamak üzere, Allah dostu bir velîyi vasıta yapmasıdır. Peygamberimiz (s.a.v) hayatta iken inananlar için Allah katında şefaâtçi olmuştur, kıyamet günü de olacaktır ki, buna büyük şefaât (şefaât-ı uzmâ) denir. Doğrudan ölüden şefaât istemek şirk olarak değerlendirilir. Veren Allah'tır, müslümana yakışan da O'ndan beklemek ve ummaktır. Peygamberinizin (s.a.v) şefaati bile Allah'ın izni ile olacaktır.⁹⁹²

Şaire göre peygamberimizin şefaati büyük günah işleyenlerde dahi caridir:

Senin şefa’atin oldı kebâ’ir ehli için

Günâhkâr odur yokdur anda zenb u günâh.⁹⁹³

⁹⁸⁹ Pala, a.g.e, s.166.

⁹⁹⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

⁹⁹¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1147.

⁹⁹² Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.250.

⁹⁹³ Sırrî Hanım Divan, vr., 26b.

5.3.27 İstimdad

İstimdad, lügatte medet yardım isteme, imdat kuvvet isteme manasına gelir.⁹⁹⁴ İstilahta ise, herhangi bir sebepten darda kalan bir tarikat ehlinin şeyhini yardıma çağırmasıdır. Yardım veya meded istenirken, “Meded Yâ şeyh”, veya “Meded Yâ Gavs’ı a’zam” denir.⁹⁹⁵

Şaire göre aşk kime yetişip elinden tutarsa o kişi her anın kıymetini bilen bir ummana dönüşür ve neticede sultan olur:

Aşkın istimdâdı her kimde ola sultân olur

Her demin kadrin bilir bir bahr-ı bî-pâyân olur.⁹⁹⁶

Şair kendi sözlerinin tesirini şöyle izah eder: “Temiz idrak sahibi olan hasta gönüllere sözlerim pek tatlı gelir ve ahbablarımla canına can katan basiret yardımını celb ettirici özelliğe sahiptir”:

Sırrî pek şîrîn-sühansın şî’r-i pâkin mürdeye

Cân verir ahbaba istimdâd u iz’ân öğredir.⁹⁹⁷

5.3.28 İsti’dâd

İsti’dâd, lügatte bir şeyin kabulüne ve kazanılmasına zemin hazırlayan doğal meyil, kabiliyet olarak tanımlanır.⁹⁹⁸

‘Zamanın karşısında her an zelil olmak bizim mutad içinde bulunduğumuz bir haldir’ diyen Rahîle Hanım’a göre bu zellilik dahi aşka isti’dâdlı olunması hasebiyle aslında ta’zimdir:

⁹⁹⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.528.

⁹⁹⁵ Yıldırım, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, s.351.

⁹⁹⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

⁹⁹⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 20b.

⁹⁹⁸ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.522.

Sâkî-i dehre dem-â-dem ser-fürû mu'tâdımız

Sâgara ta'zîmdendir 'aşka isti'dâdımız.⁹⁹⁹

Şair gönlüne şöyle seslenir: “Ey gönül, sakın bende isti'dâd var deme böyle yaparsan sırrını herkese faş etmiş olursun bu sırrı gizlemek için bir yandan da yardan sana gelen ezaları da etrafta anlatma”:

Gönül da'vâ-yi isti'dâda düşme el duyar sırrın

O yârin cevri ta'dâda düşme el duyar sırrın.¹⁰⁰⁰

Şair ezelden aşka kabiliyeti olduğuna hamd eder:

Bi-hamdi'llâh gurûb eyyâmı toğmuş şems-i hâverdir

Ezelden tıynetim esrâr-ı 'aşk ile muhammerdir.¹⁰⁰¹

5.4 Tarikat Kavramları

5.4.1 İntisap-İkrar

Lügatte bir kimseye mensup olma, bir yere bağlanma anlamına gelir.¹⁰⁰² İstilahta bey'at, mürid adayının, şeyhine her zaman sadık ve bağlı kalacağına, haramlardan kaçıp, helâl ve hayırlara yapışacağına, günahlardan da tevbe etmesine söz vermesidir.¹⁰⁰³ Sühreverdî (v.632/1234)'ye göre, sadık bir mürid, şeyhinin iradesi ve yönetimine girerse, onun edebiyi edeblenir. Şeyhin bâtınından, müride hal transferi gerçekleşir. Dolayısıyla mürid, şeyhine benzemeye başlar.¹⁰⁰⁴ Sûfîlerin kavramla ilgili

⁹⁹⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

¹⁰⁰⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁰⁰¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁰⁰² Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.510.

¹⁰⁰³ Yıldırım, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, s.276.

¹⁰⁰⁴ Yıldırım, a.g.e, s.277.

çıkış noktalarına vesile olan olay ise, Seleme b. Ekva'nın rivayet ettiği, Hudeybiye'de, sahabilerin Peygamber Efendimize bey'at etmeleri hadisesidir.¹⁰⁰⁵

Rahîle Hanım, Hakk'ın hüviyyet tecellisi neşesinden haberi olmayan âbid ve zâhidlere hitaben: “Eğer şaraba meyledersem beni mazur görün çünkü ben bir meyhanede mürşidime intisap ettim” der:

Şarâb-ı nâba ger meyl eylesem ma'zûr tut zâhid

Ki ben mey-hânede pîr-i mugâna intisâb etdim.¹⁰⁰⁶

Şairin kardeşi İffet Hanım, başını aşk meydanına bir top misali atarak zât sırrına ermiştir. İffet Hanım, zâhid'e tâ ezel bezminden aşkı ikrar ederek bu dünyaya geldiğini vurgular:

İffet Hânım: Tâ ezel bezminden ikrâr ile geldim zâhidâ

Top edip başım bu gün çevgâna erdim çok şükür.¹⁰⁰⁷

5.4.2 Dergâh

Dergâh kelimesinin kapı, eşik, sığınılacak yer, makam tekke gibi anlamları bulunmaktadır. İstilahta ise tarikata mensup olan şeyh ve dervişlerin kaldıkları büyük tekkelere dergâh denir.¹⁰⁰⁸

Şair kendisini onun yüce dergâhında âciz bir karınca gibi görür.

Ser-fürü bir bâba kıldım kim Süleymân-ı dühûr

Olmuşum dergâh-ı vâlâsında bir nâ-çîz mür.¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁵ Yıldırım, a.g.e, s.285.

¹⁰⁰⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

¹⁰⁰⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

¹⁰⁰⁸ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.60.

¹⁰⁰⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 9b.

5.4.3 Harâbât

Sözlük anlamı olarak harâbeler virâneler¹⁰¹⁰ manasına gelen kelime, divan edebiyatında, tekke anlamında kullanılır.¹⁰¹¹ Sâlikler orada ilâhi aşk şarabını yudumlarlar dolayısıyla pîr-i mugân yahut pîr-i harâbât ta, o tekkenin şeyhi demek olur. Harâbât’a diğer bir adıyla tekkeye giren bir daha ordan kolay kolay çıkamaz, manevi feyizlerle dönüşür kendi özünü bulur. Şair de şiirlerinde kelimeyi tekke anlamında kullanmıştır, pîri ise divan edebiyatında yaygın bir kullanım olan “pîr-i mugân” olarak ifade etmiştir. Bu hususta Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin şu şiiri konumuzla alakalıdır:

Hakkı gel sırrını eyleme zahir,

Olmak ister isen bu yolda mahir,

Harabat ehlini hor görme şakir,

Defineye malik viraneler var.¹⁰¹²

Rahîle Hanım, ilâhi aşkı yüreğinde taşır lakin ona dışardan bakanlarca harâbât görünür. Şair, aşk badesi nûş emekle harap olmuştur. Ona göre, harâbât ehlinin halinden de ancak meyhaneci anlar:

Hasret-keş ü üftâdeyim mest ü harâb-ı bâdeyim

Harâb-ı câm-ı ‘aşkım nergis-i mestin bilir hâlim

Harâbât ehlinin ahvâlini hammâr olandan sor.¹⁰¹³

¹⁰¹⁰ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.375.

¹⁰¹¹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.192.

¹⁰¹² <https://www.antoloji.com/hakki-gel-sirrini-eyleme-zahir-siiri/>, erişim: 19.07.2004.

¹⁰¹³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5a.

‘Aşk ikliminin fatihyiz lakin harâbât ehli görünürüz’ diyen Sırrî Hanım, yolun başında olan taliplerle, kendisine verilmiş olan fetih sırlarını paylaşır:

Fâtih-i iklim-i ‘aşkız hem harâbât ehliyiz

Seng-dil tâiblere Sırrî fetâyih söyleriz.¹⁰¹⁴

Şair kendisinin harâbât ehline dahil olduğunu belirterek aklı başında olan kişinin bu vefasız dünyadan vazgeçmesi gerektiğini vurgular:

Harâbât ehline hâk oldu Sırrî bî-vefâ sanma

Meded cem‘ eyle ‘aklın köhne-zen dünyaya aldanma

Nigâhî bî-vefâ bî-gâne-meşreb âşinâdan geç.¹⁰¹⁵

5.4.4 Âsitân

Âsitân, lügatte eşik, payitaht, büyük tekke, Allah’a yakın kimselerin kabri gibi manalara gelir.¹⁰¹⁶ Istılahta ise bir tarikat pîrinin kaldığı tekke veya medfun bulunduğu yer demektir. Mevlevî tarikatında, çile çıkarılan büyük tekkelere de âsitân denir. Tasavvuf edebiyatında şeyhin kapısı da demek olan âsitândan müridler ayrılmaz zira o kapı himmet kaynağıdır.¹⁰¹⁷

Şairin mürşidinin âsitânında kulluktan başka ünvana talebi yoktur, kulluk yolunda çektiği çileleri de kalbi hasetle dolu olana anlatmaz:

Âsitânın kulluhundan gayrı bir ad eylemem

Seng-i ta’na zârımı mir’ât-ı hussâd eylemem.¹⁰¹⁸

¹⁰¹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

¹⁰¹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

¹⁰¹⁶ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.50.

¹⁰¹⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.24.

¹⁰¹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 9b.

Şair mürşidini selvi boylu, güneş yüzlü ve pak tıynetli olarak tasvir eder ve onun aşkı şairin canına minnettir. Rahîle Hanım o sevgilinin gamzesine, İbn-i Abbâde gibi muttaki birinin bile düşmekten kendini alıkoyamayacağını belirtir:

Kul olmak âsitân-ı devletinde câna minnetdir

Aceb bir serv-kâmet mihr-tal‘at pâk tıynetdir

Düşer çâh-ı zenahdâna görürse İbn-i ‘Abbâde.¹⁰¹⁹

Şair, ‘Seyyid Ahmed Çelebi’ nin zâhir ve bâtında can bahşeden olduğunu idrak eden sâlikler, âsitânında severek can vermeye hazırdır’ der:

Bildiler kim cân-fezâdır zâhir u bâtında ol

Âsitânında anınçün cân verirdi sâlikân.¹⁰²⁰

Sırrî Hanım’a göre mürşidinin âsitânı gönle halas veren bir şifahanedir lakin bu nükteyi âşık olamayanlar anlamaz:

Âsitânı melce-i dârü’ş-şifâdır şüphesiz

Bilmedi bu nükteyi illâ gürûh-ı ‘âşıkân.¹⁰²¹

Şair: “Ey ulu vezir, âsitânı devletinde akli dağılmış olanlar kelimelerindeki kusurlarına, minnettarlık özrünü sunarlar” der:

Hidîvâ âsitân-ı devletinde nâkışü’l-aklın

Kelâmında olan taksirinin ‘özrü temennadır.¹⁰²²

¹⁰¹⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

¹⁰²⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

¹⁰²¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

¹⁰²² Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

5.4.5 Vird

Vird, lügatte belli vakitlerde okunması alışkanlık edinilmiş olan Kur'an âyetleri ya da dualara verilen addır.¹⁰²³ İstılahta ise sûfî büyüklerin Kur'an ve sünnete dayanarak hazırladıkları, günlük ve haftalık okunan hususi dualar anlamına gelir. Tasavvuf çevresince kelam-ı kibar şeklinde kullanılan, "virdi olmayanın vâridi olmaz"¹⁰²⁴ sözü müridin daima dilinin ıslak olmasına özen göstermesi açısından teşvik edici bir yöne sahiptir.

Rahîle Hanım da şiirlerinde vird kavramını, sürekli tekrarlanan şey manasında kullanmıştır. Şairin mürşidi Seyyid Ahmed Çelebi'nin dilinde, 'her şey yok olup gidicidir' âyet-i kerimesi vird olmuştur, Rahîle Hanım'a göre taliplerin muîn'i olan bu mürşid aslına rücû etmiştir:

Küllü şeyin hâlikün dâ'im dilinde vird idi

Ric'at etdi aslına ol dest-gîr-i tâlibân.¹⁰²⁵

Şairin gönlünün tüm maksudu Hakk'ın lütuflarına erişmektir. Şair dilinden Hakk esmalarının duyulmasının ancak ve ancak Hakk'ın kendisini himaye etmesiyle mümkün olabileceğini belirtir:

Ala dil-h'ahı üzre kâminı her bir merâmında

Himâye eylesen vird-i dilim esmâ-yı hüsnâdır.¹⁰²⁶

5.4.6 Tâc u Kabâ-Hırka

Devlet başkanları ve gelinlerin başlarına giydikleri cevahirli başlık demek olan tâc, ıstılahta dervişlerin başlarına giydikleri külah anlamına gelmektedir. Tarihsel süreçte dervişlerin taçlarına bakarak hangi tarikatten oldukları kolayca anlaşılırdı.

¹⁰²³ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1341.

¹⁰²⁴ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.289.

¹⁰²⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a

¹⁰²⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 4a.

Mevlevîlerin giydikleri tâc'a, "sikke" adı verilirdi. Tac ile ilgili yazılmış eserlere ise "tâcname" adı verilir.¹⁰²⁷ Hırka ise, sözlükte kalın kumaştan yapılmış veya içi pamuktan olan, ceket uzunluğunda bir giyecektir.¹⁰²⁸ Tasavvuf ıstılahında ise hırka, giyecek olmasının ötesinde derin bir manaya sahiptir. Dervişler genellikle zikir esnasında hırka giyerler. Hırkanın önü açık, yakasız genişçe kolludur. Mevlevîlerde resmi giysidir. Mürid şeyhin huzuruna çıkarken mescide meydana (semâhane) girerken hırka giyer. Mevlevîler kural olarak semâyâ başlamadan evvel hırkayı çıkarırlar.¹⁰²⁹ Bunun anlamı dünyevi kaygılardan azade olmaktır. Hırka giymek tüm bu anlamların yanında bir mürşide bağlanmak ve tasavvuf yoluna koyulmak anlamını da taşır.¹⁰³⁰ Yûnus Emre'nin konuyla alakalı şiirini burada zikretmek yerinde olacaktır:

İbrâhîm Edhem vaktı terk itdi tâc u tahtı

Allah ışıktına bakdı ol sırrı duyan benem. Yûnus Emre.¹⁰³¹

Kabâ ise sözlük anlamı olarak, cübbe ve kaftan anlamına gelir.¹⁰³² Tasavvuf ıstılahında ise, cübbe, tarikat kıyafeti veya gösterişsiz ve köhne bir derviş giysisi anlamında kullanılır. Murakka' ise yamalı derviş hırkasıdır.¹⁰³³

Şair tâc u kabâ'yı şiirlerinde insanın vazgeçmesi gereken dünyevi makamlar olarak ele almıştır. Mâsivâyı terk eden İffet Hanım bu sayede hakiki imana ermiştir:

İffet Hânım: Geçmişim tâc u kabâdan şöhret ü şân istemem

Terk-i kevneyn eyledim îmâna erdim çok şükür.¹⁰³⁴

¹⁰²⁷ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.257.

¹⁰²⁸ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.417.

¹⁰²⁹ Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.238.

¹⁰³⁰ Esmâ Şahin, "Bâkî Divânında Tasavvufî ve Batınî Kültür", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7 Sayı: 33, s.7.

¹⁰³¹ Tatcı, Yûnus Emre Divânı, s.332.

¹⁰³² Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.546.

¹⁰³³ Şahin, Baki Divanında Tasavvufî ve Batınî Kültür, s.7.

¹⁰³⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22b.

Kesret bağı olan üç günlük dünyada her celâl tecellisine katlanılmalıdır.¹⁰³⁵ ‘Yokluk yolunu tut ve bu yoklukla övünerek beden hapsinden çık’ diyen Rahîle Hanım, âşıkların cem olup sultanın sarayını görmelerini diler. Rahîle Hanım’a göre, melâmet hırkası giyen âşık üryandır. Sırrî Hanım dünyanın kıl u kâline ayıracak vakti olmadığını dile getirir. Rahîle Hanım’ın gönlü bir kızıl gonca misali kıpkırmızı kan doludur ve binlerce bahar geçse de açılmak muradında değildir:

Gönül katlan cefaya bâg-ı kesretde safâdan geç

Tarîk-i fakrî tut fakr ile fahr eyle kabâdan geç

Salâdır ehl-i ‘aşka cem’ olup dîvânı görsünler

Serây-ı halvete hükm eyleyen sultânı görsünler

Melâmet hırkasında¹⁰³⁶ gizlenen ‘üryânı görsünler.

Hele vaktim yok imdi Sırrî-i sûzânı görsünler.¹⁰³⁷

5.4.7 Erbaîn

Erbaîn, lügatte kırk anlamına gelir,¹⁰³⁸ ıstılahta ise tarikat mensuplarının kırk gün halvete çekilip taat ve riyâzetle meşgul olmaları demektir. Tarikatlerin pek çoğunda bu uygulama vardır. Erbaînini tamamlayan çile çıkarmış sayılır.¹⁰³⁹

¹⁰³⁵ Alvarlı Efe Hazretlerinin şu şiiri konuyla bağlantılıdır:

Tarîk-i ışkda bi-çâreyi hicrânı incitme

Sabır kıl her belâya hâne-yi Rahmân’ı incitme”, (Alvarlı Efe, “İncinme İncitenden”,

<https://www.antoloji.com/incinme-incitenden-siiri/>, 12.04.2016.)

¹⁰³⁶ Melâmet hırkası tasavvufi anlayışta riyâyı terk ederek ihlâsla Hakk’a kulluğu ifade eder. Âşığın gözünde, sevgilinin köyünde bulunan bir şala bürünmek İdris peygamberin diktiği cennet hüllesinden daha değerlidir ve her isteyen bu hırkayı giymeye cesaret edememektedir. Yûnus Emre de bu minvalde şu sözleri terennüm etmiştir:

Hele biz iş bu yola gelmedük riyâyıla

Bu melâmetlik tonın bizümle geyen gelsün. (Erdem Sevimli, “Klasik Türk Şiirinde Melâmî İbadet Anlayışının Şiirsel Terennümleri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25, İstanbul 2020, s.18.)

¹⁰³⁷ Sırrî Hanım, *Divan*, vr., 8a.

¹⁰³⁸ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.258.

¹⁰³⁹ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.140.

‘Sevgilinin cana can katan gül bahçesinde aşkın ve şevkin adabı erbaînlerle öğrenilir’ diyen şair, hasetçilerin kibrine takılmamaktadır:

Gülsitân-ı cân-fezâda ‘aşk u şevk âdâbını

Erba’înler ‘ucb ile çeksın ne gam hussâdımız.¹⁰⁴⁰

Sevgilinin gül bahçesinin mahiyetinin ne olduğunu anlamak için çok zaman erbaîn çıkardığını belirten şair, yâre olan ince sevdası vesilesi ile hilâl olan varlığını kamer olan sevgilide tamam eylemiş yani sevgili ile aynîleşmiştir:

Gülistân-ı ma’ârif erba’înin çok zamân çektim

Visâl-i bedrine kadr-i hilâlim ince sevdâdır.¹⁰⁴¹

5.4.8 Melâmet

Melâmet, lügatte ayıplama, kınama, azarlama ve çıkışma anlamına gelir.¹⁰⁴² Tasavvuf kültüründe melâmilik, bir tasavvuf okulu olmaktan öte bir üsluptur. Hemen hemen tarikatların hepsinde vardır. Melâmet genellikle, nefsi dizginlemek, kınamak ve itham etmek manasına gelir. Melâmiler yaptıkları ibadetleri göstermekten ziyade gizleme yolunu seçmişlerdir. Hareket ilk olarak Nîşâbur’da gelişmiştir. Sonrasında bir tarikatın adı olmuştur.¹⁰⁴³ Mâide sûresinin 54. Âyetindeki: “Kınayanın kınamasından korkmazlar” ifadeleri, kınananlar anlamında melâmîlere ilham kaynağı olmuştur.¹⁰⁴⁴

Melâmî meşrep olan Rahîle Hanım sevgilisini görmekle sevinir çünkü sevgili diken ucu kadar dahi olsa insaf edip onun gönlünü şenlendirmiştir:

Dem-â-dem tîr-i istignâ dil-i nâ-şâda gelmişdir

¹⁰⁴⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

¹⁰⁴¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

¹⁰⁴² Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.704.

¹⁰⁴³ Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s.112.

¹⁰⁴⁴ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.177.

Melâmet sengi ben üftâde-i ber-bâda gelmiştir.¹⁰⁴⁵

Rahîle Hanım'a göre melâmet hırkasına benzeyen insan bedeninde gizlenmiş olan hakikat, zât sırrıdır.¹⁰⁴⁶ Şairin mâşuğundan başka hiç birşeye vakti kalmamıştır:

Melâmet hırkasında gizlenen 'üryânı görsünler

Hele vaktim yok imdi Sırrî-i sûzânı görsünler.¹⁰⁴⁷

5.4.9 Mevlevîlik

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin vefatından sonra oğlu Sultan Veled tarafından teşkilandırılmış bir tarikattır.¹⁰⁴⁸ Mevlevî tarikati Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserini temel kitap ittihaz eder. Bu tarikatta semâ zikri esastır. Erbaîn ise bin bir gün yapılır. Tarikatte, mûsiki önemli bir yer işgal eder. Tarikatın merkezi Konya'dır. Türk şiirinde Mevlevîliğin etkileri çok derindir.¹⁰⁴⁹

Rahîle Hanım'a göre, Mevlevîlerin semâ¹⁰⁵⁰ etmesi gibi felek te aşk halinin tesiriyle bin nazla döner durur:

Hâlet-i 'aşk ile devr eyler felek bin nâz ile

Mevlevîce mugbeçe tennûr şeklin gösterir.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 9a

¹⁰⁴⁶ Niyâz-i Mısri'nin: "Ey Niyâzi kim vücudun terk ederse ol dürur, cümle yüzler içre ol bir yüzü seyran eyleyen" dediği de nice suretlere bürünmüş olan Hakk yüzünden başkası değildir. (Örfî Efendi, Ey Gönül Niyâz-i Mısri Divânı Şerhi, s.293.)

¹⁰⁴⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 8a.

¹⁰⁴⁸ Hazreti Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye nispet edilen tarikat. (Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s.468-475.)

¹⁰⁴⁹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.312.

¹⁰⁵⁰ Zikir özellikle Mevlevîlikte Hakk'a elest bezminde verilen, 'Evet, sen bizim Rabbimizsin' sesi olarak algılanır. Semâ avam için değil aşk mertebesine vâsıl olan havas için makbuldür. (Semih Ceyhan, "Semâ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.455-457.)

¹⁰⁵¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 21b.

Sırrî Hanım, aşk şem'inin ulu pervanesinin, Mevlevî tacına sahip olan mı, yoksa on iki imam¹⁰⁵² bilgisine vâkıf olan mı olduğu hususunda hayrette kalmıştır:

Mevlevî tâcı mı yoksa vâkıf-ı isnâ'aşer

Kalmışız hayrette bu şem'in ulu pervânesi.¹⁰⁵³

5.4.10 Hankah

Lügatte kapı, eşik, kapı önü¹⁰⁵⁴ gibi anlamlara gelen hankah, tasavvuf ıstılahında dervişlerin oturup sohbet ettikleri, belli bölümleri olan kalınan yer demektir.¹⁰⁵⁵ Âsitân¹⁰⁵⁶ ise, büyük tekke demektir.

Mâşuğun hankah-ı devletinde âşıkân onun mâh-cemâlin¹⁰⁵⁷ görmeyi beklerken, Sırrî Hanım çoktan göreceğini görmüş olarak mest ü hayran bir şekilde ağlamaktadır:

Hânkâh-ı devletinde mâh-cemâlin görmeğe

Müntazırdır 'âşıkân ben mest ü hayrân ağlarım.¹⁰⁵⁸

5.4.11 Nefy u İsbât

Nefy kavramı lügatte sürülen yere gittiğini ve orada bulunduğunu ispat¹⁰⁵⁹ etme, kanıtlama anlamına gelir. Tasavvuf ıstılahında ise yok etikten sonra, var etme manasına gelir. Nakşîlerde îrâd edilen zikir için daha çok tamlama halinde kullanılır. Sâlik, "La ilahe" dediğinde bütün mâsivâyı gönlünden temizler, hepsinin fâni olduğunu idrak eder. "İllallah" dediğinde ise, Cenâb-ı Hak'ın zâtının bekâsını, bâki

¹⁰⁵² On iki imam sistemini benimseyen Şii fırkası. (Ethem Ruhi Fığlalı, "İsnâaşeriyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 23, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s.149-153.)

¹⁰⁵³ Sırrî Hanım Divan, vr., 26a.

¹⁰⁵⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.99.

¹⁰⁵⁵ Ayşe Farsakoğlu, "Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufî Unsurlar", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2010, s.509.

¹⁰⁵⁶ M. Baha Tanman, "Âsitâne", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s.485-487.

¹⁰⁵⁷ Erdoğan Uludağ, "Fuzûlî'nin Gazellerinde Bir Güzellik Unsuru Olarak Yanak", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)**, Yıl: 2016, s.15-68.

¹⁰⁵⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr. 25a.

¹⁰⁵⁹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.959.

olanının ancak O olduğunu kalbine nakşeder. Bunu yaparken de tüm letâiflerini kullanır.¹⁰⁶⁰

Şaire göre, kelime-i tevhid ile elde edilen manevi güç, demirden kaleleri dahi yıkmaya muktedirdir. Muhabbet ehline tevhid zikri, Hakk'a vuslat kapılarını açan bir anahtardır:

Kemâl-i nefy u isbâtı alınmaz kal'a-ı âhen

Muhabbet ehline miftâh-ı derdir halka-i tevhîd.¹⁰⁶¹

Şaire göre, zâhidin âşıkları ta'n etmesi bir şey ifade etmez. Şair kendisi ve âşıkları "la" sahrasından ok gibi geçip "illa" ya kadem basmış olarak görür:

Eder bî-çâre zâhid ta'neler rindân anı bilmiş

Geçip lâdan gönül ihlâs ile illâda kalmış.¹⁰⁶²

Rahîle Hanım'a göre, âşıklar, "lâ" sahrasından ok gibi geçip, "illâ" da makam tutanlardır. Tevhid zevkini tadan kişi gördüğü hakikatler karşısında sürekli hayret makamındadır:

Tirveş lâdan geçip illâda tutduk biz makâm

Pâsbân-ı neşvegâh-ı hayretiz şimdi müdâm.¹⁰⁶³

¹⁰⁶⁰ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.200.

¹⁰⁶¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 3b.

¹⁰⁶² Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹⁰⁶³ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

5.4.12 İrşad

Lügatte birine doğru yolu gösterip uyarma ¹⁰⁶⁴ anlamında kullanılan kavram, tasavvuf ıstılahında doğru yola girmesi için müridin mürşid tarafından manen aydınlatılması demektir.¹⁰⁶⁵

Şair, ehli olmayandan Hak sırrının gizlenmesinin gerekliliğine vurgu yapar ve aşk ehlinin sokağına sular gibi akılmasını salık verir:

Kûy-ı ehl-i ‘aşka her dem turma cûlar gibi ak

Sırrî Hakk’ı ketm edip nâ-ehli irşâd eylemem.¹⁰⁶⁶

Sevgilinin gözleri ve saçları âşıklar zümresini hayretlere salar nitekim şairin irşadına da onun keman kaşları vesile olmuştur:

Çeşm ü zülfü zümre-i ‘uşşâkı salmış hayrete

Bir kemân ebrûdan oldu çok şükür irşâdımız.¹⁰⁶⁷

5.4.13 Feyz

Lügat anlamı olarak, suyun taşıp akması, bolluk bereket anlamlarına gelen kavram,¹⁰⁶⁸ tasavvuf ıstılahında ise ilahi tecellîyi anlatmak için kullanılmaktadır. Feyz her an tecellî etmektedir. Varlıklar, bu feyz vasıtasıyla meydana gelir.¹⁰⁶⁹ Tasavvuf erbabına göre sâliklerin Hakk’tan aldıkları feyzin kaynağı mürşidlerdir. Bir mürid tarikate girip şeyhinden feyz almaya başlarsa buna, ‘ahz-ı feyz’ adı verilir.¹⁰⁷⁰ Feyz müridin manevi

¹⁰⁶⁴ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.514.

¹⁰⁶⁵ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.135.

¹⁰⁶⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a.

¹⁰⁶⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

¹⁰⁶⁸ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.303.

¹⁰⁶⁹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.111.

¹⁰⁷⁰ Selçuk Eraydın, “Feyz”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 12, İstanbul 1995, s.513-514.

tekâmülü için kesilmemesi gereken bir pınardır, mürid bu pınardan kana kana içmeye devam ettikçe yolda olur.

Rahîle Hanım Hakk'ın hazinesi olan sırrın, beden toprağında gömülü¹⁰⁷¹ olduğunu, mürşidinin¹⁰⁷² hasta gönülleri diriltten feyzine gark olduktan sonra fark etmiştir:

Feyz-i vaslın bilmedim ihyâ edermiş mürdeyi

Sonradan derk eyledim cismimdedir cân ağlarım.¹⁰⁷³

Şairin gönlü mana âlemindeki sultanlığı ister:

Âlem-i ma'nâdaki sultânlığı ister gönül

Feyz-i Hakk'dan ben anı ikbâle üstâd eylemem.¹⁰⁷⁴

'Âlemin padişahına geçmişte böylesine bir hizmet olmadı' diyen Rahîle Hanım, bu büyük düsturun Hakk'ın yüce feyzinden beslendiğini ifade eder:

Selefde olmamış bir böyle hidmet şâh-ı devrâna

Bu destür-ı mufahham âşinâ-yi feyz-i vâlâdır.¹⁰⁷⁵

Rahîle Hanım'a göre, ilâhi feyz cihanı sarmış, âlem bu feyzden neş'et eden nûra gark olmuştur. Müttakiler feyz-i ilâhi karşısında hayretkeş olurken, tabiatları düşük olanlar ise elemelerle muazzab olmuşlardır:

Feyzin cihân mustağrakı ekvâna verdin revnakı

¹⁰⁷¹ İsmet Şanlı, "Fidâyi Dîvân'ında Tasavvufî Unsurlar", U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 5, Sayı: 6, 2004, s.121-153.

¹⁰⁷² Tasavvuf ilminde mürşid, müridi eğitip kemâl noktasına getiren kişiye verilen addır. (Erdem Can Öztürk, "Niyâz-i Mısrî Divanı'nda Mürşid Olarak Aşk", Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 9, Güz 2018, s.114-131.)

¹⁰⁷³ Sırrî Hanım Divan, vr., 24b.

¹⁰⁷⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24a.

¹⁰⁷⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3a.

Hayret-keş olsun muttaki tab‘ı denî çeksin elem.¹⁰⁷⁶

Rahîle Hanım’a göre halka-i tevhid gönüllere seher feyzi gibi tesir eder:

Kemân-ı lâyı geçse tîr-i illâ bâğ-ı kudsîden

Alır kâm-ı dili feyz-i seherdir halka-i tevhîd.¹⁰⁷⁷

O yüce mertebede feyz ararken benliğini mahv kılan¹⁰⁷⁸ Sırrî Hanım’a göre rahmani feyzin lezzeti tarif edilemez zira o nimet yüce Hakktandır:

Zebân-ı hâme ta‘rîf edebilmez feyz-i Rahmânı

Ne mümkün vasfa gelmek ni‘met-i Allâh ekberdir.¹⁰⁷⁹

Feyz kapısına ulaşan İffet Hanım’ın gönlü dünyevi alakalardan arınmıştır:

İffet Hânım: Kat‘ olup endişeler dilde ‘alâ’ik kalmadı

Feyz-i bâb-ı devlete gufrana erdim çok şükür.¹⁰⁸⁰

Rahîle Hanım kendisi gibi âciz bir zerrenin güneşi vasfedemeyeceğini belirtir çünkü o güneş Rabbanî feyzin sırrını ima eder:¹⁰⁸¹

Keremkârâ bu ‘âciz zerrenin hurşîdi vasf etmek

Değil haddi bu sırr-ı feyz-i Rabbânî-den îmâdır.¹⁰⁸²

¹⁰⁷⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 4a.

¹⁰⁷⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

¹⁰⁷⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

¹⁰⁷⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

¹⁰⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

¹⁰⁸¹ Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divânı, s.72.

¹⁰⁸² Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b.

5.4.14 Halvet-Uzlet-Celvet

Halvet, lügatte تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık, تنها yer manasına gelir.¹⁰⁸³ Tasavvuf ıstılahında ise müridin şeyhinin izni ve isteği ile insanlardan uzaklaşarak, dergâhın bir hücreinde kırk gün inzivâyâ çekilmek suretiyle, Hakk'ın zikri ile meşgul olmasıdır. Kâşânî'ye göre de halvetin aslı Hakk ile sohbettir, bu sohbe ne bir cin ne bir melek ulaşabilir.¹⁰⁸⁴ Halvetin amacı kalbi mâsivâ tortularından temizlemek, gönül âyinesini parlatmaktır.¹⁰⁸⁵ Sühreverdî'ye göre müşidlerin müridlerine halveti tavsiye etmelerinde, Peygamber Efendimiz'in nübüvvetinin başlangıcında gelişen hali ve rivayet edilen haberler etkili olmuştur.¹⁰⁸⁶ İlk dönem sûfileri arasında halvet uygulama anlamında, sık başvurulan bir uygulama olmamıştır. Abdülkâdir-i Geylânî (v.561/1165) ve Ahmed er-Rifâî (v.578/1182) gibi tarikat büyüklerinin döneminde erbaîn'e rastlanılmamaktadır. Halvet yahut çile Mevlevîlikte diğer tarikatlerden farklı olarak bin bir güne çıkarılmış dolayısıyla kavramın süresi, kelime manasından farklı bir süreye kaymıştır.¹⁰⁸⁷

Şaire göre kişi. Hakk'ın halvet odası da denilen zât sırrına yolculuk yaparken etrafın ne dediğine aldırmaz etmez:

Sırr ile git halvet-i sultâna korkma Sırriyâ

Her ne der a'dâ desin oldum peşîmân ağlarım.¹⁰⁸⁸

Şair'e göre halvet sarayındaki sultanı görmek, ancak aşka kendini bırakıp melâmilik yolunu¹⁰⁸⁹ seçmekle mümkün olabilir. Rahîle Hanım da bunu hayatında tatbik etmek için mâşuğunun aşkıyla yanmaya tüm vaktini adanmış, dolayısıyla bunun dışındaki işlere vakti kalmamıştır:

¹⁰⁸³ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.368.

¹⁰⁸⁴ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.234.

¹⁰⁸⁵ Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.139.

¹⁰⁸⁶ Yıldırım, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, s.499.

¹⁰⁸⁷ Yıldırım, a.g.e, s.502.

¹⁰⁸⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 25a.

¹⁰⁸⁹ Yûnus Emre'nin bu minvalde söylediği şu beyti çok manidardır:

Gerçek sana âşıkısam 'ârlanmaklık nemdür benüm

Şûkrâne cânımı virem ger melâmet tonın geyem. (Tatçı, Yûnus Emre Divânı, s.349.)

Salâdır ehl-i ‘aşka cem‘ olup dîvânı görsünler

Serây-ı halvete hükm eyleyen sultânı görsünler.¹⁰⁹⁰

Uzlet, bir yere çekilmek suretiyle kendi başına yaşama anlamına gelir.¹⁰⁹¹ Tasavvufî manada uzlet, kötü hal ve tavırlardan uzaklaşmaktır. Bu yönüyle Allah’a vâsıl olmuş olanların işaretidir. Mutasavvıflara göre uzlet, zâhirle halkla beraber iken, kalp ile onlardan ayrı olmaktır.¹⁰⁹² Celvet lügatte birinin yaşadığı yeri yurdu terketmesi olarak tanımlanır.¹⁰⁹³ İstılahta ise, halktan uzaklaşıp, Hakk ile başbaşa kalmaktır.¹⁰⁹⁴

‘Sultanın has odasında zât sırlarına vâkıf olmak istersen ey talip, gayrıdan vazgeç’ diyen Rahîle Hanım, maksuda dedikodu ile ulaşılamayacağını ifade eder. Şaire göre vahdet bucağını seçen âşık, uzlet vasıtası ile her hevâdan geçmelidir zira kesret âlemi olan bu diyarda sefa aramak beyhude bir çabadır onun için yokluk yolunu tutmak kişiye yegâne kurtuluş reçetesidir:

Harîm-i kudse mahrem olmak istersen sivâdan geç

Bırak bu güft ü gûyı söyleme çün u çerâdan ¹⁰⁹⁵ geç

Kabûl et künc-i vahdet ‘uzlet ile her hevâdan geç

Gönül katlan cefaya bâg-ı kesretde safâdan geç

Tarîk-i fakr tut fakr ¹⁰⁹⁶ ile fahr eyle kabâdan geç.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 8a.

¹⁰⁹¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1310.

¹⁰⁹² Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.259.

¹⁰⁹³ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.47.

¹⁰⁹⁴ Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler, s.198.

¹⁰⁹⁵ Neden niçin demektir, <http://www.lugatim.com/s/%C3%A7un>, Erişim: 24.09.2021.

¹⁰⁹⁶ Fakr, kişinin mevhum olan varlığından kurtulup fenâfillah’a mazhar olmasını ifade eder. Hadiste geçen fakr’la övünmekten kasıt budur. (Süleyman Solmaz, “*Tasavvufta Ulaşılması Gereken Bir Mertebe Elfakru Fahri ve Eski Edebiyatımıza Yansımaları*”, **Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2**, (25-26 Mayıs 2016), Ankara 2016.); Bkz., Muhammed, 47/38 .

¹⁰⁹⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

Rahîle Hanım gönülçelen o sevgiliden ayrı düşmekle uzlete çekilmiş ve neticede burada Hak hazinesi gibi bir devlet kuşu başına konmuştur:

İftirâk-ı dil-rübâdan ‘uzlet el verdi bana

Uzlet içre gence erdim devlet el verdi bana.¹⁰⁹⁸

5.4.15 Rind-Zâhid-Abid-Münkir

Tarih boyunca İslâm toplumunda zâhir ve bâtin ehli arasında zaman zaman ciddi fikir ayrılıkları olmuş, karşılıklı cephlemeler yer yer sert tartışmalar meydana gelmiştir.¹⁰⁹⁹ Tasavvuf cephesinin bir temsilcisi olan Rahîle Hanım’ın gönül dünyasında da bu tartışmanın etkisi olmuş, o da klasik şiir üslubuyla tasavvufî düşünceye her zaman karşı olan, zâhid, âbid, münkir, nâdân gibi tiplerle ifade ettiği ulemâ kesimini kendince eleştirmiştir. Bu eleştirileri şiirlerine de yansımıştır.

Rahîle Hanım’a göre, Allah dostlarının sözü âşığa cennet, Münkire cehennem olur:

Âşıka cennet sözüm münkirlere nîrân olur

Biz cihânı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız.¹¹⁰⁰

Sırrî Hanım’a göre, âbid tecellî-i hüviyyet neşesinden habersizdir:

Tecellî-i hüviyyet neş’esinden bî-haber ‘âbid

Şarâb-ı nâba ger meyl eylesem ma’zûr tut zâhid

Ki ben mey-hânede pîr-i mugâna intisâb etdim.¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 18b.

¹⁰⁹⁹ Ali Fuat Bilkan, “XVII. Yüzyılda Medrese ve Tekke Mücadelesinin Osmanlı Şiirine Yansıması”, **Osmanlı Araştırmaları**, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan-II, İstanbul 2005.

¹¹⁰⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

¹¹⁰¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

Rahîle Hanım'a göre mürşid zamanın Süleymanı gibi nasihatçidir lakin aynı mürşid, onun aslından habersiz olan zâhidlere, karınca misali değersiz görünür:

Bildiler kim cân-fezâdır zâhir u bâtında ol

Âsitânında anınçün cân verirdi sâlikân.¹¹⁰²

Sırrî Hanım'ın zâhidden isteği kendilerini ta'n etmemesidir:

Ta'n edip bî-gâne sanma bizleri sen zâhidâ

Biz gedayız süretâ ammâ cihân sultanıyız

Sâlikân-ı Şeyh 'Abdü'l-kâdir-i Geylânîyiz.¹¹⁰³

Şaire göre zâhid aşkı kınamaktan vazgeçmelidir zira sâkinin sunacağı aşk mey'i zamanın fırsatıdır:

Sakın ta'n etme zâhid ehl-i 'aşka son nedâmetdir

Getir sâkî ayağı bezme kim hengâm-ı fırsattır.¹¹⁰⁴

Şair, aşk badesini mürşidinin elinden alıp nûş ettiğini belirterek, aşk vesilesi ile rind olduğunu ve Hakk'tan aşk dolu gönlüne merhamet dilediğini ifade eder. Zâhidlere hayret makamının bulunduğu aşk meclisini¹¹⁰⁵ kınamamayı tavsiye eden Rahîle Hanım, 'aşk şarabı ile ıslanmamış seccadede namaz kılmam' der:

Rind-i 'aşkız hâkdan ref'et dil-i üftâdeyi

Dergeh-i pîr-i mugândan ahz kıldım bâdeyi

¹¹⁰² Sırrî Hanım Divan, vr., 21b.

¹¹⁰³ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

¹¹⁰⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 15b.

¹¹⁰⁵ Lügat anlamıyla Farsça olan bezm; meclis, içki meclisi, çadır, âlem, dünya anlamlarında da kullanılmaktadır. Tasavvuf istilâhında ise ezel bezmindeki âşıklar meclisi için kullanılır. (Songül Aydın Yağcıoğlu, "Divan Şiirinde, *Bezmi Fenâ Üzerine Bir İnceleme*", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21, İstanbul 2018, s.17-48.)

Hor görüp ta'n etme zâhid meclis-i âmâdeyi

Aynıma almam mey-âlûd olmayan seccâdeyi

Zâhide hum-hâne-i hayretde ifsâd eylemem.¹¹⁰⁶

Sırrî Hanım zâhidi aşk hususunda şöyle uyarır:

Dilâ bu sarp râhın¹¹⁰⁷ ger dilerse gavrına erme

Hemân kendi kusûrun gör sakın il 'aybını görme

Melek hayrettedir zâhid sakâhüm'dan¹¹⁰⁸ haber verme

Lebin sırrın gelip güftâre benden özgeden sorma

Bu nihân nükteyi bir vâkıf-ı esrâr olandan sor.¹¹⁰⁹

Şair zâhidin âşığın başına bela olmamasını diler:

Pendi o ey zâhid olma başa püsküllü belâ

Ol kadî mümtaza sâde ben mi oldum mübtelâ

Aşık oldu kâmet-i refâtına serv-i çemen.¹¹¹⁰

Şair: “Ey zâhid, anlayıp dinlemeden çevreni azarlamaya meyletme, etrafındaki mü'minleri bu azarlama ve kötülüme zincirine hapsedme, çünkü zamanın insanlarının bahtı, talihi her zaman senin yanında olmaz, bir de bakarsın ki bu kez onlar senin fikirlerini beğenmez sana engel olurlar. Talihin her zaman yaver gitmez' der:

¹¹⁰⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 16b.

¹¹⁰⁷ Bu ifade “O sarp yol nedir bilir misin? Köle âzat etmektir.” (Beled, 90/12-13.) âyetini anımsatmaktadır.

¹¹⁰⁸ “Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.” İnsan, 76 /21.

¹¹⁰⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

¹¹¹⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 12a.

Zâhidâ meyl etme âhen-gîr-i âzâr olmağa

Rûzigârın bahtı yokdur pâyına zencîr olur.¹¹¹¹

Şair, zâhidin enâniyetinin onun kibrinden mi, riyasından mı olduğunu anlamaya çalışır, belki de mazlum âşğın vebaline girmesindedir:

Zâhidin hod-bînligi kibr ü riyadan mı aceb

Yoksa ey mazlum olan ‘âşık vebâlerinden midir.¹¹¹²

Rahîle Hanım’a göre, muhabbet lezzetinden haberi olmayan nasipsiz zâhidin, altın ve gümüş¹¹¹³ için vaaz etmek suretiyle zulmu kendini gösterir:

Bî-nevâ zâhid muhabbet lezzetinden bî-haber

Sîm-u zer çün va’z edüp ‘asfûr şeklin gösterir.¹¹¹⁴

Şairin ablası İffet Hanım, başını aşk meydanına bir top misali atarak zât sırrına ermiştir. İffet Hanım zâhid’e tâ ezel bezminden aşkı ikrar ederek geldiğini hatırlatır:

İffet Hânım: Tâ ezel bezminden ikrâr ile geldim zâhidâ

Top edip başım bu gün çevgâna erdim çok şükür.¹¹¹⁵

Şair zâhîde hitaben: “Ey zâhid biz aşkın istiğnâsının¹¹¹⁶ mestiyiz, adımızı defterinin hem fihristinden hem de önsözünden sil zira seninle aynı makamda değiliz” der:

¹¹¹¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

¹¹¹² Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

¹¹¹³ Bağdatlı Rûhî’nin konuyla alakalı beytini aşağıya almayı uygun bulduk:

Sanma ey hâce ki, senden zer u sîm isterler,

Yevme lâ-yenfau’de kalb-i selim isterler.” Bağdatlı Rûhî. (Hasan Kamil Yılmaz, “*Kalbiselim*”,

<https://dergi.diyaret.gov.tr/>, 19.04.2021.)

¹¹¹⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 21b.

¹¹¹⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

¹¹¹⁶ Savaşkan Cem Bahadır, “16.Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Mest-i istignâ-yı ‘aşkız defterinde zâhidâ

Hall kıl fihristden dîbâceden de âdımız.¹¹¹⁷

Şair aşk şarabı ile ıslanmamış seccadede namaz kılmaya ar eder. Rahîle Hanım, zâhidin anlayış seviyesinin üstünde olan meyhaneden bahsetmeyerek zâhidi yoldan çıkarmamak niyetindedir:

Aynıma almam mey-âlûd olmayan seccâdeyi

Zâhid-i hum-hâneyi hayretde ifsâd eylemem.¹¹¹⁸

Rahîle Hanım’a göre, “künt ü kenz” sırrına mahrem olan âriflere, zâhidin hay huy’u tesir etmez:

Künt ü kenz esrarına mahrem olan ‘âriflere

Sırrîyâ te’sîr eder mi zâhidin efsânesi.¹¹¹⁹

Şaire göre semadaki yıldızlar Hakk’ın aşkıyla raks eder. Şair Hakk’ın hüviyyet tecellîsi neşesinden haberi olmayan âbid’e hitaben: “Eğer şaraba meyledersem beni mazur gör çünkü ben bir meyhanede mürşidime intisap ettim” der:

Senin ‘aşkıyla raks eyler semâda şevk ile nâhid

Kemân-ebîrû büküldü kâmetim çeşmin bana şâhid

Tecellî-i hüviyyet neş’esinden bî-haber ‘âbid

Şarâb-ı nâba ger meyl eylesem ma‘zûr tut

¹¹¹⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

¹¹¹⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a

¹¹¹⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 26b.

Ki ben mey-hânedede pîr-i mugâna intisâb etdim.¹¹²⁰

Rahîle Hanım zâhidlerden korkmadan “ene’l-Hakk” düşüncesini izhar etmekte, Mansûr misali sevgiliye kavuşmaya vesile olan dâr’ı gözlemektedir:

Âh edip Mansûrâsâ semt-i dârı gözleyip

Zikr-i fikrimdir ene’l-Hakk bîm-i zühhâd eylemem.¹¹²¹

Şair, sâki-i hakikî’nin kendisine sunduğu aşk şarabını nûş etmekle mest olmuştur. Rahîle Hanım’ın mestaneliğini, akıl engeline takılmış olanlar kınarken, kendisi gibi olanlar onun bu haline ağlamaktadır:

Kâse-i mîzâb-ı sâkîden yine mestim bugün

Ta’n eder hüşyâr olan mestâneler ağlar bana.¹¹²²

Şair kendisi ve âşıklara, ezel sırlarının vefâkar rindleri denildiğini belirtir, Rahîle Hanım da bu vefâkarlığın göstergesi olarak aşk kokusunun kendisine verdiği mestliği ihvanla paylaşır:

Ârif-i sırr-ı ezel rind-i vefâ derler bize

Bûy ‘aşkın mestiyiz ihvana râyîh söyleriz.¹¹²³

Zâhid âşığı dünya taliplisi olmakla eleştiredursun, âşık çoktan dünyanın da ötesinde, cihânı ayakları altına almış bir Ankâ Kuşudur:

Zâhidâ zann etme sen tek tâlib-i dünyâlarız

Biz cihânı pâyimâl etmiş cihân-peymâlarız

¹¹²⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

¹¹²¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

¹¹²² Sırrî Hanım Divan, vr., 19a.

¹¹²³ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

Kulle-i Kâf u kanâ‘at bekleyen ‘ankâlarız.¹¹²⁴

Âşığın hakikatini bilmeyen biçâre zâhid, âşığı tâ’n ededursun rindan olanlar onları tanır.¹¹²⁵ Şaire göre âşığın gönlüne aşk, ezelde nakşedilmiştir:

Dem-i rûz-ı ezelde levh-i dilde ‘aşkı nakş olmuş

Cihân bî-bekâya ‘aşk-ı pâk ile gelen gelmiş

Eder bî-çâre zâhid ta‘neler rindân anı bilmiş.¹¹²⁶

Rahîle Hanım ilâhi aşk ve ihlâsın kendisine yer bulamadığı medreseyi eleştirir. İlmini meyhane olarak vafedilen tekkede bulunduğunu dile getirir:

Medârîs¹¹²⁷ içre “Hâlis” görmedim ben ‘aşk sevdâsın

Anınçün ‘ilmimi mey-hânede rehn-i şarâb etdim.¹¹²⁸

Şairin ezel bezminin sâkisinin elinden aşk şarabını nûş etmekle başlayan aşk yolculuğu, mürşidinin gönlünde devam eder. Sırrî Hanım, bu yolculukta türlü felakete uğramış bir gönlü kırıktır:

Pür felâket bir cefâ-cûyum ki pek hâtır-şikest

Sâkî-i rûz-ı ezel ‘aşk ile oldum böyle mest

Tekye-i pîr-i mugânda bulmuşum cây-ı nişest

¹¹²⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 7a.

¹¹²⁵ Yûnus Emre’nin aşağıdaki beyti konuyu özetler:

Miskin Yûnus söyler sözi kan yaşıla toldı gözi

Bilmeyen ne bilsin bizi bilenlere selâm olsun. Yûnus Emre. (Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, s.362.)

¹¹²⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

¹¹²⁷ Lügatte medrese, eski zamanlarda dini eğitimin yapıldığı yatılı eğitim kurumu anlamına gelir. (Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.693.) İstilahta ise tekke, mürşid ve müridlerin oturup kalkmalarına, sülûk çıkarmalarına, âyin yapmalarına mahsus yere, denir. (Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.268.)

¹¹²⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

Dil-şikestim mey-perestim ‘âşık-ı sâgar be-dest

İçmişim mest-i elestim nergis-i mestânedem.¹¹²⁹

Rahîle Hanım, tekkenin mürşidine candan hizmet etmesinin karşılığında o yiğit mürşidin himmeti ile dermana ermiştir:

Sırrî Hânım: Tekye-i pîr-i mugâna hizmet etdim cân ile

Himmet-i merdân ile dermana erdim çok şükür.¹¹³⁰

Rahîle Hanım’a göre tekkesinde gülbank¹¹³¹ okunan o mürşidin yolunu nice yiğitler gözlemektedir:

Gülbânk urılır tekyegeh-i pîr-i mugânda

Ey mürşid-i Hakk zümre-i merdân seni gözler.¹¹³²

5.5 Vahdet-i Vücûd Kavramları

5.5.1 Vahdet-Kesret

Lügat anlamı olarak, yalnızlık, teklik ve birlik manalarına gelen vahdet¹¹³³ istilahta Hakk’ın kendisini kendisiyle, taayyünü cihetinden bilmesi, idrak etmesi demektir. Allah’ın varlığı, tüm itibarları, isim ve izafetleri ortadan kaldıran gerçek tevhitir.¹¹³⁴ Kesret sözlükte çokluk ve bolluk manalarına gelir.¹¹³⁵ İstilahta ise tek olan Hakk’ın isim ve sıfatları ile tecellî edip sanki çokluk halinde görünmesi olarak tanımlanır.¹¹³⁶

¹¹²⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

¹¹³⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.

¹¹³¹ Tarikat meclislerinde, bazı dinî ve resmî törenlerde belli bir makam veya eda ile okunan dua anlamına gelmektedir. (Mustafa İsmet Uzun, “Gülbânk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s.232-235.)

¹¹³² Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

¹¹³³ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lügat, s.1319.

¹¹³⁴ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.582.

¹¹³⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lügat, s.587.

¹¹³⁶ Farsakoğlu, Hâce Muhammed Lutfi Efendinin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufî Unsurlar, s.443.

‘Rahîle Hanım, ‘Hak yolunda âciz bir âşığım bana merhamet et ey ganî Mevlâm, ben senin vahdâniyyet hakkın için rüsvâ olmadım’ der:

Reh-i hâkinde bir üftâdeyim rahm et Ganî Mevlâ

O vahdâniyyetin hakkı ki kesret olmadı rüsvâ.¹¹³⁷

Rahîle Hanım’a göre, aşk meydanında âşık hem merttir¹¹³⁸ hem âcizdir. Kesret örtüleri o kadar kalındır ki vahdetin görünmesine imkan yoktur:

Arsa-i ‘aşkında pek merdânedir kemter kulun

Lîk yokdur vahdete kesretle imkân ağlarım.¹¹³⁹

Sırrî Hanım’a göre, âşığın derûnu himmet denizine, görüşü hikmete, kesreti de vahdete dönüşmüştür zira Hakk’a vâsıl olan, baştan ayağa ilim ve idrakle dolar:

Derûnı bahr-ı himmet re’yi hikmet kesreti vahdet

Ser-â-ser zînet-i güftâr ‘ilm ü şî’r ü inşadır.¹¹⁴⁰

Şair, ‘on sekiz bin âlem¹¹⁴¹ sanma kesrettir, aşk kelimî baştan başa bir vahdet sırrıdır ve cümle yaratılmışın muradı bu sırra ulaşmaktır’ der:

Rumüz-ı hejde ‘âlem Sırrî’den sor sanma kesretdir

¹¹³⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

¹¹³⁸ Gönüldeki Hak aşkını ortaya çıkaran en önemli ivmelerden biri de şüphesiz ki zikirdir. Zikre başlayan kişinin kalbinde geçen zamana paralel olarak Hak aşkı artmaya başlar. Sâlik zikre devamda sebat ederse aşama aşama muhabbetullâha erişir. Kişinin gönlünde gizil olan Hak aşkı önce açığa çıkar devamında ise aşkın çoşkun hali mertebesi yaşanmaya başlanır. Aşkın yoğunluğu beraberinde derdi getirir, derdi olan ise “mertlik” makamına vâsıl olmuştur. Mert makamına ulaşan sâlik bunda da istikrarı sağlarsa “fert” makamına erer. Tüm bu çabalarının sonucunda talip, zâkirken mezkûr, âşıkken mâşuk olur yani ana gaye olan ittisâl gerçekleşir. Daha geniş bilgi için bkz., (Köstendilli Süleyman Şeyhî, Nikât, vr. 62b-63a.); Yûnus Emre’nin bu meyanda güzel bir beyti vardır:

Yûnus sen bunda meydân isteme

Meydan içinde merdâneler var. (Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, s.267.)

¹¹³⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

¹¹⁴⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2b.

¹¹⁴¹ Çokluğu ifade etmek için kullanılır. (Saadet Kaaraköse, “Klâsik Edebiyatımızda On Sekiz Bin Âlem Mefhumu”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, Sayı: 5/2, Yıl: 2016, s.687-704.)

Kelâm-ı ‘aşk ey ‘‘Bâkî’’ ser-â-ser sırr-ı vahdetdir

Murâdı cümlelerin birdir bütün dünyâyı söyletsen.¹¹⁴²

‘Gül misali narin olan bu ömrü yele verdin’ diyen Rahîle Hanım, gönüldeki vahdet sırrının bir damlasına dahi ulaşamayan böyle gafillere acır:

Yele verdin bu ‘ömr-i nâzenîni eyledin zâ’il

Gönül deryâ-yı vahdet katresine olmadın nâ’il.¹¹⁴³

Rahîle Hanım, Hakk’ı fehmetme makamı ulaşmış, vahdette kesret istememektedir. Sırrî Hanım sözlerini bitirirken Rüşdiyâ isimli kişiye, aşk gamıyla dolu olan gönlünü nasıl teselli edeceğini bilemediğinden dert yanar:

Sırrî Hakkı fehm eden vahdetde kesret istemez

Firkate sabr eylemez hicrana vuslat istemez

Rüşdiyâ âyâ ne kılsam bu dil-i gamh’âra ben.¹¹⁴⁴

‘Şaire göre vahdet bucağını seçen âşık, uzlet ile her hevâdan geçmelidir zira kesret âlemi olan bu diyarda sefa aramak beyhude bir çabadır onun için yokluk yolunu tutmak ve beden kaydından kurtulmak yegane kurtuluş reçetesidir:

Kabûl et künc-i vahdet ‘uzlet ile her hevâdan geç

Gönül katlan cefaya bâg-ı kesretde safâdan geç

Tarîk-i fakrı tut fakr ile fahr eyle kabâdan geç.¹¹⁴⁵

¹¹⁴² Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

¹¹⁴³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

¹¹⁴⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b

¹¹⁴⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

Sırrî Hanım'a göre, âşığın gönlünde, fikirler hayret duygusuyla kaynar durur. Talip zamanla gönlündeki tecellîler neticesinde kesrette vahdeti görmeye başlar:

Dilde fikr-i cevelân hayret ile çeşmimde

Vahdet eylerse gönül kesret ile çeşmimde.¹¹⁴⁶

Bekâ cevheri olan zât sırrına ulaşan şair, bu cevherin kıymetini hasetçilerin bilemeyeceğini söyler. Ona göre, Hakk'ta fâni olmuş âşık, vahdet zevkiyle çoşar:

Genc-i bâkî kadrini gördüm ki bilmez her hasîs

Ol sebepten cûşa geldim vahdet el verdi banâ.¹¹⁴⁷

Sırrî Hanım mâşuğuna: “Sen mârifetin kandili, ben ise o kandile canını vermeye hazır pervâneyim” der lakin yine de iman fikriyle ağlamaktadır:

Sen çerâg-ı ma'rifet ben vahdetin pervânesi

Şem'ine per yaksam etmez fikr-i îmân ağları.¹¹⁴⁸

5.5.2 Celâl-Cemâl

Cemâl kavramı sözlükte yüz güzelliği, yüz gösterme ve görünme anlamlarına gelir.¹¹⁴⁹ Tasavvuf ıstılahında ise âşığın rağbeti ve talebi üzerine mâşuğun kemalleri ortaya çıkarmasıdır. Cemâl Hakk'ın kendi zâtında müşâhade ettiği ilk sıfatı olma özelliğini taşır.¹¹⁵⁰ Kâşânî'ye göre cemâl, Hakk'ın, zâtı ile zatına tecellî etmesidir.¹¹⁵¹ Celâl kavramı ise sözlükte, büyüklük ve ululuk manasına gelir. İstilahta ise Hakk'ın heybeti

¹¹⁴⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

¹¹⁴⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

¹¹⁴⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

¹¹⁴⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.148.

¹¹⁵⁰ Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.116.

¹¹⁵¹ Süleyman Uludağ, “*Cemâl*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt: 7, İstanbul 1993, s.285-292.

demektir. İbn'ül-Arabî'ye göre celâl, Hakk'ın kendisini bulunduğu halde gördüğü mertebedir, kullar Mutlak Celâl'i bilme gücüne sahip değildir.¹¹⁵²

Şair, celâl tecellisi ile kendinden geçmiş olduğunu anlatır. Hakk'ın celâl tecellileri ile kendinden habersiz olan şair, tüm korku ve endişelerinden ¹¹⁵³ mâşuğun cemâline olan mestliği sayesinde azad olmuştur:

Bî-haber oldum vücudumdan celâlınden midir

Mest-i bî-bâk olduğum cânâ cemâlinden midir.¹¹⁵⁴

5.5.3 Vuslat-Firkat

Vuslat sözlükte bir şeye ulaşma ve sevgiliye kavuşma anlamına gelir.¹¹⁵⁵ İstilahta ise, ilk taayyün mertebesidir. Allah'ın eşyayı ayakta tutması vasl, onları yaratmaktan münezze olmasına ise fasl kavramı ile ifade edilir. Kâşânî'ye göre vasl, kulun insani sıfatlarından arınıp, Hakk'ın vasıflarıyla insana yakışır şekilde vasıflanması manasına da gelir.¹¹⁵⁶ Firkat ise sözlükte dostlardan ayrılığı ifade eder.¹¹⁵⁷ Tasavvufta ise insanın aslî vatanından ayrı düşmesi anlamına gelir. Firkat birlik makamından uzak düşmektir.¹¹⁵⁸ Mevlânâ, insanın aslî vatanından ayrı düşmesini ney üzerinden anlatır. Mevlânâ'ya göre kamışlıktan kesilen ney dertlidir ve bu dertle inlemektedir. Ney aslında insanı sembolize eder, insan da yaratıcısından ayrı düşmek suretiyle her daim gurbeti yaşamaktadır.¹¹⁵⁹

'Gönlümün ayrılığa katlanmaya artık takati yok' diyen şaire göre aşk ateşinin her an artması onun adetindedir. Ayrılık derdinin çaresinin olup olmadığını soran Rahîle

¹¹⁵² Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.186.

¹¹⁵³ Yunûs Emre'nin bu minvalde güzel bir beyti vardır:

Dün ü günü zâr olur 'ışkınula yâr olur

Endişesi sen olan cümle teşvişden geçer. (Tatçı, Yunus Emre Divânı, s.262.)

¹¹⁵⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 21a.

¹¹⁵⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1342.

¹¹⁵⁶ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.585.0

¹¹⁵⁷ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.308.

¹¹⁵⁸ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.84.

¹¹⁵⁹ Kadir Özköse, "Mevlânâ Düşüncesinde Firkat ve Vuslat", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2005, Yıl: 6, Sayı: 14, s.233-249.

Hanım'ın o servi boylu sevgiliyi görüp göremeyeceği de meçhuldür. Şair uzun süredir ayrılık kıyısında mâşuğunu beklemektedir:

Nice katlansın gönül hicre yokdur tâkatı

Nâr-ı 'aşkın dem-be-dem efzünter olmak 'âdeti

Yok mu bilmem dostlar derd-i firâkın gâyeti

Ola mı kısmet 'aceb görmek serv-kâmeti

Bunca yıldır beklerim hicriyle künc-i firkatî.¹¹⁶⁰

Gönül evinde sevgiliyi ağrlayan Rahîle Hanım'ı sevgilisi ayrılık vadisinde bir başına koymuştur. Mâşuğunun hasreti ile yanan şair bu duygularını ezel bezminde o dildâra söylemiştir:

Mîzbân-ı dilde mihmân eyledim cânânımı

Vâdî-i firkatde koydu bu dil-i sûzânımı

Gam-güsârım yok ki şerh edem gam-ı pinhânı

Hîzem-i hicrin yakar âhir bu cism u cânımı

Söylemişdim tâ ezelden rû-be-rû dildâra ben.¹¹⁶¹

Şair hissettiği hicran duygusuna vuslat istemez.¹¹⁶²

Firkate sabr eylemez hicrana vuslat istemez

¹¹⁶⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 12a.

¹¹⁶¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

¹¹⁶² Açıl, Sırrî Rahîle Hanım ve Divânı, s.74.

Rüşdîyâ âyâ ne kılsam bu dil-i gamh'âra ben.¹¹⁶³

Şair, 'Rasullulah Efendimizin feyz-i kemâline susamış olan gönüller, ona kavuşsun ayrılık derdini çekmesin' der:

Olan dil-teşne-i feyz-i kemalin yâ Resûla'llâh

Ne lâyıık kim çeke hicr-i visâlin yâ Resûla'llâh.¹¹⁶⁴

Rahîle Hanım, can gibi en değerli varını Hakk'a sessiz sedasız feda etmiştir. Aşk yolunda ayrılık derdiyle bağı yanık olan şair kendisini pervâneye benzetir,¹¹⁶⁵ sadece gönül ehli, şairin pervânedeki farkını temyiz etmeye muktedirdir:

Cânımı hicrana kurbân eyledim bî-kîl u kâl

Ben kebâb-ı fırcatım pervâne kurbân-ı visâl

Ehl-i dil temyîz ederler farkımı pervânenen.¹¹⁶⁶

Sevgilisine kendisini fırcatın narına yakmamasını isteyen şair¹¹⁶⁷ sevgilisine hitaben: "Ayrılığınla yanar canım, gözümün yaşı dînmez" der. Muhabbet meclisi kurulduğunda o gonca dudaklı sevgiliden haber alacağını ümit eder. Ayrılık kadehi ile gam mey'i yudumlayan Sırrî Rahîle Hanım, fırcatle¹¹⁶⁸ ne kanlar yuttuğunun mâşuktan sorulmasını ister:

Firâkından yanar cân hâlî olmaz didede nemden

¹¹⁶³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b.

¹¹⁶⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

¹¹⁶⁵ Yûnus'un bu minvalde şu beyti manidardır:

Yanmaga iver cânım pervâne miyem bilmem

Zencire düşer gönlüm dîvâne miyem bilmem. Yûnus Emre. (Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, s.488.)

¹¹⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b.

¹¹⁶⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 16b.

¹¹⁶⁸ Yûnus Emre'nin bu anlama gelen beyti şudur:

Firâkun bagrumı taglar ne bilsün kadrünü sağlar

Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş ağlar. Yûnus Emre. (Tatçı, Yûnus Emre Dîvânı, s.253.)

Bu ŧeb bezm-i dil-ârâda haber al gonca-i femden

Firâk-ı câm-ı la‘linle ne çekdi sâgar-ı gamdan

Ne kanlar yutdu görsen gonca-i ra’nâyı söyletsen.¹¹⁶⁹

Rahîle Hanım, ezel bezminde o güneş yüzlü sevgiliyi görünce onun aşkıyla bağrını kebab etmiş ondan ayrı kalmakla da nefsinin onun muhabbetiyle doldurmuştur:

Ezelden ŧem‘-i hüsne per yakıp bagrım kebâb etdim

Firâk-ı hasretinle hayme-i zevkim habâb etdim.¹¹⁷⁰

Rahîle Hanım, aşk şarabından içenin ayrılıkla tanışıp neşeye elvada ettiğini vurgular:

Görmedim nes’e sahbâ-yı visâlin sâkî

Bâde-i hicr-i firâkın ile ma’mür olalı.¹¹⁷¹

Rahîle Hanım’a göre, ayrılığın gamı ile âşığa gündüzler gecedir, uyku da gözlerine haramdır:

Sabâh-ı maksadım cânâ gam-ı hicrinle ŧâm olmuş

Eriş kim h’âb u râhat dideme sensiz harâm olmuş.¹¹⁷²

‘Her an gönül buhurdanında ayrılık buhuru tüter’ diyen şair, cananın sohbet meclisine bu buhurdanın, misk ü anber kokularını taşımasını diler:

Dem-â-dem micmer-i dilde yanan ‘ud-ı firâkımdan

¹¹⁶⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10a.

¹¹⁷⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

¹¹⁷¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

¹¹⁷² Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

Mülemma‘ misk ü ‘anberler ulaştır bezm-i cânâna.¹¹⁷³

Aşk hastalığına tutulmuş olan Rahîle Hanım’ın benliği, hor ve hakir olarak ayrılık derdiyle ayaklar altında kalmıştır. Mâşuğun gamıyla yanan şair, sabâ rüzgarından halinin sorulmamasını ister zira gamzedenin halini yine bir gamzede anlar:

Marîz-i ‘aşkınım cânâ gam-ı hicrinle pâ-mâlim

Gamından şem‘-tek yandım sabâdan sorma ahvâlim

Bu ahvâli şeb-i hicrân benimle yâr olandan sor.¹¹⁷⁴

‘Ey sevgilim, ayrılığının ateşinde yandım halimi sorma’ diyen şair, yüce bir sonsuzluk olan tevhide erdiğini ve mâşuk-ı hakikî tarafından, kendisine ayak bağı olan ne varsa kurtarılmasını diler:

Habîbim nâr-ı hicrânında yandım sorma ahvâlim

Berîn-i hulde erdim bes ki çöz boynumdan engâlim.¹¹⁷⁵

Hatasını affedip ayrılık çektirmemesini dileyen¹¹⁷⁶ Sırrî Hanım, servi boylu, gül yüzlü yârdan (oğlundan) ayrıldığını belirtir. Rahîle Hanım’a göre yâr, ömür ağacının şîrîn bir meyvesidir. Dîdâr dediği evladından ayrılan Sırrî Hanım hor görülmemeyi temenni eder. Rahîle Hanım yaşadığı ayrılık hissini, Mansûr’un dârdan¹¹⁷⁷ ayrı düşmesine benzeter. Tüm bu hissiyat içinde şairin gönlü kızıl bir gonca gibi kan doludur ve yüz bin bahar geçse de açılmak murat etmemektedir:

Bu bâğın serv-kadd bir lâ le-ruhsârından ayrıldım

¹¹⁷³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26a.

¹¹⁷⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

¹¹⁷⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

¹¹⁷⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

Çünkü ben bunda geldüm ben anı bunda buldum
Mansûr’am dâra geldüm kül oluban tozaram. (Tatçı, Yûnus Emre Divânı, s.322.)

Dıraht-ı ‘ömrümün şîrîn Sühan- barından ayrıldım

Melâmet etmeyin Allâh için yârimden ayrıldım

Hakikat râhının Mansûr’ıyım dârımdan ayrıldım.¹¹⁷⁸

Yûsuf yüzlü sevgiliden ayrı düşen şair öyle bir ağlamaktadır ki, feryad ü figanı Ya’kûb (a.s) feryadını geride bırakır:

Düşdüğüm günden cüdâ senden eyâ Yûsuf-cemâl

Her dü çeşmim dem-be-dem Ya’kûb’a efgân öğredir.¹¹⁷⁹

Şair ayrılık bâdesi ile ma’mûr olduğundan beri hiç sevinç görmemiştir:

Görmedim neş’e sahbâ-yı visâlin sâkî

Bâde-i hicr-i firâkın ile ma’mûr olalı.¹¹⁸⁰

Aşk derdiyle garip olan şair sevgilinin yüce mülkünde kendisini küçük bir karıncaya benzetir. Şair yıkılan gönlünün imarını sevgiliden umar ve orada mâşuğunun misafir olmasını isteyerek ayrılık ateşinden Hakk’a sığınır:

Garîbim şermsârım dergeh-i ‘izzetde bir mûrum¹¹⁸¹

Yıkılmış gönlüm âbâd eyleyip ol anda mihmânı

Atâ senden hatâsın ‘afv edip çekdirme hicrânı.¹¹⁸²

¹¹⁷⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 8a.

¹¹⁷⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

¹¹⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

¹¹⁸¹ Divan şiirinde karınca ve Süleyman peygamber birlikte anılmaktadır. Süleyman peygamber cihan hükümdarı olmasına rağmen karıncayı incitmekten imtina etmiştir:

Tut ki olmuşsın Süleymân-ı cihânı ‘âlemün

Cehd ana kıl olmaya bir mürçe senden şikest. (Hülya Boz, “Klasik Türk Şiirinde Karınca”, **Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 4, Sayfa: 27-56, Araştırma Makalesi, Kış 2019.)

¹¹⁸² Sırrî Hanım, Divan, vr., 17a.

Şair, vuslat meclisinde sunmak için, sevgiliye kıymetli bir hediye bulamamıştır zira şaire göre mâşuğa sunulacak en münasip armağan âşığın canıdır.¹¹⁸³

Bulmadım bir tuhfe-i şâyeste bezm-i vuslata

Câna kıydım ol ‘azîz mihmandan ayrıldım meded.¹¹⁸⁴

Şair hicranına vuslat istemez. Sırrî Hanım sözlerini bitirirken Rüşdiyâ isimli kişiye, aşk gamıyla dolu olan gönlünü nasıl teselli edeceğini bilemediğinden dert yanar:

Firkate sabr eylemez hicrana vuslat istemez

Rüşdiyâ âyâ ne kılsam bu dil-i gamh’âra ben.¹¹⁸⁵

Rahîle Hanım’ın gönlü, aşk potası içinde Hakk’a vuslat için gözyaşı dökerek yanmayı diler.

Pûta-i ‘aşk içre pek sûzânlığı ister gönül

Vuslat-ı dîdâr için giryânlığı ister gönül.¹¹⁸⁶

Şair’e göre, sevgiliyle vuslat günlerinin gece ve gündüzünün tek bir an’ı, sabah vaktinin aydınlığına değişilmez:

Eyyâm-ı visâlinde olan leyl ü bahârın

Her bir demini subh-ı mücellâya değişmem.¹¹⁸⁷

¹¹⁸³ Niyâz-i Mısri’nin şu beyti konumuzu özetler niteliktedir:

Cânını terk etmeden cânâmı arzularsın

Zünnârını kesmeden îmânı arzularsın. Niyâzi- i Mısri (Örfî Efendi, Ey Gönül Niyâz-i Mısri Divanı Şerhi, s. 286.)

¹¹⁸⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 19b.

¹¹⁸⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b.

¹¹⁸⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 16a.

¹¹⁸⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a.

Mâşuğuna gönlünü kurban olarak verdiği gün, Rahîle Hanım'a bayramdır. Zira şaire göre, sevgilinin kapısının eşiği, en yüce cennetlere dahi değişilmez:

Ey ıyd-ı visâlinde kılan gönlümü kurbân

Bi'llâh eşiğin cennet-i a'lâya değişmem.¹¹⁸⁸

Sırrî Rahîle Hanım, sevgilisine vuslatının gizli olmasını istediği halde, sevgilisi onun adını ağyâra faş etmiştir:

Sırrî ben mahfî dedim cânâ visâlin isterim

Dâsitân etdi beni çıkdı yamân âdım yine.¹¹⁸⁹

Rahîle Hanım'a göre, mâşuğa vuslat gerçekleşince, âşık kendi varlığına kayıtsız kalır:

Sevdiğim Sırrî bugün bî-gâne olmuş cismine

Bilmem ey ruhum 'aceb zevk-i visâlinden midir.¹¹⁹⁰

'Hakk'ın feyzine vâsıl olan kişinin, ölü olan gönlü dirilir' diyen Rahîle Hanım kendisinin cisminde gizlenmiş¹¹⁹¹ hakikat sırrının farkını geç fehmetmesine ağlar:

Feyz-i vaslın bilmedim ihyâ edermiş mürdeyi

Sonradan derk eyledim cismimdedir cân ağlarım.¹¹⁹²

¹¹⁸⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 24a.

¹¹⁸⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 26a.

¹¹⁹⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

¹¹⁹¹ Âşık Yûnus'un şu şiiri manidardır:

Dervişlik baştadır tâcda değildir

Hararet nardadır sacda değildir

Eğer bir mü'minin kalbin yıkarsan

Hak'ka eylediğin secde değildir

Ararsan Mevla'yı kendinde ara

Kudüs'te Mekke'de Hacda değildir. (Mahmut Erol Kılıç, "Kudüs'te Mekke'de Hac'da.",

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmut-erol-kilic/kuduste-mekkede-hacda-2039954>, 03.09.2017.)

¹¹⁹² Sırrî Hanım Divan, vr., 25a.

Şair'e göre fenâyâ eren kişi bekâ bulur. Hakk'ın kokusunu alan âşık O'na vâsıl olmuştur:

İffet Hânım: Maksad-ı vasla erip vardım fenâ gülzârına

Bûyun istişmam edip Sübhâna erdim çok şükür.¹¹⁹³

'Vuslat kalesi, ancak nefis askerini yenilgiye uğratmak suretiyle feth edilir' diyen şair Hakk'ın iltifatlarına, vuslat kalesini feth ederek mazhar olunacağını farkındadır:

Sırrî Hânım: Leşker-i nefsi kırıp girdim hisâr-ı vaslına

İltifât-ı şâh-ı 'âlî-şâna erdim çok şükür.¹¹⁹⁴

Şair'e göre sâlik, aşk hassası ile vuslata ermek suretiyle, gedâ iken sultan olur. Kendisini aşka teslim eden kişi, her anın kıymetini bilir ve sonsuz bir ummana dönüşür, ev sahibinin kim olduğunu anlar ve neticede Rahmân'a vâsıl olur:

Aşkın istimdâdı her kimde ola sultân olur

Her demin kadrin bilir bir bahr-ı bî-pâyân olur

Mîzbânlık resmin anlar vâsıl-ı Rahmân olur.¹¹⁹⁵

Dostuna vâsıl olup, muradına eren Rahîle Hanım artık ağyârdan korkmamaktadır. Şairin gönlü mâşuğa kavuşunca rahata erişmiştir:

Kâm-yâbım dost ile havf eylemem agyârdan

Zinde-dil oldukça artık râhat el verdi bana.¹¹⁹⁶

¹¹⁹³ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

¹¹⁹⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 22a.

¹¹⁹⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 7b.

¹¹⁹⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 18b.

5.5.4 Hasret

Sözlükte ayrılık acısı, üzüntü, inleme ve özleyiş anlamına gelen hasret kavramı divan edebiyatında ve tasavvufta âşğın mâşuğundan ayrı düşmesi sonucu hissettiği şiddetli özlemi ifade eder.¹¹⁹⁷ Hasret âşğın canına kast ederek onu yakar bitirir. Fuzûlî'nin:

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım

Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı, diye terennüm ettiği hep bu hasretin iz düşümleridir.¹¹⁹⁸

'Mâşuktan ayrı düşen âşğın muradına kavuşması imkansızdır, çünkü gönlü sevgilinin hasretiyle doludur' diyen Rahîle Hanım'a göre şayet cefa yârdan gelirse cana minnet bilinmelidir:

Olur mu kâm-yâb olmak müyesser dil ki hasretidir

Cefâ-yı tîr cânândan gelirse cânâ minnetdir.¹¹⁹⁹

5.5.5 Sekr-Sahv-İstiğrak

Arapçada sarhoşluk olarak ifade edilen sekr, tasavvuf ıstılahında kalbe gelen vâridin etkisiyle sâlikin ihtisastan sıyrılıp gaybete düşmesi demektir.¹²⁰⁰ Kul Hakk'ın cemâl sıfatına vâkıf olursa sarhoş olur kendinden geçer, ruhu u sevinçle dolar taşar, işte bu halde sekr hali zuhur eder. Sekr kişiye, kutsiyet âleminde gelen bir haldir.¹²⁰¹ Sahv ise sekrin tam zıddı bir manaya gelir.¹²⁰² Arapçada uykudan uyanmak anlamında olan

¹¹⁹⁷ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.195.

¹¹⁹⁸ Fuzûlî, Su Kasidesi, <https://www.antoloji.com/beni-candan-usandirdi-3-siiri/>, Erişim: 19.12.2001

¹¹⁹⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 10b.

¹²⁰⁰ Kâşânî, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.303.

¹²⁰¹ Kâşânî, a.g.e, s.303.

¹²⁰² Yûsuf ile Zelihâ kıssasında, Zelihâ'nın Yûsuf'a olan aşkı Mısırlı kadınların diline düşer ve Zelihâ kendisinin Yûsuf'a âşık olmasının elinde olmadığını kadınlara ispat etmek ister ve bunun için de bir yemek tertipleyip kadınlara yemeğe çağırır. Yemekler yenip meyve faslına geçildiğinde Yûsuf tüm güzelliği ile ortama girer, kadınlara onun güzelliği karşısında kendilerinden geçerler ve meyve yerine farkına varmadan parmaklarını doğrularlar. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.484.)

kelime, ıstılahta ârif kişinin kendini kaybetmesinden ve duyu organlarının devre dışı kalmasından sonra tekrar uyanması ve bilinç durumuna geri dönmesidir.¹²⁰³

Aşkta kendini kaybetmiş olarak cihanı baştan başa gezen İffet Hanım, ayın parlak ziyası gibi nur olan cemâlullahı¹²⁰⁴ ulaşmıştır:

‘İffet Hanım: Gâ’ib etdim ibremi gezdim cihânı ser-be-ser

Magribi geçdim meh-i tâbâna erdim çok şükür.¹²⁰⁵

Elest meclisinde aşk şarabını içerek mestâne olduğunu belirten Rahîle Hanım, aşkın tesiriyle her an sükûnsuz bir divane gibidir. Sırrî Hanım’a göre, tevhid denizine dalan âşıklar, oradan Hak sınırları çıkarmaya taliptir:

İçmişiz câm-ı elestin bâdesin mestâneyiz

Aşk sevdâsıyla her dem bî-sükûn dîvâneyiz

Talmışız bahr-ı muhîte tâlib-i dürdâneyiz talip.¹²⁰⁶

Mansûr misali aşk şarabıyla mest olanların halka-i tevhid ehli olduğunu söyleyen şair, inkarcılara bu halkanın siper olduğunu beyan eder:

Ene’l-hakk neş’esiyle mest olan ‘âşıklar içindir

Hücüm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd.¹²⁰⁷

Şair: “Muhabbetullahına eren kişi zeval görmez Ya Rasûlullah” der:

Hayâlin neş’esiyle mest olan ‘âşıkların görmez

¹²⁰³ Seyyid Eş-Şerif Ali b. Muhammed Cürcanî, **Kitabü’t Târifât**, (Tercüme: Ârif Erkan), Bahar Yayınları, İstanbul 1997, s.137.

¹²⁰⁴ Nûr, 24/35.

¹²⁰⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

¹²⁰⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7a.

¹²⁰⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

Muhabbet mihr ü mâhında zevâlin yâ Resûla'llâh.¹²⁰⁸

Rahîle Hanım, ezel bezminin şarabıyla mest olan mestânelerin bugün şeyhi, Seyyid Ahmed Çelebi'nin ölümüne matem tutmasını diler:

Her şarâbın nûş eden mestâne-i rûz-ı elest

Esselâ der mâtemin tutsun bu gün pîr ü civân.¹²⁰⁹

Şaire göre aşk badesini nûş eden âşık hem mest olur hem de sevgilinin hasretiyle yanar durur. Mâşuğuna duyduğu aşkında duru bir gönle sahip olan şair, sevgilinin kendisine cefa ve sitem etmemesini ister:

Hasret-keş ü üftâdeyim mest ü harâb-ı bâdeyim

Aşkında hâtır-sâdeyim kılma bana cevr ü sitem.¹²¹⁰

Sırrî Hanım'a göre sâlikân-ı şeyh 'Abdülkâdir-i Geylânî sâlikleri sekr ve sahv halindedirler:

Gülşen-i pâk-ı cemâlin bülbül-i nâlânıyız

Gâh mest u gâh hüşyâr ol mehin hayranıyız

İçmişiz câm-ı elestin bâdesin mestâneyiz

Aşk sevdâsıyla her dem bî-sükûn dîvâneyiz.¹²¹¹

Aşk kadehi ile harap olan Rahîle Hanım, bu halinin nergis gibi kendine hayranlıktan başı dönmüş olanlarca bilenebileceğini ima eder, zira harâbât ehlinin hali meyhaneciye malumdur:

¹²⁰⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

¹²⁰⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

¹²¹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 5a.

¹²¹¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7a.

Harâb-ı câm-ı ‘aşkım nergis-i mestin bilir hâlim

Harâbât ehlinin ahvâlini hammâr olandan sor.¹²¹²

Ezel bezminde aşk kadehini sâki-i ezelin elinden içip mest olan şair, mürşidini dergâhta bulmuştur. Gönlü kırık, sarhoş, zelil ve düşkün bir âşık olan Rahîle Hanım, aşk meyini eleste, mest edici nergis¹²¹³ çiçeğine benzeyen sevgilinin elinden içmiştir:

Sâkî-i rûz-ı ezel ‘aşk ile oldum böyle mest

Tekye-i pîr-i mugânda bulmuşum cây-ı nişest

Dil-şikestim mey-perestim ‘âşık-ı sâgar be-dest

İçmişim mest-i elestim nergis-i mestânenen.¹²¹⁴

‘Can u gönülden gül endamlı sevgiliye iştiyâkım var’ diyen Rahîle Hanım, aşkıdan yükselen ahlarının gökte felekleri cümbüşe getirmeye gücünün yeteceğinden bahseder:

Getirir cümbüşe âhım felek-i nüh-tâkı

Anmadık mest-i mey-i ‘aşkın olan ‘uşşakı.¹²¹⁵

Sırrî Rahîle Hanım, sevgiliyi aşk şarabının oluşu olarak tasvir eder, zira kendisi de onun elinden aldığı mey ile mest olmuştur. Onun bu halini akla yâr olanlar eleştirirken kendisi gibi olan mestâneler ağlamaktadır:

Kâse-i mîzâb-ı sâkîden yine mestim bugün

¹²¹² Sırrî Hanım, Divan, vr., 11a.

¹²¹³ Mitolojiye göre çok yakışıklı bir delikanlı olan Narsis, aşktan anlamazken tanrılar onu cezalandırmışlar bunun sonucunda kendi suretini ırmakta görerek suya atlayıp ölmüştür. Tasavvufta bu sembol nefse karşılık gelmektedir. Kişinin kendi nefsi aşka ulaşma yolunda en büyük engel olarak durur. Şayet bu engel aşılsa nefis etkisiz hale gelir. (Erdoğan Altınkaynak, “Malya’da Âşık İrfani’den Derlenen Nergis Hikâyesi”, **Turkish Studies International Periodic For The Languages, Literature and History of Turcic**, Volume: 6/3, Summer 2011, p.175-195 Turkey.)

¹²¹⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b

¹²¹⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

Ta'n eder hüşyâr olan mestâneleler ağlar bana.¹²¹⁶

Sevgilinin gözlerine ezelden beri mest olan şair, gönle sefa veren mâşuktan ayrı düştüğünden medet ummaktadır:

Tâ ezel mest-i elest-i çeşminin hayranıyım

Revnağ-ı bezm-i safâ bir cândan ayrıldım meded.¹²¹⁷

Şair zâhîde hitaben: “Ey zâhid biz aşkın istignâsının mestiyiz, adımızı defterinin hem fihristinden hem de önsözünden sil, seninle aynı makamda değiliz” der:

Mest-i istignâ-yı ‘aşkız defterinde zâhidâ

Hall kıl fihristden dîbâceden de âdımız.¹²¹⁸

Ezel bezmine ârif olan âşıkların, ahitlerine sadık birer rind olduğunu söyleyen şair’e göre âşıklar aşk rayihasıyla mesttir. Rahîle Hanım, ihvana bu gerçeği tekraren şöyle söyler:

Ârif-i sırr-ı ezel rind-i vefâ derler bize

Bûy ‘aşkın mestiyiz ihvana râyılı söyleriz.¹²¹⁹

‘Âşıkların gönülleri ezel gününden o sevgilinin aşkıyla mest olmuştur’ diyen Sırrî Hanım, bu sırrın gizlenmesinin zaruri olduğunu ve derdinden sızlanmayıp, sırrını kimselere faş etmediğini belirtir:

Gönlümüz rûz-ı ezelden mest-i ‘aşkıdır senin

¹²¹⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19a.

¹²¹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

¹²¹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

¹²¹⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

Akla vâcib ketmi ben dîvâneveş dâd eylemem.¹²²⁰

‘Aynü’l-Hakk olan ermişler, halka-i tevhid neşesiyle mest olur’ diyen Rahîle Hanım, inkarcılara aynı halkanın perde olduğunu vurgular:

Ene’l-hakk neş’esiyle mest olan ‘âşıklar içindir

Hücüm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd.¹²²¹

‘Sevgilinin mest eden gözleri âşıklar zümresine irfan öğretir’ diyen şaire göre aşkın bir katresinde ummanlar dürülüdür, onu bulan esasında damlada ummanı bulmuştur:

Çeşm-i mestin zümre-i ‘uşşâka ‘irfân öğredir

Katre-i ‘aşkın bulan ‘ummâna cevân öğredir.¹²²²

Şaire göre yalan dünyaya gönül veren divaneye¹²²³ aşkın mestliği ile korkularından sıyrılmış olan âşık, ezel bezminin sarhoşluğunu ilan eder:

Bî-sebât-ı dehr-i düne dil veren dîvâneye

Mest-i bî-bâk-ı ezel mahmur şeklin gösterir

Şair, ‘her dem bin bir kılığa girip âşığıcı mest etmesi o sevgiliye mahsus’ der:

Her demde dîger cilve ile ‘âşık-ı zârı

Mest etmesi hünkârımın etvârınâ mahsus

¹²²⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24a.

¹²²¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 1b.

¹²²² Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

¹²²³ Niyâz-i Mısırî’nin bu minvalde terennüm ettiği şiiri şöyledir:

Gözün aç perdeyi kaldır duracak yer mi gör dünyâ

Kati mecnun durur buna gönül verip duran insân. Niyâzî-i Mısırî. (Örfî Efendi, Ey Gönül Niyâzî-i Mısırî Dîvânı Şerhi, s.271.)

Rahîle Hanım, ‘o sevgilinin ay yüzünü görmek için âşıklar hazırdır lakin ben çoktan mâsuğa erip mest ve hayran bir şekilde ağlamaktayım’ der:

Hânkâh-ı devletinde mâh-cemâlin görmeğe

Müntazırdır ‘âşıkân ben mest ü hayrân ağlarım.¹²²⁴

‘Ezelden içilen aşk meyi ile mest olanlar size merhaba’ diyen şaire göre ledün ilmîne¹²²⁵ ulaşan ârif billâhlar mâsivâdan uzaktırlar:

Merhabâ ey bâde-i bezm-i ezel mestânesi

Ârif-i ‘ilm-i ledünnin mâ-sivâ bî-gânesi.¹²²⁶

5.5.6 Fenâ-Bekâ-Ezel-Ebed

Fenâ lügatte yok olma, yokluk geçip gitme anlamına gelir.¹²²⁷ Mutasavvıfların yoğun olarak kullandıkları, ‘fenâu’l mütehakkık bi’l-Hak’ kavramı Hakk sayesinde yarattıklarından bîhaber olmak manasına gelir. Bunun daha da ilerisi ‘fenâu’l fenâ’dır ki manası, fenâdan da fenâ demektir.¹²²⁸ Bekâ ise lügatte, bakîlik ve evvelki hal üzere kalmak olarak ele alınır.¹²²⁹ Tasavvuf ıstılahında, sâliklerin ulaştıkları on makamdan birisidir. Kul bu makamda her şeyin Hakk tarafından ayakta tutulduğu bilgisine vâkıf olur. Hak yolcusunda temkin hali gerçekleştiğinde artık onun gözünden her şey silinerek sadece bâki olan kalır, izâfî olan ne varsa kaybolur gider. Fenâdan sonra bekâ makamına ayak basana hadis-i kutsideki: “Benimle işitir ve benimle görür¹²³⁰ hediyesi takdim edilir. Lügatte ezel’ başlangıcı olmayan geçmiş zaman yani öncesizlik olarak tanımlanır.¹²³¹ İstilahta ise Allah’ın el-Evvel ismi bağlamında kullanılmıştır.¹²³² Hakk’ın varlığına başlangıç atfetmek imkansız bir haldir. Ebed ise lügatte, sonu

¹²²⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 25a.

¹²²⁵ Gizli hakikatleri konu alan ve bu yolla insanı manevi kurtuluşa ulaştırdığına inanılan ilimdir. (Bkz., <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, 15.04.2021.)

¹²²⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26a.

¹²²⁷ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.293.

¹²²⁸ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s. 442-444.

¹²²⁹ Kâşânî, a.g.e, s.112.

¹²³⁰ Kâşânî, a.g.e, s.112.

¹²³¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.280.

¹²³² Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.182.

olmayan gelecek zaman anlamına gelir.¹²³³ Abdülkerim Cîlî'ye göre, Allah'ın ezeliyeti, ebediliğinin aynısıdır. Çünkü geçmiş ve gelecek denilen iki görelî taraf, Hakk'ın zât-ı akdes-i ilâhisinden münkati ve kendisi li-zatihî bekâda münferiddir.¹²³⁴ Mustafa Tatcı'nın yayına hazırladığı Yunûs Emre Divanında da Yunûs Emre ezel ebed ile alakalı şu mısraları terennüm etmiştir:

Ezel benüm ilimdür elest benüm yolumdur

Ezelile Elest'i ben bunda göre geldüm.¹²³⁵

Şair, 'mürşidim, bu köhne dünyaya veda etti, âriflere göre bu ölüm değil fena fi'l Hak'tır'¹²³⁶ der:

Öldü sanma köhne-zen dünyâyâ döndürdü kazâ

Hakk ile Hakk oldu anlar bu rümûzı 'ârifâ.¹²³⁷

Şaire göre hüviyyet bahrine dalıp ölümsüz olabilmek için, canı canana verip varlık elbisesinden soyunmak gerekir:

Verip cân-ı dili dildâra varlıktan berî oldum

Hüviyyet bahrına taldım ebed ölmez biri oldum.¹²³⁸

Şair ezel bezminde o nergis gözlü¹²³⁹ sevgilinin elinden aşk şarabını nûş edince mestâne olmuş ve bu aşk sebebi ile kalbi kırık bir felaketzedeye dönmüştür. Sırrî Hanım ezel bezminde elde ettiği bu aşkın iz düşümünü mürşidinin gönlünde bulmuş

¹²³³ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.

¹²³⁴ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.68.

¹²³⁵ Tatcı, Yunûs Emre Dîvânı, s.326.

¹²³⁶ Ayhan Hıra, "Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin Tasavvuf Anlayışında Fenâ Kavramı", **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1, Kars 2014, s.169-185.

¹²³⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 2a.

¹²³⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 24b.

¹²³⁹ Divan edebiyatında sevgili'nin bakışı nergisi anımsatır ve âşık bu bakışlarla sarhoş olur. (Doğan Kaya, "Divan Şiiri ve XIX. Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasvirî", **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, 2000, s.243-266.)

ve o gönülde kendine yer edinmiştir. Ezel bezminden beri Hakk'ın kulu kurbanı olan Rahîle Hanım, mürşidinin dergâhına değil bir can, bin can adamaya hazırdır:

Cân nedir bin cân anın nezr eyledim dergâhına

Tâ ezelden olmuşum kurbân olan bir çâkeri

Pür felâket bir cefâ-cûyum ki pek hâtır-şikest

Sâkî-i rûz-ı ezel 'aşk ile oldum böyle mest

Tekye-i pîr-i mugânda bulmuşum cây-ı nişest

Dil-şikestim mey-perestim 'âşık-ı sâgar be-dest

İçmişim mest-i elestim nergis-i mestânedem.¹²⁴⁰

Rahîle Hanım'a göre, Hak sırlarının ezelden ârifi olan âşıklar bu ezel sırrına vefâlı birer rinddir. Aşk kokusuyla mest olmuş olan Sırrî Hanım bu râihayı ihvana da duyurmaktadır:

Ârif-i sırr-ı ezel rind-i vefâ derler bize

Bûy 'aşkın mestiyiz ihvana râyılı söyleriz.¹²⁴¹

Şaire göre ezelde Hakk'a söz verenler bu dünyaya âgâh gelirler, verdikleri bu sözün gereği olan aşkla pişerek akranlarına fark atarlar.

Ezelden 'ahd ü peymân eyleyenler geldiler ayık

Çekenler derd-i 'aşkı oldular akrânına fa'ik.¹²⁴²

¹²⁴⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 13b

¹²⁴¹ Sırrî Hanım Divan, vr., 22b.

¹²⁴² Sırrî Hanım Divan, vr., 11b.

‘Ezelden muhabbet şarabını Hakk’ın elinden nûş eden bu dünyada yüce bir himmet kuşanıp ibretle dokuz feleği ve âlemleri seyr etmelidir’ diyen şaire göre bu devlete erişen şanı şöhreti dünyayı sarsa da buna rağbet etmemelidir, çünkü dünyanın şöhreti de tıpkı dünyanın kendisi gibi fânidir, âşığa düşen yüzünü fenâ âleminden bekâ âlemine çevirmektir:

Muhabbet cür‘asın nûş eyledine tâ ebed sâkî

Mu’allâ himmet ol ‘ibretle seyr eyle bu nüh tâkî

Gözetme şöhret ü şânın eger tutdıysa âfâkî

Heves kılma cihânın varına ey dil değil bâkî

Yüzün tut lâ-mekân sahrâsına dehr-i fenâdan geç.¹²⁴³

Şair, ‘hayret o endamlı sevgiliye kim gönül verdi ise âşık oldu, ben de tâ ezel bezminde onun ela gözlerine âşık olanlardanım’ der:

Âşık etdi tâ ezelden varımı çeşm-i elâ

Dil veren kim ise ol endâma âyâ ‘aşk ola.¹²⁴⁴

Şaire göre, elest bezminde gönül levhasına aşk nakş olunmuş olanlar bu fâni âleme aşkın paklığı ile gelir:

Dem-i rûz-ı ezelde levh-i dilde ‘aşkı nakş olmuş’

Cihân bî-bekâya ‘aşk-ı pâk ile gelen gelmiş.¹²⁴⁵

¹²⁴³ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b

¹²⁴⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 12a

¹²⁴⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

“Ezelden tıynetim esrâr-ı ‘aşk ile muhammerdir”¹²⁴⁶ diyen Sırrî Hanım mürrşidine hitaben şöyle seslenir: “Ey ezel sırlarının mahremi olan canan, gönüllerine bu sırlardan ihsanlarda bulunasın diye, ihvan senin yolunu gözlemektedir”:

Ey sırr-ı ezel mahremi cânân seni gözler

Ehl-i dile bahş etmeğe ihsân seni gözler.¹²⁴⁷

Şaire göre ezel bezminde âşıkların gönül levhasına nakkaş-ı hakiki olan Hakk tarafından aşk nakş edilmiştir dolayısıyla âşık olmaları feleğin harcıyla olmamıştır:

Dil-figâr olmak ne lâzım çarh-ı gec-reftârdan

Levha çekmiş tâ ezel naklım dil-i Behzâd’ımız.¹²⁴⁸

Rahîle Hanım, ezel bezminde o güneş yüzlü sevgiliyi görünce onun aşkıyla bağrını kebab etmiş, ondan ayrı kalmakla da nefsinin onun muhabbetiyle doldurmuştur:

Ezelden şem‘-i hüsne per yakıp bagrım kebâb etdim

Firâk-ı hasretinle hayme-i zevkim habâb etdim.¹²⁴⁹

Sırrî Hanım, alayişe aldırmayan mertlere hitaben: “Ezel bezminden aldığımız Hakk esrarlarını duymak için yârenler sizin yolunuzu gözler” diye seslenir:

Aldınsa sabak tâ ezel ey merd-i kalender

Esrâr-ı Hakı tuymaga yârân seni gözler.¹²⁵⁰

¹²⁴⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b

¹²⁴⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

¹²⁴⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 23a.

¹²⁴⁹ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

¹²⁵⁰ Sırrî Hanım Divan, vr., 21a.

Rahîle Hanım'a göre, bekâ meclisinde ölümsüzlük şarabı olan aşkı nûş edip mest olan âşıkların gözünde, dünya ve ûkba yerle yeksan olmuştur:

Bezm-i bâkîden ezel câmin içen bî-hoşların

Çeşmine dünyâ vü 'ukbâ cümle yeksân oldu hep.¹²⁵¹

Sırrî Hanım'a göre, bu fani dünya için gönlü yaralamaya gerek yoktur. Zira bu dünya bir iki günlük bir misafirhanedir:

Dil figâr etmek ne lâzım bu fenâ dünyâ için

Hürmetin tut bir iki gün bunda mihmandır sana.¹²⁵²

Şair, zât-ı hakikî hazretlerine vâsıl olduktan sonra zaman kayıtlarından kurtulmuş, varlığını ifnâ ettikten sonra sarhoş olmuştur:

Ne maziden müzari'den ne istikbâle fikrim var

Fenâ bulmuşdur ahvâlim anıncün ser-serî oldum.¹²⁵³

İffet Hanım'a göre, beden postundan geçen kişi fenâ'ya vâsıl olur. Hakk'ın kokusunu duyan âşık buna elbette hamd eder:

İffet Hânım: Maksad-ı vasla erip vardım fenâ gülzârına

Bûyun istişmam edip Sübhâna erdim çok şükür.¹²⁵⁴

Rahîle Hanım'a göre, kişinin dünyevi şan ve şöhreti tüm cihanı sarsa da buna pirim vermemelidir, çünkü dünya da şöhreti de fânidir. Kişiye düşen yüzünü fenâ âleminde bekâ âlemine çevirmektir:

¹²⁵¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

¹²⁵² Sırrî Hanım, Divan, vr., 18b.

¹²⁵³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

¹²⁵⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22b.

Muhabbet cür'asın nûs eyledine tâ ebed sâkî

Heves kılma cihânın varına ey dil değil bâkî

Yüzün tut lâ-mekân sahrâsına dehr-i fenâdan geç.¹²⁵⁵

Şair, beden varlığı kül olduktan sonra ebediliği elde etmiştir. Aşkın künhüne vâkif olanlara Rahîle Hanım'ın yaşadığı haller yol gösterir:

Şem tek yakdın beni artık bana yokdur zevâl

Fehm eden 'uşşâka 'aşk olsun bu remzim vasf-ı hâl.¹²⁵⁶

İffet Hanım, gönlünün Hakk'ın yakınlığına dünyada erdiğini belirtir zira vicdan süsü olan aşka bu dünyada ulaşılır:

İffet Hânım: Gözlemez ferdâyı dil fânide buldu kurbeti

İffetâ ârâyış-i vicdâna erdim çok şükür.¹²⁵⁷

Şair müşdidinin vefat haberi üzerine: “Eyvah bu dert beni istîlâ etti, el eman Ya Rabb, âlemin kutbu bu fâni dünyayı terk edip tevhide gark oldu” der:

Ey dirîgâ neyleyem kim derd elinden el-amân

Kutb-ı 'âlem fâniyi terk etdi oldu bî-nişân.¹²⁵⁸

Şaire göre iki cihan ehline verilmiş âşık ise fenâ makamına ayak basmak suretiyle cihanı ayakları altına almış bir haldedir:

Dü cihânı ehline verdin hele biz fâniyiz

¹²⁵⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b

¹²⁵⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13b.

¹²⁵⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22b.

¹²⁵⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

Biz cihânı pâyimal etmiş cihân-peymâlarız.¹²⁵⁹

Rahîle Hanım'a göre, kutub olan hak erenler, bu fâni dünyaya gönül vermez. Velîlerin âlem-i manadaki yuvaları, mekansızlık âlemi olan tevhittir:

Şâh-bâz-ı kuds olan dil vermedi bu fâniye

Lâ-mekândır 'âlem-i ma'nâda 'âlî lânesi.¹²⁶⁰

Rahîle Hanım'a göre ezel bezminde aşk şarabını nûş eden sarhoşların gözünde dünya ve ukbâ yerle yeksan olmaya mahkumdur:

Bezm-i bâkîden ezel câmin içen bî-hoşların

Çeşmine dünyâ vü 'ukbâ cümle yeksân oldu hep.¹²⁶¹

Ezel bezminden irfan kısmetiyle bu dünyaya gelen şair, ehl-i Hakk'ın sıdk ile bendesi olduğunu ifade eder:

Ehl-i hakkın bendesiyiz sıdk ile îmân ile

Kısmet-i rûz-ı ezelden gelmişiz 'irfân ile.¹²⁶²

5.5.7 Hüviyyet

Lügatte, mâhiyet, hakikat, asıl¹²⁶³ demek olan kavram, tasavvuf ıstılahında ise, tüm varlığa sirayet eden mutlak varlık anlamına gelir.¹²⁶⁴ Abdülkerîm el-Cîlî'ye göre hüviyyet, Hakk hakkında isimleri ve sıfatları açısından zât'a işaret eden bir kavramdır.

¹²⁵⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

¹²⁶⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26b.

¹²⁶¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

¹²⁶² Sırrî Hanım, Divan, vr., 7b.

¹²⁶³ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.452.

¹²⁶⁴ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.126.

Âlemdeki her türlü mevcûd ve meşhûd olan ne varsa hepsi varlığını Allah'tan almaktadır.¹²⁶⁵

Rahîle Hanım da aşağıdaki beyitte Hakk'ın zâtını kastederek hüviyyet kavramını kullanmıştır. Şaire göre hüviyyet bahrine dalıp ölümsüz olabilmek için, canı canana verip varlık elbisesinden soyunmak gerekir:

Verip cân-ı dili dildâra varlıktan berî oldum

Hüviyyet bahrına taldım ebed ölmez biri oldum.¹²⁶⁶

5.5.8 Kabe Kavseyn

Kabe kavseyn ıstılahi manada, 'vücup' ve 'imkân' anlamına gelir.¹²⁶⁷ Peygamber Efendimizin her şeyin Hakk olduğunun farkına varmasıdır.¹²⁶⁸

Sırrî Rahîle Hanım aşağıdaki beyitte sevgilinin kaş kıvrımlarına ve ceylan gözlerine nice canların feda olduğunu ifade eder. Sevgilinin kaşları ve saçları aşığı avlar.¹²⁶⁹ Şair sevgilinin güzelliğine çok yakındır, bu yakınlık aynı zamanda tevhit-i zât'a işaret etmektedir:

Kaşı mihrabına cânlar fedâ ol âhûvan çeşmin

Saçının istivâsı "kâbe-kavseyni ev ednâ"dır.¹²⁷⁰

¹²⁶⁵ Ali Durusoy, "Hüviyyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 19, İstanbul 1999, s.68-69.

¹²⁶⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

¹²⁶⁷ Necm, 53/8.

¹²⁶⁸ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.245.

¹²⁶⁹ Kürşat Şamil Şahin, "Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 6/3 Summer, 2011, s.1851-1867.

¹²⁷⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 3b

5.5.9 Nokta-Harf

Lügatte benek, leke ¹²⁷¹ anlamına gelen nokta tasavvufta insan cisminin aslı olarak kullanılmaktadır. Mehmet Tabakoğlu ve Şükrü Maden Azîzüddin Nesefî, nokta kavramını Hz. Ali'ye isnad edilen: “Ben bâ'nın altındaki noktayı” ifadesinden hareketle açıklamaya çalışarak noktanın künhüne vâkıf olanın yakîn bilgisine ulaşacağını ifade etmişlerdir.¹²⁷²

Şâir, varlık elbisesinden soyunarak tevhit ummanına ermek suretiyle o ummanda vücudunu ifnâ edip Hz.Ali gibi haydarî ¹²⁷³ olmuştur:

Soyundum harf libâsın nokta-i esrara erdim ben

O nokta içre mahv etdim vücudum Haydarî oldum.¹²⁷⁴

5.5.10 Derd-Derman

Sözlük anlamı olarak der, gam, keder, kasâvet, tasa ve kaygı anlamlarına gelen derd ¹²⁷⁵ kavramı, tasavvuf ıstılahında bu anlamlardan çok farklı bir muhteva içerir. Derd tasavvufta dermanın ta kendisidir. Dertsiz insan olmak aslında dertlerin en büyüğüdür. “Allah derdini artırsın” bir Mevlevî deyimidir. Tasavvuf kültüründe dertli olmak, esasen âşık olmakla eş değerdir. Derman ise derdin ilacı çaresi demektir lakin tasavvuf ıstılahında bu kavram da farklı bir kullanımla derdin kendisi olarak algılanmıştır. Derman derdin bizatihi kendisidir. Niyâzî-i Mısırî'nin: “Derman arardım derdime derdim bana derman imiş”¹²⁷⁶ cümlesi bu durumu özetler mahiyettedir.

Aşk derdiyle bülbül gibi inleyen şair, bu dertle varlığını tarumâr etmiştir bu nedenle şair aşk yolunda bir sergerdandır:

¹²⁷¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.987.

¹²⁷² Mehmet Tabakoğlu, Şükrü Maden, “Nokta Metaforu ve Vahdet Üzerine Eklektik Bir Metin: Noktatü'l-Beyân Rsiyesi”, **AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bahar 2019, Cilt: 7, Sayı: 13, s.15.

¹²⁷³ Arslan demektir. Hazreti Ali'nin lakabı olarak kullanılır. Hz. Ali'nin Hak yolundaki cesaret ve kahramanlığından dolayı bu lakap kendisine verilmiştir. (DİA, “Haydar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 17, TDV Yayınları İstanbul 1998, s.24.)

¹²⁷⁴ Sırrı Hanım Divan, vr., 24b.

¹²⁷⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.198.

¹²⁷⁶ Örfi Efendi, Ey Gönül Niyâzî Mısırî Divânı Şerhi, s.190.

Derd-i yâr âh-ı hezâr etmiş vücudum târ u mâr

Sırrî-i şeydâ anınçün koydu meydâna seri.¹²⁷⁷

Rahîle Hanım ‘zaman, âşıklara türlü mihnetler sunan kadehi eline almış ve her kim bu şaraptan nûş ettiyse cismi mahvolmuştur’ der:

Sâkî-i devrân¹²⁷⁸ elem sahbâsını aldı ele

Her kime sunduysa mülk-i cismi vîrân oldu hep.¹²⁷⁹

Rahîle Hanım’ın gönlü mâşuğunun hasretiyle doluyken neşeli olması zordur. Sırrî Hanım’a göre sevgiliden cana gelen bela okları cana minnettir:

Olur mu kâm-yâb olmak müyesser dil ki hasretidir

Cefâ-yı tîr cânândan gelirse cânâ minnetdir.¹²⁸⁰

Sırrî Hanım âlim u dânânın bile tariften aciz kaldığı derdini bütün çaresizlere destgîr olan o yüce himmet sahibine açmakta, ondan başkasına haşa açmamaktadır:

Değil hâl-i dilim ta’rife hâcet ‘âlim u dânâ

Kamu bî-çâregâna ey himmeti vâlâ

Sanadır ‘arz-ı hâl-i derd-i dil gayra değil.¹²⁸¹

‘Hasta âşık derdine dermanı aşk derdinden beklemelidir’ diyen Rahîle Hanım’a göre aşk derdine nice hekim ve filozoflar çare bulamamıştır zira derdin kendisi devanın ta kendisidir:

¹²⁷⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 26b.

¹²⁷⁸ Hasan Ekici, “Bâkî Divanında Sâkî Mefhumu”, *Journal Of Turkish Language and Literature*, Volume:3, Issue:3, Summer 2017, s.55-76.

¹²⁷⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 19b.

¹²⁸⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 2a.

¹²⁸¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

İlâcından hezârân feylesof'aciz nice Lokmân

Marîz-i derd-i 'aşka kendi kendinden erer dermân

Taleb kılma devâyı kimseden özge devâdan geç.¹²⁸²

Şair derdine derman ararken şu tecellîlere mazhar olmuştur:

Garîk-i hayret oldum dilde 'aşkı olalı mihmân

Gelip râh-ı muhabbetde ararken derdime dermân.¹²⁸³

Rahîle Hanım'a göre, her hasta derman bulmuştur. Fakat aşk ehlinin derdine bir tedbir gözükmemektedir:

Oldu her bîmâra dermânı müyesser 'âkıbet

Ehl-i 'aşkın derdine bilmem nice tedbîr olur.¹²⁸⁴

Şair 'fakat yine de ümitvar olmak gerekir, zira her derdin dermanı vardır' der:

Sabâ var söyle yâre sağlık olsun

Olur her derde çâre sağlık olsun.¹²⁸⁵

Sırrî Hanım'a göre aşk kaydında üftâde olmak çok müşkil bir durumdur:

Beni teshîr hüsn-ü zâtı kıldı bir 'Acem-zâde

Ne müşkül derde düşdüm kayd-ı 'aşka oldum üftâde.¹²⁸⁶

---

¹²⁸² Sırrî Hanım, Divan, vr., 14a.

¹²⁸³ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

¹²⁸⁴ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

¹²⁸⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 27a.

¹²⁸⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

Rahîle Hanım’a göre canana, pervâne misali gülümseyerek sessizce kendini aşkın ateşinde yakanlar kavuşur ayrıca tüm dertler Allah’a malumdur vaveylâ koparmaya lüzüm yoktur: ¹²⁸⁷

Yanıp pervâneveş ebsem olanlar erdi maksuda

Ne derdin var ise Allâh’a ma‘lûm hûy u hâydan geç. ¹²⁸⁸

Mürşidine can u gönülden hizmet eden Rahîle Hanım, derdine mürşidinin himmeti ile derman bulduğuna şükreder:

Sırrî Hânım: Tekye-i pîr-i mugâna hidmet etdim cân ile

Himmet-i merdân ile dermana erdim çok şükür. ¹²⁸⁹

‘Ezel bezminden aşka istidadı olanlar bu dünyaya da ayık gelir’ diyen şaire göre derd-i aşkı çekenler akranlarına fayık olur:

Ezelden ‘ahd ü peymân eyleyenler geldiler ayık

Çekenler derd-i ‘aşkı oldular akrânına fa’ik. ¹²⁹⁰

‘Derd, “ayn” den geldiği için “gayr”a açmaya gerek yoktur’ diyen Rahîle Hanım Hak yolda çaresizdir ve Mevlâdan merhamet dilemektedir:

Sanadır ‘arz-ı hâl-i derd-i dil gayra degil hâşâ

Reh-i hakînde bir üftâdeyim rahm et Ganî Mevlâ. ¹²⁹¹

¹²⁸⁷ Karşılaştırınız: Ne müşkil hâcetın varsa heman arzeyle Allâh’e Der-i Mevlâ dururken bakma Lütfî başka dergâhe. Alvarlı Efe. (Alvarlı Efe, “İncinme İncitenden”, <https://www.antoloji.com/incinme-incitenden-siiri/>, Erişim: 12.4.2016)

¹²⁸⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 14b.

¹²⁸⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 22a.

¹²⁹⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

¹²⁹¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17b.

‘Derd ve elem âşığa yakışır’ diyen Rahîle Hanım’a göre, Sokrat ve Bokrat dahi aşk hastalığına tutulmuştur. Bu derdin tek dermanı sevgilinin elindedir. Rahîle Hanım, ‘mâşuğun gam çeken âşığına deva bulup bulmayacağı ise meçhuldür’ der:

Derd ü eleme ekseri şâyeste-i ‘aşka

Sokrât ile Bokrât yanar haste-i ‘aşka

Sıhhat o tabibin hele tîmârına mahsus

Merhem eyler mi ‘aceb bağı yanık gam-keşe.¹²⁹²

5.5.11 Tecellî

Lügatte görünme, belirme ve talih olarak geçen kavram ıstilahta, gaybden gelen ve kalpte zuhur eden nûr demektir. İlâhi isimlerin tecellî ettikleri yere ve yönlere göre tecellînin kendisinden çıktığı gaybler yedi tane olarak bilinir. Bunlar: Gaybu’t-Hak, Gay-bu’l-Hafâ, Gaybu’s-Sır, Gaybu’r-Ruh, Gaybu’l-Kalb, Gaybu’n-Nefs, Gaybu’l-Letâîfî’l-Bedeniyye’dır.¹²⁹³ Sûfî vahdet-i vücûd tecrübesini yaşayabilmek için önce tevhid-i ef’âl, sonra tevhid-i sıfât ve son olarak ta tevhid-i zât tecellîlerine uğrar.¹²⁹⁴

Şaire göre, Mevlânın tecellîleri kişinin gönül dünyasında belirince, kulun varlık vehmi, Tûr Dağı¹²⁹⁵ misali yıkılır, küle döner. Sırrî Hanım, kendisinden tavsiye isteyen akıl ve şuur düşmanlarına: “Ben aklımı, sabrımı ve şuurumu o sevgiliye verdim” der:

Yandı îmâ-yı tecellisinde varım misl-i Tûr

Benden itmen iltimâs¹²⁹⁶ ey düşman-ı ‘akl u şu’ûr

¹²⁹² Sırrî Hanım, Divan, vr., 12b.

¹²⁹³ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.265.

¹²⁹⁴ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.445.

¹²⁹⁵ Şiirde Tûr Dağı Hakk’ın oraya tecellî etmesi ile sarsılıp parçalanması anlamında kullanılmıştır. Tûr Dağı tasavvufî anlamda âşığın vücudunu mahvetmesi olarak, aşkın verdiği istiğrak hali ile raks ettirmesi olarak ta kullanılır. (Abdullah Eren, “Klasik Türk Şiirinde Tasavvufî Açından Tûr-i Sînâ”, **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi** 2018, Özel Sayı: 4, Ağustos, s.197.)

¹²⁹⁶ Sözlükte kayırma (Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.496.) anlamına gelen kavram, ıstilahta dünya hayatına değer vermeme olarak tanımlanır. (Rabia Zahide Temiz, “Mutasavvif Ebû Yezid El-Bistâmî’nin

Vermişim efkâr u ‘akl u sabrımı hep yâra ben.¹²⁹⁷

Şairin gönlü, tecelliyatların neticesinde nûrla dolmuştur. Rahîle Hanım’ın cismi Hakk’tan gelen tecellîler neticesinde Tûr misali yanmıştır:

Gönlümüz nâr-ı tecelli ile pür-nûr olalı

Cismimiz pertev-i envâra yanıp Tûr olalı.¹²⁹⁸

“Tecellî-i hüviyyet neş’esinden bî-haber âbid¹²⁹⁹ diyen Sırrî Rahîle Hanım’ı cemâl tecellîsi, Tûr misali olan cismini aydınlatmıştır. Sevgilinin aşkı gönlünde misafir olduğundan beri şair hayretlere gark olmuştur. Rahîle Hanım’a göre o sevgili, sözü güzel söyleme sanatında mahir, yüz güzelliğinde ise parlayan bir ay’a benzer. O gönül çelen mâşuğun, âşığına kelim bahşetmesi, âşığa nûrdur:

Garîk-i hayret oldum dilde ‘aşkı olalı mihmân

Yelip râh-ı muhabbetde ararken derdime dermân

Tecellî-i cemâli Tûr-ı cismim eyledi rahşân

Belâgatde kelîmâsâ melâhatde meh-i tâbân

O şuhun nutk-ı cân-bahşı mücellâ vech beyzâda.¹³⁰⁰

Sırrî Hanım’a göre hüviyyet burcunun mihrabı olan gönülde Hakk tecellî eder. Şair, Allah’ın mazharı olduğuna hamd eder:

Tecellî eyledi mihrâb-ı dil burc-ı hüviyyetde

(v.234/848) *Hadis Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme*”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 34, Yıl: 2019, s.289-316.)

¹²⁹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 13a.

¹²⁹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15b.

¹²⁹⁹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 11b.

¹³⁰⁰ Sırrî Hanım, Divan, vr., 15a.

Bi-hamdi'llâh bugün dîdâr-ı yârin mazharı oldum.¹³⁰¹

5.5.12 Mazhar

Mazharın lûgat manası bir şeyin görüldüğü âyan olduğu yerdir,¹³⁰² tasavvuf ıstılahında ise, Hakk'ın sıfat, isim ve fiillerinin zuhur ve tecellî ettiği mahaldir.¹³⁰³

Sırrî Rahîle Hanım, Hakk'ın tecellîlerine mazhar olması hasebiyle Tûr Dağına¹³⁰⁴ benzeyen benliğinin paramparça olarak Hakk'ın nûrunda fenâ bulduğunu ifade eder:

Tecelliyyât-ı Hakk'a mazharım ma'nâda bir Tûrum

Cevâb-ı hestîyi Perverdigârâ mahv kıl nurum.¹³⁰⁵

Şair, dîdâr-ı yârin mazharı olmuştur:

Tecellî eyledi mihrâb-ı dil burc-ı hüviyyetde

Bi-hamdi'llâh bugün dîdâr-ı yârin mazharı oldum.¹³⁰⁶

5.5.13 Âdem-Âlem

Âdem, lûgatte dünyadan ilk yaratılan adam anlamına gelir.¹³⁰⁷ Kavram Arapçada adam demektir. Mutasavvıflar Hakk'ın kendisine verilen ehemmiyetin farkına varıp ona göre şekil alan insanı, 'kutb ya da Âdem-i mâna-merd-i mânâ'¹³⁰⁸ olarak tavsif etmişlerdir. Âlem, lûgatte dünya, cihan anlamına gelir.¹³⁰⁹ Tasavvuf ıstılahında ise

¹³⁰¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

¹³⁰² Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.681.

¹³⁰³ Semih Ceyhan, "Tecellî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011, s.241-243.

¹³⁰⁴ Abdullah Eren, "Klâsik Türk Şiirinde Tasavvufî Açıldan Tûr-i Sînâ", **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Özel Sayı 4 (Ağustos), 2018, s.197-210.

¹³⁰⁵ Sırrî Hanım, Divan, vr., 17a.

¹³⁰⁶ Sırrî Hanım, Divan, vr., 24b.

¹³⁰⁷ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.11.

¹³⁰⁸ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.10.

¹³⁰⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.30.

Hakk'ın dışındaki her şey için kullanılır. Âlem kelimesi bilmek masdarından türetilmiştir dolayısıyla Allah'ın isim ve sıfatları ile bilinmesine vesiledir.¹³¹⁰

Rahîle Hanım, Hz. Âdem'in küçük bir âlem¹³¹¹ olduğunu ifade eder. Şaire göre Allah, Hz. Âdem'i kâinatın en büyük nüshası olarak yaratmış ve onu yüceltmıştır. Rahîle Hanım, Âdem'in sırrının remzini ancak Hızır¹³¹² hasletli ve İsâ nefeslilerin bilebileceğini vurgular. Sırrî Hanım devamla, Hak yolunda canını feda edene, tüm mahlukatın musahhar kılınacağını¹³¹³ dile getirir:

Anınçün Âdem'i halk eyledi Hakk nüsha-i kübrâ

Deyip şânında “kerremnâ” giyirdi hil'at ana

Bu remzi bildi ancak Hızır-ı haslet hem-dem-i' İsâ

Olar kim baş u cânın râh-ı Hakk'da kıldılar ifnâ

Hudâ'nın anlara bi'l-cümle mahlûkı musahhardır.¹³¹⁴

¹³¹⁰ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.17.

¹³¹¹ Mutasavvıflara göre insan âlemin küçültülmüş bir numunesidir. Birisi âlem-i Kübrâ, diğeri ise onun nümunesi olan âlem-i suğrâdır ve aynı zamanda büyük nüshası (nüsha-i Kübrâ)dır. (Hilmi Ziya Ülken, “*Tasavvuf Psikolojisi*”, Üniversite Konferansları, 1944-1945, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1946, s.195.)

¹³¹² Hızır, âb-hayâtı için ölümsüzlüğe kavuşan peygamber yahut velidir. Hızır halk inanışında kendisine büyük bir yer bulmuş olup, kendisinden Kur'an-ı Kerim'de de Musa peygamber ile yapmış olduğu yolculuk hasebiyle bahsedilir. (Kehf/ 59-81.) Kültürümüzde Hızır'ın darda kalanlara yetişip imdad etmesi sonucunda dilimize ‘kul bunalmayınca Hızır yetişmez’ deyişi yerleşmiştir. Hızır kelimesinin anlamı yeşillik demek olduğundan onun geçtiği yerlerin yeşillendiği halk tarafından benimsenmiştir. Hızır bir rivayete göre Hz.Nuh veya Hz.Mûsâ, diğer rivayetlere göre ise İskender-i Zülkarneyn zamanında yaşamıştır. Ölümsüzlüğe İskender zamanında kavuştuğu görüşü yaygındır. Âb-ı hayât için ölümsüzleşen Hızır ve İlyas biri denizde diğeri karada olmak üzere darda kalan kullara yardım ederler. Hızır'ın kendine mahsus bir takım olağanüstü kerametleri mevcuttur. Tasavvuf ve divan edebiyatında Hızır sembolü çok sık kullanılmaktadır. Sevgilinin pek çok özelliği Hızır'ı andırır, bilhassa onun yüzündeki ayva tüyleri Hızır'dan kinayedir. Aşık mâşuğunun aşkından ağlar bunun sonucunda da bir gözyaşı denizi oluşur, bu denizde boğulmak üzere olan âşık Hızır bildiği sevgilisinden imdat diler. Aynı zamanda sevgilinin yüzü denize benzer, yüzündeki ayva tüyleri ise Hızır gibi kurtarıcıdır. Sevgilinin dudağı kenarındaki tüyler zulümatı temsil eder oraya girip sırlar devşirenler de Hızır olurlar. İlm-i ledün tasavvufta Hızır kelimesinden kinayedir ve gönle ferahlık verir. (Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.205.)

¹³¹³ “Himmet ve kaygılarını tek'e indirip sadece âhret kaygısı taşıyanın dünyasına Allah kâfidir. Kaygısını dünyaya dağıtanın ise Allah, hangi vadede helak olduğuna aldırış etmez.” (Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s.83.)

¹³¹⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 14b.

5.5.14 Fetih

Fetih, lügatte açma, açılma manasına gelir.¹³¹⁵ Istılahtaki anlamı ise, Allah'tan kuluna açılan şeylerdir. Fethin, “Fütûhu’l İbâre, fütûhu’l halâve, fütûhu’l mükâşefe” gibi türleri mevcuttur.¹³¹⁶

‘Aşk ikliminin fatihiyiz lakin harâbât ehli görünürüz’ diyen Sırrî Hanım, yolun başında olan ve henüz kalpleri katılıktan kurtulamamış taliplerle, kendisine verilmiş olan fetih sırlarını paylaşır:

Fâtih-i iklim-i ‘aşkız hem harâbât ehliyiz

Seng-dil tâliblere Sırrî fetâyih söyleriz.¹³¹⁷

Şaire göre, kendi gönlündeki Hak hazinesini fetheden kişiden bazen nahoş şeyler sadır olsa da hakikatte o velîdir:

Dil gencini feth eyleyenin âyînesinde

Çirkin ‘amelin görme hakîkatde velidir.¹³¹⁸

5.5.15 Vârid

Sözlük anlamı olarak gelen, vâsıl olan erişen anlamı olan vârid,¹³¹⁹ Kuşeyrî’ye göre, kulun bir kastı olmadan kalbine gelen güzel düşünce demektir. Vârid bazen Hakk’tan, bazen de ilimden gelir.¹³²⁰

¹³¹⁵ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.300.

¹³¹⁶ Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s.431-432.

¹³¹⁷ Sırrî Hanım, Divan, vr., 23a.

¹³¹⁸ Sırrî Hanım, Divan, vr., 20b.

¹³¹⁹ Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, s.1325.

¹³²⁰ Kuşeyrî, Kuşeyrî Risâlesi, s.230.

Şair aşağıdaki beyitte, samimi edilen duaların Hakk'a ulaşacağını vârid kavramını kullanmıştır. Candan yapılan duaların Hakk'a ulaştığını, gayretlerin ancak bu şekilde heba olmayacağını dile getirir:

Vârid sana cândan du'â tâ kalmaya sa'yim hebâ

Lutf eyle imdâd et bana ol kâşif-i bahr-ı fehem.¹³²¹

5.5.16 Dîdâr-Rü'yet

Dîdâr, lügatte yüz, çehre manasına gelir.¹³²² İstilahta ise Allah'ın tecellisi demektir.¹³²³ Rü'yet ise istilahta, Allah'ı, Hz. Peygamber'i, melekleri, vefat etmiş velîlerin ruhlarını görme anlamında kullanılır. Tasavvufta mühim bir yeri olan husus, Allah'ı baş gözü ile değil, "aynü'l-kalb, dîde-i cân, ayn-ı cem, aynü'r-rü'ye, ayne'l-yakîn" diye tavsif edilen kalp gözüyle daha dünyada iken görmek demektir.¹³²⁴

Şaire göre âlemde o yârin nakışlarından başka bir şey yoktur. Rahîle Hanım da bu yâr için gönül evini temizlemiş, onun nakşından gayrısını o evden dışarı atmış, orayı onun misafirliğine layık tertemiz bir saray haline getirmiştir:

Habîbim gayr yok dilde hemân dîdâr nakşından

Derûn-ı sinemi pâk eyledim agyâr nakşından

Gönül kâşânesin 'aşk-ı ruhınçün müstetâb etdim.¹³²⁵

Sırrî Hanım'a göre, hüviyyet burcunun mihrabı¹³²⁶ olan gönülde Hakk'ın tecellî etmesi neticesinde kişi, Hakk'ın dîdâr-ı mazharı olmaya hak kazanır:

¹³²¹ Sırrî Hanım, Divan, vr., 4a.

¹³²² Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.208.

¹³²³ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.116.

¹³²⁴ Süleyman Uludağ, "Rü'yet", **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 35, İstanbul 2008, s.310-311.

¹³²⁵ Sırrî Hanım Divan, vr., 11a.

¹³²⁶ Esra Akbalık, "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Gönül İmgesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 26, Bahar 2013, s.21-28.

Tecellî eyledi mihrâb-ı dil burc-ı hüviyyetde

Bi-hamdi'llâh bugün dîdâr-ı yârın mazharı oldum.¹³²⁷

Rahîle Hanım, 'bakışları sağda solda sarf etmek âşığa değil, ağyâra özgü bir davranıştır' der. Şairin gönül aynası da Hakk'tan başkasını göstermemektedir:

Dîdem o mehin devlet-i dîdârına mahsus

Dil âyine-i suret-i ruhsârına mahsus.¹³²⁸

5.5.17 Zât-Sıfat

Zât lügatte kendi anlamına gelir.¹³²⁹ Zât, Ankâ gibi ma'dum veya mevcud olsun iki durumda da eşittir. Mevcud ikiye ayrılır, bunlardan biri sırf mevcuddur ki, bu Hakk'ın zâtıdır. Diğeri ise ademe bitişik olan mevcuttur. Bu mevcud da yaratılmışların zâtıdır. Hakk ise kendinden ibarettir, kendi nefsi ile mevcuttur. Kendi başına varlığını sürdürür. Hakk'ın zâtı, ahadiyyete ait gaybdır. Herhangi bir ibarenin mefhumu onu idrakten uzaktır. Varlıkta da O'nun zâtına mutabık, aykırı ya da zıt bir şey bulunamaz.¹³³⁰ Sıfat ise lügatte, vasıf demektir.¹³³¹ İstılahta, özellik, nitelik, vasıf, kalite manalarına gelmekle birlikte, mevzuftan ayrılamayan şeye sıfat denir. Sıfat iki'ye ayrılır: Sıfat-ı fadaliyye, sıfat-ı fâdiliyye. Bunlardan ilki yaratılmışlara ait sıfatlar demekken, ikincisi, tüm sıfatların kaynağı olan, Rahmani sıfattır.¹³³²

Şaire göre, Hakk'ın zât bahçesinde onun sıfatları bülbül mesabesinde olan varlıkta görünür hale gelmiştir. 'Gözü olan gönül dağında bulunan sâkinin sıfatlarından her daim sâkinin kendisini görür'¹³³³ diyen Rahîle Hanım varlıkta 'tek' bir varlığı

¹³²⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 24b.

¹³²⁸ Sırrî Hanım Divan, vr., 12b.

¹³²⁹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1363.

¹³³⁰ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.296.

¹³³¹ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.1107.

¹³³² Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.238.

¹³³³ Mısri'nin şöyle müsâvi bir beyti vardır:

Kâf-ı dil Ankâsıyım sırrın aşınasıyım, endişeler hasıyım ad oldu insan bana.

Niyâzinin dilinden Yunûs durur söyleyen, herkese çü can gerek Yunûs durur can bana. (Örfî Efendi, Ey Gönül Niyâz-i Mısri Divânı Şerhi, s.67.)

gördükçe deryanın sıfatıyla sıfatlanmış coşmuş, taşmış ve bu taşma sonucunda içinde gizli tuttuğu nice Hak sırlarını bir şeyda gibi ortaya dökmüştür:

Harîm-i gülşen içre bülbül-i gûyâ-sıfat görsen

Göz açıp Kâf-ı dilde sâkî-i ‘gûyâ-sıfat görsen

O bezm-i dil-keşi bir gün olup şeydâ-sıfat görsen

Ne dillerden ne dürler dökdüğün deryâ-sıfat görsen

Hurûş-ı cûş ile bir gün ulu deryâyı söyletsen.¹³³⁴

5.5.18 Ene'l-Hakk

Sözlükte anlamı “ben Hakkım” demek olan kavram Hallâc-ı Mansûr tarafından ilk kez kullanılmıştır. Mansûrun vecd halinde söylemiş olduğu bu kavram, tanrılığa soyunmaktan ziyade hiçlik anlamını ihtiva etmektedir. Şeyh Vefâ’ya: “Mansûr niçin ene'l-Hakk dedi?” diye sorulunca, “ene'l-bâtıl mı deseydi” demiştir.¹³³⁵

Şaire göre, aşkın dile getirilmesi söz kamçısı ile olmaz zira “ene'l-Hakk” neşvesi ile gönlü dolu olan kişi misali saz ve ney gibi içi mâsivâdan boşaltılmış aletler de aşkı terennüm ederler:

Ene'l-hakkdan dil-i ‘ârif dem-â-dem pür-nevâ ammâ

Hadîs-i ‘aşkı lafz u savt ile kılmaz eda ammâ

Ne ra'nâ söyler ol ma'nâyı çeng u nâyı söyletsen.¹³³⁶

¹³³⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 10b.

¹³³⁵ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.139.

¹³³⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 10b.

5.5.19 Lütuf-Kahr

Lütuf, lügatte hoşluk, güzellik, iyi muamele, iyilik olarak tanımlanır.¹³³⁷ Tasavvufi anlamda ise, Allah'ın kullarına yardımı ve müsaadesidir. Kulu Hakk'ın taatına yaklaştıran ve günahlardan uzaklaştıran her şey anlamına da gelir.¹³³⁸ Mürşidler de müridlerine ve halka sohbet, irşad vasıtasıyla hakikatte lutfederler.¹³³⁹ Kahr lügatte, zorlama, zorla bir iş yaptırma, üstün gelerek mahvetme, helak etme manalarına gelir.¹³⁴⁰ Istılahta ise nefsi, Hakk'ın yardımı ile ezmek suretiyle dizginleyip, ona karşı savaş kazanmak demektir. Hakk'ın tecelileri, ya kahr sıfatıyla, ya da lütuf sıfatıyla gerçekleşir. Gerçek sûfiler her iki sıfatı da bir görürler.¹³⁴¹

Zamana hitaben: “Hayretlere mübtelayım devrinde bana eman ver, cefayı âdet edinmişsin lütufta bulunmak sana yapılmış bir iftiradan başka bir şey değildir” diyen şair’e zaman hep keder getirmiş, lütuf ona hayal olmuştur:

Mübtelâ-yı hayretim devrinde ey çarh el-amân

Cevri ‘âdet eylemişsin lutf bühtândır sana.¹³⁴²

‘Îlâhi! Yüce bir bulutun hilalin önünden çekilip onu ayan etmesi gibi, sen de nasipsizleri lütfunla ihya ederek adaletini izhar et’ diye niyaz eder:

Îlâhî behre alsın bâb-ı lütfundan ‘adâletle

Kemâl-i ebr vere kâdr-i hilâlin şân u şöhretle.¹³⁴³

Nice aşk şiirlerinden sözler işiten şair, yine de gizliden gizliye sevgilinin bir bakışına hasret çekmektedir:

¹³³⁷ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.637.

¹³³⁸ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.168.

¹³³⁹ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, s.292.

¹³⁴⁰ Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.554.

¹³⁴¹ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.144.

¹³⁴² Sırrî Hanım Divan, vr., 18b.

¹³⁴³ Sırrî Hanım Divan, vr., 9a.

Yine olduk hafice bir nigâh-ı lütfuna hasret

Ne söz gûş eyledi ol mihr-i nâzım âşinâlardan.¹³⁴⁴

Peygamber Efendimize hitaben: “Senin lutüf¹³⁴⁵ yağmurlarına her an muhtaç bir günâhkarım” diyen Sırrî Hanım, ondan gelecek feyizlere susamış bir susuzdur:

Şen’ü’l müznibiyâ dem-be-dem bârân-ı lütfundan

Diler bu Sırrî-i teşne zülâlin yâ Resûla’llâh.¹³⁴⁶

Şair seher rüzgârına: “Ey bâd-ı saba lütfet bir seher vakti var o güzellikler şahı olan sevgiliye sor, halini bize arz etmeye irade buyurur mu?” der:

Seher bâd-ı sabâ lutf eyleyip var şâh-ı hûbâna

Îrâde var mı hâlin ‘arz ede bir sor.¹³⁴⁷

¹³⁴⁴ Sırrî Hanım Divan, vr., 25b.

¹³⁴⁵ Yûnus Emre’nin:

“Her kancaru bakarısam oldur gözüme görünen

Ol serverün lutfi bizi bu vechile kıldı basîr” diye tarif ettiği hakikatle yukarıdaki beyit aynı anlamı ihtiva etmektedir. (Tatcı, Yûnus Emre Dîvânı, s.252.)

¹³⁴⁶ Sırrî Hanım Divan, vr., 1b.

¹³⁴⁷ Sırrî Hanım Divan, vr., 25b.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tasavvuf, İslâm hastahanesinin bölümleri içerisinde ruh bölümüne tekabül eder. İnsanı kendi gerçekliğiyle tanıştıran, yaşanabilir bir dünya hayatı ve aydınlık bir ahiret hayatı vaad eder. Çağımızın modern ama yalnız insanına yeni bir çıkış kapısı, sağlam ve mutlu bir hayat tarzı sunan tasavvufun anlaşılıp, hayata entegre edilmesinde mutasavvıf şahısların hayatları ve eserlerinin çalışılması önem arz etmektedir.

Sırrî Rahîle Hanım da bu mutasavvıf şahsiyetlerden birisidir. Osmanlı'nın son döneminde yaşamış olan şair, şiiirleriyle dönemin edebi üslubunu yansıtmamasının anısına, tasavvufun ana konularını veciz bir şekilde şiiirlerinde işlemiştir. Rahîle Hanım, yaşadığı manevi tecrübelerini şiiir aracılığıyla anlatma yoluna gitmiş ve bir divan oluşturacak kadar şiiir kaleme almıştır. Kadirî tarikatına intisap eden şair şiiirleri içerisinde Abdülkâdir-i Geylânî'ye sevgi ve bağlılığını açıkça ifade eder. Bağdat'a ziyareti esnasında pîrinin türbesini de görme imkanına kavuşmuştur. Şiiirlerinde ihvanı ve şeyhi Seyyid Ahmed Çelebi'ye yönelik övücü ifadelerle yer vermiştir.

Sırrî Rahîle Hanım'ın divanı tasavvufî imgelerle dolu olan bir divandır. Şair divanda yer yer aşktan nasip alamamış zâhidlerle, âşıkları kıyaslama yoluna giderek, aşkı seçmenin önemine değinmiştir. Yine divan boyunca, insanı Hakk'a vâsıl olmaktan alıkoyan nefis ve tuzaklarından bahsetmiş, bunlara karşı alınması gereken önlemleri belirtmiştir. Şair, nefis temizlenirse şayet, daha bu dünyada iken Allah'ın cemâlininin müşâhedeşi gerçekleşir düşüncesine sahiptir. Bunu gerçekleştirmeyi başaranın hüviyyet bahrına dalıp, ebediyen ölmez biri olacağını savunan Rahîle Hanım, ölümsüzlük kapısının anahtarı olan, aşk ilminin medreselerde değil, tekkelerde talim edilebileceğini vurgulamıştır. Şair, bir mürşide bende olmanın ne kadar elzem olduğunu da şiiirlerinde yer yer ifade etmiştir.

Sırrî Rahîle Hanım, şiiirlerinden çıkardığımız sonuca göre Yûnus Emre, Mevlânâ ve Hallâc-ı Mansûr'un tasavvuf anlayışına sahiptir. Bu anlayış vahdet-i vücûd anlayışını öngörmektedir. Cümle âlemin tek muradının da, aşk'a ulaşmak olduğunu ifade eden şair, hayatını bu düşünceye adanmıştır. Sırrî Rahîle Hanım'ın divanında ele aldığı tasavvufî kavramlardan bazıları şunlardır: Aşk, şeriat, tarikat, mârifet, hakikat, mürşid-

i kâmil, mürid, sâlik, ruh, seyr ü sülûk, tevekkül, sabır, dünya, halvet, erbâin, vird, hizmet, himmet, teslimiyet, edeb, gayret, v.s. Sırrî Rahîle Hanım, şiirlerinde tasavvufî görüş ve tecrübelerini aktarırken, âyet ve hadisleri yeri geldikçe şiirlerle alakalı yerlerde kullanmıştır. Şair, sahip olduğu kültürel birikimin bir yansıması olarak şiirlerinde bolca dini, tarihi ve mitolojik şahsa yer vermiştir.

Sırrî Hanım'ın tasavvufî görüşlerinden bir kaçına yer vermek yerinde olacaktır. Rahîle Hanım'a göre dünya aldanılmaması gereken bir koca karıdır. Dünya insana zehri, ab-ı hayat gibi sunan bir cadıdır. Sâlik kendisini bu tehlikeden ancak bir mürşid vasıtası ile koruyabilir. Zikir konusu üzerinde de sıklıkla duran Rahîle Hanım, tüm varlığın Hakk'ı zikrettiğini belirtir. İnsan bu senfoniden uzağa düşmemelidir. Sırrî Rahîle Hanım şiirlerinde Hak yolcularına, nefsin bilinip anlaşılmasını, bunun için de bir mürşide intisap etmenin lüzumunu belirtir. Şair, insana üç günlük yalan dünyada Allah'ın celâl tecellîlerine sabretmeyi, kalp kırmamayı, kibre ve enâniyete düşmemeyi, Mevlâ'dan gafil olmamayı ve insanın kendisine varlık atfetmemesi gerektiğini tavsiye eder. Şair tüm bu tavsiyelerin hepsinin temeline ısrarla insanın aşka ulaşmasının ehemmiyetini koyar. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Sırrî Rahîle Hanım'ın yüzyıllar öncesinden şiirleri vasıtası ile duyurmaya çalıştığı hakikat çağrısına kulak verilmelidir. Bizim bu yaptığımız çalışma belki bir önsöz niteliğindedir. Edebiyatçılar tarafından tanınıp, tasavvufçular tarafından fazlaca bilinmeyen şairin, tasavvufla yoğrulmuş divanı daha nice çalışmalara kaynaklık edecek mahiyettedir. Biz de şiirlerini yorumlamaya gayret etmek suretiyle onu yüzyılımızın insanı ile buluşturup, şairin aziz ruhunu taltif etmek istedik. Hak yolcularının, çalışmamızı okuyup istifade etmeleri bizi ziyadesiyle bahtiyar edecektir. Aşk ile Ya Hû !

KAYNAKLAR

- Açıl, B. (2005). *Sırrî Rahîle Hanım ve divânı* [Yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Akarpınar, R. B. (2004). Sûfi kültüründe sembollerin yeri ve önemi hakkında bir deneme. *Türkbilig*, 7, 3-19.
- Akbalık, E. (2013). Yunus Emre'nin şiirlerinde gönül imgesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(6), 21-28.
- Akyıldız, A. (2008). Sâdullah Paşa. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.35, S. 432-433). TDV.
- Albayrak, N. (2000). İrfan Paşa. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.22, S.444). TDV.
- Alper, Ö. M. (1999). İbn Sînâ. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.20, S. 319-322). TDV.
- Altınkaynak, E. (2011). Malya'da âşık irfani'den derlenen nergis hikâyesi. *Turkish Studies International Periodica l For The Languages, Literature and History of Turkic*, 6(3), 175-195.
- Ankaravî, İ. R. (1286). *Minhâcü'l-fukarâ ve hüccetü's-semâ*. Rızâ Efendi Matbaası.
- Armutlu, S. (2009). Kelebeğin ateşe yolculuğu: Klasik Fars ve Türk edebiyatında şem'ü pervâne mesnevileri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 887-907.
- Arpaguş, S. (2007). Pîr. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.34, S. 272- 273). TDV.
- Attar, F. (2015). *Tezkiretü'l evliyâ*. (S. Uludağ, Çev.). İstanbul, Semerkand Yayınları.
- Avcı, İ. (2016). Balıkesirli Mehmed Gazâlî'nin Türk kadın şairleri başlıklı yazı dizisi üzerine. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(16), 35.
- Aydın, K. A. (2009). Simya. Türkiye diyânet vakfı islâm ansiklopedisi (C.37, S.218-220). TDV.
- Aydın, Yağcıoğlu, S. (2018). Divan şiirinde bezm-i fenâ üzerine bir inceleme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21,17-48.

- Aynî, M. A. (1985). *İslâm tasavvuf tarihi*. Akabe Yayınları.
- Azamat, N. (2002). Kemâlî Efendi. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.25, S. 234-236). TDV.
- Bahadır, S. (2018). Tasavvufta keramet gösterme ve sırrın ifşa olmasının siyasi ve sosyal sonuçları. *KSBD*, 18(10), 289-298.
- Bahadır Savaşkan, C. (2012). 16. *Yüzyıl klasik Türk şiirinde şarap ve şarapla ilgili unsurlar* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Batıslam, H. D. (2002). Divan şiirinin mitolojik kuşları: Hümâ Anka ve Simurg, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1,185-208.
- Baydemir, H. (2009). Özbekistan’da İskender, Zülkarneyn, Lokman Hekim ve Hatem Tay ile ilgili halk anlatıları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41, 18.
- Beysanoğlu, Ş. (1960). *Diyarbakırlı fikir ve sanat adamları*. Işıl Matbaa.
- Bilgin, A. (2007), Osmanlı şiirinde ölmeden önce ölme temi. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 142(36), 42-53.
- Bilkan, A. F. (2005). XVII. Yüzyılda medrese ve tekke mücadelesinin osmanlı şiirine yansması. *Osmanlı Araştırmaları*, 11.
- Boz, H. (2019). Klasik Türk şiirinde karınca. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 27-56.
- Büyükyıldırım, A. (Ed.) (2005). *Usûlî divan’ında tasavvufî unsurlar*. Osmanlı Araştırmaları XXVI.
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Rehber Yayınları.
- Cengiz, M. (2017). Tasavvuf tarihinde elest misâkına dair yorumlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 50 (10), 3.
- Ceyhan, S. (2009). Semâ. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.36, S.455-457). TDV.
- Ceyhan. S. (2011). Tecellî. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.40, S. 241-243). TDV.
- Ceyhan. S. (2012). Vakit. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.42, S.491-492). TDV.

- Cunbur, M. (2011). *Osmânlı dönemi Türk kadın şâirleri*. Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını.
- Cürcanî, A. b. M. (1997). (Ter: Â. Erkan). *Kitabü't-târifât*. Bahar Yayınları.
- Çağrıçı, M. (1993). Câh. Türkiye diyanet vakfi islâm ansiklopedisi (C.7, S.14-15). TDV.
- Çavuşoğlu, H. (2019). Dört asır dört şair bağlamında divan edebiyatında dünya algısı. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. 14.
- Çelebi, İ. (1998). Hızır. Türkiye diyanet vakfi islâm ansiklopedisi (C.17, S.406-409). TDV.
- Çelik, İ. (2008). Kâdirîyye tarîkatı hâlisiyye şubesinin kurucusu şeyh Abdurrahman Hâlis Kerkükî. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, 159-184.
- Çetin, N. (2014). Necip Fazıl'ın Abdülhakim Arvâsî'yi tanınması ve tasavvufi düşünceleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(9), 171-192.
- Çetinkaya Karakoyun, Ü. (2018). Âşık ve sevgili'ye dair bir kaç söz ve Nâbî'nin kendini anlatan sevgilisi. *Türk Dili*, 800(68), 68-74.
- Çoşkun, V. (2007). Osman Nevres. Türkiye diyanet vakfi islâm ansiklopedisi (C.33, S.57-58). TDV.
- Çukurlu, T. (2019). Klasik osmanlı şiirinde gülün bülbül ve diğer hayvanlarla ilişkisi. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 353-376.
- Demirci, M. (1997). Hakikat-i Muhammediyye. Türkiye diyanet vakfi islâm ansiklopedisi, (C.15, S.179-180). TDV.
- Demirci, S. (2015). Hadis metnini anlama/somutlaştırma çabasına bir örnek: Hz. Peygamber'in emel-ecel ilişkisine dair çizdiği şekil. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 6, 3.
- Develioğlu, F. (2017). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİA. (1998). Haydar. Türkiye diyanet vakfi islâm Ansiklopedisi, (C.17, S.24). TDV.
- Durusoy, A. (1999). Hüviyyet, Türkiye diyanet vakfi islâm ansiklopedisi, (C.19, S. 68-69). TDV.

- Ekici, H. (2017). Bâkî divanında sâkî mefhumu. *Journal Of Turkish Language and Literature*, 3(3), 55-76.
- Ekici, H. (2018). Kâmi divanında rakip ve rakip ile ilgili tasavvurlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 877-889.
- Elmalı, H. (1997). Hassân b. Sâbit. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.19, S.399-402). TDV.
- Eraydın, S. (1995). Feyiz. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.12, S.513-514). TDV.
- Eraydın, S. (2001). *Tasavvuf ve tarikatlar*. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Eren, A. (2010). Fuzûlî Bâkî, Hayâlî ve Yahyâ Bey divan'ından hareketle sevgili eşiği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 273-285.
- Eren, A. (2016). Klasik Türk şiirinde ar ve namus kavramı. *Oüsobiad*, 8-22
- Eren, A. (2018). Klâsik Türk şiirinde tasavvufî açıdan Tûr-i Sînâ. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 197-210.
- Erkal, A. (2007). Divan şiirinde afyon ve esrar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25-61.
- Ertek Markoç, Y. (2009). Önce anne sonra şaire: Râhile Sırrî Hanım ve mersiyesi, *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, 191, Sakarya.
- Fahreddin, b. R. (2020). *Meşhur hatunlar*. Samer Yayınları.
- Farsakoğlu, A. (2010). *Hâce Muhammed Lutfî Efendi'nin şiirlerinde dinî ve tasavvufî unsurlar* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Fığlalı, E. R. (2001). İsnâaşeriyye. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.23, S. 142-147). TDV.
- Fragar, R. (2004). Kalp nefis ve ruh (İ. Kapaklıkaya, Çev.). Gelenek Yayınları.
- Fragar, R. (2006). Aşktır asıl şarap, (Ö. Çolakoğlu, Çev.). Keşkül Yayınları.
- Gemuhluoğlu, F. (2018). *Dostluk üzerine* (6. baskı). İz Yayınları.
- Gümüş, K. S. (2013). Nedim divan'ında gönül kavramı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 353-363.

- Gümüş, M. Y. (2020). Fuzûlî'nin terk ile imtihanı. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 2.
- Günaydın, Y. T. (2006). Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu ilişkisi. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, 109(10), 95.
- Gündüz, İ. (1991). Bâde. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.4, S.323-324). TDV.
- Gürdoğan, N. (3 Haziran 2012) Yunus'un şiiri ölümsüzlüğün şiiridir. *Yenişafak*. <http://m.yenisafak.com>.
- Harman, Ö. F. (2006). Mûsâ, Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.27, S.205-206). TDV.
- Hıra, A. (2014). Ebu'l-Hasan El-Harakânî'nin tasavvuf anlayışında fenâ kavramı. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 169-185.
- Hoşab, A. M. (2017). Sırrî Rahile Hanım divanı'nda dinî kişilikler. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 27.
- Işık, İ. (2012). *Şeyhülislam Yahya ve Nef'i divanlarındaki gazellerde sevgiliye ait unsurların karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- İbn Arabî. (2015). (A. Şener, Müt.). *Füsûsü'l hikem* (8.baskı). Sufi Kitap.
- İçli, A. (2012). Fuzûlî'nin rind ü zahid eserinde mekan: Meyhâne ve mescit. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 9.
- İnal, İ. E. M. K. (1970). *Son asır Türk şairleri*. Milli Eğitim Basımevi.
- Kapal, N. (2013). Zâtî divan'ında kozmik unsurlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(6), 7.
- Kara, M. (1999). İbn Abbâd er-Rundî. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.19. S. 266-267). TDV.
- Karabulut, M. (2016). Osmanlı 19. yüzyılda değişim süreci sosyal ve kültürel durum. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 49-65.
- Karaca, D. (2018). Klasik Türk şiirinde şem ve pervâne kullanımları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 61(11), 129-146.

- Karaköse, S. (2016). Klâsik edebiyatımızda on sekiz bin âlem mefhumu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 687-704.
- Kardaş, S. (2012). Divan şiirinde resim ve heykel. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 47, 119-146.
- Karlığa, H. B. (1991). Anâsır-erbaa. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.3. S. 149-151). TDV.
- Kâşânî, A. (2015). *Tasavvuf sözlüğü* (E. Demirli, Çev.) (4.baskı) İz Yayıncılık.
- Kaya, B. (2020). Leylâ Hanım ve Şeref Hanım divan'ında âşık sevgili ve rakip tasavvuru. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 71(1), 51.
- Kaya, D. (2000). Divan şiiri ve XIX. yüzyıl halk şiirinde güzel tasviri. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, 243-266.
- Korkusuz, Ş. (2005). *Diyârbekirli şâir Sırrî Hanım'ın divânı*. Kent Yayınları.
- Kuşeyrî, A. (2017). *Kuşeyrî risalesi*. (D.Selvi, Çev.). (13.baskı). Semerkand Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülaziz. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.1. S.179-185). TDV.
- Okudan, R. (2012). Hacı Bayrâm Velî'nin şiir'inde şehir metaforu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 4.
- Ögke, A. (2004). Tasavvufta kenz-i mahfi düşüncesi ve sofyalı Bâlî Efendi (960/1553)'nin küntü kenzen mahfiyyen şerhi bağlamında varoluşun anlamı. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 12(5), 10-24.
- Öngören, R. (2008). Rûmiyye. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.35. S. 240-242). TDV.
- Örfî Efendi, M. A. (2018). *Ey gönül Niyâz-i Mısrî divânı şerhi*. (Haz: M. Tatçı). H Yayınları.
- Özcan, A. (2007). Osmanzâde Ahmed Tâib. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.34, S. 2-4.). TDV.
- Özgen, M. K. (2013). Tasavvuf felsefesinde zikir kavramı. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 5.
- Özköse, K. (2005). Mevlânâ düşüncesinde firkat ve vuslat. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 14(6), 233-249.

- Öztekin, Ö. (2019). 19. yüzyıl şiirinde metinlerarasılığın kadınlararası hâli. *Milli Folklor*, 123(31), 112-119.
- Öztürk, E. C. (2018). Niyâz-i Mısrî divanı'nda mürşid olarak aşk. *Hikmet –Akademik Edebiyat Dergisi*, 9(4), 114-131.
- Pala, İ. (2020). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. (31.baskı). Kapı Yayınları.
- Sayar, K. (2008). *Sûfî psikolojisi*. Timaş Yayınları.
- Saygın, M. (2016). *Usûlî divanında din tasavvuf ve cemiyet* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Sevimli, E. (2020). Klasik Türk şiirinde melâmî ibadet anlayışının şiirsel terennümleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18.
- Sinanoğlu, M. (2001). İslâm. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.23.S.1-2) TDV.
- Sinecen, F. (2017). Usûlî divanında kuşların sembolik değerleri. *Journal of Turkish and Literature*, 3(3), 119-130.
- Solmaz, S. (2016). Tasavvufta ulaşılması gereken bir mertebe: Elfakru fahri ve eski edebiyatımıza yansımaları. *Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu*, 115-116, Ankara.
- Sühreverdî, Ş. (2010). *Avârifü'l meârif tasavvufun hakikatleri*. (A. Öztürk, Çev.) Saadet Yayınevi.
- Şahin, E. (2011). Osmanlı şiirinde şaraba rehin verme metaforu. *Turkuaz*, 494-520.
- Şahin, E. (2018). Bâkî dîvânında tasavvufî ve batınî kültür. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 33(7), 7.
- Şahin, K. Ş. (2012). Klâsik Türk edebiyatında sevgilinin ayva tüyü/hat. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 1851–1867.
- Şanlı, İ. (2004). Fidâyî dîvân'ında tasavvufî unsurlar. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 121-153.
- Şentürk, D. (2010). *19. yüzyıl şairlerinden Hatice Nakıyye Hanım'ın divanı'nın transkripsiyonlu metni ve incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Tabakoğlu, M. ve Maden Ş. (2019). Nokta metaforu ve vahdet üzerine bir metin: Noktatü'l-beyân risalesi. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(7), 61-93.
- Tahir, B. M. (2016). *Osmanlı müellifleri*. (M. Çiçekler, Ed.). Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tanman, B.M. (1991). Âsitâne. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.3, S. 485-487). TDV.
- Tanrıkörür, Ş. B. (2004). Mevleviyye. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C. 29, S. 468-475). TDV.
- Tatçı, M. (2018). *Osman kemâlî aşk sızıntıları şerhi* (2. baskı). H Yayınları.
- Tatçı, M. (2020). *Yûnus Emre divânı*. H Yayınları.
- Tayşi, M. S. (1989). Ali Emîrî Efendi. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.2. S. 390-391). TDV.
- Temiz, R. Z. (2019). Mutasavvıf Ebû Yezîd El-Bistâmî'nin (v.234/848) hadis rivayetleri üzerine bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 289-316.
- Toksarı, A. (1994). Gedâ. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.9, S.300). TDV.
- Topaloğlu, B. (1989). Allah. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.2, S.471-498). TDV.
- Toparlı, R. (2015). *Şemseddin Sivâsi külliyyatı*. Sivas Belediyesi Yayın Kurulu.
- Topçu, N. (2017). *Yıldırım 'ın huzurunda*. (M. Kara, Ed.). Y.y.
- Tosun, N. (2013). Veysel Karanî. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi, (C.43, S. 74-75). TDV.
- Turan, M. (2019). XIV ve XV. yüzyıl divanlarında koku kavramı etrafında oluşan benzetme ve hayal dünyalarına bir bakış. *Sutad*, 45, 251-272.
- Turhan, K. (2002). Kevn ve Fesad. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C. 25, S. 343-345). TDV.
- Uğurlu Arslan, M., & Ciğa, M., & Tura, Z., & Demir, Ş., (2020). *Diyârbekirli divân sahibi şairler*. DBY Yayınları.

- Uludağ, E. (2016). Fuzûlî'nin gazellerinde bir güzellik unsuru olarak yanak. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 15-68.
- Uludağ, S. (1988). Abdal. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.1, S.59-61). TDV.
- Uludağ, S. (1988). Abdülkâdir-i Geylânî. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C. 1, S.234-239). TDV.
- Uludağ, S. (1989). Alâka. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.2, S.334). TDV.
- Uludağ, S. (1993). Cemâl. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.7, S.285-292). TDV.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Marifet Yayınları.
- Uludağ, S. (1997). Hallâc-ı Mansûr. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.15, S.377- 381). TDV.
- Uludağ, S. (2008). Rü'yet. Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.35, S.310-311). TDV.
- Uludağ, S. (2017). *Hayata sûfî gözüyle bakmak* (2.baskı). Dergâh Yayınları.
- Uludağ, S., ve Eraydın, S. (1995). Erbâin. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.11, S. 270-271). TDV.
- Undu, S. (2007). *Fehîm-i kadîm dîvân'nda sevgili ve sevgilinin güzellik unsurları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Ülger, M. (2008). 19. yüzyıl osmanlı fikir hayatında konakların yeri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 197–206.
- Ülken, H. Z. (1946). *Tasavvuf psikolojisi üniversite konferansları, 1944-1945*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yekbaş, H. (2019). Divan şiirinde yunanî şahsiyetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 281-300.
- Yetik, E. (1998). Hayret. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.17, S.60-61) TDV.
- Yıldırım, B. (2003). *Alvarlı Muhammed Lutfi ve Hulâsatu'l –Hakâyik adlı eserindeki ahlâki unsurlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.

- Yıldırım, B. (2019). *Kesret çarşısında bir hikmet dükkânı*. Büyüyen Ay Yayınları.
- Yıldırım, N. Rüstem-i Zâl. Türkiye diyanet vakfı islâm ansiklopedisi (C.35, S.294-295). TDV.
- Yıldız, M.A. (2016). Akşemddin'in meşhur eseri makâmât'ül-evliyâ'nın içeriği. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*,1(1), 49.
- Yılmaz, H. K. (2015). *Ana hatlarıyla tasavvuf ve tarikatlar*. Ensar Neşriyat.
- Yoldaş, K. (2009). Şeyhülislâm Yahyâ dîvân'ında aşk şarabı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 139-152.
- Yüksel, Y. (2018). Klasik Türk şiirinde güreş ve pehlivanlık. *Journal of Turkish Language and Literature*, 4(2), 589-616.
- Zihnî, H. M. (1982). *Meşâhîru'n-nisâ* (Sad: B. Çetiner). Şâmil Yayınevi.

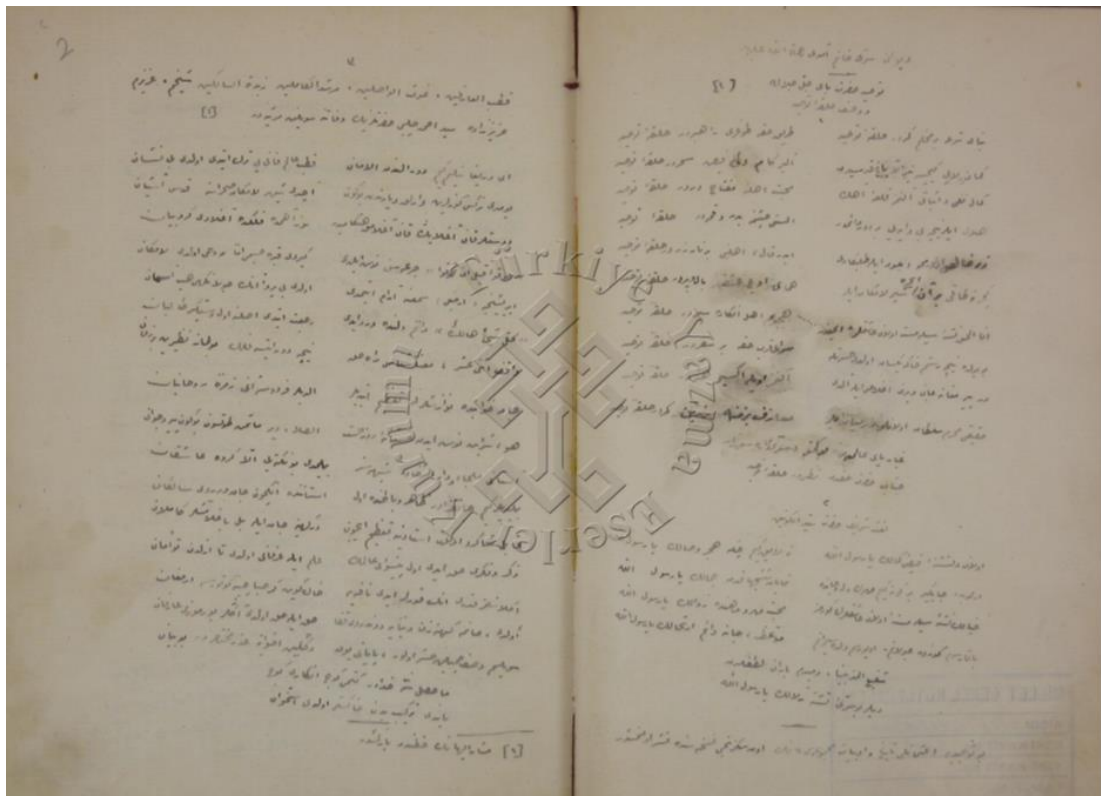
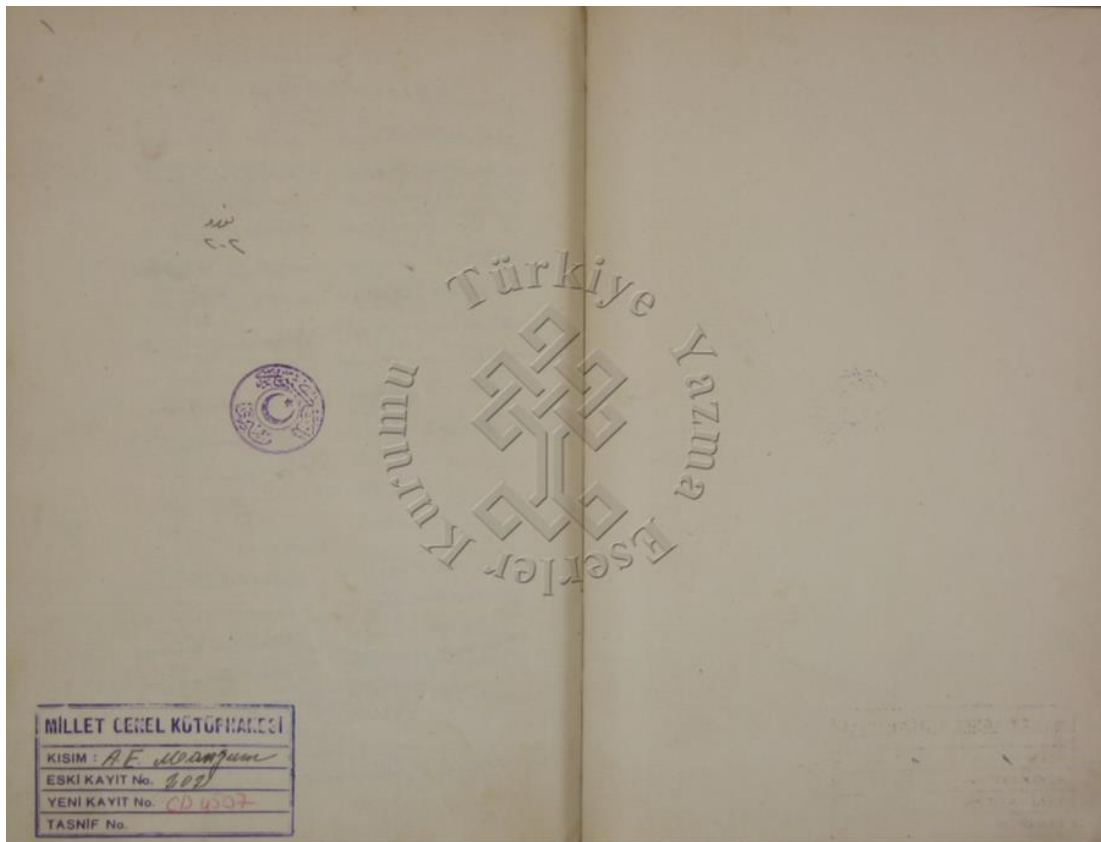
İNTERNET KAYNAKÇASI

- Batıslam, H. (2005, 1 Aralık). *Divan şiirinde sabâ*. Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI, 17. http://turkoloji.cu.edu.tr/Eski%20Turk%20%20Edebiyatı/batıslam_saba.pdf.
- Çavuşoğlu, H. (2019, 21 Mart). *Dört asır dört şair bağlamında divan edebiyatında dünya algısı*. Rumelide Journal of Language and Literature <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/672747>.
- Çetinkaya, Y. (2019). *Mevlevî düşüncesinde ney ve insân-ı kâmil sembolizmi*. Rast Müzikoloji Dergisi. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/792625>. Doi: <https://doi.org/10.12975/pp1979-1992>.
- Kubbealtı Lugatı. (2021, 17 Nisan). *Cevelân – Cevlân*. <http://www.lugatim.com/s/cevelan>.
- Efe, A. (2016, 12 Nisan). *İncinme incitenden*. <https://www.antoloji.com/incinme-incitenden-siiri/>.
- Efe, A. (2016, 12 Nisan). *Bugün mah-ı muharremdir*. <https://www.antoloji.com/bugun-mah-i-muharremdir-siiri/>.
- Erdoğan, B. S. (2018, 6 Şubat). *İhlas kasidesi*. <https://www.liseedebiyat.com/rler/104-b-ile-baslayanlar/bekr-sitki-erdoan/8580-ihlas-kasidesi-bserdogan.html>.

- Erzurumlu İ. H. Hakkı. (2004, 19 Temmuz). *Gel sırrını eyleme zâhir*. <https://www.antoloji.com/hakki-gel-sirrini-eyleme-zahir-siiri/>.
- Erzurumlu E. (2016, 31 Ağustos). *İksir-i azamdır nutk-i ehlullah*. <https://edebiyatvesanatakademisi.com/ezurumlu-emrah-siirleri/iksir-i-azamdir-nutk-i-ehlullah/20826>.
- Erol Kılıç, M. (2017, 3 Eylül). Kudüs'te Mekke'de Hac'da. *Yenişafak*. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmud-erol-kilic/kuduste-mekkede-hacda-2039954>.
- Fikriyat Dergisi. (2020). *Müptela-yı gama sorulması gereken en uzun gece: şeb-i yelda*. <https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/muptela-yi-gama-sorulmasi-gereken-en-uzun-gece-seb-i-yelda>.
- Gider, M. (2017). *Bâkî ve Fuzûlî divanlarında deniz tasavvuru*. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. 3(3), 23-35. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397191>.
- Güler, K. (2010). *Klasik şiirimizde kûy-i yâr*. http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/kadir_guler_kuyi_yar.pdf.
- Nesimi, S. (2016, 30 Mayıs). *Derdim ondur çün dokuz diyemem ağ yare men*. <https://www.antoloji.com/derdim-ondur-cun-dokuz-diyemem-ag-yare-men-siiri/>.
- Oktay, A. (2018). *Tezkire-i şu'arâ-yı âmid'd edebî tenkidin sözü: Hicrî XIII. asır şairleri*. Kurumsal Akademik Arşiv. <http://acikerisim.artuklu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12514/1998#sthash.w1oGDa39.dpbs>.
- Şihyeva, S. (2007). *Ârif Mevlâna'nın ruhi durumu ene'l –Hakk ve hâmus arasında*. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 22(187), 205. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/257939>.
- Yılmaz, H. K. (2021, 19 Nisan). *Kalbiselim*. <https://dergi.diyaret.gov.tr/>.
- URL-1. *Kâmî, Şa'ban Kâmî Efendi*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kami-saban-kami-efendi>.
- URL-2. <http://tasavvufekitap.com/geylani/gunyetut-talibin.html>.

EKLER

EK A Divan'ın İlk ve Son Sayfası

EK B Şâirin Yayınlanmış Şiiri

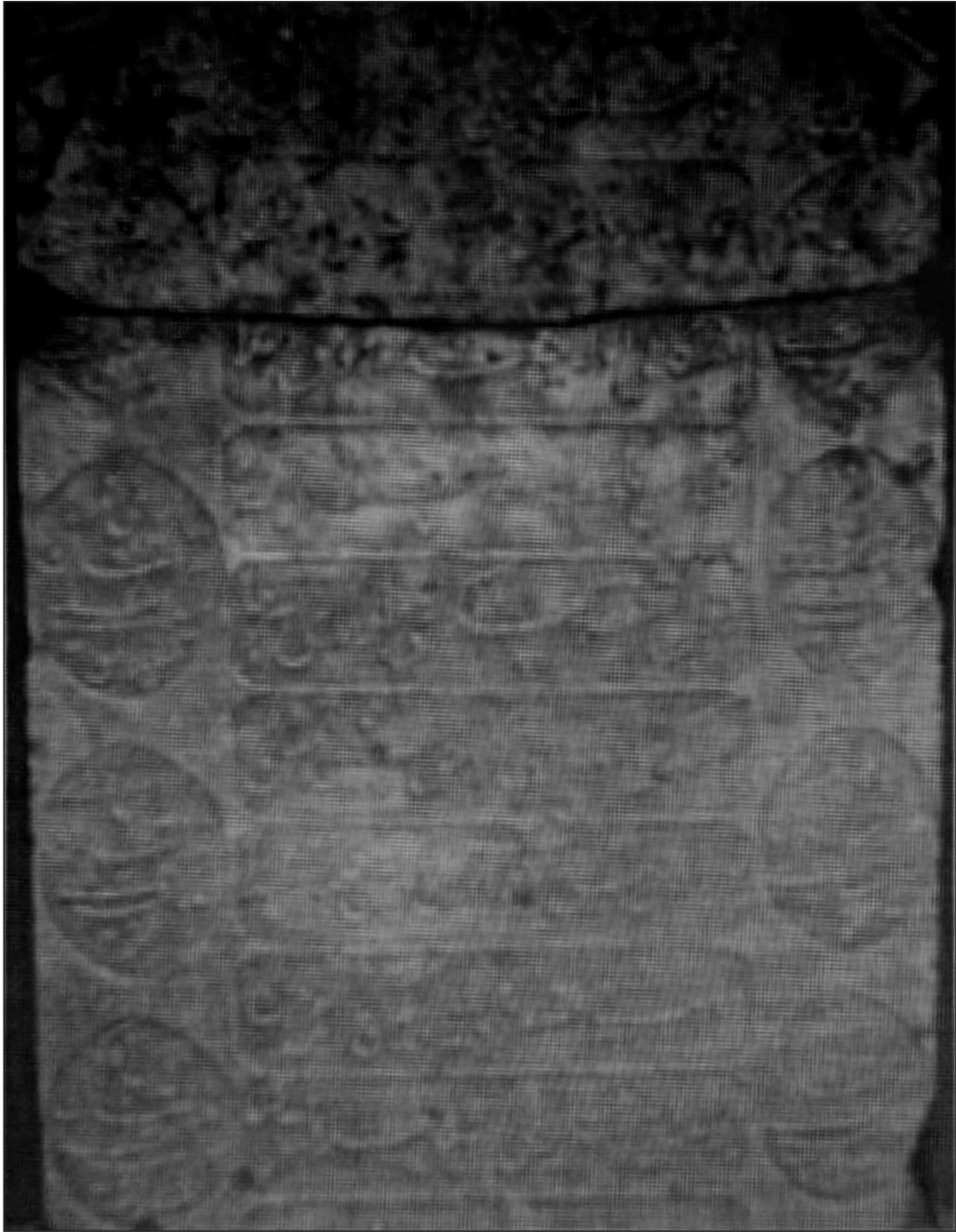
– Meşhur Hatunlar –

فراغت کلمشم فانی جهاندن خصم جاناندر
 نه بیلسون مهربانلق رسمن اولکم اصلی ناداندر
 فلک دلخواهم اوزره دوشمادی بر کشته دوراندر
 نهال نازنینمدن جدا حالم پریشاندر
 بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
 آچلمق اختیار ایتماز آکریوز بیك بهار اولسه
 بهارک روز نور وزن طویوب شاد اولسه هب کللر
 دیروب کیسولرن تبریکه کلسه باغه سنبللر
 بو اثنا هر طرفدن نغمه ساز اولسه شرین دللر
 دل پر دردمی کوش ایتسه بلبل نی کی ایکلر
 بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
 آچلمق اختیار ایتماز آکریوز بیك بهار اولسه
 بو باغک سرو قدبر لاله زارمدن آیرلدم
 درخت عمرمک شیرین سخن یارمدن آیرلدم
 ملات ایلمک الله ایچون یارمدن آیرلدم

EK B'nin devamı

– Meşhur Hatunlar –

نهایی شمع عشقه یانمغه پروانه یم شمدی
 ایچی دلدار ایله مملو طیشی بیکانه یم شمدی
 براق بو آه وزار حسرت خمخانه یم شمدی
 فلک جامیله سم نوش ایتمشم مستانه یم شمدی
 بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
 آچلمق اختیار ایتماز آکریوز بیک بهار اولسه
 صلادر اهل عشقه جمع اولوب عرفانی کورسونلر
 سرای خلوته حکم ایلیان سلطانی کورسونلر
 ملامت خرقه سنده کزلنان عریانی کورسونلر
 هله وقتم یوق ایمدی سرئ سوزانی کورسونلر
 بنم کوکلم قزل کل غنچهسی وش طوب طولی قاندر
 آچلمق اختیار ایتماز آکریوز بیک بهار اولسه¹⁷⁰

EK C Şair'in Belgrad Şehitler Makberesi Üzerinde Bulunan Şiiri

EK D Milli Kütüphane İle Mail Yazışmaları

← RE: Şair Sırrî Rahîle Hanım'ın Kabribin fotoğrafı

Meral Arkan <meral@mkutup.gov.tr>
12.08.2021 Per 15:15

Kime: Siz

Merhabalar Şirin Hanım,

Kütüphanemizde bulunan birkaç yayına bakma şansım oldu ama şairin mezarının resmine ulaşamadım. Dilerseniz Kütüphanemize gelip bu konu ile yayınlara siz de bakabilirsiniz.

İyi çalışmalar dilerimle...

From: Şirin Sağıroğlu [mailto:cute_sirin@hotmail.com]
Sent: Thursday, August 12, 2021 12:19 PM
To: Meral Arkan
Subject: Şair Sırrî Rahîle Hanım'ın Kabribin fotoğrafı

Meral Hanım merhabalar tekrardan, şairle alakalı kitaplar yok denecek kadar az. Mehmed Gazâlî'nin (1928) "Türk Kadın Şairleri:Rahîle Sırrî Hanım" isimli makalesi, Taha Ay'ın, "Türk Kadın Şairleri" (1934) adlı makalesi, Murat Uraz'ın, Kadın Şair ve Muharrirlerimiz (1941) adlı kitabı, Şahinkaya Dil'in, "Resimli Türk Kadın Şairleri Antolojisi" (1948) adlı eseri, Şevket Beysanoğlu'nun, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları (1959) adlı eseri, Şevket Beysanoğlu'nun, Kadın Şairlerimizden Sırrî ve Divânçesi (1969) adlı eseri, Müjgan Cünbur'un, Türk Kadınının Şiiri (1970) adlı eseri, Bursalı Mehmet Tahir'in, Osmanlı Müellifleri (1972) adlı eseri, Hacıbegzâde Ahmed Muhtar'ın, Şair Hanımlarımız (1311) adlı eseri, Mehmed Zihni'nin "Meşâhîrü'n-Nisâ-Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar" (1982) adlı eseri, Naciye Yıldız'ın, "Mutasavvif Türk Kadın Şairleri Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezi (1987), İbn ül-emîn Mahmut Kemal İnâl'in, Son Asır Türk Şairleri (1988) adlı eseri, Mübeccel Kızıltan'ın, "Divân Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazarın Kadın Şairleri" (Ocak-Nisan-1994) adlı makalesi.

EK E Şairin İstanbul'da Dört Yıl Misafir Olarak Kaldığı Yusûf Kamil Paşa Konağı

EK F Günümüzde Yusuf Kamil Paşa'nın Konağı'nın Yerinde İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bulunmaktadır

